T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (MİLLETLERARASI HUKUK) ANABİLİM DALI

PKK Terorizmi ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı

Doktora Tezi

Özhan HANCILAR

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (ULUSLARARASI KAMU HUKUKU) ANABİLİM DALI

PKK Terorizmi ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı

Doktora Tezi

Özhan HANCILAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Serap AKİPEK

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (MİLLETLERARASI HUKUK) ANABİLİM DALI

PKK Terorizmi ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serap Akipek

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı:	**İmzası:**
PROF. DR. FİSUN ARSAVA	
PROF. DR. SERAP AKİPEK	Serap Akipek
PROF. DR. SERTAÇ BAŞEREN	
DOÇ. DR. TUNDA KESKİN	
YRD. DOÇ. DR. CAVİD ABDULLAHZADE	

Tez Sınavı Tarihi: 15. 06. 2011

EK-5

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(..11../..07../2011..)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Özhan Hancılar

İmzası

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……. I

KISALTMALAR.....VIII

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

TERORİZM VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK PKK TERÖRÜ

I. TERORİZM ve TERORİZMLE MÜCADELE.....4

A. Genel Olarak Terorizm 4

1. Terorizm Kavramı 4

2. Devlet Destekli Terorizm 9

3. Terorizmin Uluslararası Hukukun Meşru Saydığı Mücadele Yöntemlerinden Farkı 11

B. Terorizmle Mücadele Yöntemleri 14

1. Barışçıl Yöntemler 14

2. Kuvvet Kullanma 18

II. TÜRKİYE'YE YÖNELİK PKK TERÖRÜ 18

A. PKK'nın Tarihçesi 18

1. PKK'nın Doğuşu ve İlk Yılları 18

a. "Apocular" Grubu 18

b. PKK'nın Kurulması.....19

c. Öcalan'ın Suriye'ye Kaçışı.....21

d. 12 Eylül Darbesinin PKK'ya Etkileri.....21

e. PKK'nın Türkiye'ye Yönelik Eylemler Öncesi Son Hazırlıkları.....23

f. PKK-KDP İttifakı 24

2. Devlete Yönelik İlk Silâhlı Eylemler ve Sonrası.....25

a. Eruh-Şemdinli Baskınları 25

b. ERNK ve ARGK'nin Kurulması 26

c. PKK'nın Sivillere Yönelik Katliamları.....27

d. Olağanüstü Hâlin İlânı.....28

e. "Anfal Harekâtı" 29

f. İlk Sivil Ayaklanma Denemeleri.....30

3. Ortadoğu'da Değişen Konjonktür ve PKK'nın Güçlenmesi 31

a. I. Körfez Savaşı'nın PKK'ya Etkileri 31

b. PKK'ya Karşı KDP-KYB Ortak Saldırısı.....33

c. Devletle Halkın Karşı Karşıya Gelmesi 34

d. PKK'nın Saldırılarını Geçici Olarak Durdurması 35

e. Yoğun Şiddet Dönemi.....36

f. PKK'nın Cepheyi Genişletme Çabaları ve Çelik Operasyonu.....38

4. PKK'nın Askerî Yenilgiye Uğraması 40

a. İntihar Saldırıları 40

b. Türkiye'nin Dış Politika Hamleleri 41

c. Azalan Saldırılar ve Şemdin Sakık'ın Yakalanması 42

d. Öcalan'ın Yakalanması.....43

5. Öcalan'ın Yakalanmasından Sonraki Dönemde PKK.....45

a. PKK'nın Hedef Küçültmesi ve Ülke Dışına Çekilmesi 45

b. PKK'nın İsim Değiştirmesi.....47

c. II. Körfez Savaşı'nın PKK'ya Etkileri.....49

d. PKK'nın Yeniden Güçlenmesi.....50

B. Bir Terör Örgütü Olarak PKK 52

1. Kendi Adlandırmasıyla PKK 53

2. PKK'yı Terör Örgütü Olarak Kabul Eden Devletler 53

3. PKK'nın Terorist Saldırılarının Toplam Boyutu 56

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERİN TERORİZME KARŞI ÜLKELERİ DIŞINDA KUVVET KULLANMA HAKKI

I. KUVVET KULLANMAYA İLİŞKİN ULUSLARARASI HUKUK KURALLARI 58

A. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı 58

1. Kuvvet Kullanma Yasağının Tarihî Gelişimi 58

2. BM Antlaşması Çerçevesinde Kuvvet Kullanma Yasağı 59

B. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası: Meşru Müdafaa Hakkı 63

1. Genel Olarak Meşru Müdafaa Hakkı 63

2. Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılabilmesi İçin BM Antlaşması'nın ve Örf ve Adet Hukukunun Öngördüğü Koşullar 66

a. Silâhlı Saldırı 66

b. BM Güvenlik Konseyine Bilgi Vermek 68

c. Zorunluluk, Orantılılık ve Aciliyet.....68

II. DEVLETLERİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKINA DAYANARAK TERORİST SALDIRILARA KARŞI KUVVET KULLANMA HAKKI 70

A. Terorist Eylemlerin Silâhlı Saldırı Koşulu Bakımından Değerlendirilmesi 70

1. Terorist Eylemlerin Silâhlı Saldırı Eşiği Bakımından Değerlendirilmesi 70

a. Saldırının Tanımı Kararı Çerçevesinde Silâhlı Saldırı Eşiği 71

b. Nikaragua Yargısı Çerçevesinde Silâhlı Saldırı Eşiği 73

aa. "Boyut ve Etki" Ölçütü 73

bb. Sınır Olaylarının Silâhlı Saldırı Oluşturup Oluşturmayacağının Değerlendirilmesi 75

c. Terorist Eylemlerin Silâhlı Saldırı Eşiği Bakımından Münferit ya da Bir Bütün Olarak Değerlendirilmesi 76

aa. Münferit Terorist Eylemler 76

bb. Süreklilik Arz Eden Terorist Eylemlerin Bir Bütün Olarak Değerlendirilmesi 77

2. Terör Örgütlerinin Silâhlı Saldırının Doğrudan Faili Olarak Kabul Edilip Edilemeyeceğinin Değerlendirilmesi 80

B. Terorist Eylemlerin Meşru Müdafaa Hakkının Diğer Koşulları Bakımından Değerlendirilmesi 85

1. Güvenlik Konseyine Bilgi Vermek 85

2. Orantılılık 86

3. Zorunluluk 89

4. Aciliyet 91

C. Terorizme Verdikleri Destekten Dolayı Devletlerin Hukukî Sorumluluğu.....93

1. Uluslararası Yükümlülüklerin İhlâli 93

2. Terorist Eylemlerin Bir Devlete İzafe Edilebilirliği.....95

a. Genel Olarak 95

b. Uluslararası Yargı Kararları ve UHK'nin "Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri" Işığında 96

aa. Nikaragua Yargısı ve "Etkin Kontrol" Ölçütü 96

bb. Tahran Yargısı ve Ex Post Facto Sorumluluk.....101

cc. Tadic Yargısı ve Kapsamlı Kontrol Ölçütü 101

dd. "UHK'nin Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri" 103

c. Devletlerin Uygulaması 103

III. DEVLETLERİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKI DIŞINDAKİ GEREKÇELERE DAYANARAK TERORİST SALDIRILARA KARŞI KUVVET KULLANMA HAKKI 106

A. Sıcak Takip Hakkı 106

B. Zorunluluk Hâli 109

C. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Önlemler.....112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN PKK'YA KARŞI ÜLKESİ DIŞINDA KUVVET KULLANMA HAKKININ HUKUKÎ TAHLİLİ

I. TÜRKİYE'NİN SURİYE'YE YÖNELİK KUVVET KULLANMA TEHDİDİ (1998 KRİZİ) VE ULUSLARARASI HUKUK 114

A. PKK ile Suriye Arasındaki İlişki 114

B. 1998 Krizi 117

1. Olayların Gelişimi 117

2. Uluslararası Toplumun Türkiye'ye Tepkisi 120

3. 1998 Krizinin Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi 121

a. Türkiye'nin Meşru Müdafaa İddiası 121

b. Türkiye'nin Meşru Müdafaa İddiasının Hukukî Değerlendirmesi 122

aa. PKK Eylemlerinin Meşru Müdafaa Hakkının Silâhlı Saldırı Koşulu Bakımından Değerlendirilmesi 122

bb. Türkiye'nin Kuvvet Kullanma Tehdidinin Meşru Müdafaa Hakkının Diğer Koşulları Bakımından Değerlendirilmesi 124

aaa. Güvenlik Konseyine Bilgi Vermek 124

bbb. Orantılılık Koşulu 125

ccc. Zorunluluk Koşulu 125

ddd. Aciliyet Koşulu 128

cc. PKK'nın Eylemlerinin Suriye'ye İzafe Edilebilirliği 129

aaa. Uluslararası Yargı Kararları ve UHK'nin "Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri" Işığında 129

bbb. Devletlerin Uygulaması Işığında.....130

II. TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK'TAKİ PKK VARLIĞINA KARŞI KUVVET KULLANMASI VE ULUSLARARASI HUKUK 132

A. Kuzey Irak'taki PKK Varlığı 132

1. I. Körfez Savaşına Kadar Olan Dönem 132

2. I. Körfez Savaşı – II. Körfez Savaşı Arasındaki Dönem 134

3. II. Körfez Savaşından Sonraki Dönem 137

B. Türkiye'nin Kuzey Irak'taki PKK Varlığına Karşı Gerçekleştirdiği Askerî Operasyonlar 138

1. Irak'la Mutabakat Hâlinde Gerçekleştirilen Operasyonlar (1983-1988).....139

a. 26 Mayıs 1983 Sınır Ötesi Operasyonu 139

b. 15 Ağustos 1986 Hava Harekâtı 140

c. 4 Mart 1987 Hava Harekâtı 141

2. Kuzey Irak'taki Otorite Boşluğundan Yararlanılarak Gerçekleştirilen Operasyonlar (1991-2003).....142

a. Ağustos 1991 Sınır Ötesi Operasyonu.....144

b. Ekim 1991 Sınır Ötesi Operasyonları.....145

c. Ekim 1992 Sınır Ötesi Operasyonu 146

d. Zeli Kampının Bombalanması 147

e. Çelik Operasyonu 148

f. Temmuz 1995 Sınır Ötesi Operasyonu 153

g. Balyoz Operasyonu 154

h. Öcalan'ın Yakalanmasından Önce Gerçekleştirilen Diğer Önemli Operasyonlar 155

ı. Öcalan'ın Yakalanmasından Sonra Gerçekleştirilen Operasyonlar 156

3. II. Körfez Savaşı Sonrasında Düzenlenen Operasyonlar (2003-2010) 157

a. Şubat 2008 Sınır Ötesi Operasyonu 158

b. Küçük Çaplı Diğer Operasyonlar 160

C. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Askerî Operasyonların Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi 161

1. Antlaşmalar Temelinde Irak'ın Rızası 162

2. Sıcak Takip Hakkı 167

3. 688 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı 170

4. Self-preservation ve Zorunluluk Hâli 176

5. Meşru Müdafaa Hakkı 180

a. Çelik Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı 181

b. II. Körfez Savaşı Sonrası Askerî Operasyonlar ve Meşru Müdafaa Hakkı 186

SONUÇ 190

EK: Ağustos 1984 - Mart 2011 Tarihleri Arasında Gerçekleşen Önemli PKK Saldırıları 197

KAYNAKÇA I

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Akron L. Rev.	: Akron Law Review
Am. J. Int'l L.	: American Journal of International Law
Am. Soc'y Int'l L. Proc.	: American Society of International Law Proceedings
AFP	: Agence France-Presse
ANC	: African National Congress
AP	: Adalet Partisi
ASALA	: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
B.	: Baskı
BBC	: British Broadcasting Corporation
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Brit. J. Middle E. Stud.	: British Journal of Middle Eastern Studies
Brit. Y.B. Int'l L.	: British Yearbook of International Law
BYEGM	: Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
C.	: Cilt
Camb. Law J.	: Cambridge Law Journal
Can. Y. B. Int'l L.	: Canadian Yearbook of International Law
Cardozo J. Int'l & Comp. L.	: Cardozo Journal of International and Comparative Law

Case W. Res. J. Int'l L. : Case Western Reserve Journal of International Law

Chi. J. Int'1 L. : Chicago Journal of International Law

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

Colum. J. Transnat'l L. : Columbia Journal of Transnational Law

Cornell Int'l L. J. : Cornell International Law Journal

Çev. : Çeviren

DePaul Bus. L. J. : DePaul Business Law Journal

DGM : Devlet Güvenlik Mahkemesi

DHKP-C : Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi

Dn : Dipnot

Doc. : Document

ECOWAS : Economic Community of West African States

Ed. : Edition

Ed. : Editor / Editör

Eds : Editors

ERNK : Eniya Rizgariya Netewa Kurdistan

EYUCM : Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi

Eur. J. Int'l L. : European Journal of International Law

Eur. J. Int'l Rel. : European Journal of International Relations

Finnish Y. B. Int'l L. : Finnish Yearbook of International Law

FARC : Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia

FKÖ : Filistin Kurtuluş Örgütü

Fletcher F. World Aff. : The Fletcher Forum of World Affairs

Foreign Aff. : Foreign Affairs

Foreign Pol'y : Foreign Policy

GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GAOR	: General Assembly Official Records
G.A. Res	: General Assembly Resolution
Ga. J. Int'l & Comp. L.	: Georgia Journal of International and Comparative Law
HAMAS	: Harakat al-Muqawama al- Islamiya
Harv. Int'l L. J.	: Harvard International Law Journal
Hofstra L. Rev.	: Hofstra Law Review
Hous. J. Int'l L.	: Houston Journal of International Law
Howard L. J.	: Howard Law Journal
HPG	: Hêzên Parastina Gel
HRK	: Hezen Rızgariya Kurdistan
Hum. Rts. Q.	: Human Rights Quarterly
ICJ	: International Court of Justice
ICTY	: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IKDP	: Irak Kürdistan Demokrat Partisi
ILSA J. Int'l & Comp. L.	: ILSA Journal of International and Comparative Law
IMRO	: Internal Macedonian Revolutionary Organization
Int'l & Comp. L. Q.	: International and Comparative Law Quarterly
Int'l J. Ref. L.	: International Journal of Refugee Law
Israel Aff.	: Israel Affairs
İKDP	: İran Kürdistan Demokrat Partisi
J. Armed Conflict L.	: Journal of Armed Conflict Law
J. Conflict & Sec. L.	: Journal of Conflict and Security Law
J. Palestine Stud.	: Journal of Palestine Studies
J. Peace Res.	: Journal of Peace Research

J. S. Asian & Middle E. Stud. : Journal of South Asian and Middle Eastern Studies

J. Transnat'l L. Pol'y : Journal of Transnational Law & Policy

KADEK : Kongreya Azadî û Demokrasîya Kurdistan

KDP : Kürdistan Demokrat Partisi

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

KKTC : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Km : Kilometre

KONGRA-GEL : Kongra Gelê Kurdistan

KSP : Kürdistan Sosyalist Partisi

KUK : Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları

KYB : Kürdistan Yurtseverler Birliği

M. : Madde

MAC : Mısır Arap Cumhuriyeti

MC : Milletler Cemiyeti

Mich. L. Rev. : Michigan Law Review

Middle E. Insight : Middle East Insight

Middle E. J. : Middle East Journal

Middle E. Pol'y : Middle East Policy

Mil. L. Rev. : Military Law Review

MİT : Millî İstihbarat Teşkilâtı

NATO : North Atlantic Treaty Organization

Naval L. Rev. : Naval Law Review

No. : Numara

OAS : Organization of American States

OAU : Organization of African Unity

Ohio N. U. L. Rev.	: Ohio Northern University Law Review
PAK	: Partiya Azadiya Kürdistan
Pace Int'l L. Rev.	: Pace International Law Review
Parag.	: Paragraf
PJAK	: Partî Jiyanî Azadî Kurdistan
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistan
Proc. Am. Soc'y Int'l L.	: Proceedings of the American Society of International Law
R.G.	: Resmî Gazete
S.	: Sayfa
SAARC	: The South Asian Association for Regional Cooperation
San Diego Int'l L. J.	: San Diego International Law Journal
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
S.C. Res.	: Security Council Resolution
S. Ill. U. L. J.	: Southern Illinois University Law Journal
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
Stan. J. Int'l L.	: Stanford Journal of International Law
Stud. in Conflict & Terrorism	: Studies in Conflict and Terrorism
Suffolk Transnat'l L. Rev.	: Suffolk Transnational Law Review
SWAPO	: South West Africa People's Organization
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
Tilburg For. L. Rev.	: Tilburg Foreign Law Review
TSK	: Türk Silâhlı Kuvvetleri

Turkish Stud.	: Turkish Studies
U. Pitt. L. Rev.	: University of Pittsburgh Law Review
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UÇK	: Kosova Kurtuluş Ordusu
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyou
UN	: United Nations
USIP	: United States Institute of Peace
V.	: Versus
Va. J. Int'l L.	: Virginia Journal of International Law
Vand. J. Trans'l L.	: Vanderbilt Journal of Transnational Law
Vol.	: Volume
W. Va. L. Rev.	: West Virginia Law Review
Wis. Int'l L. J.	: Wisconsin International Law Journal
Yale J. Int'l L.	: Yale Joumal of International Law

GİRİŞ

Devletlerin terorist örgütlere veya terorizmi destekleyen devletlere karşı sınırları dışında kuvvet kullanma hakkının mevcut olup olmadığı ve eğer mevcutsa bu hakkın hangi hâllerde kullanılabileceği, uluslararası hukukun en tartışmalı konularından birisidir. Uluslararası barış ve güvenliği doğrudan etkileyen bu konu, uluslararası hukukun kuvvet kullanmaya ilişkin sisteminin, başta BM Antlaşması olmak üzere, devletleri esas alan hükümler içermesi nedeniyle daha karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Zira bir devletin bir başka devlete karşı kuvvet kullanmasını yasaklayan sistem, başta terör örgütleri olmak üzere, günümüzün devlet dışı organizasyonlarının uluslararası barış ve güvenliğe yönelttiği tehdide göre tasarlanmamıştır.

Konu, PKK terörünün mağduru olan Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye'ye karşı olan mücadelesini terorist yöntemler kullanarak yürüten PKK, Türkiye'nin sınırları ötesinde de üslenmiştir. PKK, özellikle Irak'ın kuzeyini saldırılarında üs olarak kullanmaktadır ve değişik dönemlerde, başta Türkiye'nin komşuları olmak üzere, kimi devletler tarafından doğrudan ya da dolaylı yollarla desteklenmiştir. Türkiye, bu örgüte karşı sınırları dışında kuvvet kullanma seçeneğine de başvurmuştur.

Eldeki çalışmada, Türkiye'nin PKK terorizmine karşı ülkesi dışında kuvvet kullanma hakkının mevcut olup olmadığı ve eğer böyle bir hakkı varsa, bu hakkın

sınırlarının ne olduğu soruları cevaplanmaya çalışılacaktır. Tezde esas olarak terorizm değil; terorizm karşısında devletlerin kuvvet kullanma hakkının mevcut olup olmadığı incelenecektir. Bu inceleme sonucunda ulaşılacak olan sonuçlar yardımıyla da yukarıda anılan sorulara yanıt aranacaktır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde önce terorizm hakkında genel bilgiler verilecektir. Tez çalışmasını doğrudan ilgilendirdiği için devlet destekli terorizm daha ayrıntılı olarak incelenecek ve devletlerin terorizmden doğrudan ve dolaylı sorumlu olduğu hâller üzerinde durulacaktır. İlk bölümün PKK'nın incelendiği kısmında ise, PKK örgütünün tarihçesi, PKK'yı terör örgütü olarak kabul eden devletler ve PKK saldırılarının boyutu üzerinde durulacaktır. Ayrıca çalışmanın sonuna, PKK'nın gerçekleştirdiği önemli saldırılar eklenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, "devletlerin terorizme karşı ülkeleri dışında kuvvet kullanma hakkı" incelenmektedir. Bu bölümde ilk olarak kuvvet kullanmaya ilişkin uluslararası hukuk kuralları incelenecek ve genel olarak kuvvet kullanma yasağı üzerinde durulacaktır. Kuvvet kullanma yasağının en önemli istisnasını oluşturan meşru müdafaa hakkı ikinci bölümün en ayrıntılı işlenecek olan konusudur. Zira teroristlere karşı sınırları dışında kuvvet kullanan devletler hukukî gerekçe olarak genellikle meşru müdafaa hakkını kullandıklarını iddia etmektedir.

Son bölümde, Türkiye'nin PKK'ya karşı ülkesi dışında kuvvet kullanma hakkının hukukî tahlili yapılacaktır. Türkiye, İran'daki PKK üslerine karşı düzenlediği birkaç küçük çaplı operasyon dışında, tüm kuvvet kullanma fiillerini Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirmiş; kuvvet kullanma tehdidini de Suriye'ye yöneltmiştir. Bu nedenle konu, 1998'de Suriye'ye yöneltilen kuvvet kullanma tehdidi

ve Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı düzenlenen sınır ötesi operasyonlar üzerinden araştırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERORİZM VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK PKK TERÖRÜ

I. TERORİZM ve TERORİZMLE MÜCADELE

A. Genel Olarak Terorizm

1. Terorizm Kavramı

Terör kelimesinin sözlükteki karşılığı yıldırma ve korkutmadır. Terorizm (tedhişçilik) ise sözlük karşılığı olarak, "siyasî bir amaca ulaşmak için yıldırma hareketlerini düzenli bir biçimde kullanma" anlamına gelmektedir.[1] Terör ve terorizm kelimeleri Türkçeye Fransızcadan geçmiştir. Türkçede, Fransızca kökenli "terör" yerine, Arapça kökenli "tedhiş" kelimesi de kullanılmaktadır. Fransızcadaki *terreur* kelimesi Latince "*bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku, endişe ve dehşet*" anlamına gelen "*terror*" kelimesinden türemiştir. Fransız Devrimi'nden sonra Jakoben iktidarın uyguladığı sistematik şiddet politikası, terorizm kavramının doğmasına yol açmıştır.[2] Günümüzde terorizm kavramı aşağılayıcı bir anlama sahiptir ve sıklıkla siyasî bir silâh olarak kullanılmaktadır.[3] Korkutmayı ifade eden "terör" ve korkuya neden olan siyasî aracı ifade eden "terorizm" kavramları, akademik çalışmalar dâhil olmak üzere birbirinin yerine geçen kavramlar olarak kullanılmaktadır. Anılan kavramlar arasındaki ayrım özellikle konuşma dilinde ortadan kalkmış gözükmektedir.[4]

---

[1] Hasan EREN **et. al.**, **Türk Dil Kurumu: Türkçe Sözlük**, C. 2, İstanbul, 1992, s. 1459, 1436.
[2] A. Emre ÖKTEM, **Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul, Derin Yayınları, 2007, s. 13.
[3] Michael JENKINS, "Terrorism: A Contemporary Problem With Age-Old Dilemmas," ed. Lawrence HOWARD, **Terrorism: Roots, Impacts, and Responses**, New York, Praeger Publishers, 1992, s. 14.
[4] Hamide ZAFER, **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, İstanbul, Beta Yayınları, 1999, (a), s. 3.

Terör ve terorizm kelimeleri, siyasî bir terimi ifade eder biçimde ilk olarak, Jakobenlerin, Fransız İhtilâli'nin ardından 1793-1794'deki "Terör Dönemi"nde, şiddeti, yıldırma hareketlerini ve bir idam yöntemi olan giyotini sistematik olarak kullanmalarıyla siyasî terminolojiye girmiştir.[5] Uluslararası platformda terorizm kavramı ilk kez, 1930 Haziranında Brüksel'de toplanan III. Ceza Hukukunun Birleştirilmesi Konferansı'ndaki tartışmalarda, I. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde artan terorist faaliyetlerin etkisiyle kullanılmıştır.[6] MC'nin öncülüğünde hazırlanan "Terorizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme" terörü tanımlamış; ancak yalnızca bir devlet tarafından onaylanan bu sözleşme, hiçbir zaman yürürlüğe girmediği için bu tanım bağlayıcılık kazanamamıştır.[7]

Uluslararası toplumun, 1930'larda başlayan, tek bir terorizm tanımı üzerinde uzlaşma çabaları hâlen sürmekte olsa da bunlar henüz başarıya ulaşamamıştır. Bu çabanın bundan sonra herhangi bir sonuca ulaşıp ulaşamayacağı da kuşkuludur. Zira

---

[5] John F. MURPHY, **State Support of International Terrorism: Legal, Political, and Economic Dimensions**, Boulder, Westview Press, 1989, s. 4; Bradley LARSCHAN, "Legal Aspects to the Control of Transnational Terrorism: An Overview," **Ohio N. U. L. Rev.**, Vol. 13, (1986), s. 123.

Her ne kadar terörizm kavramı ancak XVIII. Yüzyılda siyasî terminolojiye girmiş olsa da, terorizmin kendisi antik çağlardan bu yana yönetenlerin ya da yönetilenlerin siyasî davranışlarını etkilemek üzere kullanılagelmiştir. Antik Filistin'i işgal eden Roma İmparatorluğu'na karşı saldırılar düzenleyen ve Zealotler olarak anılan Yahudi radikallerle Ortaçağ İslam Dünyası'nda 1090–1275 yılları arasında rakiplerine karşı düzenledikleri suikastlarla ünlenen Haşhaşiler ilk akla gelen örneklerdir. Bazı Avrupalı denizci devletler, XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyılın sonlarına kadar, dış politikadaki amaçları doğrultusunda denizleri terörize etmek için korsanları istihdam etmişlerdir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yonah ALEXANDER "Terrorism in the Twenty-First Century: Threats and Responses," **DePaul Bus. L. J.**, Vol. 12, (1999), s. 65; Sharon HARZENSKI, "Terrorism, A History: Stage One," **J. Transnat'l L. Pol'y**, Vol. 12, (2003), s. 140, dn. 17; Patricia A. LONG, "In the Name of God: Religious Terrorism in the Millennium—An Analysis of Holy Terror, Government Resources, and the Cooperative Efforts of a Nation to Restrain Its Global Impact," **Suffolk Transnat'l L. Rev.**, Vol. 24, (2000), s. 55-56.

[6] I. Dünya Savaşı'ndan sonra, terorist eylemler genellikle ayrılıkçı Hırvat örgütü Ustaşa ve Almanya'daki *Freikorps* gibi, ayrılıkçı veya sağcı gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Alman Dışişleri Bakanı Rathenau 1922'de *Freikorps* tarafından öldürülür. Ancak dönemin en ses getiren suikastı 9 Ekim 1934'te Yugoslavya Kralı Alexander ve Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou'nun bir IMRO üyesinin düzenlediği suikast sonucu öldürülmeleri olmuştur. Konu hakkında bkz. Walter LAQUEUR, **A History of Terrorism**, New Brunswick, Transaction Publishers, 2001, s. 17.

[7] MURPHY, s. 4-5.

Yürürlüğe girmeyen bu Sözleşmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Hamide ZAFER, **Ceza Hukukunda Terörizm**, (**Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Işığında)**, İstanbul, Beta Yayınları, 1999, (b), s. 23-27.

terorizmin tanımında uzlaşamayan devletler, hava korsanlığı, diplomatlara saldırı ya da rehin alma gibi belirli terorist eylemleri yasaklayan antlaşmalarda dahi terorizm kelimesini nadiren kullanmayı tercih etmektedirler. Devletler, belli eylemler karşısında hukukî yükümlülük altına girmekte; terör ve terorizm kavramlarının tanımlarına yer vermeyen bu antlaşmalar yoluyla olayların niteliğini belirleme konusundaki siyasî takdir haklarını muhafaza etmektedirler.[8] Terorizmin tanımıyla ilgili sorun, hem uluslararası toplumun üzerinde anlaşma sağladığı tek bir tanımın olmaması hem de devletlerin ve doktrindeki yazarların çok fazla ve birbirinden farklı terorizm tanımlarının mevcut olmasıdır.[9]

Terorizm kavramının belirsizliği ve etkili bir hukukî amaca hizmet etmekten uzak oluşu doktrinde eleştirilere konu olduğu gibi;[10] terorizmin tanımının yapılmasına ihtiyaç olmadığını savunan görüşler de ileri sürülmüştür.[11] Terorizmin genel olarak kabul görmüş bir tanımdan yoksun oluşunun, uluslararası terorizme karşı işbirliğinin önünde bir engel oluşturduğu yadsınamaz.[12] Ancak tanımların amaç değil düşünmeye yardımcı araçlar oldukları ve terorizmi tanımlamanın terör ve terorizm sorununu çözmeye tek başına yetmeyeceği unutulmamalıdır.[13] Terorizmin tanımı sorunu, eldeki çalışmanın amaç ve konusunu aşan daha ayrıntılı bir

---

[8] ÖKTEM, s. 34.

[9] Siyaset bilimci Alex Schmid, 1983'te yaptığı bir çalışmada 1936 ve 1981 yılları arasında yapılmış 109 farklı terorizm tanımı tespit etmiştir. Konu hakkında bkz. Anthony C. AREND & Robert J. BECK, "'Don't Tread on Us': International Law and Forcible State Responses to Terrorism," **Wis. Int'l L. J.**, Vol. 12, (1994), s. 161.

[10] R.R. BAXTER; "A Skeptical Look at the Concept of Terrorism," **Akron L. Rev.**, Vol. 7, (1974), s. 380; WT MALLISON Jr & SV MALLISON, "The Concept of Public Purpose Terror in International Law: Doctrines and Sanctions to Reduce the Destruction of Human and Material Values," **Howard L. J.**, Vol. 18, (1974), s. 12.

Anılan yazarlara yapılan atıflar için bkz. Guy B. ROBERTS, "Self-Help In Combatting State-Sponsored Terrorism: Self Defense and Peacetime Reprisals," **Case W. Res. J. Int'l L.**, Vol. 19, (1987), s. 249.

[11] Ahmet H. TOPAL, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, İstanbul, Beta Yayınları, 2005, s. 11'den Mark S. ZAID, "Combatting International Terrorism into the 21st Century," **ILSA J. Int'l & Comp. L.**, Vol. 2, (1996), s. 665.

[12] JENKINS, s. 15.

[13] ZAFER, 1999, (a), s. 5.

tartışmanın konusunu oluşturduğundan burada sadece BM Genel Kurulunun 1985'te oybirliğiyle kabul ettiği bir kararından, doktrindeki iki yazardan ve Türk mevzuatından birer tanım vermekle yetinilecektir.[14]

BM Genel Kurulu, 1985'te oybirliğiyle kabul ettiği bir kararında terorizmi, "*masum insanların hayatlarını tehlikeye atan ya da hayatlarına mal olan, temel özgürlükleri tehlikeye düşüren ve insanlık onurunu ciddî biçimde zedeleyen eylemler*" olarak tanımlamıştır.[15] Thornton'a göre terör, "*şiddet kullanma ya da şiddet kullanma tehdidi gerektiren olağandışı araçlarla siyasî davranışı etkilemek üzere tasarlanmış sembolik bir fiildir.*"[16] Ergil ise terorizmi, "*saldırılan veya korkutulan sivil ve masum kurbanlar aracılığı ile hedeflenenden daha büyük bir kitleyi yıldırıp korkutarak yasa dışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için bir grubun veya devletin bilinçli ve planlı bir biçimde şiddeti kullanması veya şiddet kullanma tehdidinde bulunması*" olarak tanımlamaktadır.[17]

5532 Sayılı Kanunla Değişik 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesine göre ise terör, şu şekilde tanımlanmıştır:

"*Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle*

---

[14] Doktrindeki tanımlardan bazıları için bkz. ALEXANDER, s. 65; AREND & BECK, s. 163; M. Cherif BASSIOUNI, "Legal Control of International Terrorism: A Policy-Oriented Assessment," **Harv. Int'l L. J.**, Vol. 43, (2002), s. 84; Jordan J. PAUST, "Terrorism and the International Law of War," **Mil. L. Rev.**, Vol. 64, (1974), s. 3-4; Michael W. REISMAN, "International Legal Responses to Terrorism," **Hous. J. Int'l L.**, Vol. 22, (1999), s. 6; Oscar SCHACHTER, "The Extraterritorial Use of Force Against Terrorist Bases," **Hous. J. Int'l L.**, Vol. 11, (1989), s. 309; Grant WARDLAW, **Political Terrorism: Theory, Tactics andCounter-Measures**, Cambridge, Cambridge University Press, 1982, s. 16.

[15] G.A. Res. 40/61, U.N. GAOR, 40th Sess., U.N. Doc. A/Res/40/61 (1985).

[16] Sertaç H. BAŞEREN, "Uluslararası Hukuk Açısından Terorizm," ed. Ali TARHAN, **Dünyada ve Türkiye'de Terör**, Ankara Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2002, s. 184'den Thomas Perry THORNTON, "Terror as a Weapon of Political Agitations," ed. H. ECKSTEIN, **Internal War**, Londra, 1964, s. 73.

[17] Doğu ERGİL, "Terörizmin Mantığı ve Hedefi," **SBF Dergisi**, C. 46, (1991), s. 171.

bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir."[18]

Terorizme devlet dışı gruplar tarafından başvurulabileceği gibi bizzat devletin kendisi de terorizmi kullanabilir ki bu ikinci hâl "devlet terorizmi" olarak adlandırılmaktadır.[19] Aslında tarihe bakıldığında, terörü en yaygın biçimde kullananlar, devlet dışı gruplar değil, ellerindeki araçlar sayesinde bizzat devletlerin kendisi olmuştur.[20] Ancak, terorizm günümüzde daha çok, siyasî kurumları sarsmak ya da yıkmak amacında olan devlet dışı gruplarla özdeşleştirilmiştir.[21] Doktrinde bazı yazarlar tarafından ayaklanmacı terorizm ya da devrimci ve yarı devrimci terorizm[22] olarak adlandırılan bu tür terorizmin faili olan devlet dışı gruplar terör örgütleridir.

---

[18] **R.G.**, 12 Nisan 1991, Sayı 20843. Terorizmi tanımlayan diğer iç hukuk belgeleri hakkında bkz. ÖKTEM, s. 45-49; ZAFER, 1999, (b), s. 35-49.

[19] Devlet terorizmi, devlet aktörleri tarafından uluslararası insancıl hukuku ve insan hakları hukukunu ihlâl eder biçimde geniş, yaygın ve sistematik şiddet kullanılmasıdır. Devlet terorizmi, soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçları gibi uluslararası hukukun yasakladığı fiilleri de içerebilir. Terorizmi kullanan bu tür devletlerin amacı kendi halklarına ya da bir başka halka boyun eğdirme veya ülkelerindeki muhalefet karşısında rejimlerini devam ettirme olabilir. Nazi Almanyası, SSCB'de Stalin dönemi, Kamboçya'daki Kızıl Khmer rejimi gibi örneklerde terorizm içeren sistematik şiddet, halkın etnik kökeni ya da siyasî görüşleri farklı olan belli bir bölümüne yönelmiştir. Anılan bu uç durumlarda terorist şiddetin nihaî amacı, hedef alınan sosyal ya da siyasî grubu tümüyle yok etmek olmuştur. Konu hakkında bkz. BASSIOUNI, s. 84-85.

[20] Paul WILKINSON, "Observations on the Relationship of Freedom and Terrorism," ed. Lawrence HOWARD, **Terrorism: Roots, Impacts, and Responses**, New York, Praeger Publishers, 1992, s. 157.

[21] **Ana Britannica Ansiklopedisi**, C. 29, 1994 Baskısı, İstanbul, Ana Yayıncılık, 1994, s. 377-378.

[22] Thornton terorizmi ayaklanmacı ve bastırıcı terorizm olarak ikiye ayırmaktadır. Wilkinson ise üçlü bir sınıflandırma yapmakta ve terorizmi bastırıcı, devrimci ve yarı devrimci terorizm olarak üçe ayırmaktadır. Konu hakkında bkz. Sertaç H. BAŞEREN, "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme ve Hukukî Mücadele Yaklaşımları," **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 1, 1998, s. 158'den, THORNTON, s. 72; Paul WILKINSON, **Terrorism and the Liberal State**, London, Macmillan Press, 1979, s. 55.

2. Devlet Destekli Terorizm

Başta nükleer silâhlar olmak üzere modern silâh sistemlerinin varlığı, dış politika hedeflerini gerçekleştirmek isteyen devletlerin terorizm gibi daha az riskli yöntemleri seçmelerine neden olmaktadır.[23] Devletlerin terör örgütlerine verdikleri destek değişik boyutlarda olabilir. Doktrinde, bir devletin terorist örgütlere vereceği destekle ilgili olarak sınıflandırmalar yapılmıştır.

Schachter, terorist örgütleri, devletlerle aralarındaki bağlantının niteliğine göre üç kategoriye ayırmaktadır. İlk kategorideki örgütler, eylemlerini devletin kontrolü altında veya devletin istekleri doğrultusunda gerçekleştirmektedir. İkinci kategorideki örgütler, üslendikleri devletten silâh, lojistik ve eğitim gibi alanlarda önemli destek almaktadır. Üçüncü kategorideki örgütler ise, genel olarak bağımsız biçimde hareket etmektedir ve devletle sürekli olmayan ve önemsiz bir ilişki içerisindedir.[24]

Cassese, teroristlerle devletler arasındaki ilişkiyi altı kategoride incelemektedir. Yazara göre, skalanın tepesinde, teroristlerin eylemlerini doğrudan devletin ajanı olarak yapması, yani resmî olarak devlet ajanı olmaları yer almaktadır. Daha sonra, teroristlerin doğrudan devletin ajanı olmamaları ama devletin onları gayriresmî olarak organize etmesi, silâhlandırması, kumanda etmesi ve kontrol etmesi yer almaktadır. Üçüncü kategori, teroristlerin diğer iki hâlden farklı olarak devletten bağımsız olmaları ama devletten finans ve silâh yardımı almalarıdır. Dördüncü kategori, devletin teroristlere ülkesinde eğitim kampı kurmasına izin

---

[23] Charles W. KEGLEY JR **et. al.**, "Structural Terrorism: The Systemic Sources of State-Sponsored Terrorism," eds. Michael STOHL & George A. LOPEZ, **Terrible Beyond Endurance?: The Foreign Policy of State Terrorism**, New York, Greenwood Press, 1988, s. 27-28.

[24] Oscar SCHACHTER, "The Lawful Use of Force by a State Against Terrorists in Another Country," ed. Henry H. HAN, **Terrorism & Political Violance**: **Limits and Possibilities of Legal Control**, New York, Oceana Publications, 1993, s. 246.

vermek gibi lojistik destek vermesidir. Daha altta, devletin teroristleri aktif olarak desteklememesi ancak onların ülkesindeki varlığına göz yumması yer almaktadır. Son ihtimal ise, hiçbir devletten aktif ya da pasif destek almayan teroristlerin açık denizde ya da uluslararası hava sahasında bir ya da birden fazla devletin vatandaşlarına karşı eylem düzenlemeleridir.[25]

Murphy'e göreyse, devletin terorizme karışması şu şekillerde gerçekleşmektedir: Devletin istihbarat birimlerinin yabancı devletin ülkesinde terorist eylem düzenlemesi şeklinde gerçekleşen devlet terorizmi, planlama ve yol gösterme şeklinde gerçekleşen doğrudan destek, istihbarat desteği, özel terorizm eğitimi veya temel askerî eğitim verilmesi şeklinde gerçekleşen eğitim verme, diplomatik ayrıcalık ve yardım sağlama, yüksek teknoloji sağlama, silâh ve patlayıcı verme, ulaşım desteği, ülkeyi kullanmaya izin verme, doğrudan veya dolaylı malî destek, terörle ilgili istihbaratı mağdur devletle paylaşmama ve söylem desteği.[26]

Devletler verdikleri destekle teroristlerin işini en azından kolaylaştırmaktadır. Resmî istihbarat ağları, birey ve küçük grupların erişmesinin imkânsız olduğu bilgilere erişip bunları teroristlere verebilir. Ayrıca devletler teroristlere barınak sağlayabilir; onlara saldırıları için gerekli olan silâh ve patlayıcıları sağlayabilir.[27] Konunun uluslararası hukuku ilgilendiren yönü aşağıda daha ayrıntılı olarak işlenecektir.[28]

---

[25] Antonio CASSESE, "The International Community's Legal Response to Terrorism," **Int'l & Comp. L. Q.**, Vol. 38, (1989), s. 598.
[26] MURPHY, s. 32-33.
[27] George QUESTER, "Some Explanations for State-Supported Terrorism in the Middle East," eds. Michael STOHL & George A. LOPEZ, **Terrible Beyond Endurance?: The Foreign Policy of State Terrorism**, New York, Greenwood Press, 1988, s. 230.
[28] Bkz. **aşağıda**, s. 92-106.

3. Terorizmin Uluslararası Hukukun Meşru Saydığı Mücadele Yöntemlerinden Farkı

Devletlerin, kendi egemenliklerine yönelik her türlü isyan hareketini terorizm olarak adlandırma eğilimlerine rağmen, uluslararası hukukta asilerin güç kullanma yoluyla giriştikleri her faaliyet terorizm olarak nitelendirilemez. Terorizm ile meşru bir direniş hareketi arasında kesin bir ayrıma gitmek kimi zaman çok zor olsa da, self determinasyon hakkına dayanan veya temel insan haklarının ağır ve sistematik biçimde ihlâl eden yönetimlere karşı gerçekleştirilen eylemleri terorizm kavramı dışında tutmak gerekir.[29] Ancak her halükarda, isyancıların kullandığı kuvvet, sivilleri hedef almamalı, orantılı olmalı ve askerî gerekliliklerin dışına çıkmamalıdır.[30]

Bir halkın uluslararası hukuk açısından meşru kabul edilen direniş hakkı, kimi grupların elinde terorist bir harekete dönüşebilir. Örneğin, Filistin'in bağımsızlık talebi uluslararası toplum tarafından meşru kabul edilmesine rağmen Filistinliler geçmişte FKÖ, günümüzde ise HAMAS eliyle terörü sistemli bir şekilde kullanmışlardır. Mevcut yönetime karşı mücadele eden gruplar, direnişleri uluslararası hukukça meşru kabul edilsin edilmesin, yürüttükleri isyanın her aşamasında terorizme başvurabilirler. İsyan, tümüyle terorizme dayanabileceği gibi, bu yola başvurulmaksızın savaş veya gerilla savaşıyla da yürütülebilir. Ancak çoğu zaman, isyan hareketi, terorizm, savaş ve gerilla savaşının birbirlerine eşlik ettiği bir görünüm kazanır.

---

[29] Louis Rene BERES, "The Meaning of Terrorism-Jurisprudential and Definitional Clarifications," **Vand. J. Transnat'l. L.**, Vol. 28, (1995), s. 243, dn. 11; John Alan COHAN "Formulation of a State's Response to Terrorism and State-Sponsored Terrorism," **Pace Int'l L. Rev.**, Vol. 14, (2002), s. 86-87.

[30] BERES, s. 243.

Bu noktada, terorizmi gerilla savaşından ayırmak önem kazanmaktadır. Gerillalarla teroristleri benzer kılan nokta, her ikisinin de kendilerinden çok üstün olan devletlere karşı mücadele etmeleridir. Ancak bu mücadele esnasında gerillaların hedefi düşman ordusudur; teroristler ise hedef gözetirken asker sivil ayrımı yapmazlar. Bir başka fark, eylemin simgeselliğine ilişkindir. Terorizmde simgesellik önem taşımaktadır; yani önemli olan işlenen fiil değil, o fiil vasıtasıyla yapılacak olan propagandadır. Oysa gerilla savaşında öncelik, silâhlı çatışmayla sonuç almaya yöneliktir.[31]

Taraflardan birinin gerilla savaşı yürüttüğü bir iç çatışma, uluslararası olmayan silâhlı çatışma olarak kabul edilebileceği gibi kimi hâllerde uluslararası silâhlı çatışma olarak da kabul edilebilir. Uluslararası hukukun bir iç çatışmayı bu adlarla nitelemesi, kuvvete başvurulduğunda uyulması gerekli olan çatışma kuralları yani *jus in bello*'nun[32] devreye girmesi sonucunu doğurur ve taraflar çatışma süresince bazı insancıl hukuk kurallarını uygulama yükümlülüğü altına girerler. Ancak terorizm, her halükarda uluslararası hukuk tarafından yasaklanmış bir yöntemdir.

1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin[33] dördü de ortak 3. maddeleriyle kimi iç çatışmalara bazı insancıl hukuk kurallarının uygulanacağını öngörmektedir. 3. maddenin kapsamına giren silâhlı çatışmalar, taraflardan en az birinin genellikle

---

[31] BAŞEREN, 2002, s. 186; BAŞEREN, 1998, s. 160'dan THORNTON, s. 75.

[32] Uluslararası hukukta, kuvvete başvurma hakkı (*jus ad bellum*) ile kuvvete başvurulduğunda uyulması gerekli olan çatışma kuralları (*jus in bello*) arasında ayrıma gidilmekte olup; silâhlı çatışma hukuku kurallarının uygulanması, bu hakka sahip olunup olunmadığı sorununa bağlı bulunmamaktadır. Konu hakkında bkz. Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, IV. Kitap, 1. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 2000, s. 139.

[33] Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 12 Ağustos 1949; Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, 12 Ağustos 1949; Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War, 12 Ağustos 1949; Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 Ağustos 1949. Sözleşme metinleri için bkz. http://www.icrc.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView, (10 Mart 2011).

gerilla savaşının yöntemleriyle mücadele ettiği çatışmalardır. Zira devletin düzenli ordusu ile isyancıların elindeki güç arasında büyük bir orantısızlık mevcuttur ve asilerin elindeki tek çare gerilla savaşına başvurmaktır.[34] Doktrinde terorizmin Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin kapsamı dışında kaldığı konusunda görüş birliği mevcuttur.[35]

1977 tarihli Uluslararası Olmayan Silâhlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesine ek Protokol (II nolu)'ün[36] 1. maddesine göre, uluslararası olmayan silâhlı çatışmadan söz edebilmek için, asi kuvvetler "sorumlu bir komutanın yetkisi altında" olmalıdırlar. Ayrıca bunlar, ülkenin bir bölümünde sürekli ve düzenli askerî eylemler yapabilecek ve protokolde öngörülen kurallara uyulmasını sağlayabilecek denetim"e sahip olmalıdırlar. Aynı maddeye göre, sokak hareketleri, iç gerginlik ve iç karışıklıklar protokolün kapsamı dışındadır.

Uluslararası hukukun uluslararası olmayan silâhlı çatışma hükümlerine tâbi kıldığı bir çatışmada da tarafların her ikisi ya da yalnızca bir tanesi terorizmi araç olarak kullanabilir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ve 1977 Protokolü'nün çatışmanın taraflarının hukukî statüleri üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Nitekim Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin son fıkrası bunu açıkça öngörmektedir. Bir terorist hareket, yukarıda anılan antlaşmalar aracılığıyla meşruiyet kazanamayacağı gibi, yine bu antlaşmalar gereğince bir gerilla hareketinin zaman zaman giriştiği terorist eylemler hukuka uygunluk kazanmaz. Terorizm, tanımı üzerinde uzlaşılamasa da, gerek uluslararası antlaşmalar gerekse BM kararları tarafından uluslararası hukuka aykırı kabul edilen bir yöntemdir. Çatışmaların nasıl

[34] ÖKTEM, s. 84.
[35] PAZARCI, 2000, IV. Kitap, s. 149.
[36] Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 Haziran 1977. Protokol metni için bkz. http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/475?OpenDocument, (10 Mart 2011).

yürütüleceğini düzenleyen Cenevre Sözleşmeleri gibi metinler, gerek uluslararası olmayan silâhlı çatışma gerekse gerilla savaşı adı altında terorizmi meşru görür şekilde yorumlanamazlar. Nitekim 1977 tarihli II nolu Protokol'ün 4. maddesi terorizmi ve terorizm tehdidini yasaklamaktadır.

B. Terorizmle Mücadele Yöntemleri

1. Barışçıl Yöntemler

Devletler, terorizme karşı kendilerini nasıl koruyacaklardır? Bunun, teroristlerin cezalandırmalarını öngören iç hukuk normlarıyla sağlanamayacağı açıktır. Artık terör uluslararası bir kimliğe bürünmüştür. A devletinin pasaportunu taşıyan bir terorist, B devletinin ülkesinde silâhlı eğitim görmekte, sonra C devletinin ülkesinde D devletine yönelik terorist bir saldırı gerçekleştirebilmektedir. Terör örgütlerinin uluslararası politikada devletler tarafından araç olarak kullanılarak doğrudan ya da dolaylı yollarla desteklenmeleri, devlet destekli terorizmi doğurmakta, bu da terorizmle mücadeleyi daha zor ve karmaşık bir hâle getirmektedir.

Terorizmle mücadelenin etkili bir sonuca ulaşılabilmesi, bu mücadelenin uluslararası boyutta tüm devletlerin katkısıyla yapılmasına bağlıdır. Terorizmi ve terör fiilinin faili olan teroristi tanımlayarak taraf devletlere sıkı bir işbirliği yükümlülüğü getiren uluslararası antlaşmaların yapılması bu mücadelenin başarıya ulaşabilmesi için akla ilk gelen çözümdür. Ancak, ulusal politika farklılıkları devletleri terorizmi önleyici esasları düzenleyen kapsayıcı bir antlaşma yapmaktan

alıkoymuştur.[37] Devletler terorizmi genel olarak tanımlayıp terorist olan herkese karşı mücadeleyi öngören bir antlaşma yapmak yerine, kendilerini en çok mağdur eden fiilleri önlemeye yönelik antlaşmalar yapma yoluna gitmişlerdir.[38]

Tüm terorist eylemleri evrensel düzeyde yasaklayacak bir antlaşma yapma girişimi ilk olarak 1937'de MC tarafından gerçekleştirilmiştir. Yirmi dört devletin imzaladığı "Terorizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme" sadece bir devlet tarafından onaylanmış ve hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir.[39] Evrensel düzeyde yürürlüğe giremeyen bu tip antlaşmaların bölgesel nitelikte örnekleri mevcuttur.[40]

BM bünyesinde hazırlanmış terorizmi bir bütün olarak ele alıp yasaklayan bir antlaşma mevcut olmamasına rağmen, terorizmi çeşitli yönleriyle ele alıp konu

---

[37] TOPAL, s. 67'den Harry H. ALMOND "The Legal Regulation of International Terrorism," ed. Henry H. HAN, **Terrorism & Political Violance**: **Limits and Possibilities of Legal Control**, New York, Oceana Publications, 1993, s. 199.

[38] BAŞEREN, 2002, s. 201.

[39] CASSESE, s. 592; MURPHY, s. 5.

[40] Aşağıda listesi verilen bu antlaşmaların metinleri için bkz. http://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/studies/page2_en.xml&menu=MTDSG, (10 Mart 2011).

OAS Convention to Prevent and Punish Acts of Terrorism Taking the Form of Crimes against Persons and Related Extortion that are of International Significance (Kişilere Karşı Suç Oluşturan ve Uluslararası Öneme Haiz İlgili Zorbalıkların Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Amerikan Devletleri Örgütü Sözleşmesi), 2 Şubat 1971.

European Convention on the Suppression of Terrorism (Terorizmin Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi), 27 Ocak 1977. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 26 Mart 1981, Sayı: 17291.

SAARC Regional Convention on Suppression of Terrorism (Terorizmin Önlenmesine İlişkin Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü Sözleşmesi), 4 Kasım 1987.

Arab Convention on the Suppression of Terrorism (Terorizmin Önlenmesine İlişkin Arap Sözleşmesi), 22 Nisan 1998.

Treaty on Cooperation among States Members of the Commonwealth of Independent States in Combating Terrorism (Terorizmle Mücadelede BDT Üyeleri Arasında İşbirliğine Dair Sözleşme), 4 Haziran 1999.

Convention of the Organization of the Islamic Conference on Combating International Terrorism (Uluslararası Terorizmle Mücadeleye İlişkin İslam Konferansı Örgütü Sözleşmesi), 1 Temmuz 1999.

OAU Convention on the Prevention and Combating of Terrorism (Terorizmin Önlenmesi ve Terorizmle Mücadeleye İlişkin Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi), 14 Temmuz 1999.

edindiği fiillere yasak getiren ondan fazla sözleşme ve protokol mevcuttur.[41] İlk olarak 14 Eylül 1964 tarihli "Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme" ile başlayan bu süreç hâlen sürmektedir. Ancak tüm bu sözleşmeler, özellikle devlet destekli terorizmi engellemekte yetersiz kalmaktadır. Sorun, bu sözleşmelerde terör ve terorizm tanımlarının yer almamasından ve bunların

[41] Aşağıda listesi verilen bu antlaşmaların metinleri için bkz. http://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/studies/page2_en.xml&menu=MTDSG, (10 Mart 2011).

Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft (Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme), 14 Eylül 1964. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 8 Aralık 1975, Sayı: 15436.

Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft (Uçakların Hukuk Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi), 16 Aralık 1970. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 31 Mart 1973, Sayı: 14493.

Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation (Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Hukuk Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi) , 23 Eylül 1971. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 29 Kasım 1975, Sayı: 15427.

Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents (Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme), 14 Aralık 1973. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 1 Mayıs 1981, Sayı: 17327.

International Convention against the Taking of Hostages (Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme), 17 Aralık 1979. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 6 Temmuz 1989, Sayı: 20217.

Convention on the Physical Protection of Nuclear Material (Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesi), 3 Mart 1980. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 7 Ağustos 1986, Sayı: 19188.

Protocol on the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Serving International Civil Aviation, Supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation (Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Hukuk Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşmeye ek Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet veren Havaalanlarında Hukuk Dışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi Protokolü), 24 Şubat 1988.

Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation (Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi), 10 Mart 1988. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 26 Ocak 1998, Sayı: 23242

Protocol for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf (Kıta Sahanlığında Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Protokolü), 10 Mart 1988. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 26 Ocak 1998, Sayı: 23242.

Convention on the Marking of Plastic Explosives for the Purpose of Detection (Plastik Patlayıcıların Tespit Edilmesi Amacıyla İşaretlenmesi Hakkında Sözleşme), 1 Mart 1991.

International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings (Terorist Bombalamaların Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme), 15 Aralık 1997. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. **R.G.**, 17 Nisan 2002, Sayı: 24729.

International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (Terorizmin Finanse Edilmesinin Önlenmesi Hakkında Uluslararası Sözleşme), 9 Aralık 1999. Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4738.html, (10 Mart 2011).

International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (Nükleer Terorizm Faaliyetlerinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme), 13 Nisan 2005.

belirli terör veya teröre destek eylemlerine özgülenmiş olmalarından daha derinde yatmaktadır. Zira bu sözleşmelerden 15 Aralık 1997 tarihli "Terorist Bombalamaların Önlenmesi Hakkında Uluslararası Sözleşme" dahi tek başına pek çok terorist eylemi yasak kapsamına almaktadır. Bu sözleşmelerle ilgili temel problem, bunların sadece tarafları bağlamaları ve herhangi bir zorlama tedbiri içermemeleridir.[42] Dahası, taraf devletler de, akdî yükümlülüklerini siyasî saiklerle ihlâl edebilmektedir.[43]

Antlaşmalar dışında, terorizme karşı, BM'nin müşterek güvenlik sistemi çerçevesinde mücadele edilebileceği savunulabilinir. Zira BM Antlaşması'nın[44] VII. Bölümü'ne göre Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı fiilinin gerçekleştirildiğini tespit ederse silâhlı güç kullanılmasını da içeren tedbirler alabilecektir.

Güvenlik Konseyi, terorizme destek verdikleri gerekçesiyle 1992'de Libya'ya[45] 1996'da ise Sudan'a karşı yaptırım uygulanmasına karar vermiştir.[46] Özellikle Libya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar sonuç vermiş ve Libya, *Lockerbie* olayının iki zanlısını Hollanda'da kurulan bir mahkemede yargılanmaları için teslim ettiği gibi, olayda hayatını kaybedenlerin yakınlarına tazminat ödemeyi de kabul etmiştir.[47] Ancak Güvenlik Konseyi, devlet destekli terorizm yoluyla gerçekleştirilen saldırılardan başka, doğrudan silâhlı saldırı niteliğindeki olaylarda dahi silâhlı güç kullanılmasını içeren tedbirler almayı başaramamıştır.

---

[42] CASSESE, s. 593.
[43] Kerry Ann GUROVITSCH, "Legal Obstacles to Combating State Sponsored Terrorism," **Hous. J. Int'l L.**, Vol. 10, (1987), s. 179.
[44] Charter of the United Nations, 26 Haziran 1945. Antlaşma'nın Türkçe metni için bkz. Aslan GÜNDÜZ, **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 4. B., İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s. 83-103.
[45] S.C. Res. 748, U.N. SCOR, 47th Sess., U.N. Doc. S/RES/748 (1992).
[46] S.C. Res. 1054, U.N. SCOR, 51st Sess., U.N. Doc. S/RES/1054 (1996).
[47] http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1398437.stm, (10 Mart 2011).

2. Kuvvet Kullanma

Terör örgütlerinin devletler tarafından desteklendiği, antlaşmaların terorizmi önlemede yetersiz kaldığı ve BM'nin müşterek güvenlik sisteminin de çalışmadığı bir ortamda terorist saldırının muhatabı olan devletin terorizmi aktif olarak destekleyen devletlere karşı kuvvet kullanması terorizmle mücadelede ciddî bir alternatif hâline gelmiştir. Konu, eldeki çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

II. TÜRKİYE'YE YÖNELİK PKK TERÖRÜ

A. PKK'nın Tarihçesi

1. PKK'nın Doğuşu ve İlk Yılları

a. "Apocular" Grubu

Türkiye'deki gelmiş geçmiş bütün Kürtçülük hareketleri içerisinde en radikali ve şiddeti en fazla kullananı olan Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)'ın[48] kuruluş fikri, yetmişli yılların ilk yarısına dayanmaktadır. Öcalan ve arkadaşları, Ankara'da sol görüşlü üniversite öğrencileri tarafından kurulan Ankara Yüksek Öğrenim Kültür Derneği içinde yer almışlardır. Bu grup özetle şu fikri savunmaktadır: "*Kuzey Kürdistan Türkiye'nin sömürgesidir. Kürt sosyalistleri, Türk sosyalistleri ile birlikte değil, ayrı örgütlenmelidirler. Kürt halkının kurtuluşu, otonomi ya da özerklikte değil; bağımsızlıkla sağlanacaktır. Hedef, bağımsız, birleşik ve sosyalist bir Kürdistan'dır.*"[49] Abdullah Öcalan'ın takipçilerini ifade eder şekilde

---

[48] Michael M. GUNTER, **The Kurds in Turkey: A Political Dilemma**, Boulder, Westview Press, 1990, s. 57.

[49] Rafet BALLI, **Kürt Dosyası**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991, s. 204.

PKK, özellikle lideri Abdullah Öcalan'ın 1999'da yakalanmasından sonraki süreçte bağımsızlık hedefinden vazgeçtiğini açıklamış olsa da; Türkiye'deki ve Kürtlerin yaşadığı diğer devletlerdeki Kürtçü hareketler içinde kuruluş ideolojinde açıkça bağımsızlık hedefini benimsemiş olan tek

"Apocular" olarak anılan bu grubu oluşturanlar, Öcalan dâhil olmak üzere farklı Türk komünist grupların üyesiydiler.[50]

1976'dan itibaren Güneydoğu'da da faaliyet göstermeye başlayan "Apocular", Ülkücü hareketin ve devlet işbirlikçisi olarak gördükleri Kürtlerin yanı sıra, kendilerine rakip gördükleri diğer sol grupları da hedef almışlardır. Grup, hazırlıklarını ve örgütlenmesini henüz tamamlamadığı için güvenlik güçlerine yönelik eylemlere girişmekten kaçınmıştır.[51] Apocular grubu, henüz güvenlik güçlerinin karşısına çıkacak gücü kendisinde görmemekte; ancak radikal Kürt gruplar dâhil olmak üzere, örgüte rakip olabilecek diğer yasa dışı örgütlenmeleri hedef alarak, bölgenin devlete muhalif tek silâhlı gücü hâline gelmek istemektedir. Bu amaçla, Mardin ilinde KUK (Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları)'a saldıran "Apocular", Güneydoğu'nun diğer illerinde de Devrimci Halkın Birliği, Halkın Kurtuluşu ve Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri gibi örgütlerle çatışmaya girmişlerdir.[52] Öcalan, diğer Kürt grupları işbirlikçi ve revizyonist olmakla itham etmiştir.[53]

b. PKK'nın Kurulması

Kendilerini "Kürdistan Devrimcileri" olarak adlandıran Öcalan ve takipçileri, Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Fis köyünde 27 Kasım 1978 tarihinde yaptıkları toplantıyla örgüte Partiya Karkeren Kurdistan (PKK) adını vermişlerdir. PKK'nın kurulduğu toplantıda, örgütün program taslağı da oy birliğiyle kabul edilmiştir.

örgüttür. PKK'dan farklı olarak İran ve Irak'ta faaliyet gösteren muhalif Kürt gruplar yalnızca özerkliği amaçlamışlardı. PKK, Pan-kürdist vizyonuyla büyük birleşik bir Kürdistan yaratmayı amaçlayan tek büyük örgüt olma özelliğini taşımaktadır. Konu hakkında bkz. Graham E. FULLER, "The Fate of the Kurds, **Foreign Aff.**, Vol. 72, 1993, s. 115.

[50] Ümit ÖZDAĞ, **Türkiye'de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve PKK**, Ankara, Üç Ok Yayıncılık, 2005, s. 23.

[51] GUNTER, s. 61.

[52] GUNTER, s. 62.

[53] Aliza MARCUS, **Kan ve İnanç & PKK ve Kürt Hareketi**, çev. Ayten Alkan, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 55.

Taslakta, yarı feodal üretim ilişkilerinin mevcut olduğu Kürdistan'ın sömürgeci devletler Türkiye, Irak, İran ve Suriye tarafından dörde bölündüğü ifade edilmektedir. Ulusal demokratik devrimin önderliğini en büyük parçayı oluşturan Türkiye Kürdistanı yapacaktır. Asgarî hedef, sömürgeciliği yıkarak bağımsız, demokratik ve birleşik bir Kürdistan devleti kurmak; azamî hedefse Marksist-Leninist ilkelere dayalı bir devlet kurmaktır. Temel ittifak işçi-köylü-aydın ittifakı olacak; diğer müttefikler ise yurtsever kesimler, Türkiye devrimci hareketi, Kürdistan'ın diğer parçalarındaki devrimci yurtsever hareketler, sosyalist devletler, kapitalist devletlerdeki işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş hareketleri olacaktır.[54]

Örgüt, ilk olarak Öcalan'ın memleketi olan Urfa'nın Hilvan ve Siverek gibi belli bölgelerine yerleşmiş ve bölgedeki aşiretlere karşı başlattığı dar kapsamlı direniş yerel destek bulmuştur.[55] PKK ses getiren ilk eylemini bu bölgede gerçekleştirmiş; 29 Temmuz 1979'da, Bucak Aşireti liderlerinden AP milletvekili Celal Bucak'a Urfa'nın Silvan ilçesine bağlı bir köyde suikast girişiminde bulunmuştur.[56] Bucak saldırıdan yaralı olarak kurtulmuş ve bu olayla birlikte Bucaklar ile örgüt arasında yıllarca sürecek olan bir kan davası başlamıştır. Saldırganların olay yerine bıraktıkları bildirilerle PKK'nın kurulduğu ilân edilmiş;[57] örgüt, Bucak'ı öldürme hedefine ulaşamasa da, bu suikast PKK'nın adını ülke çapında duyurmuştur.[58]

---

[54] İsmet G. İMSET, **PKK - Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)**, 9. B., Ankara, Turkish Daily News Yayınları, 1994, s. 51-52.
[55] İMSET, s. 58-59.
[56] Milliyet, 31 Temmuz 1979.
[57] Nihat Ali ÖZCAN, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi, Yöntemi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1999, s. 45.
[58] Oktay PİRİM ve Süha ÖRTÜLÜ, **Ömerli Köyünden İmralı'ya PKK'nın 20 Yıllık Öyküsü**, 2. B., İstanbul, Boyut Yayıncılık, 1999, s. 51.

c. Öcalan'ın Suriye'ye Kaçışı

Güvenlik kuvvetlerinin dikkatinin örgüt üzerine toplanması ve yapılan operasyonlarda çok sayıda örgüt üyesi ve sempatizanının yakalanması üzerine; başta Öcalan olmak üzere, lider kadronun bir kısmı 1979 yılı içerisinde önce Suriye'ye, oradan da Lübnan'a geçmiştir. Öcalan'a göre bu geçiş tümüyle bireyseldir ve herhangi bir yardım almadan gerçekleşmiştir.[59] Öcalan'ın Suriye'ye geçişi, bu devletle PKK arasında yaklaşık 19 yıl süren ve eldeki çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak incelenecek olan özel ilişkinin başlangıcıdır. Öcalan, bu 19 yıl boyunca Suriye'de ve Suriye'nin kontrolündeki Lübnan'da ikamet etmiştir.

Suriye'nin desteğiyle Lübnan'ın Suriye denetimindeki Bekaa Vadisi'ne yerleşen PKK, adını daha sonra Mahsum Korkmaz Akademisi olarak değiştireceği Helve kampını Filistinli gruplardan devralmıştır. Öcalan'ın emri üzerine, 50 PKK'lı, Suriye üzerinden Helve kampına gönderilmiştir. Önce Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi sonra da diğer Filistinli örgütler, Bekaa Vadisi'ndeki çeşitli kamplarda PKK'lılara askerî eğitim vermeyi kabul etmişlerdir. 1980-1982 arasında yaklaşık 300 PKK'lı Filistinliler tarafından eğitilmiştir. PKK eylemcileri, askerî eğitim aldıktan sonra, eylem yapmak üzere Suriye üzerinden Türkiye'ye geri gönderilmiştir.[60]

d. 12 Eylül Darbesinin PKK'ya Etkileri

12 Eylül 1980'de düzenlenen askerî müdahale, örgüt için önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Darbe öncesinde lider kadrosunun önemli bir bölümünü

---

[59] İMSET, s. 69; ÖZCAN, s. 243.

"*Silah arayan bir kaçakçı gibi sınıra geldik. Yanımda sadece bir işçi genç vardı... O zamanlar geçişler kolay oluyordu... Bir kaçakçının evine misafir gittik. Kim olduğumu bilmiyorlardı. Zaten birbirlerini böyle ziyaret eder kaçakçılar. O gece de, Suriye tarafındaki kaçakçı köye, Türkiye'deki kaçakçılar gelmiş gibi yaptım...Suriye'de hiç durmadım ve hemen Lübnan'a geçtim. Buraya kadar gelişim tamamen bir vatandaş görünümündeydi. Öyle politik ilişkiler kurmaya gelmiş bir kişi görünümünde değildim. Bazı dostluklar oluşturmaya çalışan bir insan gibiydim*." Konu hakkında bkz. Mehmet Ali BİRAND, **Apo ve PKK**, 3. B., İstanbul, Milliyet Yayınları, 1992, s. 107-108.

[60] İMSET, s. 85-88; MARCUS, s. 80-85; ÖZCAN, 244-245.

yurt dışına çıkarmayı başaran örgüt, bu sayede darbeyi en az zararla atlatmayı başarmıştır. Oysa diğer pek çok Türk ve Kürt sol örgütün lider kadrosu darbeyle birlikte yakalanmıştır. Buna rağmen, 12 Eylül darbesi sonrasında PKK'nın Türkiye'deki üyelerinin büyük bölümü tutuklanmış ve Güneydoğu'da askerî mahkemelerde açılan davalarda sayıca en kalabalık grubu PKK'lılar oluşturmuştur.[61] Bölücü faaliyetler nedeniyle tutuklanan 3.177 kişinin 1.790'ı PKK şüphelisidir.[62] Bu tutuklamalar ve ülkedeki sıkıyönetim nedeniyle örgütün Güneydoğu'daki faaliyetlerinin çok kısıtlanmış olması, PKK'ya zor günler yaşatmıştır.[63] Askerî mahkemelerde görülen davalarda bazı PKK'lılar idam cezasına; diğer pek çoğu ise çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır.[64]

PKK'lı sanıklar, Türkiye'deki askerî rejimin siyasî tutuklu ve hükümlülere karşı uyguladığı kötü muameleye karşı cezaevlerinde gerçekleştirilen direnişlerde ön planda yer almışlardır. 1982'de, Diyarbakır Askerî Cezaevindeki uygulamaları protesto etmek için bir PKK tutuklusu kendini asmış; diğer dördü de kendini yakmıştır. Yine aynı cezaevinde gerçekleştirilen açlık grevinde PKK'nın üst düzey kadrosundan dört kişi daha hayatını kaybetmiştir. Bu ölümler hem örgüt tarafından propaganda aracı olarak kullanılmış hem de diğer örgütler nezdinde PKK'ya sempati kazandırmıştır.[65] Diğer Kürt grupların pek çok mensubu cezaevinden çıktıktan sonra PKK'ya katılmıştır.[66]

---

[61] BALLI, s. 205.
[62] 1981'de PKK'lı oldukları gerekçesiyle hapishanede bulunanların sayısı 2.000'den fazladır. Konu hakkında bkz. GUNTER, s. 68.
[63] BALLI, s. 205.
[64] http://www.nytimes.com/1983/05/25/world/around-the-world-turkish-court-sentences-35-kurds-to-death.html, http://www.nytimes.com/1984/04/19/world/turkey-dooms-10-kurds.html, (10 Mart 2011).
[65] BALLI, s. 206; BİRAND, s. 119; MARCUS, s. 96-97.
[66] Nur Bilge CRISS, "The Nature of PKK Terrorism in Turkey," **Stud. in Conflict & Terrorism**, Vol. 18, (1995), s. 19.

e. PKK'nın Türkiye'ye Yönelik Eylemler Öncesi Son Hazırlıkları

Örgütün 1981 Temmuzunda Helve kampında düzenlediği ilk kongresinde PKK'nın stratejisini belirleyecek önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre, Türkiye'ye dönüş için siyasî ve askerî hazırlıklar yapılacak; Suriye'nin kontrol ettiği bölgelerde eğitim faaliyetleri hızlandırılacak ve Iraklı Kürt gruplarla ilişkiye geçilecektir. Ayrıca geçmişte KUK gibi diğer Kürt örgütlerle girilen çatışmaların da öz eleştirisi yapılmıştır.[67]

PKK, Batı Avrupa'daki örgütlenmesini yaymak için 1981'in ortalarında beş üst düzey yönetici görevlendirmiştir. PKK'nın ilk örgütlenme çalışmaları Federal Almanya'da başlamış; daha sonra bu çalışmalar Fransa, Hollanda ve İsveç gibi diğer Avrupa devletlerine de yayılmıştır.[68] Başta göçmen işçiler olmak üzere Avrupa'daki Kürtleri kısa sürede örgütleyen PKK, bu insanlardan topladığı paralarla kendisine yeni ve önemli bir finansal kaynak yaratmıştır.[69] Örgüt, aynı zamanda, başta Federal Almanya ve İsveç olmak üzere, Batı Avrupa'daki Kürt gruplarla bağlantılarını kuvvetlendirme yoluna da gitmiştir.[70]

Bekaa Vadisi'ndeki PKK üyeleri, İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgali sırasında Filistinli grupların yanında İsrail ordusuna karşı direnişe katılmışlardır.[71] PKK, ondan fazla üyesinin öldürüldüğü; bir o kadarının da İsrail'in eline geçtiği bu çatışmayla birlikte ilk ciddî askerî çatışma deneyimini yaşamıştır. Bu olay, Ortadoğu'da örgütün ismini ilk kez duyurduğu gibi; PKK'ya İsrail'e hasım devlet ve grupların sempatisini kazandırmıştır.[72]

---

[67] İMSET, s. 88; GUNTER, s. 71.
[68] MARCUS, s. 95-96.
[69] BİRAND, s. 119-120.
[70] GUNTER, s. 71.
[71] ÖZCAN, s. 89.
[72] BİRAND, s. 117-118; İMSET, s. 90.

f. PKK-KDP İttifakı

PKK, 20-25 Ağustos 1982'de topladığı 2. Kongresinde silâhlı eylemleri başlatma kararı almış; ardından da Güneydoğu'nun kırsal bölgelerinde örgütlenme ve eylemlere hazırlık çalışmalarına girişilmiştir.[73] Bu amaçla, ilk girilecek alanın kabaca Hakkâri-Siirt-Van üçgenini kapsayan ve örgütün Botan olarak adlandırdığı[74] bölge olması kararlaştırılmıştır.[75] Birkaç kişiden oluşan ilk eylemci gruplar 1982 sonbaharında Türkiye'ye yollanmaya başlanmıştır.[76]

PKK'nın çok önem verdiği Hakkâri-Siirt-Van üçgenine girebilmesi için, Kuzey Irak'ı kullanmaya ihtiyacı vardır. Örgüt, bu ihtiyaç doğrultusunda, Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla ittifak arayışına yönelmiştir. PKK çok geçmeden istediğini elde etmiş ve bölgedeki ilk ittifakını gerçekleştirmiştir. Iraklı Kürt gruplardan Mesud Barzani liderliğindeki IKDP (Irak Kürdistan Demokrat Partisi)[77] ile 1983 Temmuzunda imzalanan "KDP-PKK Dayanışma İlkeleri" başlıklı protokol, PKK'ya bölgede önemli bir müttefik kazandırmıştır.[78] Bu protokolle birlikte taraflar, "*bölgedeki diğer devrimci örgütler ile ilişkilerini geliştirmek ve yeni bir ittifak için çalışma ilkeleri*" üzerinde anlaşmışlardır.[79]

---

[73] BALLI, s. 206; BİRAND, s. 118. Bu Kongre, Türkiye'ye göre Suriye'de, örgüt kaynaklarına göreyse Suriye-Lübnan sınırında düzenlenmiştir. Konu hakkında bkz. İMSET, s. 96.
[74] ÖZDAĞ, s. 28.
[75] BİRAND, s. 118; ÖZCAN, s. 90.
[76] BİRAND, s. 120.
[77] Bundan sonra sadece KDP olarak anılacaktır.
[78] GUNTER, s. 73.
[79] Dayanışma ilkelerinin başında "*başta ABD emperyalizmi olmak üzere, emperyalizme karşı olmak, emperyalizmin bölgedeki plan ve komplolarına karşı mücadele etmek*" yer almıştır. "*Bölgedeki diğer ilerici ve devrimci güçlerle işbirliği içerisinde olmak, bu konularda işbirliği geliştirmek*" ve "*esas olarak Kürdistan halkının gücüne güvenmek*" de hükme bağlanmıştır. Protokolün 10. maddesine göre taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin içişlerine müdahale etmemeyi, parti birliğini zedeleyici davranışlardan yana olmamayı, partilerin ideolojik, politik ve örgütsel bağımsızlığına saygılı olmayı vaat etmişlerdir. 11. maddede ise bu anlayış ve ilkelerin pratik uygulamasından ortaya çıkacak hatalar karşısında her iki tarafın sorumlularının birbirlerine uyarıda bulunmaları, eğer uyarılar göz önüne alınmazsa protokolün bozulması öngörülmüştür. Konu hakkında bkz. İMSET, s. 101.

PKK, KDP ile yaptığı ittifak sayesinde Irak-Türkiye sınır bölgesine kuvvetli biçimde yerleşmiştir. Başta Türkiye, Irak ve İran sınırlarının kesiştiği bölgedeki "Lolan Kampı" olmak üzere Irak- Türkiye sınırı boyunca kurulan Lak-1, Haftanin, Lejna Zaho, Kuvvet Barzan ve Miroz kamplarında hem siyasî ve askerî eğitim verilmiş, hem de bu kamplar, Türkiye'ye giriş çıkışlarda üs görevi görmüştür.[80]

2. Devlete Yönelik İlk Silâhlı Eylemler ve Sonrası

a. Eruh-Şemdinli Baskınları

PKK, 15 Ağustos 1984'te, Siirt'in Eruh ve Hakkâri'nin Şemdinli ilçelerini basarak resmî hedeflere yönelik silâhlı eylemlerini başlatmıştır. Eruh'taki saldırıda bir er ölmüş; 6 erle 3 sivil yaralanmış; Şemdinli'deki saldırıda ise bir subay, bir astsubay ve bir er hafif şekilde yaralanmıştır. PKK'nın resmî hedeflere yönelik bu ilk saldırısıyla ilgili resmî açıklama 17 Ağustosta yapılmış ve Genelkurmay Başkanlığı saldırganlardan "*sol ayrılıkçı örgütlere mensup bir grup silâhlı terorist*" olarak bahsetmiştir.[81]

Örgüt, "Ağustos Atılımı" olarak adlandırdığı bu baskınlarla, Kürdistan Kurtuluş Birliği (Hezen Rızgariya Kurdistan – HRK)'nin kurulduğunu ilân etmiştir.[82] PKK faaliyetleri, Eruh ve Şemdinli saldırılarıyla birlikte silâhlı propaganda aşamasından daha ileri bir evreye girmiş; örgüt yıllarca devam edecek olan düşük yoğunluklu savaşı başlatmıştır.[83]

Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde bir askerî aracın pusuya düşürülerek 8 askerin öldürüldüğü 10 Ekim 1984'deki saldırı, PKK'nın Eruh ve Şemdinli baskınlarından

[80] Abdülkadir AYGAN, "PKK: Yapısı, İdeolojisi ve İşleyişi," **Yeni Forum**, 1 Ağustos 1987, s. 25.
[81] Saldırılar ve Genelkurmay Başkanlığının açıklaması için bkz. Hürriyet, 18 Ağustos 1984; Milliyet, 18 Ağustos 1984.
[82] GUNTER, s. 74-76; İMSET, s. 110-111.
[83] ÖZDAĞ, s. 34.

sonraki en ciddî eylemidir.[84] PKK, sivillere yönelik ilk katliamını da 9 Kasım 1984'de gerçekleştirmiş; Eruh ilçesine bağlı bir köye saldırı düzenleyen PKK'lılar 4'ü çocuk 9 sivili öldürmüşlerdir.[85] Türkiye'ye eylem yapmak için giren PKK'lı gruplar, 10 Ekimdeki saldırıdan sonra askerî hedeflere yönelik bir saldırı düzenleyememişler ve 1984 kışında silâhlı unsurların büyük bölümü yeniden ülke dışına çıkmıştır.[86]

b. ERNK ve ARGK'nin Kurulması

Mart 1985'te PKK bünyesinde Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (Eniya Rizgariya Netewa Kurdistan – ERNK) kurulmuş; PKK'nın siyasî kolu olması düşünülen bu örgütlenmenin başına Öcalan'ın yakın arkadaşı Mahzum Korkmaz getirilmiştir.[87] Mahsum Korkmaz, Türk ordusuyla aynı ay içinde girilen bir çatışmada öldürülmüştür.[88]

Kuzey Irak'taki kamplarını etkin biçimde kullanmaya başlayan PKK, Türk-Irak sınırındaki karakollara saldırmaya başlamıştır. Bu karakollara yönelik ilk saldırı 26 Ekim 1985'te yapılmış; Hakkâri'nin Çukurca ilçesindeki bir sınır karakolunu basan PKK'lılar 9 askeri öldürmüşlerdir.[89] Aynı zamanda bu saldırı örgütün 1985'te düzenlediği en büyük saldırıdır. PKK, aynı yıl içinde düzenlediği diğer saldırılarda da 20'den fazla Türk askerini öldürmüştür.[90] Ancak örgütün yayın organlarında da dile getirildiği gibi, 1985 örgüt için zor bir sene olmuş ve PKK öngördüğü atılımı gerçekleştirememiştir. PKK'nın Kürdistan Komünist Partisine bağlı bir gruba 22

---

[84] Milliyet, 11 Ekim 1984.
[85] Milliyet, 10 Kasım 1984.
[86] İMSET, s. 112.
[87] GUNTER, s. 75-76; İMSET, s. 113.
[88] GUNTER, s. 76.
[89] Milliyet, 27 Ekim 1985.
[90] Bu saldırılar için bkz. Milliyet, 5 Nisan 1985; Milliyet, 3 Mayıs 1985; Milliyet, 22 Haziran 1985; Milliyet, 4 Ağustos 1985; Milliyet, 30 Eylül 1985; http://www.nytimes.com/1985/09/30/world/kurdish-rebels-kill-5-turks.html, (10 Mart 2011).

Nisan 1985'de kurduğu pusu ve Türkiye'nin KDP'ye yönelttiği yoğun baskı, PKK ile KDP arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.[91]

Hakkâri'nin Uludere ilçesinde 12 Türk askerinin öldürüldüğü 12 Ağustos 1986'daki saldırı,[92] örgütün o güne dek askerî hedeflere yönelttiği en büyük saldırı olarak Türk ve dünya kamuoyunun dikkatini bölgeye çekmiştir. Türkiye bu saldırıya Kuzey Irak'taki PKK kamplarını bombalayarak yanıt vermiştir.[93] Örgüt, aynı sene içinde düzenlediği 3. Kongresinde silâhlı kanadı HRK'yi dağıtıp yerine Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu (Arteşa Rizgariya Gele Kurdistan – ARGK)'nu kurmayı kararlaştırmıştır. Bu kongrede köy koruculuğu sistemini çökertmek amacıyla düzenlenen saldırıların tırmandırılması kararı da alınmıştır.[94]

c. PKK'nın Sivillere Yönelik Katliamları

PKK, 3. Kongresinde aldığı karar doğrultusunda, köy korucularına ve onların ailelerine yönelik acımasız bir kampanyayı 1987'de başlatmış; sivil halka yönelik yoğun şiddet eylemleri yer yer katliam boyutuna ulaşmıştır. PKK'nın düzenlediği bu saldırılarda öldürülen çocuk, kadın ve yaşlıların sayısı, öldürülen köy korucularının sayısından çok daha fazladır.[95]

İlk saldırı 23 Ocak 1987'de gerçekleştirilmiş; Midyat ilçesine bağlı bir mezrayı basan PKK 7'si çocuk 10 kişiyi öldürmüştür.[96] Bu saldırının ardından 22 Şubat 1987'de Hâkkari'nin Taşdelen köyünü basan PKK'lılar aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 14 köylüyü öldürmüşlerdir.[97] 20 Haziran 1987'de ise PKK, o güne dek düzenlediği en büyük sivil katliamı gerçekleştirmiş; Mardin'in Ömerli

[91] İMSET, s. 115-116; ÖZDAĞ, s. 37-38.
[92] Hürriyet, 13 Ağustos 1986; Milliyet, 13 Ağustos 1986.
[93] http://www.nytimes.com/1986/08/16/world/around-the-world-turkish-planes-bomb-kurdish-rebels-in-iraq.html, (10 Mart 2011).
[94] GUNTER, s. 76-77; İMSET, s. 120.
[95] İMSET, s. 129-130.
[96] Milliyet, 25 Ocak 1987.
[97] Milliyet, 24 Şubat 1987.

ilçesine bağlı Pınarcık köyüne düzenlenen saldırıda 16'sı çocuk, 6'sı kadın 30 kişi öldürülmüştür.[98]

Köy baskınları ilerleyen günlerde de sürmüş; 1987'de gerçekleştirilen bu tür saldırılarda öldürülen köylülerin sayısı 242'ye, yaralanan köylülerin sayısı 115'e ulaşmıştır. Bu dönemde PKK askerî hedeflere saldırmaktan kaçınmıştır.[99] 1987'nin askerî hedeflere yönelik en büyük saldırısı 28 Nisanda düzenlenmiş; Şemdinli kırsalında bir komando birliğini pusuya düşüren PKK 3'ü subay 13 askeri öldürmüştür.[100]

d. Olağanüstü Hâlin İlânı

Türkiye, PKK ile mücadele edilen illerde 1987'de olağanüstü hâl rejimine geçmiştir. 1978'in Aralık ayından bu yana Diyarbakır, Hakkâri, Mardin ve Siirt illerinde sürdürülen sıkıyönetimin yerini, 14 Temmuz 1987'de Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illerini kapsamak üzere kurulan Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği almıştır.[101] İlk bölge valisi olarak Hayri Kozakçıoğlu atanmıştır.[102] Bölge valisinin görevi, hem bölge içinde yer alan illerin valileri ve diğer kamu görevlileri, hem de askerî ve sivil yetkililer arasındaki ilişkileri koordine etmektir.[103]

Türkiye, Kuzey Irak'taki PKK varlığına yönelik ikinci hava saldırısını 4 Mart 1987'de düzenleyerek bölgedeki dokuz hedefi vurduğunu açıklamıştır.[104] PKK'nın Kuzey Irak'taki müttefiki 1987'de değişmiştir. PKK, KDP'nin kendisi ile girdiği

---

[98] Hürriyet, 22 Haziran 1987; Milliyet, 22 Haziran 1987.
[99] ÖZDAĞ, s. 43.
[100] Milliyet, 30 Nisan 1987.
[101] **R.G.**, 14 Temmuz 1987, Sayı: 19517.
[102] Milliyet, 16 Temmuz 1987.
[103] ÖZDAĞ, s. 44.
[104] http://www.nytimes.com/1987/03/05/world/turkey-says-its-planes-raided-kurdish-guerrilla-bases-in-iraq.html, (10 Mart 2011).

ittifaka son verdiğini duyurmasının ardından, KDP'nin rakibi KYB (Kürdistan Yurtseverler Birliği) ile ittifaka yönelmiştir.[105]

e. "Anfal Harekâtı"

PKK'nın 20 kişilik bir lider birimi 1 Nisan 1988'de Nusaybin'de girdikleri çatışmada imha edilmiş;[106] bu olayla birlikte PKK, o güne kadarki en ciddî kaybını vermiştir.[107] Türkiye içinde uğradığı önemli askerî kayıplara rağmen; İran-Irak Savaşı'nın 1988'de sona ermesi PKK adına yeni fırsatlar doğurmuştur. Savaş sonrasında serbest kalan Irak ordusu, Saddam Hüseyin'in emriyle Irak Kürtlerinin üzerine yürümüştür. 100.000 civarında Kürt, Türkiye sınırına doğru kaçmaya başlamıştır.[108] 1988'in Ağustos ve Eylül aylarında Irak ordusunun önünden kaçan 56.000 Iraklı Kürt Türkiye'ye sığınmıştır.[109]

"Anfal Operasyonu"[110] adı verilen ve başta Halepçe olmak üzere yer yer katliama dönüşen askerî harekât sonucunda Irak Kürt hareketi zayıflamıştır. Buna karşın, Irak ordusuyla Kürt gruplar arasındaki çatışmalara katılmayan PKK gücünü muhafaza etmiştir. Irak'ın ülkesinin kuzeyinde tam kontrolü yeniden sağlayarak Türkiye'nin bu bölgede gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonların önünü kapaması da PKK'nın lehine olan bir başka gelişme olmuştur.

---

[105] İMSET, s. 225-227.
[106] Milliyet, 2 Nisan 1988; İMSET, s. 240.
[107] http://www.nytimes.com/1988/04/02/world/23-die-in-kurd-clash-with-turkish-troops.html, (10 Mart 2011).
[108] http://www.nytimes.com/1988/08/28/world/a-gulf-truce-leaves-rebels-in-a-quandary.html, http://www.nytimes.com/1988/09/01/world/iraqis-reported-to-mount-drive-against-kurds.html, (10 Mart 2011).
[109] Verilen sayı, İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli'nin açıklamasına dayanmaktadır. Konu hakkında bkz. http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1988/eylul1988.htm, (10 Mart 2011).
[110] Adını Kuran'daki bir sureden alan Anfal Harekâtı, Irak'ın 16 Mart 1988'de Halepçe'de kendi Kürt vatandaşlarına karşı kimyasal silâh kullanmasını da içerecek şekilde çok yoğun insan hakları ihlâllerinin yaşandığı bir katliama dönüşmüştür. Kimyasal silâhlar, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez, üstelik ilk defa olarak bir devletin kendi vatandaşlarına karşı kullanılmıştır. *Human Rights Watch* örgütüne göre, Anfal Harekâtı sırasında Irak'ın kendi halkına karşı giriştiği saldırılarda 50.000 ile 100.000 arasında kişi ölmüş, 4.000 köy yıkılmıştır. Anfal Harekâtı için bkz. Michiel LEEZENBERG, "The Anfal Operations in Iraqi Kurdistan," ed. Samuel TOTTEN **et. al.**, **Century of Genocide**: **Critical Essays and Eyewitness Accounts**, 2. ed., New York, Routledge, 2004, s. 375-393; James CIMENT, **The Kurds: State and Minority in Turkey, Iraq and Iran**, New York, Facts on File, 1996, s. 161-162.

PKK'nın sivillere yönelik acımasız eylemleri 1988 ve 1989'da da sürmüştür. 8-9 Mayıs 1988'de üç ayrı mezraya düzenlenen saldırılarda 26 köylü öldürülmüştür.[111] 25 Kasım 1989'da Yüksekova ilçesine bağlı İkiyaka köyüne düzenlenen saldırıda da, çoğu kadın ve çocuk 29 kişi öldürülmüştür.[112] Silâhlı kadrosunun sayısındaki artış ve uçaksavar gibi ağır silâhlar edinmeleri sonucunda PKK, köy baskınlarının yanı sıra askerî hedeflere yönelik saldırılarını da arttırmıştır. Ancak bu saldırıların büyük çoğunluğu, 6 Eylül 1988'de Erzincan'da 6, 6 Aralık 1988'de Cudi Dağı'nda 8, 22 Haziran 1989'da gene Cudi Dağı'nda 11 ve 14 Eylül 1989'da Herakol Dağı'nda 5 askerin öldürüldüğü saldırılarda[113] olduğu gibi, devriye birliklerine pusu kurmak şeklinde gerçekleştirilmiştir.[114]

f. İlk Sivil Ayaklanma Denemeleri

Türk yönetimi, PKK'nın saldırılarını tırmandırması sonucu katı tedbirler almış; bu da, bölgedeki sivillere yönelik insan hakkı ihlâllerine neden olmuştur. Devletin bu sert tutumunu propaganda malzemesi olarak kullanan örgüt, sivil ayaklanmaları kışkırtma politikasını uygulamaya sokmuştur.[115] İlk olarak 19 Eylül 1989'da, Silopi ilçesinde halkla güvenlik güçleri arasında çatışma çıkmış; ancak can kaybı meydana gelmemiştir.[116] 1990'dan sonra bu tip olaylar daha sık yaşanmaya başlamıştır. 15 Mart 1990'da, Mardin'in Nusaybin ilçesinde bir PKK'lının cenaze

---

[111] Milliyet, 9 Mayıs 1988; Milliyet, 10 Mayıs 1988; http://www.nytimes.com/1988/05/10/world/rebel-kurds-reportedly-kill-25-turkish-villagers.html, (10 Mart 2011).
[112] Milliyet, 26 Kasım 1989; Milliyet, 28 Kasım 1989; http://www.nytimes.com/1989/11/27/world/21-kurds-are-reported-slain-in-a-reprisal-raid-in-turkey.html, (10 Mart 2011).
[113] Anılan saldırılarla ilgili bilgi için bkz. Milliyet, 7 Eylül 1988; Milliyet, 7 Aralık 1988; Milliyet, 23 Haziran 1989; Milliyet, 15 Eylül 1989; http://www.nytimes.com/1988/12/07/world/8-turkish-soldiers-killed.html, (10 Mart 2011).
[114] ÖZDAĞ, s. 51-52.
[115] İMSET, s. 266.
[116] Milliyet, 20 Eylül 1989.

töreninde çıkan olaylarda bir kişi ölmüş; 300 kişi gözaltına alınmıştır.[117] Bu olaydan 5 gün sonra Cizreliler ayaklanmış; çıkan olaylarda 4 kişi ölmüş; 9 kişi yaralanmıştır.[118] 23 Martta aynı ilçede 5.000 kişi yeniden gösteri düzenleyerek PKK lehine sloganlar atmıştır.[119]

PKK'nın, aralarında bölgede çalışan devlet görevlilerinin de bulunduğu sivillere karşı 1990'da düzenlediği katliamlar ülke gündemini sarsmıştır. 22 Martta Elazığ'da görev yapan 9 sivil mühendisin ve 15 Nisanda yine Elazığ'da görevli 4 öğretmenin kurşuna dizilerek öldürülmeleri[120] devlet görevlilerine yönelik en önemli saldırılardır. 11 Haziranda Güçlükonak ilçesine bağlı bir köyü basan PKK'lı saldırganlar 27 köylüyü öldürmüşlerdir.[121]

3. Ortadoğu'da Değişen Konjonktür ve PKK'nın Güçlenmesi

a. I. Körfez Savaşı'nın PKK'ya Etkileri

2 Ağustos 1990'da Irak Kuveyt'i işgal etmiştir.[122] Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için ABD'nin önderliğindeki koalisyon devletlerinin 17 Ocak 1991'de başlattıkları Körfez Savaşı'nda[123] Irak'ın yenilmesi, Ortadoğu'daki konjonktürü değiştirmiştir. Irak savaşta yenilince güneyde Şiîler, kuzeyde Kürtler ayaklanmış; ancak Irak yönetimi her iki isyanı da bastırmıştır. 1988'de yaşanandan çok daha büyük bir Kürt göçü Türk ve İran sınırlarına doğru yönelmiştir.[124] Sivil halk, yaşadığı köyleri bir kez

---

[117] Milliyet, 16 Mart 1990.
[118] Milliyet, 21 Mart 1990.
[119] Milliyet, 23 Mart 1990.
[120] Milliyet, 23 Mart 1990; Milliyet, 15 Nisan 1990.
[121] Milliyet, 12 Haziran 1990.
[122] http://www.nytimes.com/1990/08/02/world/iraq-army-invades-capital-of-kuwait-in-fierce-fighting.html, (10 Mart 2011).
[123] http://www.nytimes.com/1991/01/17/world/war-gulf-overview-us-allies-open-air-war-iraq-bomb-baghdad-kuwaiti-targets-no.html, (10 Mart 2011).
[124] Bu sürecin ayrıntıları için bkz. John BULLOCH & Harvey MORRIS, **No Friends But the Mountains, Tragic History of the Kurds**, Oxford, Oxford University Press, 1992, s. 1-30; Sheri

daha terk etmiş; Iraklı Kürt gruplar yenilmiş; bölgedeki tek disiplinli güç olarak kalan örgüt, hem Irak'ı terk edenlerden cephane temin etmiş hem de Iraklı Kürtler'den PKK'ya yoğun katılımlar yaşanmıştır. Türk güvenlik yetkililerinin verdiği rakama göre 1991'de PKK'nın silâhlı üyelerinin sayısı 12.000'e ulaşmıştır.[125]

ABD ve müttefiklerinin 688 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'na[126] dayanarak başlattıkları Huzur Operasyonu ve Irak'a dikte ettikleri "uçuşa yasak bölgeler" uygulaması ise, 36. paralelin kuzeyinde Irak'ın egemenlik yetkisini sınırlamış ve bu bölgede fiilî bir Kürt özerkliği yaratmıştır.[127] Irak'ın hukukî ve fiilî olarak 36. paralelin kuzeyinden çekilmesinin PKK için, biri lehine, diğer ikisi ise aleyhine olmak üzere başlıca üç sonucu olmuştur.

PKK'nın lehine olan sonuç, Türk-Irak sınır bölgesinin Irak tarafına örgütün yeniden hâkim olmasıdır. PKK'nın aleyhine olan sonuçlardan ilki, Türkiye'nin, 1988'den bu yana düzenleyemediği sınır ötesi operasyonlara 1991'den itibaren tekrar başlayabilecek olmasıdır. Nitekim 1987 Martından sonra Kuzey Irak'a düzenlenen ilk sınır ötesi operasyon Ağustos 1991'de gerçekleştirilmiş;[128] bunu, Ekim ayında düzenlenen yeni bir sınır ötesi operasyon izlemiştir.[129] Ağustos 1986 ve Mart 1987 sınır ötesi operasyonlarından farklı olarak 1991'deki operasyonlar, kara unsurlarının katılımıyla düzenlenmiştir. PKK'nın aleyhine olan diğer sonuç ise, Körfez Savaşı sonrası elde ettikleri fiilî özerkliği korumak için Türkiye'nin yardımına ihtiyaç duyan

---

LAIZER, **Martyrs, Traitors and Patriots: Kurdistan after the Gulf War**, London, Zed Books, 1996, s. 1-34.

[125] Bu önemli sayıya ulaşılmasında, Türkiye ve Irak Kürtleri'nin yanı sıra Suriye Kürtleri'nin de örgüte yoğun biçimde katılmasının payı olmuştur. Konu hakında bkz. ÖZDAĞ, s. 59.

[126] S.C. Res. 688, U.N. SCOR, 46th Sess., U.N. Doc. S/ Res/688 (1991).

[127] Bu sürecin ayrıntıları için bkz. Edgar O'BALLANCE, **The Kurdish Struggle 1920-94**, London, Macmillan Press, 1996, s. 188-201.

[128] http://www.nytimes.com/1991/08/09/world/turkey-attacks-kurdish-rebels-inside-iraq.html, (10 Mart 2011).

[129] http://www.nytimes.com/1991/10/13/world/turkish-troops-attack-kurds-bases-in-iraq.html, (10 Mart 2011).

başta KDP ve KYB olmak üzere Kuzey Iraklı 8 Kürt grubun, Ekim 1991'de PKK'ya karşı açıkça cephe almalarıdır.[130]

PKK, 1991'de askerî hedeflere yönelik olarak bir dizi büyük saldırı gerçekleştirmiştir. PKK'lı gruplar, askerî konvoylara kurdukları pusuların yanı sıra; zaman zaman 500'er kişilik gruplar hâlinde ve ağır silâhlarla jandarma karakollarına saldırılar düzenlemişlerdir.[131] Bu saldırıların en büyüğü 25 Ekimde gerçekleşmiş; Çukurca ilçesine bağlı üç köyün jandarma karakollarına eş zamanlı olarak düzenlenen saldırılarda 17 asker öldürülmüş; aralarında sivillerin de bulunduğu 40'dan fazla kişi yaralanmıştır.[132] PKK, o güne kadar şehirlerde düzenlediği en büyük terör eylemini 25 Aralık 1991'de gerçekleştirmiş; PKK yandaşlarının Olağanüstü Hâl Bölge valisinin ailesine ait bir mağazaya molotof kokteyli ile düzenledikleri saldırı sonucu çıkan yangında 11 sivil hayatını kaybetmiştir.[133]

b. PKK'ya Karşı KDP-KYB Ortak Saldırısı

KDP ve KYB'ye bağlı peşmergeler, Kuzey Irak'ta federe Kürt devletinin kuruluşunun ilân edildiği 4 Ekim 1992'de PKK'ya karşı ortak bir saldırı başlatmışlardır. Böylece bu iki Kürt grup, PKK'ya karşı ilk defa ortak hareket etme iradesi göstermiştir. Türkiye'nin de KDP ve KYB'ye destek vermek için ordusunu Kuzey Irak'a sokması, PKK'yı 30 Ekim 1992'de Bölgesel Kürt Yönetimi ile ateşkes imzalamaya zorlamıştır. Varılan anlaşmaya göre PKK, Kuzey Irak'ta siyasî faaliyette bulunabilecek; buna karşılık askerî faaliyetleri için bölgeyi kullanamayacaktır.[134]

---

[130] Bkz. **aşağıda**, s. 135.
[131] ÖZDAĞ, s. 59.
[132] Milliyet, 26 Ekim 1991.
[133] Milliyet, 26 Aralık 1991; http://www.nytimes.com/1991/12/26/nyregion/inside-880391.html, (10 Mart 2011).
[134] Bu sürecin ayrıntıları için bkz. **aşağıda**, s. 135.

Kuzey Irak'ta oluşan fiilî Kürt özerkliği, ülkelerinde önemli sayıda Kürt yaşadığı için ortak endişeleri paylaşan İran, Suriye ve Türkiye'yi kısa süre için de olsa birbirine yakınlaştırmıştır.[135] Zira Kuzey Irak'taki bu yeni durum, diğer devletlerdeki Kürt bağımsızlık hareketleri için elverişli bir ortam yaratmıştır. Ancak bu konjonktürel işbirliği uzun süreli olmamıştır. PKK, Bekaa Vadisi'ndeki Mahsum Korkmaz Akademisi'ni kapatmak zorunda kalmış; ama örgütün arkasındaki Suriye desteği varlığını sürdürmüştür.[136] İran ise, yoğunlaşan diplomatik temasların ardından 18 Ekim 1993'te Türkiye ile bir güvenlik protokolü imzalamıştır. Protokolle ilgili görüşmeler sırasında PKK'nın topraklarında barındığını kabul etmeyen İran, sınır güvenliğinin sağlanması konusunda Türkiye'ye güvence vermiştir.[137] Protokol sonrasında İran'ın bazı PKK üyelerini Türkiye'ye teslim ettiği de olmuş;[138] ancak PKK'ya ilişkin olarak taraflar arasındaki güvensizlik, tüm bu olumlu gelişmelere rağmen varlığını korumuştur.[139]

c. Devletle Halkın Karşı Karşıya Gelmesi

PKK'nın 1989 ve 1990'da ilk olarak denediği sivil halkla devleti karşı karşıya getirme politikası, 1992'de ilk sonuçlarını vermiş gözükmektedir. Cizre, Nusaybin, Şırnak ve Yüksekova gibi ilçelerde 1992 Martında yapılan Nevruz kutlamaları isyana dönüşmüş; güvenlik kuvvetlerinin olaylara silâhla müdahalesi sonucu 70'dan fazla

---

[135] İran, Suriye ve Türkiye Dışişleri Bakanları, I. Körfez Savaşı sonrasında gerçekleştirdikleri zirvelerde Irak'ın toprak bütünlüğüne sürekli olarak atıf yapmışlardır. Bu atıflar için bkz. http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/kasim1992.htm; http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/subat1993.htm; http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/haziran1993.htm; http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/agustos1994.htm, (10 Mart 2011).

[136] Bkz. s. 123-124.

[137] http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/ekim1993.htm, (10 Mart 2011).

[138] Robert OLSON, "The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy, 1991-1995: From the Gulf War to the Incursion Into Iraq," **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol. 19, No 1, (1995), s. 9; ÖZCAN, s. 233-234.

[139] John CALABRESE, "Turkey and Iran: Limits of a Stable Relationship," **Brit. J. Middle E. Stud.**, Vol. 25, No. 1, (1998), s. 90.

insan ölmüştür. Bu olaylar Batı kamuoyunda da yankı bulmuş; Almanya, Türkiye'ye yaptığı silâh sevkiyatını durdurmuştur.[140] Görünüşe göre, Güneydoğu topyekûn bir isyanın eşiğindedir. Öcalan, yaptığı açıklamada, 20 yıldır bu isyana hazırlandıklarını ve 100.000 insan da ölse bunu umursamayacağını ifade etmiştir.[141]

PKK'nın, başta Irak ve İran sınır bölgesindeki karakollar olmak üzere, askerî hedeflere yönelik ağır silâhlar ve kalabalık gruplarla düzenlediği saldırıları 1992 senesi içerisinde şiddetlenerek sürdürmüştür. 15 Mayısta, Uludere ilçesindeki Taşdelen karakoluna düzenlenen saldırıda 15; 26 Mayısta, Çukurca ilçesindeki Üzümlü karakoluna düzenlenen saldırıda 14; 14 Eylülde, Şemdinli ilçesinde Aktütün karakoluna düzenlenen saldırıda 9; 30 Eylülde, Şemdinli ilçesindeki Derecik karakoluna düzenlenen saldırıda 29 asker öldürülmüştür.[142] Köylerdeki sivillere yönelik katliamlar da sürmüştür. 1 Ekim 1992'de, Bitlis'e bağlı Cevizdalı köyüne düzenlenen saldırıda aralarında çocuk ve kadınların da bulunduğu 30 kişi öldürülmüştür.[143]

d. PKK'nın Saldırılarını Geçici Olarak Durdurması

Abdullah Öcalan, 17 Mart 1993'te Bekaa Vadisi'nde düzenlediği basın toplantısında tek taraflı ve koşulsuz olarak ateşkes ilân ettiklerini açıklamıştır.[144] Öcalan daha sonra verdiği bir röportajda Türkiye'nin bölünmesini istemediklerini, taleplerinin tek bir devletin çatısı altında Kürtlerin insan haklarını talep etmek

[140] Milliyet, 22 Mart 1992; Milliyet, 23 Mart 1992; http://www.nytimes.com/1992/03/22/world/26-are-killed-as-kurds-clash-with-turkish-forces.html; http://www.nytimes.com/1992/03/23/world/new-kurd-turk-clashes-lift-toll-to-45-dead.html; http://www.nytimes.com/1992/03/27/world/defending-kurds-bonn-cuts-arms-flow-to-turkey.html; (10 Mart 2011).
[141] Milliyet, 23 Mart 1992; http://www.nytimes.com/1992/03/30/world/kurds-in-turkey-seem-to-be-nearing-full-scale-revolt.html, (10 Mart 2011).
[142] Anılan karakol baskınları için bkz. Milliyet, 17 Mayıs 1992; Milliyet, 28 Mayıs 1992; Milliyet, 15 Eylül 1992; Milliyet, 1 Ekim 1992; http://www.nytimes.com/1992/05/17/world/turks-said-to-kill-36-kurds.html; http://www.nytimes.com/1992/09/30/world/82-are-reported-dead-as-kurds-battle-turks.html, (10 Mart 2011).
[143] Milliyet, 2 Ekim 1992.
[144] Milliyet, 18 Mart 1993.

olduğunu ifade etmiştir.[145] İlerleyen günlerde, Öcalan, KYB lideri Talabani ve Kürdistan Sosyalist Partisi (KSP) lideri Kemal Burkay Şam'da bir araya gelmişler ve bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiride, Türkiye'ye, bölgedeki olağanüstü durumun sona ermesi, özel kuvvetlerin ve köy korucularının varlığına son verilmesi, Kürtlerin varlığını ve haklarını garanti altına alan bir anayasanın hazırlanması, PKK ve KSP dâhil olmak üzere bütün yasaklı partilerin faaliyetlerine izin verilmesi, Kürtlerin kendi dillerinde eğitim ve yayın haklarının garanti altına alınması, genel af ilan edilmesi, Kürt dili, kültürü ve uygarlığı üzerindeki yasağın kaldırılması ve göçe zorlanan halkın geri dönmesine izin verilmesi çağrısı yapılmıştır.[146]

Türkiye, PKK'nın tek taraflı olarak ilân ettiği ateşkesi resmî olarak tanımayı reddetmiş; ancak PKK'ya yönelik askerî faaliyetlerini azaltmıştır.[147] Türkiye sorunun çözümüne yönelik siyasî reformlar yapmaya hazırlanırken; 24 Mayıs 1993'te Bingöl-Elazığ karayolunda 33 silâhsız Türk askerinin öldürülmesiyle[148] birlikte saldırılar yeniden başlamıştır. Öcalan eylemi PKK adına üstlenmiştir.[149]

e. Yoğun Şiddet Dönemi

PKK ile Türk güvenlik kuvvetleri arasındaki çatışmalar yeniden şiddetlenmiştir. 1993 yılında, PKK'nın 10.000 silâhlı üyesinin karşısında[150] Türkiye'nin Olağanüstü Hâl Bölgesi'ndeki askerî varlığı, köy korucuları ve emniyet güçleriyle birlikte 300.000'i aşmaktadır.[151]

---

[145] Michael M. GUNTER, **The Kurds and the Future of Turkey**, New York, St Martin's Press, 1997, s. 75-76.
[146] GUNTER, 1997, s. 76-77.
[147] ÖZDAĞ, s. 73.
[148] Milliyet, 26 Mayıs 1993; http://www.nytimes.com/1993/05/26/world/turks-say-kurds-killed-33-troops.html, (10 Mart 2011).
[149] Milliyet, 26 Mayıs 1993.
[150] Sayı, Öcalan'ın Nisan 1993 için verdiği sayıdır. Konu hakkında bkz. İMSET, s. 188.
[151] ÖZDAĞ, s. 78.

PKK, 1993 senesi içerisinde, İran sınırından sızarak askerî hedeflere yönelik büyük çaplı saldırılar düzenlemiştir. İran'daki kamplarından gelen PKK'lılar, 14 Temmuzda Iğdır'daki Yenidoğan karakoluna ve bitişiğindeki PTT istasyonuna saldırmışlar ve 8 güvenlik görevlisini öldürmüşlerdir.[152] PKK, 22 Ağustosta bu kez Iğdır'daki Sultantopu sınır karakoluna saldırmış ve 18 askeri öldürüp, diğer 4'ünü kaçırmıştır.[153]

PKK'nın 1993'te Türk ordusuna karşı gerçekleştirdiği saldırılar, İran sınırına yakın olan bölgede gerçekleştirilenlerle sınırlı değildir. Örgüt, Ağrı Dağı'ndan Kahramanmaraş'a, Erzurum'dan Hakkâri'ye kadar uzanan geniş bir coğrafyada güvenlik kuvvetlerine ağır kayıplar verdirmiştir. 1993'ün sivillere yönelik en büyük katliamı 25 Ekimde gerçekleşmiş; Erzurum'un Çat ilçesine bağlı Yavi beldesine baskın düzenleyen PKK'lı saldırganlar 38 sivili öldürmüşlerdir.[154] 1993'ün sonuna gelindiğinde sadece o sene içerisinde hayatını kaybedenlerin sayısı 4.100'e ulaşmıştır. Bunların 1.200'den fazlası sivildir. Aynı dönemde yaralanan sivillerin sayısı ise 1.300'den fazladır.[155]

1994'teki saldırılar 1993'teki kadar yoğun olmasa da örgüt Güneydoğu'daki etkinliğini sürdürmüştür. 12 Şubat 1994'te İstanbul Tuzla tren istasyonunda çöp kutusuna yerleştirilen bir bombanın patlaması sonucu 3'ü er, 2'si askerî öğrenci 5 kişinin ölmesi ve 29 kişinin yaralanması Türkiye gündemini sarsmıştır.[156] Türk ordusunun ülke içindeki operasyonları da yoğunluk kazanmıştır. Sadece Tunceli'deki PKK varlığına yönelik olarak düzenlenen 1994 Aralığındaki operasyona 10.000

[152] Milliyet, 15 Temmuz 1993.
[153] Milliyet, 23 Ağustos 1993; http://www.nytimes.com/1993/08/23/world/kurds-kill-16-turkish-soldiers.html, (10 Mart 2011).
[154] Milliyet, 27 Ekim 1993.
[155] GUNTER, 1997, s. 80; ÖZDAĞ, s. 74. 1993'teki saldırıların listesi için bkz. s. 216-219.
[156] Milliyet, 13 Şubat 1994; http://www.nytimes.com/1994/02/13/world/bombing-by-kurdish-rebels-slays-five-cadets-in-turkey.html, (10 Mart 2011).

asker katılmıştır.[157] 1994'ün PKK'ya nefes aldıran gelişmesi, KDP ile KYB arasındaki çatışmaların yeniden başlaması olmuş; bu sayede PKK, Kuzey Irak'ın belirli bölgelerine geri dönme imkânını bulmuştur.[158]

f. PKK'nın Cepheyi Genişletme Çabaları ve Çelik Operasyonu

PKK, Kuzey Irak'ta Ocak 1995'te gerçekleştirdiği 5. Kongresinde, mevcut askerî gücünden ayrı olarak, yarı düzenli birliklerden oluşacak bir "halk ordusu" kurma kararı almıştır.[159] Ayrıca, Türkiye'deki illegal sol örgütlerle ittifak yapılması ve Karadeniz bölgesine açılımın gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.[160] Bu amaçla PKK, Amasya, Erzincan, Sivas, Tokat ve Tunceli gibi illerde etkin olan ve bölgedeki Alevi tabana dayanan TİKKO, DHKP-C gibi örgütlerle işbirliği arayışına yönelmiştir.[161]

Örgütün faaliyetlerini arttırdığı bir başka bölge Hatay ve çevresi olmuştur.[162] Hatay'ın Samandağ ilçesinde bir krom madeninin 7 Eylül 1995'te basılması sonucu 8 işçi kurşuna dizilerek öldürülmüştür.[163] PKK'nın köylere düzenlediği baskınlar da sürmüştür. Diyarbakır'ın Kulp ilçesine bağlı bir köye 2 Ocak 1995'te düzenlenen saldırıda 19 kişi; Şırnak'ın Uludere ilçesine bağlı bir köye 9 Eylül 1995'te düzenlenen saldırıda 9 kişi öldürülmüştür.[164]

---

[157] http://www.nytimes.com/1994/12/26/world/world-news-briefs-turkish-military-raids-kurdish-guerrilla-area.html, (10 Mart 2011).
[158] GUNTER, 1997, s. 120-121.
[159] GUNTER, 1997, s. 40.
[160] Emin DEMİREL, **Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmalar**, 2. B., İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 167.
[161] Murat YETKİN, **Kürt Kapanı: Şam'dan İmralı'ya Öcalan**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s. 40.
[162] Ümit ÖZDAĞ, **Türk Ordusu'nun PKK Operasyonları "1984-2007"**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007, s. 141-142.
[163] Milliyet, 8 Eylül 1995.
[164] Milliyet, 3 Ocak 1995; Milliyet, 10 Eylül 1995.

Türkiye, tarihinin en büyük sınır ötesi operasyonu olan Çelik Operasyonu'nu 1995 Martında 35.000 askeriyle Kuzey Irak'a girerek başlatmıştır.[165] Bu büyük operasyon uluslararası toplum tarafından yoğun biçimde eleştirilmiştir.[166] Operasyonun askerî başarısı da oldukça şüphelidir. Zira başlangıçta birliklerin en azından bir kısmını Kuzey Irak'ta bırakmayı ve Irak-Türkiye sınırında bir tampon bölge oluşturmayı planlayan Türkiye, dış baskılar sonucunda bu planından vazgeçmek zorunda kalmıştır.[167] Ayrıca Türkiye'nin Irak'a gireceğini haber alan PKK, Kuzey Irak'taki kamplarını önceden boşaltmış; PKK'lılar Türk ordusu bölgeden çekildikten sonra kamplara geri dönmüşlerdir.[168]

Türk ordusunun 1995 Temmuzunda bir kez daha Kuzey Irak'a girmesine[169] rağmen; PKK, 1995 Ağustosunda KDP güçlerine karşı büyük bir saldırı başlatacak gücü kendinde bulabilmiştir. PKK'nın "Şimşek Operasyonu" adını verdiği saldırısıyla başlayan çarpışmalar, PKK ve KDP arasında ateşkesin yürürlüğe girdiği Aralık 1995'e kadar sürmüştür.[170] Ateşkesle birlikte PKK Kuzey Irak'ta siyasî faaliyette bulunmamayı taahhüt etmiş; buna karşın bölgedeki askerî kamplarını korumuştur. Her iki tarafın da birbirlerine üstünlük sağlayamadığı 1995'teki çatışmalar, saldırgan taraf PKK olduğu için örgüte bölgedeki diğer Kürt gruplar nezdinde büyük prestij kaybettirmiştir.[171]

Askerî alanda sürekli çatışma hâlinde olan örgüt siyasî nitelikli açılımlarda da bulunmuştur. Bunun sonucu olarak, MED-TV örgütün desteğiyle 1995'te

---

[165] http://www.nytimes.com/1995/03/21/world/turks-mount-big-attack-on-kurdish-rebels-in-iraq.html, (10 Mart 2011).
[166] Bkz. **aşağıda**, s. 150-153.
[167] ÖZDAĞ, 2007, s. 140.
[168] MARCUS, s. 330; ÖZDAĞ, 2007, s. 139-140.
[169] http://www.nytimes.com/1995/07/08/world/world-news-briefs-kurds-flee-as-turkey-attacks-in-iraq.html, (10 Mart 2011).
[170] Bkz. **aşağıda**, s. 136.
[171] MARCUS, s. 332.

Londra'dan Kürtçe ve Türkçe yayın yapmaya başlamış[172] ve PKK'nın önayak olmasıyla Ocak 1995'te Avrupa'da "Sürgünde Kürt Parlamentosu" toplanmıştır.[173]

4. PKK'nın Askerî Yenilgiye Uğraması

a. İntihar Saldırıları

PKK'nın 1996'da düzenlediği eylemler içinde en fazla ses getirenleri intihar saldırılarıdır.[174] Bunlardan 30 Haziranda düzenlenmiş olanı en kanlısı olmuş; Tunceli şehir merkezinde bir kadın intihar eylemcisinin bayrak töreni sırasında gerçekleştirdiği saldırı sonucu 9 asker ölmüş; 30'dan fazla asker yaralanmıştır.[175] Adana'da çevik kuvvet binasının önünde 25 Ekim 1996'da gerçekleştirilen intihar saldırısında 3'ü polis 4 kişi ölmüştür.[176] Sivas'ta bir karakol önünde 29 Ekim 1996'da gerçekleştirilen intihar saldırısında da 3 polis ölmüştür.[177] PKK'nın çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Güneydoğu'dan yüzlerce km. içeride olan Sivas'ta 1996'da düzenlediği saldırılar, 29 Ekimdeki intihar saldırısıyla sınırlı kalmamıştır. Bu ile bağlı Kangal ilçesindeki bir tren istasyonunu 13 Ağustos 1996'da basan PKK'lılar 8 kişiyi öldürmüştür.[178] Sivas'ın Divriği ilçesinde güvenlik güçlerinin 5 Ekim 1996'da pusuya düşürülmesi sonucu 4 güvenlik görevlisi ölmüş; 14 güvenlik görevlisi yaralanmıştır.[179]

Başta güvenlik kuvvetleri olmak üzere devlet görevlilerine yönelik saldırılar da sürmüştür. PKK'nın hedef aldığı devlet görevlileri arasında öğretmenler de vardır.

---

[172] MARCUS, s. 310.
[173] ÖZDAĞ, 2005, s. 88-89.
[174] PKK'nın düzenlediği intihar saldırıları hakkında bkz. Dogu ERGİL, "Suicide Terrorism in Turkey," **Civil Wars**, Vol. 3, No. 1 (2000), s. 171-182.
[175] http://www.nytimes.com/1996/07/03/world/kurdish-suicide-bomber-kills-9-turkish-soldiers.html, (10 Mart 2011).
[176] Hürriyet, 26 Ekim 1996; Milliyet, 26 Ekim 1996.
[177] Hürriyet, 30 Ekim 1996; Milliyet, 30 Ekim 1996.
[178] Milliyet, 14 Ağustos 1996.
[179] Milliyet, 6 Ekim 1996.

Diyarbakır'a bağlı Hantepe köyünü 2 Ekim 1996'da basan PKK'lı saldırganlar, kaçırdıkları 7 öğretmenden 4'ünü kurşuna dizmişlerdir.[180] Bu katliamla birlikte, bölgede 1984'den beri öldürülen öğretmenlerin sayısı 152'ye ulaşmıştır.[181] 1996'nın en büyük eylemi ise, Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde bir askerî birliğin 27 Temmuzda pusuya düşürülerek 16 askerin öldüğü, diğer 21'inin yaralandığı saldırıdır.[182]

Türkiye 1990'ların ikinci yarısında PKK eylemlerini adım adım "kabul edilebilir" bir düzeye çekmeyi başarmıştır. İstatistikler PKK etkinliğindeki düşüşü göstermektedir. Resmî rakamlara göre, PKK'nın neden olduğu olay sayısı 1993'te 4.198 iken; bu sayı 1994'te 3.538'e, 1995'te 2.200'e, 1996'da 1.976'ya, 1997'de ise 1.456'ya düşmüştür.[183]

b. Türkiye'nin Dış Politika Hamleleri

PKK'ya ve PKK'yı destekleyen devletlere karşı Ortadoğu'da kendine yeni müttefikler arayan Türkiye, İsrail ile 1996 Şubatında "Askerî Eğitim ve İşbirliği Antlaşması" imzalamıştır. Aynı yılın Ağustos ayında bir antlaşma daha imzalanmıştır.[184] İsrail'le yapılan ittifak, salt bir devletle değil, aynı zamanda ABD'deki Yahudi kuruluşları ve lobileriyle yapılmış bir ittifak niteliği taşımaktadır. Türk yönetiminin, Amerikan Yahudi toplumunun uluslararası terorizme karşı güçlü konumunun özellikle Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmesi için daha fazla

[180] Milliyet, 2 Ekim 1996.
[181] Milliyet, 6 Ekim 1996.
[182] Hürriyet, 28 Temmuz 1996; Milliyet, 28 Temmuz 1996.
[183] ERGİL, s. 46.
[184] Bazı hükümleri gizli tutulan bu antlaşmalar, Gresh'e göre, ortak hava ve deniz tatbikatlarını, limanlara giriş serbestîsini ve İsrail hava kuvvetlerinin Anadolu üzerinde eğitim yapma imkânını içermekteydi. Konu hakkında bkz. Alain GRESH, "Turkish-Israeli-Syrian Relations," **Middle E. J.**, Vol. 52, No. 2, (1998), s. 189.

İsrail ile Türkiye arasında 90'lı yıllarda yaşanan yakınlaşma için ayrıca bkz. Süha BÖLÜKBAŞI, "Behind the Turkish-Israeli Alliance: A Turkish View," **J. Palestine Stud**., Vol. 29, No. 1, (1999), s. 31-33; Neill LOCHERY, "Israel and Turkey: Deepening Ties and Strategic Implications, 1995-98," **Israel Aff.**, Vol. 5, No 1, (1998), s. 45-62, Sabri SAYARI, "Turkey and the Middle East in the 1990s," **J. Palestine Stud**., Vol. 26, No 3, (1997), s. 49-50.

baskı yaratacağını ve bu devletin Öcalan'ı sınır dışı etmeye zorlayacağını düşünmüş olması tabidir.[185]

Türkiye, PKK'yı destekleyen Suriye'ye karşı da, daha sert bir uslûp kullanacağının ilk işaretlerini 1996'da vermeye başlamış; 23 Ocak 1996'da Suriye'ye bir nota vererek bu devletin PKK'ya verdiği destek karşısında meşru müdafaa hakkını saklı tuttuğunu beyan etmiştir.[186] Suriye'nin başkenti Şam'da 5 Mayıs ve 27 Mayıs 1996'da patlayan bombaların arkasında Öcalan'ı öldürmek isteyen Türkiye'nin olabileceği yorumları yapılmıştır.[187]

c. Azalan Saldırılar ve Şemdin Sakık'ın Yakalanması

PKK, insiyatifi 1997 ve 1998'de tamamen Türk güvenlik güçlerine terk etmiş; giderek artan bir şekilde savunmada kalmak zorunda kalmıştır. Kalabalık gruplar hâlinde hareket edemeyen örgüt üyeleri, genelde geceleri hareket edebilen küçük gruplara bölünmüşlerdir.[188] Türkiye, PKK ile mücadele eden KDP'ye yardım etme gerekçesiyle, 14 Mayıs 1997'de Kuzey Irak'a yönelik olarak büyük bir operasyon daha başlatmıştır.[189]

1997 ve 1998'in en büyük iki saldırısı 1998 yazında gerçekleşmiştir. Yüksekova ilçesindeki radyolink istasyonuna 15 Temmuz'da yapılan saldırıda 2 asteğmen, 8 er ve 7 korucu öldürülmüş; Beytüşşebap İncebel sınır taburuna 4 Ağustos'ta düzenlenen saldırıda ise 15 asker öldürülmüş; 25 asker yaralanmıştır.[190]

---

[185] Robert OLSON, **Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001**, çev. Süleyman Elik, Ankara, Orient Yayınları, 2005, s. 29, 59.
[186] Bkz. **aşağıda**, s. 117.
[187] http://www.nytimes.com/1996/06/10/world/series-of-blasts-brings-shrugs-from-leaders-in-damascus.html, (10 Mart 2011).
[188] ÖZDAĞ, 2005, s. 96.
[189] http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C03E0DF1738F936A25756C0A961958260, (10 Mart 2011).
[190] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=146&Yil=1998&Ay=7; http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=136&Yil=1998&Ay=8, (10 Mart 2011).

Örgütün en önemli komutanlarından olan ve Öcalan'ın emriyle Kasım 1996'da yetkileri elinden alınan Şemdin Sakık,[191] gözaltında tutulduğu Kuzey Irak'taki Gare kampından Mart 1998'de kaçarak KDP'ye sığınmıştır.[192] Sakık, BBC'ye yaptığı açıklamada, başarılı bir komutan olduğu için Öcalan'a tehdit olarak görüldüğünü; Öcalan liderliğindeki PKK'nın herhangi bir geleceğinin olmadığını söylemiştir.[193] Sakık, Türk komandoların Dohuk kenti yakınlarında 13 Nisan 1998'de düzenledikleri operasyonla ele geçirilmiş ve Türkiye'ye getirilmiştir.[194]

d. Öcalan'ın Yakalanması

Öcalan Eylül 1998'de bir ateşkes önerisi daha yapmış; ancak bu teklif Türkiye tarafından kabul görmemiştir.[195] Aksine, PKK'nın alt düzey terorist kadrolarının büyük bölümünü etkisiz hâle getiren Türkiye, Sakık'ı da yakaladıktan sonra, örgütün lideri Öcalan'ı ele geçirme amacına odaklanmıştır.

Öcalan hâlâ Suriye'dedir. Türkiye geçmişte, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği diplomatik yollarla kesmeye çalışmış; ancak olumlu bir sonuç alamamıştır. Türkiye, 1998 sonbaharında, örgütün Suriye bağlantısını kesmek ve Öcalan'ı bu ülkeden çıkartmak için öncekilerden farklı bir hamle yapmış; bu devlete karşı kuvvet kullanma tehdidi yöneltmiştir. Bu, Türkiye'nin Suriye'ye PKK terörünü gerekçe göstererek yönelttiği en ciddî ve somut önlemlerle desteklenmiş kuvvet kullanma tehdididir. Türk yetkililerin kararlı açıklamalarıyla eş zamanlı olarak ordu da sınır bölgesinde tatbikata başlamış ve Suriye sınırına yoğun askerî yığınak yapmıştır. Suriye, Türkiye'nin baskısı karşısında Öcalan'ı 9 Ekim 1998'de ülkesi dışına

---

[191] MARCUS, s. 349-350.
[192] Hürriyet 14 Nisan 1998; Milliyet, 14 Nisan 1998; http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/68114.stm, (10 Mart 2011).
[193] http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/74967.stm, (10 Mart 2011).
[194] http://www.nytimes.com/1998/04/15/world/turkish-commandos-capture-a-kurdish-leader-in-raid-into-iraq.html, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/77915.stm, (10 Mart 2011).
[195] David McDOWALL, **A Modern History of the Kurds**, 3. ed., London, Tauris, 2004, s. 442.

çıkartmış ve 20 Ekim 1998'de imzaladığı Adana Protokolü ile birlikte PKK'nın bir terör örgütü olduğunu ve PKK'ya verdiği her türlü desteği kesmeyi kabul etmiştir.[196]

Suriye Öcalan'ı ülkesi dışına çıkartmış ama Türkiye'ye iade etmemiştir. Türkiye'nin Öcalan'ı yakalama konusundaki ısrarının sürmesi ve PKK liderinin sığınmak istediği devletlerin kendisine geçici yardımlar sağlamalarına rağmen onun ülkelerinde kalmasına izin vermemeleri, uluslararası bir kriz yaratmıştır.

İstihbarat raporlarına ve Öcalan'ın yakalandıktan sonra verdiği bilgilere göre, Suriye'den 9 Ekim 1998'de, Suriye istihbarat teşkilatının iki üyesinin gözetiminde ayrılan Öcalan, ilk olarak Atina'ya gitmiştir. Yunan hükûmeti tarafından Yunanistan'da kalmasına izin verilmeyen PKK lideri, Yunan gizli servisi tarafından Moskova'ya gönderilmiştir. Rusya'da aşırı milliyetçi Liberal Demokrat Parti lideri Vladimir Jirinovski tarafından himaye edilen Öcalan, yönetimin isteği üzerine ülkeyi terk etmiştir. İtalyan Komünist Partili bir milletvekilinin eşliğinde 12 Kasımda Moskova'dan Roma'ya uçan Öcalan, İtalyan polisi tarafından gözaltına alınmış; ancak Türkiye'nin iade talebi İtalya tarafından reddedilmiştir. İtalya, mahkemenin serbest bıraktığı Öcalan'ı Türkiye ve ABD'nin baskısı karşısında Ocak 1999'da tekrar Rusya'ya göndermiştir. Rusya da PKK liderini Yunanistan'a gönderir. Yunanistan'da, başta Dışişleri Bakanı Teodoros Pangalos olmak üzere Öcalan'a sahip çıkan politikacıların yardımıyla bu devletin Kenya'daki Büyükelçiliği'ne gönderilen Öcalan, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in talimatıyla elçilik binasından çıkartılmıştır. Kenya istihbarat görevlilerinin eşliğinde Nairobi

[196] Suriye'ye yöneltilen kuvvet kullanma tehdidi ve bu tehdit karşısında Suriye'nin Öcalan'ı ülkesinden çıkartması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. **aşağıda**, s. 117-120.

havaalanına götürülen Öcalan, burada MİT tarafından düzenlenen bir operasyonla ele geçirilmiş ve 16 Şubat 1999'da Türkiye'ye getirilmiştir.[197]

5. Öcalan'ın Yakalanmasından Sonraki Dönemde PKK

a. PKK'nın Hedef Küçültmesi ve Ülke Dışına Çekilmesi

Öcalan 29 Haziran 1999'da idam cezasına çarptırılmış;[198] bu karar, 25 Kasım 1999'da Yargıtay tarafından onanmıştır.[199] Türk hükûmeti, Ocak 2000'de, hükmün infazının Öcalan'ın AİHM'e yapmış olduğu başvuru sonuçlanıncaya kadar ertelenmesi kararını almıştır.[200] İdam cezasının 2004 yılında kaldırılmasıyla birlikte Öcalan'ın cezası ağırlaştırılmış müebbet hapse çevrilmiştir.[201]

Öcalan, savunmasını bağımsızlık düşüncesinden tümüyle vazgeçtiğini ifade edecek şekilde yapmıştır. PKK liderine göre, zorla dayatılsa bile ayrılık kabul edilemez;[202] zaten bağımsızlık Kürtler için gerçekçi de değildir.[203] Öcalan daha da ileri gitmiş ve otonomininin yani federasyonun da maddî temelinin bulunmadığını söylemiştir.[204] Öcalan'a göre en ideal seçenek demokratik çözümdür: "*Kürt halkına*

---

[197] YETKİN, s. 95-178.
[198] Hürriyet, 30 Haziran 1999; Milliyet, 30 Haziran 1999.
[199] Hürriyet, 26 Kasım 1999; Milliyet, 30 Kasım 1999.
[200] http://www.nytimes.com/2000/01/13/world/turkey-delays-the-execution-of-rebel-kurd.html, (10 Mart 2011).
[201] http://www.nytimes.com/2002/08/04/world/turkish-parliament-looking-to-europe-passes-reforms.html, http://www.nytimes.com/2002/10/04/world/world-briefing-europe-turkey-death-sentence-commuted.html, (10 Mart 2011).
[202] PİRİM ve ÖRTÜLÜ, s. 341.
[203] "*…dört taraftan kabul edemeyecek düşmanlarla çevrili, ağırlıklı olarak dağlık bir coğrafyada, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olarak çok bölünmüş, ağır feodal değer yargılarıyla ve daha bir alfabeye bile sahip olmayan, nüfusun daha büyük kısmı metropollerde çalışan Kürt toplumu için devlet iddiasında bulunmak bu nedenlerle gerçekçi olamaz. Kaldı ki gerek son iki yüzyıllık tarih tecrübesi ve en son PKK isyanı mevcut askeri güç dengesi altında da ayrılık yönünde sorunun daha da ağırlaşacağını ortaya koymuştur…*" Bkz. PİRİM ve ÖRTÜLÜ, s. 355-356.
[204] "*…Lehçe farklılıkları kadar, Kürt-Türk iç içeliği olan bölgelerin durumu, Doğudaki Kürt nüfusun en azından bir katı kadar Batı'da bulunması otonomi tezinin maddi temelinin elverişsizliğini gösteriyor. İstanbul, İzmir, Adana gibi illerde milyonlarca Kürde federasyon uygulanamaz…*" Bkz. PİRİM ve ÖRTÜLÜ, s. 335.

düşen; kendi içindeki yoğun demokratik toplum olma ihtiyacıyla bunu devletle yeniden demokratik birlik içinde birlikte yürütmektir."[205]

Güvenlik yetkililerinin verdiği bilgiye göre, liderini kaybeden PKK'nın, yurt içinde de sadece 1.500 silâhlı üyesi kalmıştır.[206] Öcalan, 2 Ağustos 1999'da, PKK'dan 1 Eylülden itibaren silâhlı mücadeleye son vermesini ve silâhlı unsurlarını Türkiye dışına çıkartmasını istemiştir.[207]

PKK, Öcalan'ın açıklamasından birkaç gün sonra, liderlerinin çağrısına uyacaklarını ve Türkiye dışına çekileceklerini açıklamış;[208] ardından da PKK'nın dağdaki unsurlarının büyük bölümü Türkiye'yi terk etmiştir.[209] Yine Öcalan'ın talimatına uygun olarak, biri Avrupa'dan diğeri Kuzey Irak'tan gelen ve aralarında üst düzey yöneticilerin de bulunduğu PKK'lı iki ayrı grup, Ekim 1999'da Türkiye'ye gelerek teslim olmuştur.[210] Öcalan'ın örgütüne yönelik bu çağrılarını, hem Türkiye ile uzlaşma hem de PKK üzerinde hâlâ kontrol sahibi olduğunu gösterme çabasına bağlamak muhtemeldir. PKK'nın Öcalan'ın çağrısına uyması, örgütün Öcalan'a olan bağlılığının devam ettiğini göstermiştir. PKK, Ocak 2000'de düzenlediği 7. Kongresinde, Öcalan'ın "*silâhlı mücadeleyi durdurma kararını*" teyit ettiklerini ve artık temel mücadele biçimi olarak "*demokratik siyasal mücadele*"yi esas

---

[205] PİRİM ve ÖRTÜLÜ, s. 336, 357.
[206] Michael RADU, "The Rise and Fall of the PKK," **Orbis**, Vol. 45, No. 1 (2001), s. 47.
[207] "*Türkiye'de çatışma ve şiddet ortamı, insan hakları ve demokratik gelişmenin önünde engel teşkil etmektedir. Ağırlıklı olarak Kürt sorunundan kaynaklanan şiddet bunda temel rol oynamaktadır. Çıkmazı aşmak, sorunların çözüm yolu olarak şiddete son vermeyi gerektirmektedir. Bu nedenle PKK'nin 1 Eylül 1999'dan itibaren silahlı mücadeleye son vermeye ve güçlerini barış için sınırların dışına çekmeye çağırıyorum. Böylelikle demokratik çözüm yolunda yeni bir diyalog ve uzlaşma aşamasının gelişeceğine inancımı belirtiyorum. Bununla birlikte, tüm devlet ve toplumun ilgili kurum ve yetkililerini, bu barış ve kardeşlik sürecinin başarısı için duyarlı ve destek olmaya, ulusal ve uluslararası hükûmet ve kuruluşları da olumlu temelde yardımlaşmaya çağırıyorum.*" Öcalan'ın PKK'ya yaptığı çağrı için bkz. Milliyet, 4 Ağustos 1999.
[208] http://www.nytimes.com/1999/08/06/world/kurdish-rebels-say-they-ll-pull-out-of-turkey.html, (10 Mart 2011).
[209] ÖZDAĞ, 2005, s. 103; RADU, s. 47.
[210] Milliyet, 2 Ekim 1999; Milliyet, 30 Ekim 1999; MARCUS, s. 383; RADU, s. 59.

alacaklarını karara bağlamıştır. Öcalan genel başkanlığa oybirliğiyle yeniden getirilmiştir.[211]

Türk yetkililerin Öcalan'ın çağrısına ilişkin tavrı ise, Türkiye'nin PKK'ya karşı olan katı tutumunda herhangi bir değişiklik olmayacağı yönünde olmuştur. Cumhurbaşkanı Demirel'e göre, ülkesinin PKK ile mücadele kararlılığı devam etmektedir ve bu kararlılık PKK'nın alacağı kararlardan bağımsızdır.[212] Türk ordusu, Demirel'in açıklamasını doğrular şekilde, ülke dışına çıkmaya çalışan PKK'lılara yönelik operasyonlar düzenlemekle yetinmemiş; takibini Kuzey Irak'ta da sürdürmüştür.[213] Avrupa ve Kuzey Irak'tan gelen PKK'lı heyetlerin mensupları da tutuklanmış ve mahkemeye verilmiştir.[214]

Türkiye'nin ısrarla sürdürdüğü sınır ötesi operasyonlarla Kuzey Irak'ı "güvenli bölge" olarak kullanmakta gittikçe zorlanan örgüt, Adana Mutabakatı'yla birlikte Suriye'nin desteğini yitirmiştir. Türkiye'nin yoğun baskıları sonucunda İran yönetimi de, eş zamanlı askerî operasyonlar düzenlemek dâhil olmak üzere, PKK'ya karşı Türkiye ile işbirliği yapmayı kabul etmiştir.[215] AB, Mayıs 2002'de PKK'yı terorist örgüt kabul edip yasaklamıştır.[216]

b. PKK'nın İsim Değiştirmesi

PKK, tüm bu olumsuz gelişmeler karşısında, varlığını sürdürebilmek için yeni arayışlara yönelmiştir. Örgüt, bunun sonucu olarak, Nisan 2002'de düzenlediği

---

[211] Fikret BİLÂ, **Hangi PKK: Satranç Tahtasındaki Yeni Hamleler**, 2. B., Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 106-110.
[212] http://www.nytimes.com/1999/08/06/world/kurdish-rebels-say-they-ll-pull-out-of-turkey.html, (10 Mart 2011).
[213] MARCUS, s. 382; http://www.nytimes.com/1999/10/02/world/world-briefing.html, (10 Mart 2011).
[214] MARCUS, s. 383; http://www.nytimes.com/1999/10/06/world/turkey-arrests-8-kurdish-rebels-who-surrendered-in-peace-move.html, http://www.nytimes.com/1999/11/10/world/world-briefing.html, (10 Mart 2011).
[215] http://www.nytimes.com/1999/08/14/world/world-briefing.html, (10 Mart 2011).
[216] **Official Journal of the European Union**, L. 116/34, 3.5.2002, (2002/334/EC).

8. Kongresinde, ismini KADEK (Kongreya Azadî û Demokrasîya Kurdistan / Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi) olarak değiştirmiş ve yeniden örgütlenmiştir.[217] Örgütün sözcüsü, Brüksel'de düzenlediği basın toplantısında, PKK'nın misyonunu tamamladığını ve tüm faaliyetlerini sona erdirdiğini söylemiştir. Terorizmi kınayan KADEK'in liderliğine yine Öcalan getirilmiştir. Türk yetkililere göreyse değişiklik kozmetiktir. Dışişleri Bakanı Cem, isim değişikliğinin işin esasını değiştirmediğini ifade etmiştir.[218]

Ekim 2003'de KADEK de kendini feshetmiş ve KONGRA-GEL'in (Kongra Gelê Kurdistan / Kürdistan Halk Kongresi) kurulduğu ilân edilmiştir. Öcalan KONGRA-GEL'in onursal başkanlığına getirilmiştir.[219]

Dünya kamuoyunda terörle özdeşleşen PKK'nın bu görüntüden sıyrılmak ve kendisini meşru siyasî bir hareket olarak göstermek istemesinin, örgütün yaptığı isim değişikliklerinin temel nedeni olması muhtemeldir.[220] Ancak değişiklik sadece görünürdedir. PKK'nın temsil ettiği hareketin özünde bir değişiklik olmamıştır. Örgüt silâh bırakmamış; Halk Savunma Güçleri (Hêzên Parastina Gel) - HPG adı altında askerî yapılanmasını muhafaza etmiştir.[221] AB, 2004 Nisanında, KADEK ve KONGRA-GEL'in faaliyetlerinin de yasak kapsamında olduğunu ilân etmiştir.[222]

---

[217] BİLÂ, s. 111; DEMİREL, s. 243.
[218] http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1934120.stm, (10 Mart 2011).
[219] DEMİREL, s. 250. Ümit ÖZDAĞ, **Türk Ordusu'nun Kuzey Irak Operasyonları** "**1984'den Bugüne**", İstanbul, Pegasus Yayınları, 2008, s. 275.
[220] Henri J. BARKEY, "Turkey and the PKK: A Pyrrhic Victory?," eds. Robert J. ART & Louise RICHARDSON, **Democracy and Counterterrorism: Lessons from the Past**, Washington, D.C., USIP Press, 2007, s. 345-346.
[221] DEMİREL, s. 328.
[222] **Official Journal of the European Union**, L. 99/29, 3.4.2004, (2004/306/EC).

c. II. Körfez Savaşı'nın PKK'ya Etkileri

Görünüşe göre, Türkiye PKK ile olan savaşını kesin bir zaferle sonuçlandırmıştır.[223] Ancak ABD ve Birleşik Krallık'ın, Irak'a karşı 19 Mart 2003'te başlatıkları savaş[224] ve bu savaş sonucunda Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi,[225] PKK'ya yeniden toparlanma imkânı tanımıştır. Hem Irak'ı işgal eden ABD ordusu hem de Bölgesel Kürt Yönetimi, PKK ile bir çatışmaya girmekten kesin biçimde kaçınmışlar; bunun sonucu olarak örgütün Kuzey Irak'taki varlığını ortadan kaldırmaya yönelik hiçbir askerî önlem almamışlardır. Bu yeni konjoktürde PKK, Kandil Dağı merkez olmak üzere Kuzey Irak'ta yeniden bir "güvenli bölge" oluşturmuştur.[226]

II. Körfez Savaşı ve savaş sonrasında oluşan yeni durum, PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı karşısında Türkiye'yi hareketsiz kılmıştır. Zira Türkiye, Kuzey Irak'ta ikinci bir cephe açmak isteyen ABD'nin birliklerinin ülkesinden geçmesine izin vermemesinin de etkisiyle, savaş sonrasında bölgeyle ilgili gelişmelere müdahil olma şansını büyük ölçüde yitirmiştir. Türkiye, ABD'nin karşı çıkması nedeniyle, Aralık 2007'ye kadar Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı herhangi bir askerî müdahalede bulunamamıştır.

II. Körfez Savaşı'nın hemen ardından, PKK'nın eski terorist kimliğine geri döneceğinin ilk işaretleri gelmeye başlamıştır. Örgüt, Türkiye'deki eylemlerini 2003'ün yaz aylarından itibaren yeniden tırmandırmaya başlamıştır. Başlangıçta riski

---

[223] RADU, s. 56.
[224] http://www.nytimes.com/2003/03/20/world/threats-responses-desert-front-day-waiting-first-surrenders-first-missile-attack.html, (10 Mart 2011).
[225] http://www.nytimes.com/2003/05/02/world/aftereffects-the-president-bush-declares-one-victory-in-a-war-on-terror.html, (10 Mart 2011).
[226] James BRANDON, "A Safe Haven for Kurdish Militants – Part 1," **Terrorism Monitor**, Vol. 4, No. 17, (2006), s. 1-3; James BRANDON, "A Safe Haven for Kurdish Militants – Part 2," **Terrorism Monitor**, Vol. 4, No. 18, (2006), s. 1-4; Arjun CHOWDHURY & Ronald R. KREBS, "Talking about Terror: Counterterrorist Campaigns and the Logic of Representation," **Eur. J. Int'l Rel**., Vol. 16, (2010), s. 125-150.

az eylemlere yönelen PKK, vur-kaç tarzında veya uzun menzilli silâhlarla uzaktan kumandalı mayınların kullanıldığı saldırılara ağırlık vermiştir. PKK, 1 Eylül 1998'de tek taraflı olarak ilân ettiği "ateşkes"e Haziran 2004 itibariyle son verdiğini açıklamıştır.[227] Türkiye'ye yönelik silâhlı eylemler yeniden başlarken, örgüt de 2005 Nisanında PKK ismine geri dönmüştür.[228]

PKK'nın II. Körfez Savaşı sonrası izlediği politikadaki önemli bir yenilik de, İran rejimine muhalif bir örgüt hâline gelmiş olmasıdır.[229] Bu durum, Kuzey Irak'ta PKK ile aynı askerî altyapıyı paylaşan ve İran'a karşı 2005'den bu yana silâhlı eylemler düzenleyen PJAK (Partî Jiyanî Azadî Kurdistan / Kürdistan Özgür Yaşam Partisi) örgütü eliyle gerçekleşmiştir.[230] İran ve Türkiye'ye göre PKK'nın uzantısından başka bir şey olmayan PJAK nedeniyle İran, Türkiye ile işbirliği arayışına yönelmiştir.[231] Bu işbirliği, koordineli askerî operasyonlar yapılacak kadar ileriye götürülmüştür.[232]

d. PKK'nın Yeniden Güçlenmesi

Yoğunlaşan PKK saldırılarının ardından, ABD'nin girişimiyle 2006 Ağustosunda ABD, Türkiye ve Irak'ın dâhil olduğu "Terörle Mücadele

---

[227] MARCUS, s. 392; http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3760285.stm, (10 Mart 2011).
[228] ÖZDAĞ, 2008, s. 277.
[229] Oysa 2001 gibi ileri bir tarihte bile İran ile PKK arasında işbirliği olduğuna ilişkin güçlü işaretler mevcuttur. Konu hakkında bkz. Robert OLSON, Turkey-Iran Relations, 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and the Kurds," **Middle E. Pol'y**, Vol. 9, No. 2, (2002), s. 111-129.
[230] James BRANDON, "Iran's Kurdish Threat: PJAK," **Terrorism Monitor**, Vol. 4, No 12, (2006), s. 1; Lotta HARBOM, **et. al.**, "Armed Conflict and Peace Agreements," **J. Peace Res**., Vol. 43, No. 5, (2006), s. 620.
[231] İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, PKK ve PJAK ile mücadele için Türkiye, İran ve Irak hükûmetleri arasında işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiştir. Ahmedinejad'a göre, PKK sadece bölge ülkelerini değil, herkesi etkilemektedir ve örgütün bölge ülkeleri arasındaki dostane ilişkileri etkilemesine izin verilmemesi gerekmektedir. Konu hakkında bkz. http://www.ntvmsnbc.com/news/445079.asp, (10 Mart 2011).
[232] Türk Kara Kuvvetleri Komutanı İlker Başbuğ, terörle mücadelede İran'la koordineli operasyonlar düzenlendiğini söylemiştir. Başbuğ, İran güvenlik birimleri kendi sınırları içerisinde bir operasyon başlattığında kendilerinin de aynı anda Türkiye içerisinde operasyon başlattıklarını ve İran güvenlik birimleriyle Türk güvenlik birimleri arasında istihbarat paylaşımı yapıldığını açıklamıştır. Konu hakkında bkz. http://www.ntvmsnbc.com/news/448970.asp, (10 Mart 2011).

Koordinatörlüğü" kurulmuş; ancak bu girişimden sonuç alınamamıştır.[233] PKK, 2007'den itibaren, doğrudan Türk ordu birliklerini hedef alan bir dizi büyük saldırı gerçekleştirmiştir. Gabar Dağı'nda devriye görevi yapan 13 kişilik bir tim, 7 Ekim 2007'de PKK'lılar tarafından pusuya düşürülmüş ve timde görevli tüm askerler öldürülmüştür.[234] Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinin Dağlıca beldesinde bir askerî birliğe 20 Ekim 2007'de düzenlenen saldırıda 12 asker öldürülmüştür.[235] Aynı saldırıda 8 asker de kaçırılmıştır.[236] Aktütün jandarma sınır bölüğüne 4 Ekim 2008'de düzenlenen saldırıda 17 asker öldürülmüştür.[237]

Kamuoyunda "Kürt açılımı" olarak adlandırılan politikanın Başbakan Erdoğan tarafından 2009'un yaz aylarında açıklanması,[238] sorunun barışçı yollarla çözülmesi umutlarını arttırmış; ancak anılan politika somut adımlarla desteklenmemiştir. Belli bir süre saldırılarına ara veren PKK da 7 Aralık 2009'da Tokat'ın Reşadiye ilçesinde devriye görevi yapan bir askerî aracın pusuya düşürülerek 7 askerin öldürüldüğü saldırıyı üstlenmiştir.[239]

2010 Mayısında saldırılarına yeniden başlayacağını duyuran[240] PKK ile güvenlik kuvvetleri arasındaki çatışmalar 2010'un Haziran ve Temmuz ayları boyunca şiddetli biçimde sürmüştür. PKK, 2010 senesi içinde, doğrudan Türk ordu

---

[233] Konuyla ilgili haberler için bkz. http://www.nytimes.com/2007/10/23/washington/23policy.html, http://www.cnnturk.com/2006/dunya/08/28/abd.koordinatorunu.atadi/223234.0/index.html, (10 Mart 2011).
[234] Hürriyet, 8 Ekim 2007; Milliyet, 8 Ekim 2007; http://www.nytimes.com/2007/10/08/world/europe/08turkey.html, (10 Mart 2011).
[235] http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7055004.stm, http://www.nytimes.com/2007/10/22/world/europe/22turkey.html, (10 Mart 2011).
[236] http://www.cnnturk.com/2007/turkiye/10/24/8.asker.pkknin.elinde/400122.0/index.html, (10 Mart 2011).
[237] http://www.nytimes.com/2008/10/05/world/europe/05turkey.html, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7652246.stm, http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/10/06/genelkurmay.kayip.askerler.bulundu/495683.0/index.html, (1 Şubat 2011).
[238] "*…Buna ister Kürt, ister Güneydoğu sorunu isterse Kürt açılımı diyelim. Ne dersek diyelim, bunun üzerinde bir çalışmayı başlattık.*" Erdoğan'ın açıklaması için bkz. Milliyet, 23 Temmuz 2009.
[239] Milliyet, 8 Aralık 2009; Milliyet, 11 Aralık 2009.
[240] http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/05/31/pkk.yeniden.silaha.sariliyor/578381.0/index.html, (10 Mart 2011).

birliklerini hedef alan spektaküler saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırıların en büyüğü, Irak sınırındaki Gediktepe mevkisinde bulunan sınır bölüğüne karşı 10 Haziranda düzenlenmiştir. Eylemde 11 asker öldürülmüş; 14 asker yaralanmıştır.[241] Hakkâri'nin Çukurca ilçesi Hantepe mevkiinde bir askerî birliğe karşı 20 Temmuz 2010'da düzenlenen ve 6 askerin ölüp diğer 9'unun yaralandığı saldırı, PKK'nın son önemli saldırısıdır.[242]

PKK lideri Karayılan, BBC'ye verdiği röportajda eğer Kürt sorunu demokrasi ve diyalog yoluyla çözülürse silâhlarını bırakacaklarını; ancak Türkiye bu çözümü kabul etmezse tek taraflı olarak "demokratik konfederasyon" ilân edeceklerini ifade etmiştir.[243] PKK, 2010 Kasımında, Ağustos ayında tek taraflı olarak ilân ettiği "ateşkes"i 2011 Haziranında yapılması beklenen genel seçimlere kadar uzattığını duyurmuştur.[244]

B. Bir Terör Örgütü Olarak PKK

PKK, kurulduğu günden günümüze değin, Kürtlerin haklarını elde etme iddiasıyla şiddet kullanmıştır. Bu nedenle de pek çok devlet tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir. PKK'nın uluslararası toplum tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesi, Türkiye'nin PKK'ya ve PKK'yı destekleyen devletlere karşı ülkesi dışında kuvvet kullanmasını uluslararası politika açısından kolaylaştıran bir unsurdur. Zira terorizmin uluslararası toplum tarafından lanetlenen bir kavram olması, terör örgütlerine ya da bu örgütleri destekleyen devletlere karşı kuvvet kullanan devletlerin elini uluslararası politikada güçlendirmektedir.

---

[241] http://www.ntvmsnbc.com/id/25107529; http://www.nytimes.com/2010/06/20/world/europe/20turkey.html, (10 Mart 2011).
[242] http://www.ntvmsnbc.com/id/25116157, (10 Mart 2011).
[243] http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-10707935, (10 Mart 2011).
[244] http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11664707, (10 Mart 2011).

PKK'nın düzenlediği terorist saldırıların boyutu ise, bu saldırılar karşısında Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığının tespiti açısından önem arz etmektedir.

1. Kendi Adlandırmasıyla PKK

Terör ve terorizmin bireyler ve uluslararası kamuoyu nezdinde sahip olduğu olumsuz anlam nedeniyle hiçbir terör örgütü kendisini bu sıfatla anmamaktadır. PKK da kendisini terorist bir örgüt olarak görmemektedir. PKK'nın açılımı "Kürdistan İşçi Partisi"dir. PKK'nın uzun süre siyasî kanadı olarak lanse ettiği ERNK'nin açılımı "Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi", yine örgütün uzun süre askerî kanadını oluşturan ARGK'nin açılımı ise "Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu"dur. PKK'nın, terör örgütü kimliğinden sıyrılmak için geçici olarak kullandığı isimler de Kürdistan Demokratik ve Özgürlük Kongresi (KADEK) ve Kürdistan Halk Kongresi (KONGRA-GEL)'dir. PKK'nın hâlen askerî kanadını oluşturan HPG'nin açılımı, "Halk Savunma Güçleri"dir.

Görüldüğü gibi örgüt, kendisini adlandırırken "parti", "ulusal kurtuluş", "demokrasi ve özgürlük", "halk savunma gücü" gibi kavramları kullanmaktadır. Ancak PKK'nın kendisini nasıl tanımladığı Türkiye'yi ve uluslararası toplumu ilgilendirmemektedir.

2. PKK'yı Terör Örgütü Olarak Kabul Eden Devletler

Türkiye doğal olarak PKK'yı terorist bir örgüt olarak kabul etmektedir. PKK'nın Türkiye dışındaki devletler nezdinde terör örgütü olarak kabulü ise her devletin kendi siyasî karar alma mekanizması tarafından verilecek siyasî kararlara

bağlıdır. Pek çok devlet PKK'yı terör örgütü olarak kabul ederken; Çin ve Rusya gibi BM Güvenlik Konseyinin iki daimî üyesi henüz PKK'yı terör örgütü olarak ilân etmemiştir. Bu iki devletin aksine, PKK, başta Türkiye olmak üzere, özellikle Batılı devletler ve Türkiye'nin komşularının büyük bölümü tarafından bir terör örgütü olarak kabul edilmektedir. AB'nin yanı sıra Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinden üçü (ABD, Birleşik Krallık ve Fransa), bu örgütü hem PKK hem de KADEK ve KONGRA-GEL gibi diğer adlar altında terör örgütü saymaktadır.

AB'ye üye devletler uzun süre PKK'yı resmen terör örgütü olarak kabul etmemişler ve örgütün ülkelerindeki faaliyetlerine göz yummuşlardır. Ancak ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırıları sonrasında dünya kamuoyunda ABD'nin başını çektiği terorizm karşıtı kampanyanın, Batı kamuoyunda terorizme karşı oluşan yoğun tepkinin ve Türkiye'nin yoğun girişimlerinin sonucunda PKK, 2 Mayıs 2002'de AB'nin terör örgütleri ve teroristler listesine girmiştir.[245] AB Konseyi, 2 Nisan 2004'te kabul ettiği bir başka kararla PKK'yı, bu kez örgütün kullandığı diğer isimler olan KADEK ve KONGRA-GEL ile birlikte terör örgütü olarak kabul etmiştir.[246]

Avrupa Konseyi'nin anılan kararlarından farklı tarihlerde de bazı AB üyesi devletler, PKK'yı ve ilgili örgütleri terör örgütü olarak kabul etmişlerdir. Birleşik Krallık, Mart 2001'de PKK'yı terör örgütleri listesine almıştır. Almanya Aralık 2003'te PKK'nın, Mart 2003'te KADEK'in faaliyetlerini yasaklamıştır. Avusturya

---

[245] 2002/334/EC, **Official Journal of the European Union**, 2 Mayıs 2002.
Güvenlik Konseyi 11 Eylül saldırıları sonrası kabul ettiği 1373 Sayılı Karar'la terorizmle mücadele stratejisini saptamış ve bu doğrultuda tüm devletlerden *inter alia* terorist eylemlerde bulunmak suçunu işleyenlerin, işlemeye kalkışanların, bu eylemleri kolaylaştıranların ya da bu eylemlere katılanların malî varlıklarının ve ekonomik kaynaklarının dondurulmasına karar vermiştir. AB, Güvenlik Konseyinin bu kararını terorist eylemlere karışmış kişi ve grupların yer aldığı bir liste yayınlayarak yerine getirmektedir. Altı ayda en az bir kez gözden geçirilen bu liste ile AB üyesi devletler listede yer alan kişi ve örgütlerin malî varlıklarını ve ekonomik kaynaklarını dondurma yükümü altına girmektedir. Konu hakkında bkz. Angus JOHNSTON, **"**Thawing Out? The European Courts and the Freezing of Terrorist Assets," **Camb Law J**., Vol. 66, (2007), s. 273-274.
[246] 2004/306/EC, **Official Journal of the European Union**, 3 Nisan 2004.

Yüksek Mahkemesi, 1995 Ekiminde verdiği kararla PKK ve yan kuruluşlarının illegal örgüt olduklarını kabul ederek bunları yasaklamıştır. Fransa, Kasım 1993'de PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmiştir. Hollanda ise Kasım 2004'te KONGRA-GEL'i terör örgütleri listesine almıştır.[247]

ABD de PKK'yı bir terör örgütü olarak kabul etmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın her yıl yayınladığı terorizm raporunda düzenli olarak yer alan PKK'nın terorist faaliyetleri, 2009 yılına ait raporda da yer almış ve PKK, terorist örgütler listesinde olmayı sürdürmüştür.[248]

Avustralya PKK'yı Aralık 2001'de, KONGRA-GEL'i Mayıs 2004'de; Filipinler KONGRA-GEL'i Haziran 2004'te; Kanada, PKK ve KADEK'i Aralık 2002'de, KKTC, KONGRA-GEL'i Nisan 2005'te, KONGRA-GEL'i Mayıs 2004'de; Kazakistan PKK, KADEK ve KONGRA-GEL'i Ekim 2004'te kendi terorist örgütler listelerine almışlardır. KKTC de, KONGRA-GEL'i Nisan 2005'te terör örgütü olarak kabul etmiştir.[249] Kırgızistan Haziran 2008'de PKK'yı terör örgütü olarak tanıdığını ilân etmiştir.[250] En son Yeni Zelanda, Şubat 2010'da PKK'yı terorist örgütler listesine dâhil etmiştir.[251]

Türkiye'nin komşularından Azerbaycan, PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmekte ve faaliyetlerine izin vermemektedir. Suriye, Adana Mutabakatı sonrasında PKK'nın ülkesindeki faaliyetlerini yasaklamıştır. Irak, Aralık 2003'te KONGRA-GEL'i yasaklamıştır. İran, resmî bir terorist örgütler listesine sahip olmamakla birlikte 2004 Temmuzunda PKK/KONGRA-GEL'i terör örgütü olarak ilân etmiştir.

---

[247] Anılan tarihler, Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele ve Harekât Dairesi Başkanlığının internet sitesinden alınmıştır. Bkz. http://www.egm.gov.tr/temuh/mucadele1.html, (10 Mart 2011).
[248] http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2009/140900.htm, (10 Mart 2011).
[249] http://www.egm.gov.tr/temuh/mucadele1.html, (10 Mart 2011).
[250] http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/450437.asp, (10 Mart 2011).
[251] http://www.milliyet.com.tr/pkk-yeni-zelanda-teror-listesinde/guncel/haberdetay/11.02.2010/1197472/default.htm, (10 Mart 2011).

Bulgaristan, Nisan 2003'ten itibaren PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmektedir. Yunanistan ise, AB Konseyinin yukarıda değinilen terör örgütleri ve teroristler listesi uyarınca PKK, KADEK ve KONGRA-GEL'i terör örgütü saymaktadır.[252]

3. PKK'nın Terorist Saldırılarının Toplam Boyutu

PKK terorizminin eldeki çalışmanın amacını ilgilendiren asıl yönü, örgütün düzenlediği saldırıların ulaştığı boyuttur. Zira özellikle Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının doğup doğmadığının belirlenmesi açısından, örgütün saldırılarının silâhlı saldırı boyutuna ulaşıp ulaşmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda, Ağustos 1984-Mart 2011 tarihleri arasında gerçekleşen askerî ve sivil hedeflere yönelik önemli PKK saldırıları eldeki çalışmanın sonunda ek olarak sunulmuştur.[253] Aşağıda ise, PKK saldırılarının boyutuyla ilgili olarak değişik tarihlerde yapılan resmî açıklamalara yer verilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığınca Cumhuriyet gazetesine yapılan açıklamaya göre, 12 Eylül 1980'den sıkıyönetimin sona ermesine kadarki dönemde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki olaylarda 127 TSK mensubu, 16 köy korucusu, 4 polis, 147 güvenlik görevlisi, 250 sivil ve 216 terorist hayatını kaybetmiştir.[254]

Olağanüstü Hâl Bölge Valiliğinin verdiği rakama göre, PKK saldırıları nedeniyle 15 Ağustos 1984'den 30 Haziran 1992'ye kadar 1.000 güvenlik görevlisi öldürülmüş; 1.725 güvenlik görevlisi de yaralanmıştır. Bu dönemde örgüt, 1.048 çatışmaya girmiş; 855 silâhlı saldırı, 568 tuzaklama, 295 kundaklama, 428 taciz ateşi, 318 adam kaçırma, 99 pusu ve 71 baskın eylemi gerçekleştirmiştir.[255]

---

[252] http://www.egm.gov.tr/temuh/mucadele1.html, (10 Mart 2011).
[253] Bkz **aşağıda**, s. 197-219.
[254] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=273&Yil=1987&Ay=3, (10 Mart 2011).
[255] İMSET, s. 283.

İçişleri Bakanı Sezgin, 1993 Haziranında, PKK'nın, terör eylemlerine başladığı 15 Ağustos 1984 tarihinden bu yana güvenlik güçlerinin; subay, astsubay, uzman çavuş, erbaş ve er olmak üzere toplam 1.163 şehit verdiğini, 2.847 personelin de yaralandığını söylemiştir.[256]

Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığının Öcalan davasında hazırladığı iddianameye göre, PKK, 22 Şubat 1999 tarihine kadar 6.036 saldırı gerçekleştirmiş; güvenlik güçleriyle 8.257 çatışmaya girmiş; 3.071 bombalama eyleminde bulunmuş; 388 gasp, 1.046 adam kaçırma ve hürriyeti tahdit suçu işlemiştir. PKK'nın gerçekleştirdiği eylemler sonucu 4.472 sivil, 3.874 asker, 247 polis ve 1.225 geçici köy korucusu ölmüş; 16.362 kişi yaralanmıştır.[257]

Milli Savunma Bakanı Gönül, CHP milletvekili Arıtman'ın verdiği soru önergesini yanıtlarken, 23 yıllık terörle mücadelede 30 Kasım 2007 itibariyle, TSK personelinden 5.716'sının şehit, 3.616'sının gazi olduğunu, şehit ve gazi aylığı bağlanan toplam kamu personeli sayısının ise 13.434 olduğunu açıklamıştır.[258]

[256] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=199&Yil=1993&Ay=6, (10 Mart 2011).
[257] Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının 1999/98 esas numaralı iddianamesi, (PİRİM ve ÖRTÜLÜ, s. 283).
[258] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=23&Yil=2008&Ay=2, (10 Mart 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERİN TERORİZME KARŞI ÜLKELERİ DIŞINDA KUVVET KULLANMA HAKKI

I. KUVVET KULLANMAYA İLİŞKİN ULUSLARARASI HUKUK KURALLARI

A. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı

1. Kuvvet Kullanma Yasağının Tarihî Gelişimi

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma, en yalın biçimiyle, "silâh ya da fiziksel gücün uluslararası ilişkilerde araç olarak kullanılması" olarak tanımlanabilir. Milletler Cemiyetinin kurulmasından önceki dönemde devletlerin kuvvete başvurmaları, uluslararası hukuk tarafından meşru kabul edilmiştir.[259]

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım devletlerin kuvvet kullanmanın sınırlandırılması yönündeki iradesini artırmıştır. MC Misakı,[260] savaşı yasaklamamakla birlikte devletlerin savaşa başvurma yetkisini sınırlandırmış ve söz konusu sınırlamaları zorlama tedbirleri ile desteklemiştir.[261] Uluslararası hukukta

---

[259] **Ana Britannica Ansiklopedisi**, C. 20, 1994 Baskısı, İstanbul, Ana Yayıncılık, 1994, s. 66.

[260] Covenant of the League of Nations, 28 Nisan 1919. MC Misakı'nın Türkçe metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 70-78.

[261] Misak, devletlerin kuvvet kullanma haklarını tümüyle ellerinden alan bir düzenleme getirmemiş; anlaşmazlıkların çözümü için önce barışçıl yöntemlere başvurulmasının zorunlu hâle getirilmesini, devletlerin savaşa başvurma haklarının bu yöntemler başarısızlığa uğradığı takdirde tanınmasını kabul etmiştir. Tecavüz savaşları ise tümüyle yasaklanmıştır. Misak'ın 10. maddesine göre, üye devletler birbirlerinin ülke bütünlüğüne ve siyasî bağımsızlığına saygı göstermek zorundadır. Savaş meşru da olsa, ülke bütünlüğünü bozacak düzeyde sürdürülemez. Dolayısıyla uluslararası hukuk fetih yoluyla ülke kazanımını artık kabul etmemektedir. Misak'ın 12, 13 ve 15. maddeleri ise devletlerin savaşa başvurma haklarını saklı tutmuştur. MC Misakı, savaşı, meşru hakların elde edilmesi için başka yol kalmadığında uygulanan bir ihkak-ı hak (self-help) olarak görmektedir. MC Misakı'nın devletlerin kuvvet kullanmasına ilişkin olarak getirdiği sistem hakkında bilgi için bkz. Anthony C. AREND & Robert J. BECK, **International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm**, London, New York, Routledge, 1993, s. 19-22; Ian BROWNLIE, "The Use of Force in Self-Defence," **Brit. Y. B. Int'l L.**, Vol. 37, (1961), s. 196; GÜNDÜZ, s. 40-42; Funda KESKİN, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara,

kuvvet kullanmayı yasaklayan ilk belge ise, kısaca Kellogg-Briand Paktı ya da Paris Paktı olarak da bilinen 1928 tarihli "Savaşı Ulusal Siyasetin Bir Aracı Olarak Yasaklayan Antlaşma"dır.[262] Ancak bu çabalar devletler arasında barışçıl bir düzen kurulmasına yetmemiş; MC çözülmüş ve II. Dünya Savaşı'nın ardından mevcut BM sistemi kurulmuştur.

Kuvvet kullanmayı evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma BM Antlaşması olmuştur.[263] Antlaşma ile sadece savaş değil, savaşa varmayan diğer kuvvet kullanma hâlleri de yasaklanmıştır.[264]

2. BM Antlaşması Çerçevesinde Kuvvet Kullanma Yasağı

BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmaya ilişkin temel hükmü 2(4). maddedir. Hükme göre: "*Teşkilâtın üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına gerekse BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde tehdit veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.*"[265]

Kuvvet kullanmaya ilişkin BM sisteminin iki temel özelliği vardır. İlk olarak, tüm üye devletler kuvvet kullanmaktan ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınacaklardır. İkinci olarak, BM Antlaşma'nın VII. Bölümü

Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No 20, 1998, s. 29-31.

[262] General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy, 27 Ağustos 1928. Antlaşma'nın Türkçe metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 79-80.

Bu paktın tarafları, Antlaşma'nın 1. maddesiyle, anlaşmazlıklarının çözümü için savaşa başvurmayı reddetmekte; 2. maddesiyle de niteliği ve kaynağı ne olursa olsun uyuşmazlıklarının çözümünü barışçıl yollar dışında aramayacaklarını taahhüt etmekteydiler.

[263] PAZARCI, 2000, IV. Kitap, s. 112.

[264] Antlaşma ile sadece savaş değil, savaşa varmayan diğer kuvvet kullanma hâlleri de yasaklanmıştır. MC Misakı ise sadece savaşa başvurmayı sınırlandırıyor; ancak diğer kuvvet kullanma hâllerinden hiç söz etmiyordu.

[265] Hüküm, aynı maddenin bir önceki fıkrasıyla uyum hâlindedir: "*Teşkilâtın üyeleri, uluslararası nitelikli uyuşmazlıklarını uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek şekilde, barışçı yollarla çözerler.*"

gereğince kuvvet kullanma tekelini üzerine almıştır.[266] Kuvvet kullanma tekelinin kural olarak BM'de olduğunu gösteren Antlaşma hükümleri 39, 41 ve 42. maddelerdir.[267] BM Antlaşması, BM'nin zorlama tedbirlerini içeren kararlarının uygulanabilmesi için bir mekanizma da öngörmüştür. Bu mekanizma gereğince 43. madde, tüm üye devletlerin Güvenlik Konseyi ile ikili antlaşmalar yaparak BM'ye askerî kuvvet tahsis etmelerini hükme bağlamıştır.[268] Ayrıca 45. madde, ortak zorlayıcı önlemlerin uygulanabilmesi için, üye devletler tarafından "*derhâl kullanılabilecek millî hava kuvvetleri*" bulundurulmasını öngörmektedir. 47. madde ise, Konseyin sürekli üyelerinin yetkililerinden oluşan bir kurmay komitesinin kurulmasını hükme bağlamaktadır.[269] Bu maddeler, sadece 1946-1948 yılları arasında görev yapan Kurmay Komitesi dışında, hiçbir zaman uygulanamamıştır.[270]

Maddenin üye devletlere yasakladığı fiiller, "kuvvet kullanma" ve "kuvvet kullanma tehdidinde bulunma"dır. Kuvvet kullanma tehdidi, bir devletin, kuvvet

---

[266] Sertaç Hami BAŞEREN, **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003, s. 48.

[267] BM Antlaşması m. 39: "*Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırı fiilinin gerçekleştiğini saptarsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden sağlanması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. maddeler gereğince hangi tedbirler alınacağını kararlaştırır.*"

BM Antlaşması m. 41: "*Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silâhlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen ne gibi tedbirlerin alınması gerekeceğini tespit edebilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu tedbirleri uygulamaya davet edebilir. Bu tedbirlere, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma vasıtalarının tamamen veya kısmen kesilmesi ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi de dâhil olabilir.*"

BM Antlaşması m. 42: "*Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen tedbirlerin uygun olmayacağına veya uygun olmadığının sabit olduğuna hükmederse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden sağlanması için, hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü her türlü harekete girişebilir...*"

[268] Ancak bu antlaşmalar gerçekleştirilememiştir. Konu hakkında bkz. Bruno SIMMA **et. al.**, **The Charter of the United Nations**, Oxford, Oxford University Press, 1994, s. 639.

[269] Anılan iki madde hakkında bkz. SIMMA, s. 642-651.

[270] Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, III. Kitap, 1. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1994, s. 215-216.

BM Antlaşması'nın öngördüğü müşterek güvenlik sistemi ve zorlama tedbirleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. J. W. HALDERMAN, "Legal Basis for United Nations Armed Forces," **Am. J. Int'l L**, Vol. 56, (1962), s. 971-996; Peter MALANCZUK, **Akehurst's Modern Introduction to International Law**, 7. ed., London, New York, Routledge, 1997, s. 385-415; Oscar SCHACHTER, **International Law in Theory and Practice**, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1991, s. 389-417; SIMMA, s. 605-661.

kullanılmasını haklı kılacak nedenler yokken, belli talepleri kabul edilmediği takdirde kuvvet kullanacağını açıkça ya da zımnen söylemesi şeklinde tanımlanabilir.[271] Kuvvet kullanma tehdidinin hukuka aykırılığının saptanmasıyla ilgili güçlük, kuvvet kullanma tehdidinin hemen ardından daha ciddî bir hukuka aykırılık olarak kuvvete başvurulduğu durumlarda, uluslararası toplumun genellikle çok daha ağır sonuçlara neden olan ikinci olayla ilgilenmesidir.[272]

"Kuvvet kullanma" kavramı ile hangi tür kuvvet kullanma fiillerinin kastedildiği, yani yasaklanan kuvvet kullanma fiilinin niteliği açıklanmamıştır. Bu nedenle, doktrinde, silâh yoluyla gerçekleştirilen kuvvet kullanma fiillerinin yanında; ekonomik, siyasî ve ideolojik baskıların da yasağın kapsamına dâhil olduğu yönünde görüşler ileri sürülmüştür.[273]

"Kuvvet kullanma" kavramı, başta en önemlileri olan saldırı ve silâhlı saldırı olmak üzere, kuvvet kullanılmasını içeren ve hepsi aynı ağırlıkta olmayan bir dizi hukuka aykırı fiili ifade etmektedir.[274] En ciddî kuvvet kullanma fiilleri olan saldırının ve bir tür saldırı olan silâhlı saldırının tanımını yapmayan BM Antlaşması'nın bir hareketin barışa tehdit mi, barışın bozulması mı, yoksa bir saldırı

---

[271] BAŞEREN, 2003, s. 87'den Ian BROWNLIE, **International Law and Use of Force by States**, Oxford, Clarendon Press, 1963, s. 364. Uluslararası hukukta kuvvet kullanma tehdidiyle ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Nikolas STÜRCHLER, **The Threat of Force in International Law**, New York, Cambridge University Press, 2007.

[272] BAŞEREN, 2003, s. 88'den Hilarie McCOUBREY & Nigel D. WHITE, **International Law and Armed Conflict**, Aldershot, Dartmouth, 1992, s. 56.

[273] Sevin TOLUNER, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977, s. 143. Bowett, Feliciano, Higgins, Kelsen ve McDougal gibi yazarlar bu görüştedir. Bunlardan Higgins'e göre, ideolojik ve diplomatik yöntemler, çok yüksek düzeyde ve bir devletin toprak bütünlüğünü veya siyasî bağımsızlığını zedelemeyi amaçlayacak biçimde kullanılırsa 2(4). madde gündeme gelecektir. Kelsen'e göre ise, barışın tehdit edilmesi, bozulması veya saldırı fiili hâlinde BM'ye askerî tedbirler alma yetkisi tanındığına göre, barışı bozma, tehdit etme ve saldırıda bulunmanın da devletlere yasaklandığının kabulü gerekir. Konu hakkında bkz. Rosalyn HIGGINS, "The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: United Nations Practice," **Brit. Y. B. Int'l L.**, Vol. 37, (1961), s. 278; Hans KELSEN, **The Law of the United Nations, A Critical Analysis of its Fundamental Problems**, London, Stevens, 1950, s. 724-737.

Bu görüşü savunan yazarlar ve anılan yazarlara yapılan atıflar için bkz. TOLUNER, s. 144-145.

[274] BAŞEREN, 2003, s. 90.

fiili mi olduğunun belirlenmesini, her somut olayın niteliğine ve özelliklerine göre Güvenlik Konseyine bırakmak istediği söylenebilir.[275] BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1974'de kabul ettiği "Saldırının Tanımı Kararı"[276] bu kavramlara ilişkin eldeki tek resmî tanımdır. Karar, bir Genel Kurul kararı olarak hukukî bağlayıcılığa sahip değildir. Buna rağmen UAD, *Case Concerning Military and Paramilitary Activites in and against Nicaragua* (Nikaragua'ya Karşı Askerî ve Benzeri Faaliyetler Davası)[277] kararında Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinin (g) paragrafının örf ve adet hukukunu yansıttığını kabul etmiştir.[278] Konuya ilişkin asıl tartışma silâhlı saldırı eşiğinin ne olduğuna ilişkindir. Bu tartışmanın konusunu oluşturan belirlemenin yapılması BM sistemi için önem arz etmektedir. Zira BM Antlaşması, kuvvet kullanma yasağının istisnası olan meşru müdafaa hakkının kullanılmasını "*silâhlı bir saldırıya hedef olma*" koşuluna bağlamıştır. Silâhlı

---

[275] Stanimir A. ALEXANDROV, **Self-Defence Against the Use of Force in International Law**, The Hague, Kluwer, 1996, s. 95-96; Leland M. GOODRICH & Edvard HAMBRO, **Charter of the United Nations: Commentary and Documents**, 2. ed., Boston, World Peace Foundation, 1949, s. 300.

BM Antlaşması'nda saldırının ve özel olarak da silâhlı saldırının tanımının yapılmaması hususunda lehte ve aleyhte yorumlar yapılabilir. Tıpkı iç hukukta olduğu gibi uluslararası hukukta da kesinlik unsurunun önemi ve kavramların tanımlarının yapılmamasının kesinlik unsurunu zedeleyeceği savunulabileceği gibi; yapılacak bir tanımın saldırgan devletin fiilini haklı göstermesine zemin oluşturabileceği de savunulabilir. Saldırının tanımının yapılmasının gerekli olup olmadığı tartışması hakkında bkz. İlhan AKİPEK, **Devletlerarası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaanın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerle Mukayesesi**, Ankara, AÜHF Yayınları No: 82, 1955, s. 82-83.

[276] G.A. Res. 3314, U.N. GAOR 29th Sess., U.N. Doc. A/9631 (1974). (Resolution on 'Definition of Aggression'), Kararın Türkçe metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 118-120.

Saldırının Tanımı Kararı'yla ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Vernon CASSIN **et. al.**, "The Definition of Aggression," **Harv. Int'l. L. J.**, Vol. 16, (1975), s. 589-613; Jack I. GARVEY, "The U.N. Definition of 'Aggression': Law and Illusion in the Context of Collective Security," **Va. J. Int'l L.**, Vol. 17, (1977), s. 177-199; Julius STONE, "Hopes and Loopholes in the 1974 Definition of Aggression," **Am. J. Int'l. L.**, Vol. 71, (1977), s. 224-246.

[277] *Case Concerning Military and Paramilitary Activites in and against Nicaragua (Nicaragua v.United States of America)*, Merits, Judgment of 27 June 1986, **ICJ Reports**, 1986, s. 14-546. Bundan sonra *Nikaragua* yargısı ya da *Nikaragua* davası olarak anılacaktır.

UAD'nin *Nikaragua* kararı, dolaylı saldırının uluslararası hukuk açısından değerlendirildiği ilk yargı olmuştur. Muhakemenin sonucunda Divan, ABD'nin ortaklaşa meşru müdafaa hakkına dayanan iddialarını reddetmiş ve çoğunlukla aldığı kararında, ABD'nin pek çok noktada uluslararası hukuku ihlâl ettiği sonucuna varmıştır. Konu hakkında bkz. Sevin TOLUNER, **Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, 1. B., İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s. 349, dn. 4; s. 388.

[278] *Nikaragua* yargısı, parag. 195.

saldırının ne olduğuna ilişkin bir Genel Kurul kararı da mevcut değildir.

2(4). maddenin yorumuyla ilgili asıl sorun, hükmün, "*gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına gerekse BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde*" kuvvet kullanmayı veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamasıyla çıkmıştır. Doktrindeki bazı yazarlar, kuvvet kullanma yasağının sadece maddenin sözünü ettiği amaçlar dâhilinde geçerli olduğunu, dolayısıyla bir devletin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını zedelemeyen veya BM'nin amaçlarıyla çelişmeyen kuvvet kullanma fiillerinin yasağı ihlâl etmeyeceğini savunmaktadırlar.[279] Bu görüşün karşısında ise, 2(4). maddenin, hangi amaç altında gerçekleşirse gerçekleşsin, kuvvet kullanmayı bütünüyle hukuka aykırı hâle getiren geniş kapsamlı bir yasak getirdiği görüşü yer almaktadır.[280]

B. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası: Meşru Müdafaa Hakkı

1. Genel Olarak Meşru Müdafaa Hakkı

Kuvvet kullanmayı ilke olarak yasaklayan BM Antlaşması bu kuralın temel istisnasını meşru müdafaa hakkının kullanılması olarak öngörmüştür. Antlaşma'nın

---

[279] Derek W. BOWETT, **Self-Defence in International Law**, Manchester, 1958, s. 12; Natalino RONZITTI, **Rescuing Nationals Abroad through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1985, s. 1-2.

Bu görüşün önde gelen temsilcisi Stone'dir. Yazarın konu hakkındaki görüşü için bkz. Julius STONE, **Aggression and World Order: A Critique of United Nations Theories of Aggression**, London, Stevens, 1958, s. 43, 94-95.

2(4). maddedeki yasağı sınırlı bir yasak olarak yorumlayan diğer yazarlar için bkz. BOWETT, s. 12, dn. 2.

[280] BOWETT, s. 151. Bowett, Brownlie, Kelsen ve Lauterpacht bu görüşü paylaşmaktadır. Kuvvet kullanma yasağını mutlak bir yasak olarak yorumlayan görüşün ana dayanak noktası BM Antlaşması'nın hazırlık çalışmalarıdır. Bu çalışmalara gönderme yapılarak "*toprak bütünlüğü*" ve "*siyasî bağımsızlık*" ibarelerinin kuvvet kullanma yasağının kapsamını daraltmak için değil, daha küçük ve güçsüz devletlerin toprak bütünlüklerini ve siyasî bağımsızlıklarını korumak için ek bir koruma sağlamak amacıyla madde metnine sokulduğu belirtilmektedir. Konu hakkında bkz. BOWETT, s. 151, BROWNLIE, 1963, s. 266-268; L. OPPENHEIM, **International Law, Vol. II - Disputes, War and Neutrality**, ed. H. LAUTERPACHT, 7. ed., London, Longmans, 1955, s. 154.

mimarları, MC Misakı ve Paris Paktı'ndan farklı olarak, meşru müdafaa hakkını belirli koşullara bağlayan açık bir maddenin Antlaşma'da yer almasını gerekli görmüşlerdir.[281] BM Antlaşması'nın imzalanmasından günümüze kadar geçen süreçte, kullandıkları kuvveti haklı göstermeye çalışan devletler, somut olayda meşru müdafaa hakkının koşulları oluşmamış olsa dahi, pek çok kez Antlaşma'nın 51. maddesine atıfta bulunmuşlardır.[282]

Meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddenin içeriği şu şekildedir: "*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birine karşı bir silâhlı saldırının gerçekleşmesi hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri alıncaya kadar, üye devletin doğal olan münferit veya ortaklaşa meşru müdafaa hakkına engel olmaz. Bu meşru müdafaa haklarını kullanırken üyelerin aldığı tedbirler derhâl Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin Antlaşma'ya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesisi için gerekli göreceği şekilde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*"

Doktrinde, meşru müdafaa hakkının niteliği ve içeriği ile ilgili olarak birbirine çok zıt görüşler ileri sürülmektedir. Tartışmanın bir tarafında meşru müdafaa hakkını oldukça geniş yorumlayan yazarlar yer almaktadır. Bowett, Feliciano, Higgins, McDougal ve Waldock gibi yazarlar, 51. maddenin meşru müdafaa hakkını devletlerin doğal bir hakkı olarak gören ifadesini görüşlerine dayanak yaparak, örf ve adet hukuku kurallarının düzenlediği meşru müdafaa hakkının 51. madde hükmünün üstünde ve ondan bağımsız olarak varlığını sürdürdüğünü savunmaktadırlar. Bu görüşe göre, önleyici meşru müdafaa hakkı

[281] ALEXANDROV, s. 77.
[282] SCHACHTER, 1991, s. 135, 401.

varlığını korumaktadır; dolayısıyla meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için silâhlı saldırı şartı aranmaz.[283] BM Antlaşması'nın öngördüğü müşterek güvenlik sisteminin 1945 sonrası dönemdeki başarısızlığı da genişletici görüşün önemli dayanaklarından birisidir.[284]

Tartışmanın diğer tarafında ise Arechaga, Brownlie, Dinstein, Henkin, Jessup, Kelsen ve Kunz gibi yazarlar, 51. maddenin 2(4). madde ile birlikte meşru müdafaanın kapsam ve sınırlarını kesin olarak belirlediğini savunmaktadırlar.[285] Meşru müdafaa hakkını dar yorumlayan bu görüş gereğince, bu hak sadece silâhlı bir saldırının gerçekleşmesi hâlinde kullanılabilir; başka hiçbir şart altında kullanılamaz.[286]

---

[283] Anılan yazarlardan bazılarının bu yöndeki görüşleri için bkz. BOWETT, s. 184-193; HIGGINS, s. 302; Myers S. McDOUGAL & Florentino P. FELICIANO, **The International Law of War: Transnational Coercion and World Public Order**, New Haven, New Haven Press, 1994, s. 232-241. Bu düşünceyi savunan yazarlara yapılan atıflar için bkz. AREND & BECK, 1993, s. 73; Malcolm N. SHAW, **International Law**, 4. ed., Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s. 788; TOLUNER, 1977, s. 159.

[284] AREND & BECK, 1993, s. 73.

[285] Anılan yazarlardan bazılarının bu yöndeki görüşleri için bkz. BROWNLIE, 1961, s. 239-244, Yoram DINSTEIN, **War, Aggression and Self Defence**, 2. ed., New York, Grotius Publications, 1994, s. 180-181; Josef L. KUNZ, "Individual and Collective Self-Defence in Article 51 of the Charter of the United Nations," **Am. J. Int'l L**, Vol. 41, (1947), s. 876. Bu düşünceyi savunan yazarlara yapılan atıflar için bkz. AREND & BECK, 1993, s. 73; SHAW, s. 788; TOLUNER, 1977, s. 157.

Brownlie'ye göre, örf ve adet hukuku kurallarının 1920'lerde ya da daha erken bir dönemde durağan hâle geldiğini kabul eden görüş yanlış olup, bu görüşü savunanlar anılan kuralların 1920-1945 seneleri arasındaki evrimini görmezden gelmektedirler. 51. madde örf ve adet hukuku kurallarına tâbi değildir; aksi söz konusu olsa bile, bu örfî hak, devletlerin 1945'e kadarki uygulamaları ışığında değerlendirilmelidir. Brownlie'ye yapılan atıf için bkz. BAŞEREN, 2003, s. 117-118'den BROWNLIE, 1961, s. 241.

Dinstein'e göre de, devletlerin egemenliklerinin doğal bir tezahürü olarak görülen savaşa başvurma özgürlüğü, XX. yüzyılın ilk yarısında kaldırılmıştır. Bunun ötesinde, etkili bir uluslararası silâhlı gücün oluşturulması hâlinde, devletler meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanma haklarından da feragat edebilirler. Meşru müdafaa hakkının devletin egemenliğinin doğal bir tezahürü olduğu ve antlaşma yoluyla sınırlandırılamayacağı görüşü kabul edilemez. Konu hakkında bkz. DINSTEIN, s. 180-181.

[286] AREND & BECK, 1993, s. 73; SHAW, s. 788.

2. Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılabilmesi İçin BM Antlaşması'nın ve Örf ve Adet Hukukunun Öngördüğü Koşullar

a. Silâhlı Saldırı

51. maddenin lafzı, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için "*bir silâhlı saldırının gerçekleşmesi*" şartını aramaktadır. UAD de, *Nikaragua* kararında, meşru müdafaa hakkının kullanılmasını silâhlı saldırının mağduru olma şartına bağlamıştır.[287]

Silâhlı saldırı kavramı, hem Antlaşma'nın 2(4). maddesinde adı geçen "uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi"ne hem de "saldırı" kavramına kıyasla daha dar bir anlama sahiptir. Tüm silâhlı saldırılar kuvvet kullanılmasını gerektirdiği ve saldırı fiili oluşturduğu hâlde; kuvvet kullanma yasağının her ihlâli ve tüm saldırı fiilleri, silâhlı saldırıda bulunulması şeklinde değerlendirilemez. Silâhlı saldırıdan bahsedebilmek için, ciddî düzeyde kuvvet kullanımının ve bunun neden olduğu hasarın mevcudiyeti gerekir ki;[288] saldırının muhatabı devlet, Güvenlik Konseyinin müdahalesini beklemeden meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanma hakkını kullanabilsin.[289]

Ancak hangi eylemin meşru müdafaa hakkına vücut verecek kadar ciddî ya da ağır olduğu sorusu yanıtsız kalmaktadır. Gerek 51. maddede kullanılan "silâhlı saldırı" kavramının Antlaşma'nın hiçbir yerinde tanımlanmaması, gerekse BM'nin kabul ettiği hiçbir kararda silâhlı saldırının ne olduğunun açıklanmaması nedeniyle silâhlı saldırının mevcudiyeti sorununun her somut olayda olayın niteliğine ve boyutuna göre çözümlenmesi gerekmektedir. Saldırının silâhlı saldırı olarak

[287] *Nikaragua* yargısı, parag. 195.
[288] SIMMA, s. 669.
[289] BAŞEREN, 2003, s. 92.

değerlendirilebilmesi için hangi eşiği aşması gerektiği sorusunun cevabı, aşağıda terorist eylemlere karşı meşru müdafaa hakkının kullanılması kapsamında bulunmaya çalışılacaktır. Bu aşamada belirtilmesi gereken, UAD'nin *Nikaragua* davasında verdiği kararda sınır olaylarını silâhlı saldırı kavramının dışında tuttuğu[290] ve her ne kadar "silâhlı saldırı"yı değil, "saldırı fiili"ni tanımlasa da, Saldırının Tanımı Kararı'nın iki hükmünün bir eylemin saldırı olarak kabul edilebilmesi için belli bir eşiği aşması gerekliliğini öngörmüş olduğudur.[291]

BM öncesi dönemdeki örf ve adet hukuku gereğince, bir devlet bir silâhlı saldırı karşısında kendini korumak için kuvvet kullanabileceği gibi, gerçekleşmesi çok yakın olan olası bir silâhlı saldırıya karşı da bu yola başvurabilirdi.[292] 51. madde ise, "*silâhlı bir saldırıya hedef olma*" ibaresini kullanarak örf ve adet hukukunun meşru saydığı önleyici meşru müdafaa hakkı yolunu kapatmış görünmektedir. Maddenin açık lafzına rağmen, doktrin bu konuda ikiye bölünmüş durumdadır. Bir grup yazar, BM düzeninde, henüz gerçekleşmemiş, ama gerçekleşmesi muhtemel bir silâhlı saldırı gerekçe gösterilerek kuvvet kullanma yoluna gidilemeyeceğini savunmaktadır.[293] Bu görüşün karşısında ise önleyici meşru müdafaa hakkının meşru bir hak olduğunu savunan yazarlar yer almaktadır.[294]

---

[290] *Nikaragua* yargısı, parag. 195.

[291] Bu maddeler, Güvenlik Konseyinin saldırı fiilinin işlenip işlenmediğini belirlerken söz konusu fiilin veya sonuçlarının "*yeterli ağırlık*"ta olup olmadığını da araştıracağının öngörüldüğü 2. madde ve dolaylı saldırının varlığı için mağdur devlet üzerine gönderilen veya fiillerine önemli ölçüde karışılan grupların eylemlerinin doğrudan saldırı ölçeğinde olması koşulunu arayan 3. maddelerdir.

[292] DINSTEIN, s. 182-183. Ayrıca bkz. AREND & BECK, 1993, s. 72.

[293] BAŞEREN, 2003, s. 109-110; BROWNLIE, 1961, s. 244; DINSTEIN, s. 182-186; Philip C. JESSUP, **A Modern Law of Nations**, New York, Macmillan Co., 1948, s. 166; KUNZ, s. 878.

[294] BOWETT, s. 187-193; Rosalyn HIGGINS, **Problems and Process: International Law and How We Use It**, Oxford, Clarendon Press, 1994, s. 242; Myres S. McDOUGAL, "The Soviet-Cuban Quarantine and Self-Defense," **Am. J. Int'l L**, Vol. 57, (1963), s. 597-600; Oscar SCHACHTER, "The Right of States to Use Armed Force," **Mich. L. Rev.**, Vol. 82, (1983), s. 1634.

b. BM Güvenlik Konseyine Bilgi Vermek

51. maddenin devamı gereğince, meşru müdafaa hakkını kullanan devletler bu haklarını kullanırken aldıkları tedbirleri Güvenlik Konseyine derhâl bildirmekle yükümlüdür. Konsey uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri alır almaz, meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanan devlet, kuvvet kullanımına son vermek zorundadır. Zira 51. madde meşru müdafaa hakkının ancak Güvenlik Konseyi "*uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri alıncaya kadar*" kullanılabileceğini öngörmüştür. "*Gerekli tedbirler*" kavramıyla kastedilen etkili tedbirlerdir. Etkili tedbir, silâhlı saldırıyı gerçekleştiren devletin saldırı sonucunda elde ettiği kazanımları etkisiz bırakacak ve saldırı öncesindeki duruma dönülmesini sağlayacak tedbirdir. Güvenlik Konseyinin aldığı tedbirlerin etkili olup olmadıkları sübjektif olarak değerlendirilemez; olaydaki olgu ve şartlar objektif olarak değerlendirilmelidir.[295]

c. Zorunluluk, Orantılılık ve Aciliyet

51. madde metninde yer almasa da, örf ve adet hukuku kurallarının aradığı zorunluluk, orantılılık ve aciliyet koşullarının, meşru müdafaa hakkının hukuka uygun olarak kullanılabilmesi için gerekli koşullar olduğu kabul edilmektedir.[296]

Zorunluluk koşulu gereğince, barışçıl önlemlerin yetersiz ya da faydasız kaldığı açıkça belli olmadıkça kuvvet kullanımı yoluna başvurulmamalıdır.[297] UAD, *Nikaragua* kararında ve 8 Temmuz 1996 tarihinde verdiği "*Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*" (Nükleer Silâhların Tehdidinin ya da Kullanılmasının Hukuka Uygunluğu) danışma görüşünde, örf ve adet hukuku kuralı olan

[295] BOWETT, s. 196.
[296] DINSTEIN, s. 244.
[297] SCHACHTER, 1983, s. 1635.

zorunluluğun meşru müdafaa hakkının varlığı için gerekli bir koşul olduğunu ifade etmiştir.[298]

Orantılılık, hem kuvvete başvurma hakkının (*jus ad bellum*) hem de kuvvete başvurulduğunda uyulması gerekli olan çatışma kurallarının (*jus in bello*) temel unsurlarındandır.[299] *Jus ad bellum* açısından orantılılığın, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer almamasına rağmen, meşru müdafaa hakkının hukuka uygun kullanılmasının koşullarından biri olduğu üzerinde herhangi bir tartışma yoktur.[300] Nitekim UAD, *Nikaragua* kararında ve *Nükleer Silâhlar* danışma görüşünde, orantılılığın zorunlulukla birlikte meşru müdafaa hakkının varlığı için zorunlu bir koşul olduğunu ifade etmiştir.[301] Orantılılık, aynı zamanda, uluslararası insancıl hukukun da ana ilkelerinden biri olarak kabul edilmektedir.[302]

Aciliyet ise, silâhlı saldırı ile meşru müdafaaya dayanılarak kullanılan kuvvet arasında, uzun sayılabilecek bir zaman aralığının bulunmaması gereğini ifade eder. Bu koşul gereğince, meşru müdafaa hakkı çerçevesindeki kuvvet kullanma fiili, ilk silâhlı saldırıdan hemen sonra ya da mantıklı bir süre içerisinde gerçekleştirilmelidir.[303]

---

[298] *Nikaragua* yargısı, parag. 176; *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (Advisory Opinion of July 8, 1996), parag. 41.
Danışma görüşü metni için bkz. http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf, (10 Mart 2011). Bundan sonra *Nükleer Silâhlar* danışma görüşü olarak anılacaktır.
[299] Judith Gail GARDAM, "Proportionality and Force in International Law," **Am. J. Int'l L**, Vol. 87, (1993), s. 391.
[300] DINSTEIN, s. 202; GARDAM, s. 403; Christopher GREENWOOD, "International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq," **San Diego Int'l L. J.**, Vol. 4, (2003), s. 12.
[301] *Nikaragua* yargısı, parag. 176; *Nükleer Silâhlar* danışma görüşü, parag. 41.
[302] Mary Ellen O'CONNELL, "Evidence of Terror," **J. Conflict & Sec. L.**, Vol. 7, (2002), (a), s. 30.
[303] KESKİN, s. 52.

II. DEVLETLERİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKINA DAYANARAK TERORİST SALDIRILARA KARŞI KUVVET KULLANMA HAKKI

A. Terorist Eylemlerin Silâhlı Saldırı Koşulu Bakımından Değerlendirilmesi

1. Terorist Eylemlerin Silâhlı Saldırı Eşiği Bakımından Değerlendirilmesi

BM Antlaşması'nın lafzının meşru müdafaa hakkının kullanılmasının silâhlı saldırının gerçekleşmesi şartına bağladığına, meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayan yazarlar dışında doktrin ve UAD'nin de meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesinin bu şartın gerçekleşmesine bağlı olduğu görüşünde olduklarına yukarıda değinilmişti.[304] Buna bağlı olarak, meşru müdafaa hakkına dayanarak terorist saldırılara karşı ülkesi dışında kuvvet kullanmak isteyen bir devletin silâhlı saldırıya uğramış olması gerekir. Bir başka deyişle, terorist saldırı ya da saldırılar silâhlı saldırı düzeyine ulaşmış olmalıdır.[305] Ancak terorist gruplar dâhil olmak üzere düzensiz silâhlı grupların hangi boyuttaki saldırılarının silâhlı saldırı sayılacağı sorusunun cevabı bir yana, düzenli orduların hangi eylemlerinin silâhlı saldırı sayılacağı sorusunun cevabı dahi açık değildir.

BM Genel Kurulunun Saldırının Tanımı Kararı ve UAD'nin *Nikaragua* yargısı konu hakkında önem arz etmektedir. Zira her ikisinin yardımıyla düzensiz silâhlı grupların hangi tür eylemlerinin silâhlı saldırı oluşturacağı konusunda bazı hukukî çıkarımlarda bulunulabilmektedir. Ancak *Nikaragua* yargısının ve Saldırının Tanımı Kararı'nın saldırının ve silâhlı saldırının varlığı ile ilgili olarak getirdiği

---

[304] Bkz. **yukarıda**, s. 66-67.

[305] Davis BROWN, "Use Of Force Against Terrorism After September 11th: State Responsibility, Self-Defense And Other Responses," **Cardozo J. Int'l & Comp. L.**, Vol. 11, (2003), s. 24-25; Michael BYERS, "Terrorism, The Use of Force And International Law After 11 September," **Int'l and Comp. L. Q.**, Vol. 51, (2002), s. 410-412; CASSESE, 1989, s. 596; James P. ROWLES, "Military Responses to Terrorism: Substantive and Procedural Constraints in International Law," **Am. Soc'y Int'l L. Proc.**, Vol. 81, (1987), s. 314; Gregory M. TRAVALIO & John ALTENBURG, "Terrorism, State Responsibility, and the Use of Military Force," **Chi. J. Int'l L.**, Vol. 4, (2003), s. 102.

ölçütler oldukça muğlâktır. Üstelik Genel Kurulun kararı "silâhlı saldırı"yı değil, "saldırı fiili"ni tanımlamaktadır. Bu nedenle, söz konusu ölçütlerin devlet uygulaması ve yeni yargı kararlarıyla geliştirilmeye ihtiyacı vardır.[306] Uluslararası hukuk metinlerinde daha açık bir belirleme yapılıncaya kadar elde kalan tek imkân her somut olayı kendi bağlamında değerlendirmek olacaktır.

a. Saldırının Tanımı Kararı Çerçevesinde Silâhlı Saldırı Eşiği

Saldırının Tanımı Kararı'nın iki hükmü, bir eylemin saldırı olarak kabul edilebilmesi için belli bir eşiği aşması gerekliliğini açıkça öngörmektedir. Kararın 2. maddesine göre, bir devletin ilk defa silâhlı kuvvet kullanması, saldırı fiilinin varlığına ancak karine oluşturacaktır.[307] Güvenlik Konseyi, saldırı fiilinin işlenip işlenmediğini belirlerken, söz konusu fiilin veya sonuçlarının "*yeterli ağırlık*"ta olup olmadığını da araştıracak; eğer eylem bu nitelikte değilse saldırı fiilinin gerçekleşmediği sonucuna varabilecektir.

Görüldüğü gibi, anılan karar, bir fiilin saldırı niteliğinde olabilmesi için yeterli ağırlığa sahip olması koşulunu getirmiştir. 3. madde ise, doğrudan saldırganlık olarak nitelendirilebilecek hâlleri saydıktan sonra, bir devletin bir başka devlete doğrudan saldırı niteliğine varan veya o boyuttaki silâhlı kuvvet fiillerini icra eden silâhlı çeteler, gruplar, gayrinizamî veya paralı askerler göndermesini ya da bu gibi fiillere önemli ölçüde karışmasını saldırganlık olarak tanımlamıştır. Burada da, dolaylı saldırının varlığı için mağdur devlet üzerine gönderilen veya fiillerine önemli

[306] John F. MURPHY, "Terrorism and the Concept of 'Armed Attack' in Article 51 of the U.N. Charter," **Harv. Int'l L. J.**, Vol. 43, (2002), s. 51.

[307] Cassin, Debevoise ve Thompson'a göre, kararın "ilk defa silâhlı kuvvet kullanılması"ndan bahsetmesi, saldırı fiilini daha ciddî silâhlı fiillerin izlemesi gerektiği düşüncesinin yansımasıdır. BM Antlaşması'nın ruhuna aykırı olsa da bunlar Saldırının Tanımı Kararı bağlamında saldırı oluşturmayabilir. Konu hakkında bkz. CASSIN **et. al.**, s. 606, dn. 96.

ölçüde karışılan grupların eylemlerinin doğrudan saldırı ölçeğinde olması koşulu aranmaktadır.[308]

Ancak akıldan çıkarılmaması gereken husus, Saldırının Tanımı Kararı'nda tanımı yapılan kavramın "silâhlı saldırı" değil, "saldırı fiili" olmasıdır. Bu nedenle karar, BM Antlaşması'nın 51. maddesinden çok, 39. maddesinin yorumu için önem arz etmektedir. Doktrinde silâhlı saldırı ile saldırının eşit sayılabileceği yönünde görüşler olsa da,[309] ağırlıklı görüş, bu iki kavramın eşitlenemeyeceği, dolayısıyla saldırı kavramı ile meşru müdafaa hakkı arasında bir korelasyon bulunmadığı yönündedir.[310] Bu kavramları birbirlerinin yerine geçecek şekilde anlamak, meşru müdafaa hakkının kapsamını genişletmek sonucunu doğuracaktır.[311] Ancak Saldırının Tanımı Kararı'nda saldırı kavramının kapsamını belirleyecek sınırlamaların silâhlı saldırı kavramı için de sınır oluşturduğunu düşünmek mantıken yanlış olmayacaktır. Örneğin Kararın 2. maddesindeki "yeterli ağırlık" koşulu saldırı için gerekliyse, silâhlı saldırı için haydi haydi gereklidir.[312]

---

[308] UAD, *Nikaragua* davasındaki kararında Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinin (g) paragrafının örf ve adet hukukunu yansıttığını kabul etmiştir. Dolayısıyla Divan, dolaylı saldırının doğrudan saldırı ölçeğinde olması koşulunu bir uluslararası hukuk kuralı saymaktadır. Konu hakkında bkz. *Nikaragua* yargısı, parag. 195.

[309] Fatma TAŞDEMİR, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 144'den Thomas M. FRANCK, **Recourse to Force*:* State Action Against Threats and Armed Attacks**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, s. 65.

[310] ALEXANDROV, s. 113; BAŞEREN, 2003, s. 92-93. Lamberti ZANARDI, "Indirect Military Aggression," ed. Antonio CASSESE, **The Current Legal Regulation of the Use of Force**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1986, s. 114; Jean COMBACAU, "The Exception of Self-Defence in U.N. Practice," ed. Antonio CASSESE, **The Current Legal Regulation of the Use of Force**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1986, s. 22; Rein MULLERSON, "Self-Defense in the Contemporary World," eds. Lori Fisler DAMROSCH & David J. SCHEFFER, **Law and Force in the New International Order**, San Francisco, Westview Press, 1991, s. 18.

[311] ALEXANDROV, s. 113.

[312] DINSTEIN, s. 193.

b. *Nikaragua* Yargısı Çerçevesinde Silâhlı Saldırı Eşiği

aa. "Boyut ve Etki" Ölçütü

Düzensiz silâhlı grupların saldırılarının belli bir ağırlıkta olmasının gerekliliği yargı kararlarında ilk kez UAD'nin *Nikaragua* davasında verdiği kararda, Divanın "boyut ve etki"den söz etmesiyle gündeme gelmiştir.[313] UAD, bu kararının 195. paragrafında, aşağıdaki yargıya varmıştır:

> "*...Silâhlı bir saldırının sadece düzenli silâhlı birliklerin bir sınır ötesi harekâtını değil, ayrıca bir devletin aleyhine düzenli birliklerin gerçekleştirebileceği ağırlıkta silâhlı eylem gerçekleştiren silâhlı grupların, düzensiz silâhlı birliklerin, ücretli askerlerin bir başka devlet tarafından veya onun adına gönderilmesini veya bu gibi davranışlara 'esaslı ölçüde karışılmasını' içerdiği kabul edilmektedir... Saldırının Tanımı'nın 3. Maddesi'nin (g) paragrafında yer alan bu tanımın uluslararası örf ve adet hukukunu yansıttığı kabul edilebilir. Divan, örf ve adet hukukundaki silâhlı saldırı yasağının, eğer eylem düzenli silâhlı birlikler tarafından gerçekleştirildiğinde - boyutu ve etkileri bakımından sadece bir sınır olayı olarak değil; silâhlı bir saldırı olarak nitelenebiliyorsa- bir devletin bir başka devletin ülkesine silâhlı gruplar göndermesini de içerdiğini inkâr etmek için bir neden görmemektedir...*"[314]

---

[313] Carsten STAHN, "Terrorist Acts as 'Armed Attack': The Right to Self-Defense, Article 51 (1/2) of the UN Charter, and International Terrorism," **Fletcher F. World Aff.**, Vol. 27, (2003), s. 45.
[314] *Nikaragua* yargısı, parag. 195.

Görüldüğü gibi UAD, bir devletin bir başka devletin ülkesine silâhlı gruplar göndermesinin silâhlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için saldırının düzenli silâhlı birlikler tarafından gerçekleştirildiğinde, "*boyutu ve etkileri bakımından*" "*sadece bir sınır olayı olarak değil*", silâhlı saldırı olarak nitelenebilecek bir eylem olması gerektiğini ifade etmiştir. Hangi boyuttaki ya da hangi etkiyi doğuran eylemlerin silâhlı saldırı sayılacağı meşru müdafaa hakkının doğup doğmayacağının belirlenmesi açısından büyük pratik öneme sahip olduğu hâlde Divan, silâhlı saldırının varlığı için gerekli gördüğü bu kriterini aydınlatacak ayrıntılara girmemiş; ancak eylemin silâhlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için eylemin "*silâhlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*" olmasını şart koşmuştur.[315] Divan, ayrıca, uluslararası hukukun gerek BM sistemi gerekse örf ve adet hukuku olarak, devletlerin silâhlı saldırı oluşturmayan eylemlere silâhla karşılık verme hakkına izin vermediğini açık biçimde ifade etmektedir.[316]

Divanın silâhlı saldırı eşiğini bu şekilde yüksek tutması, buna bağlı olarak da eşiğin altında kalan eylemlere karşı meşru müdafaa hakkını uluslararası hukuka aykırı kabul etmesi, doktrinde ciddî biçimde eleştirilmiş; bu yargının düşük yoğunluklu kuvvet kullanmayı cesaretlendirici nitelikte olduğu ileri sürülmüştür.[317] Ancak doktrinde karara daha farklı yaklaşan yazarlar da vardır. Bu anlamda, UAD'nin zorunluluk ve orantılılık koşullarıyla yetinmemesinde, başta süper güçler

[315] *Nikaragua* yargısı, parag. 195.
[316] *Nikaragua* yargısı, parag. 211.
[317] STAHN, s. 45. Anılan görüş sahiplerinden Reisman'a göre, UAD'nin yaklaşımı, terorist saldırıya karşı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesini terorist saldırının amacına bakmaksızın saldırının kurban sayısına indirgemiştir; bu da bir yargı kararı için tatmin edici bir kriter değildir. Hargrove de, 51. maddenin kendisini büyük, doğrudan ve önemli silâhlı saldırılarla sınırlandırmamasına rağmen, UAD'nin bazı kuvvet kullanma fiillerine karşı meşru müdafaa hakkını kullanma yolunu kapatmasını eleştirmektedir. Konu hakkında bkz. REISMAN, s. 33; J. L. HARGROVE, "The Nicaragua Judgment and the Future of the Law of Force and Self-Defence," **Am. J. Int'l L**, Vol. 81, (1987), s. 139.

olmak üzere üçüncü tarafların iç çatışmalara müdahalesini önlemek düşüncesinin yattığı belirtilmektedir.[318]

bb. Sınır Olaylarının Silâhlı Saldırı Oluşturup Oluşturmayacağının Değerlendirilmesi

Divanın sınır olaylarını silâhlı saldırı kavramının dışında tutması eleştiriye açıktır. Daha UAD'nin *Nikaragua* kararından önce kimi yazarlar, "sınır olayı" kavramını belirsiz bulmakta,[319] kimileri ise, küçük sınır olaylarını dahi silâhlı saldırı kavramı içinde değerlendirmekteydiler.[320] Gerçekten de, pek çok sınır olayı oldukça büyük askerî çatışmalara sahne olmaktadır ve bunları diğer silâhlı saldırı hâllerinden ayrı tutmak yanıltıcı olacaktır.[321] Ayrıca, meşru müdafaa hakkının zorunluluk ve orantılılık koşullarının aşırı kuvvet kullanmaya karşı yeterli güvenceyi oluşturduğu; bu nedenle, UAD'nin meşru müdafaaya vücut veren silâhlı saldırı ile sınır olayları arasında ayrım yapmasının gereksiz olduğu; zorunluluk ve orantılılık koşulları gereğince, küçük sınır ihlâllerine karşı zaten sınırlı karşılık verilebileceği iddia edilmektedir.[322]

---

[318] Tom J. FARER, "Drawing the Right Line," **Am. J. Int'l L**, Vol. 81, (1987), s. 113-114.
[319] BROWNLIE, 1963, s. 366.
[320] Kunz, eğer silâhlı saldırı kavramı hukuka aykırı silâhlı saldırı anlamına geliyorsa, küçük sınır olaylarının dahi silâhlı saldırı sayılıp meşru müdafaa hakkını doğuracağını söylemektedir. Konu hakkında bkz. KUNZ, s. 878. Fitzmaurice ise sınır olayları arasında bir ayrıma giderek bunların bazıları önemsizken bazılarının çok önemli olabileceğine işaret etmektedir. Konu hakkında bkz. G. G. FITZMAURICE, "The Definition of Aggression," **Int'l & Comp. L. Q.**, Vol 1, (1952), s. 139.
[321] DINSTEIN, s. 193.
[322] Christine GRAY, **International Law and the Use of Force**, 2. ed., Oxford, Oxford University Press, 2004, s. 147. Higgins'e göre de, bir devletin düzensiz birliklerin süregelen ama düşük yoğunluklu askerî etkinliğini defedebilmek için bu etkinliğin, yabancı bir ordunun etkinliğine denk olup olmadığını araştırmak zorunda kalması mantıksızdır. Anılan etkinliklerin boyutu sorunu, neyin silâhlı saldırı olup olmadığından çok, neyin orantılılık ilkesine uyup uymadığıyla ilgilidir. Konu hakkında bkz. HIGGINS, 1994, s. 251. Badr da, UAD'nin yargısından bağımsız olarak, sınır olaylarına ve ara sıra gerçekleşen askerî eylemlere karşı topyekûn kuvvet kullanma yoluna gidilemeyeceğini; ancak bu eylemlere karşı meşru müdafaa hakkı çerçevesinde orantılı bir karşılık verilebileceğini savunmaktadır. Konu hakkında bkz. Gamal Moursi BADR, "The Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility," **Ga. J. Int'l & Comp. L.**,Vol. 10, (1980), s. 17.

Ayrıca, UAD'nin kararında sınır olaylarının toplamda silâhlı saldırı oluşturmayacağı ve meşru müdafaa hakkına vücut vermeyeceği yargısı yer almamaktadır.[323] Üstelik Divan, kararının 195. paragrafında kendi başına bir sınır olayının silâhlı saldırı oluşturmayacağı yargısına vardıktan sonra; Honduras ve Kosta Rika'ya yönelik eylemlerin değerlendirildiği 231. paragrafta, koşulları ve saikleriyle değerlendirildiği takdirde sınır olaylarının silâhlı saldırı oluşturma ihtimali üzerinde durmuştur.[324]

Genellikle vur kaç tarzı saldırılar gerçekleştiren terorist grupların sınırda gerçekleştirdikleri eylemler tek başına değerlendirildiklerinde basit bir sınır olayı olarak değerlendirilebilir. Ancak aşağıda üzerinde durulacağı üzere, bu tür terorist eylemlerin yinelenmesi, süregelen saldırıların artık basit bir sınır olayı olarak değerlendirilemeyeceğini gösterir. UAD'nin yargısında da bu tür saldırıların hiçbir şekilde silâhlı saldırı oluşturamayacağına ilişkin bir ifade yoktur.

c. Terorist Eylemlerin Silâhlı Saldırı Eşiği Bakımından Münferit ya da Bir Bütün Olarak Değerlendirilmesi

aa. Münferit Terorist Eylemler

Başta teroristler olmak üzere düzensiz silâhlı gruplar, devletlerin sahip olduğu askerî imkânlardan yoksun olup, mücadelelerini genellikle küçük grupların gerçekleştirdiği vur kaç tarzı eylemlerle yürütürler.[325] Terörist eylemlerin, tek tek değerlendirildiklerinde, ne *Nikaragua* davasında hükme bağlanan şekilde "*boyut ve etki*" olarak "*silâhlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*" olması ne de Saldırının Tanımı Kararı'nda ifade edildiği şekilde "*yeterli ağırlıkta*" olması kolay gerçekleşecek ihtimallerdendir. BM Antlaşması'nı hazırlayanların da

[323] FARER, s. 113; GRAY, s. 147.
[324] Bkz. **aşağıda**, s. 79-80, dn. 338.
[325] DINSTEIN, s. 200.

aksini tasavvur edemeyecekleri bu durum nedeniyle, 11 Eylül saldırıları öncesinde, terorist saldırıların, tek başlarına, silâhlı saldırı olarak değerlendirilemeyeceği doktrinde genel kabul gören görüş olmuştur.[326] Ancak 11 Eylül saldırılarının ulaştığı boyut doktrindeki bu yargıyı değiştirmiştir. Bu eylem tek bir terorist saldırının, kitle imha silâhları kullanılmaksızın dahi, silâhlı saldırı boyutunda gerçekleşebileceğini göstermiştir.[327]

bb. Süreklilik Arz Eden Terorist Eylemlerin Bir Bütün Olarak Değerlendirilmesi

Terorist örgütler de dâhil olmak üzere düzensiz silâhlı grupların süregelen eylemlerinin bir bütün olarak değerlendirilip silâhlı saldırı oluşturabileceği, doktrinde taraftar bulan bir görüştür.[328] Buna göre, eğer düzenlenen terörist eylem, süregelen bir terorist faaliyetin parçasıysa, mağdur devlete verilen sürekli bir zararın parçası olacağı için, boyutuna ve gerçekleştiği yere bakılmaksızın silâhlı saldırı olarak değerlendirilebilecektir. Bu takdirde yapılması gereken, düzenlenen son eylemi kendi başına değerlendirmeyerek, eylemin, aynı grubun geçmişte düzenlediği eylemlerle

---

[326] Stuart G. BAKER, "Terrorism and the Inherent Right of Self-Defense (A Call to Amend Article 51 of the United Nations Charter," **Hous. J. Int'l L.**, Vol. 10, (1987), s. 42; Richard J. ERICKSON, **Legitimate Use of Military Force Against State-Sponsored International Terrorısm**, Alabama, Air University Press, 1989, s. 110; ROWLES, s. 314.

Eğer mağdur devlete verilen zarar çok önemli boyuttaysa tek bir terorist saldırının bile silâhlı saldırı oluşturacağı görüşü için ise bkz. AREND & BECK, 1994, s. 218.

[327] Anılan eylemin 51. madde anlamında silâhlı saldırı oluşturduğu doktrinde büyük ölçüde kabul edilmiştir.

[328] Terorist gruplar dâhil olmak üzere düzensiz silâhlı grupların süreklilik arz eden saldırılarının bir bütün olarak silâhlı saldırı seviyesine ulaşabileceği görüşü için bkz. AREND & BECK, 1994, s. 218; Ian BROWNLIE, "International Law and the Activities of Armed Bands," **Int'l and Comp. L. Q.**, Vol. 7, (1958), s. 731; BYERS, s. 410-411; CASSESE, 1989, s. 596; DINSTEIN, s. 200-201; GÜNDÜZ, s. 53; ROWLES, s. 314.

11 Eylül saldırılarının da münferit bir eylem olmayıp, El Kaide'nin 1990'lardan beri süregelen saldırılarının bir parçası olduğu görüşü için bkz. Ruth WEDGWOOD, "Al Qaeda, Terrorism, and Military Commissions," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 96, (2002), s. 331. ABD'nin, El Kaide terörüne karşı "olayların birikimi" gerekçesine dayanarak karşılık verebileceği görüşü için bkz. Frank A. BIGGIO, "Neutralizing the Threat: Reconsidering Existing Doctrines in the Emerging War on Terrorism," **Case W. Res. J. Int'l L.**, Vol. 34, (2002), s. 33-34. Konu hakkında ayrıca bkz. TOPAL, s. 123-125.

birlikte bir bütün olarak silâhlı saldırı eşiğini aşıp aşmadığını araştırmak olacaktır.[329] Eğer silâhlı saldırı eşiği aşılmışsa, saldırıya uğrayan devlet meşru müdafaa hakkına dayanarak karşı önlemler alma yoluna gidebilecektir. Ancak her halükarda meşru müdafaa hakkının zorunluluk ve orantılılık koşullarına uyulmalıdır.[330]

Devlet uygulamasında İsrail, Filistinli örgütlere karşı 1953'ten beri, "olayların birikimi" gerekçesine dayanarak meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanmaktadır. Bu argümana göre, İsrail'e komşu devletlerden silâhlı saldırı olarak değerlendirilemeyecek, dolayısıyla meşru müdafaa hakkına vücut vermeyecek münferit bir saldırı, bu tür saldırıların birbirini izlemesiyle silâhlı saldırıya eşdeğer hâle gelecektir. Ancak Güvenlik Konseyi, İsrail'in argümanını kabul etmeyerek kuvvet kullanma fiillerini zararla karşılık olarak kabul ettiği bu devleti defalarca kınamıştır.[331] Ekim 1985'de Tunus'taki FKÖ karargâhını bir hava saldırısıyla vuran İsrail, yine bu gerekçeyi ileri sürmüş ama Güvenlik Konseyi tarafından bir kez daha kınanmıştır.[332]

Güvenlik Konseyi önüne gelen başka olaylarda da aynı tutumu takınmıştır. Konsey, Birleşik Krallık'ın 1964 yılında Yemen'deki Harip Kalesi'ni bombalamasından sonra,[333] BK'nin, geçmişteki Yemen saldırılarına karşı meşru

---

[329] DINSTEIN, s. 200-201.
[330] ROWLES, s. 314.
[331] Wallace F. WARRINER, "The Unilateral Use of Coercion Under International Law: A Legal Analysis of the United States Raid on Libya on April 14, 1986," **Naval L. Rev.**, Vol. 37, (1988), s. 63-64. Güvenlik Konseyinin 1968-1978 arasındaki dönemde, İsrail'i Lübnan'ın toprak bütünlüğünü ihlâl ettiği veya hukuken yasak olan askerî zararla karşılık niteliğindeki fiiller icra ettiği gerekçesiyle kınadığı 11 kararın (Bu kararların hiçbirinde Lübnan ve FKÖ kınanmamıştır) listesi için bkz. Barry LEVENFELD, "Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law," **Colum. J. Transnat'l L.**, Vol. 21, (1982), s. 17.
[332] S.C. Res. 573, U.N. SCOR, 40th Sess., U.N. Doc. S/RES/573 (1985).
[333] BK, 1963 ve 1964'de, Yemen (Kuzey) - Güney Arabistan Federasyonu (1967 yılına kadar bir BK protektorası olarak yönetilen Güney Yemen) sınırındaki çok sayıdaki ateş açma olayından ve Yemen'den Güney Arabistan topraklarına gerçekleştirilen hava saldırılarından dolayı Güvenlik Konseyine şikâyette bulunmuştur. Güneydeki Bedevîlerin 1964 Martında üç defa saldırıya uğraması üzerine BK savaş uçakları, 28 Martta Yemen'deki Harip Kalesi'ni bombalamışlardır. Yemen olaydan

müdafaa hakkını kullandığını gerekçe olarak ileri sürmesini dikkate almamıştır. Konseydeki oturumda, çoğu devlet, bombalama olayını meşru müdafaa hakkının kullanılması olarak kabul etmeyerek bir zararla karşılık fiili olarak görmüş;[334] Konsey de, meşru müdafaa iddiasını reddederek, zararla karşılığın BM'nin amaç ve ilkeleriyle bağdaşmadığını ve hareketi üzüntüyle karşıladığını ifade eden bir kararı kabul etmiştir.[335]

Konsey, Portekiz'in Gine ve Senegal'a karşı düzenlediği saldırıları haklı göstermek için, anılan devletlerden sömürgesi Gine-Bissau'ya düzenlenen bir dizi saldırıyı[336] gerekçe gösterip meşru müdafaa hakkını kullandığını ileri sürmesini 1969'da kabul ettiği 273 ve 275, 1971'de kabul ettiği 302 Sayılı Kararlar'la reddetmiştir.[337]

Yargı kararlarında, düzensiz silâhlı grupların saldırılarının süregelen bir faaliyetin parçası olarak değerlendirilip toplamda silâhlı saldırı olarak kabul edilip edilemeyeceği hakkında varılmış bir yargı yoktur. Ancak UAD, *Nikaragua* davasında verdiği kararda, Nikaragua topraklarından Honduras ve Kosta Rika'ya yönelik eylemleri değerlendirirken düzensiz silâhlı grupların düzenlediği saldırıların hep birlikte silâhlı saldırı olarak kabul edilebileceğini dolaylı olarak ifade etmiştir.[338]

---

sonra Güvenlik Konseyine başvurmuştur. Konu hakkında bkz. D. J. HARRIS, **Cases and Materials on International Law**, 4. ed., London, Sweet & Maxwell, 1991, s. 870-871.

[334] U.N. Doc. S/PV.1106 (1964), U.N. Doc. S/PV.1109 (1964). Konu hakkında ayrıca bkz. ALEXANDROV, s. 170; WARRINER, s. 64.

[335] S.C. Res. 188, U.N. SCOR, 19th Sess., U.N. Doc. S/5650 (1964).

[336] Portekiz'in Afrika'daki sömürgelerinden biri olan Gine-Bissau'daki (o dönemdeki adıyla Portekiz Ginesi) çatışmalar 1961'de başlamıştır. Gine-Bissau'nun bağımsızlığı için silâhlı mücadele yürüten "Partido Africano da Independencia da Guine e Cabo Verde (PAIGC)", başta Gine-Bissau'nun komşuları Gine ve Senegal olmak üzere SSCB ve müttefiklerinden destek görmekteydi. Portekiz, PAIGC'ye destek verdiklerini iddia ettiği Gine'ye karşı 1969'da; Senegal'a karşı ise 1969 ve 1971'de kuvvet kullanmış; Gine ve Senegal de bu saldırıları Güvenlik Konseyinin önüne götürmüşlerdir. Konu hakkında bkz. A. Mark WEISBURD, **Use of Force: The Practice of States Since World War II**, Pennsylvania, Pennsylvania University Press, 1997, s. 79-80.

[337] ALEXANDROV, s. 179.

[338] *Nikaragua* yargısı, parag. 231: "*Honduras ve Kosta Rika'ya gelince, Divan, ...bu iki devletin ülkelerine 1982, 1983 ve 1984 yıllarında gerçekleşen bazı sınır ihlâllerinin Nikaragua hükûmetine*

Uluslararası hukuk kurallarının, doktrin ve yargı kararları ile birlikte değerlendirildiğinde, münferit terorist saldırıları, süregelen bir terorist faaliyetin parçası olarak silâhlı saldırı saymasının önünde bir engel olmadığını düşünmek daha doğru olacaktır. Zira terör örgütleri eylemlerini genellikle tek seferliğine düzenlemezler. Hedef alınan devlet ya da devletlerin iradelerini etkilemek amacıyla düzenlenen eylemler, süregelen terorist faaliyetin parçasıdır. Örgüt daha önce de benzer saldırılar düzenlemiştir ve muhtemelen gelecekte de düzenleyecektir.[339] Önleyici meşru müdafaa hakkının BM düzeni içinde meşru kabul edilmesinin çok güç olduğuna yukarıda değinilmişti. Ancak burada söz konusu olan gelecekten ziyade geçmiştir. Terör örgütünü tek ve büyük bir saldırı düzenlemekten alıkoyan, uluslararası hukukun meşru müdafaa hakkıyla ilgili eşiği değil; elindeki imkânların buna elvermemesidir. Mağdur devlete terorist saldırıları toplamda değerlendirme yolunu kapatmak meşru müdafaa yolunu kapatarak kendini savunma imkânını elinden almak olacaktır.

2. Terör Örgütlerinin Silâhlı Saldırının Doğrudan Faili Olarak Kabul Edilip Edilemeyeceğinin Değerlendirilmesi

11 Eylül saldırılarından önce, doktrinde, meşru müdafaa hakkının hukuka uygun kullanılabilmesi için bireylerin ve grupların eylemlerinin mutlaka bir devlete izafe edilmesinin şart olduğu; buna bağlı olarak, silâhlı saldırının failinin dolayısıyla kullanılan kuvvetin muhatabının mutlaka bir devlet olması gerektiği ileri sürüldüğü

---

atfedilebilir olduğunu beyan etmiştir. Ancak bu ihlâllerin koşulları ve olası saikleri ile ilgili Divanın elinde çok az bilgi bulunması, bunların hukukî olarak tek başlarına veya hep birlikte Nikaragua'nın anılan devletlerin birine ya da her ikisine karşı silâhlı saldırısı sayılıp sayılmayacağı hakkında karar vermeyi güçleştirmiştir..."

[339] Schachter'e göre de, aynı türdeki terorist saldırıların bir parçası olarak gerçekleştirilen saldırılar, diğer emarelerle birlikte değerlendirildiğinde, gelecekte de benzer saldırıların planlandığının işaretini oluşturmaktadır. Konu hakkında bkz. SCHACHTER, 1993, s. 247.

gibi;[340] bunun tam tersi, yani silâhlı saldırının mutlaka bir devletten kaynaklanmasının şart olmayıp, terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin de silâhlı saldırının doğrudan faili olabileceği de ileri sürülmüştür.[341] 11 Eylül saldırılarından sonra ise, anılan ikinci görüş daha fazla savunulur hâle gelmiştir.[342]

UAD ise 9 Temmuz 2004 tarihinde verdiği *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territories* (İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukukî Sonuçları)[343] başlıklı danışma görüşünde, silâhlı saldırının failinin mutlaka bir devlet olması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Divan, "*BM Antlaşması'nın 51. maddesinin doğal olan meşru müdafaa hakkının varlığını ancak bir devletin bir başka devlete silâhlı saldırı düzenlemesi hâlinde tanıdığı*" yargısına varmıştır. Ayrıca Divan'a göre, İsrail'in iddia ettiği tehdit dışarıdan değil içeriden kaynaklanmaktadır; bu nedenle bu devlet meşru müdafaa iddiasını desteklemek için 1368 ve 1373 Sayılı Kararlar'a başvuramaz.[344]

Meşru müdafaa hakkının devlet dışı aktörlere karşı da kullanılabileceğini savunan yazarların görüşlerine dayanak yaptıkları temel argüman, 51. madde metninde bu hakkın doğumuna vücut veren silâhlı saldırının failinin ve kendisine karşı bu maddeye dayanılarak kuvvet kullanılan muhatabın devlet dışı bir

---

[340] Örneğin Cassese'ye göre, saldırı bir devlete izafe edilebilir olup da bir devlet eylemi hâline gelmedikçe buna kuvvetle karşılık vermek söz konusu olamaz. Meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanımının meşru olup olmadığını belirleyebilmek için, ilk olarak kuvvet kullanılan devletin meşru müdafaa hakkını kullanan devlete karşı bir silâhlı saldırı düzenleyip düzenlemediğine bakmak gerekecektir. Konu hakkında bkz. CASSESE, 1989, s. 596-597.

[341] Ruth WEDGWOOD, "Responding to Terrorism: The Strikes Against bin Laden," **Yale J. Int'l L.**, Vol. 24, (1999), s. 564.

[342] Thomas M. FRANCK, "Terrorism and the Right of Self-Defense," **Am. J. Int'l L**, Vol. 95, (2001), s. 840; GREENWOOD, s. 17; Harold Hongju KOH, "The Spirit of the Laws," **Harv. Int'l L. J.**, Vol. 43, (2002), s. 24, 28; MURPHY, 2002, s. 50; Jordan J. PAUST, "Use of Armed Force against Terrorists in Afghanistan, Iraq, and Beyond," **Cornell Int'l L. J.**, Vol. 35, (2002), s. 534.

[343] *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territories*, (Advisory Opinion of 9 July 2004), parag. 139.

Danışma görüşü metni için bkz. http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf, (10 Mart 2011). Bundan sonra *Duvar* danışma görüşü olarak adlandırılacaktır.

[344] *Duvar* danışma görüşü, parag. 139.

organizasyon olamayacağına dair herhangi bir ifadenin yer almamasıdır.[345] Örf ve adet hukukunun da devlet dışı aktörlere karşı kuvvet kullanmaya izin verdiği savunulmaktadır. Bu düşünceyi paylaşan yazarlara göre, tehdidin kaynağının bugün terorist olarak adlandırılabilecek devlet dışı bir grup olduğu *Caroline* olayı, silâhlı saldırının mutlaka devlet kaynaklı olmasının gerekmediğini göstermiştir. Webster'in meşru müdafaaya ilişkin formülünde de meşru müdafaa hakkının devletten kaynaklanmayan silâhlı saldırılara karşı kullanılmayacağına dair bir ifade yer almamaktadır.[346]

Uluslararası örgütlerin 11 Eylül saldırıları karşısında takındıkları tutuma da, meşru müdafaa hakkının devlet dışı aktörlere karşı kullanılabileceğini savunanlar tarafından dikkat çekilmektedir. Güvenlik Konseyi, 1368 ve 1373 Sayılı Kararları'nda, ABD'ye yönelik terorist eylemlerin uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğunu ifade ettikten sonra, bu devletin münferit ve ortaklaşa meşru müdafaa hakkını açıkça tanımıştır.[347] NATO Konseyi de, dışarıdan yönlendirildiğinin belirlenmesi hâlinde, saldırının Kuzey Atlantik Antlaşması'nın[348] 5. maddesi kapsamında bir eylem olarak kabul edilmesini 12 Eylülde karara bağlamıştır. Henüz eylemi teroristlerin düzenlediği açık, ancak saldırının arkasındaki

---

[345] Bu yazarlardan Murphy, BM üyesi devletlerin bir başka devlete karşı kuvvet kullanmasından söz eden BM Antlaşması'nın 2(4). maddesindeki ifadenin 51. maddede tekrar edilmediğine, meşru müdafaayı düzenleyen maddenin silâhlı saldırıyı kimin düzenlediği konusunda sessiz kaldığına dikkat çekmektedir. Konu hakkında bkz. MURPHY, 2002, s. 50.

[346] GREENWOOD, s. 17; MURPHY, 2002, s. 50; PAUST, 2002, s. 535.

[347] S.C. Res. 1368, U.N. SCOR, 56 th. Sess., U.N. Doc. S/Res/1368 (2001); S.C. Res. 1373, U.N. SCOR, 56 th. Sess., U.N. Doc. S/Res/1373 (2001).

Anılan kararlar her ne kadar meşru müdafaa hakkına yollama yapsa da, 1368 ve 1373 Sayılı Kararlar'da 11 Eylül saldırıları için "silâhlı saldırı" değil, "terorist saldırı" kavramı kullanılmaktadır. Konseyin daha sonraki kararlarında da 11 Eylül için "silâhlı saldırı" nitelendirmesi yapılmamıştır. Ancak Güvenlik Konseyinin 1967 yılında kabul ettiği 241 Sayılı Karar'da [S.C. Res. 241, U.N. SCOR, 22d Sess., U.N. Doc. S/RES/241 (1996).] yabancı paralı askerlerden oluşan güçlerin Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne karşı düzenledikleri saldırılar "silâhlı saldırı" kavramıyla ifade edilmiştir. Konu hakkında bkz. Tom RUYS & Sten VERHOEVEN, "Attacks by Private Actors and the Right of Self-Defence," **J. Conflict & Sec. L.**, Vol. 10, No. 3, (2005), s. 311.

[348] North Atlantic Treaty, 4 Nisan 1949. Antlaşma'nın Türkçe metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 660-662.

devlet bağlantısı şüpheliyken Güvenlik Konseyinin ve NATO'nun aldığı bu kararlar üzerine doktrinde, anılan organ ve örgütlerin, silâhlı saldırının failinin bir devlet olması ve meşru müdafaa hakkının mutlaka bir devlete karşı kullanılması şartlarını aramadıkları yönünde yorumlar yapılmıştır.[349]

Ancak 11 Eylül saldırılarının niteliği ve olayı izleyen günlerdeki gelişmeler, silâhlı saldırının failinin terör örgütleri olup olamayacağı; buna bağlı olarak meşru müdafaa hakkının doğrudan terör örgütleri muhatap alınarak kullanılabilip kullanılamayacağının tespiti açısından aydınlatıcı değildir. Zira 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El Kaide örgütünün lideri Ladin ve önde gelen yardımcıları Afganistan'da üslenmişlerdi. ABD, Ladin ve diğer El Kaide üyelerinin kendisine teslimini bu devletten istemiş; talebin reddi üzerine, Afganistan'da bulunan El Kaide üslerinin yanında Afganistan yönetimini de hedef alan ve "Kalıcı Özgürlük Harekâtı" adını verdiği bir saldırı başlatmıştır. Görüldüğü gibi, 11 Eylül saldırıları ve sonrasında ABD'nin Afganistan'a karşı kuvvet kullanması, meşru müdafaa hakkının devletler arasında gerçekleşen geleneksel yapısına uymaktadır.[350]

Kalıcı Özgürlük Harekâtı'ndan farklı olarak, 20 Ağustos 1998'de Afganistan'daki El Kaide üslerini ve Sudan'daki bir ilaç fabrikasını füzelerle vuran ABD,[351] Ağustos 2002'de Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'nde üslenmiş Çeçen

---

[349] FRANCK, 2001, s. 840; GREENWOOD, s. 17; PAUST, 2002, s. 535. Franck'a göre, eğer Güvenlik Konseyi El Kaide'ye karşı harekete geçebiliyorsa, mağdur devlet de geçebilir. Konu hakkında bkz. FRANCK, 2001, s. 840.

Franck'in 1368 ve 1373 Sayılı Kararların El Kaide'ye yönelik olduğu görüşüne karşın, her iki kararın da esasen devletleri muhatap aldığı ve terorizme karşı onlardan taleplerde bulunduğu unutulmamalıdır.

[350] Kuşku yok ki, ABD'nin Afgan yönetimine karşı giriştiği askerî harekâtı açıkça ya da zımnen destekleyen uluslararası toplum, sadece El Kaide'yi hedef alan daha sınırlı bir askerî harekâtı da onaylayacaktı.

[351] http://www.nytimes.com/1998/08/21/world/us-fury-2-continents-weapons-dozens-ship-launched-cruise-missiles-strike-same.html, (10 Mart 2011).

ayrılıkçıları bombalayan Rusya,[352] 5 Ekim 2003'te Şam yakınlarındaki Ain Saheb'i Filistinli gruplarca kullanılan bir terör üssü olduğu iddiasıyla bombalayan İsrail[353] ve 1 Mart 2008'de FARC üyelerine karşı Ekvator topraklarına girerek FARC'ın üst düzey liderlerinden Raul Reyes'i öldüren Kolombiya[354] doğrudan devlet dışı aktörleri hedef almışlardır. Bu kuvvet kullanma fiillerinde, ABD, İsrail, Kolombiya ve Rusya, ülkelerinde kuvvet kullandıkları devletlerin silâhlı grupların eylemlerinden dolayı sorumlu olduklarını gündeme getirmişlerdir.

Ain Saheb saldırısından sonra İsrail, Suriye'yi terorizmi destekleyen devlet olmakla ve çeşitli terorist örgütlere güvenli barınak, eğitim desteği, finansman ve lojistik destek vermekle suçlamıştır.[355] ABD ve Rusya ise ülkelerine saldırı düzenledikleri devletlerin silâhlı grupların eylemlerine esaslı ölçüde karıştıklarını iddia etmemişlerdir. Başkan Clinton, Afganistan ve Sudan'a düzenlenen füze saldırısından sonra, ABD'nin hedefinin terör, amacının ise Ladin'in finanse ettiği radikal grupların vurulması olduğunu; Afganistan ve Sudan'ın yıllardır bu terorist grupları barındırmaya ve desteklemeye son vermesi için uyarıldığını söylemiştir. Başkana göre, devletlerin teroristler için güvenli barınak olma gibi bir hakları yoktur.[356] Rusya Başkanı Putin, 11 Eylül 2002'de yaptığı ve Rusya'nın BM Genel Sekreterine yazdığı 12 Eylül 2002 tarihli mektubuna ekli açıklamasında eğer Gürcistan yönetimi Rus-Gürcü sınırında bir güvenlik bölgesi oluşturmayı başaramaz ve Güvenlik Konseyinin 1373 Sayılı Kararı'nı göz ardı etmeyi sürdürürse meşru

---

[352] http://www.nytimes.com/2002/08/24/world/georgia-moves-against-rebels-and-accuses-russia-of-airstrikes.html, (10 Mart 2011).
[353] http://www.nytimes.com/2003/10/06/world/mideast-turmoil-airstrike-israel-attacks-what-it-calls-terrorist-camp-syria.html, (10 Mart 2011).
[354] http://www.nytimes.com/2008/03/02/world/americas/02farc.html, (10 Mart 2011).
[355] U.N. Doc. A/58/424–S/2003/972.
[356] Philip AUERSWALD **et. al.**, **Clinton's Foreign Policy A Documentary Record et. al.**, New York, Kluwer Law International, 2003, s. 258; John F. MURPHY, "Contemporary Practice of the United States Relating to International Law," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 93, (1999), s. 162.

müdafaa hakkına dayanarak harekete geçme haklarını saklı tuttuklarını ifade etmiştir.[357]

BM Antlaşması, uluslararası sistemin aktörleri olarak sadece devletleri kabul etmektedir; bu nedenle, Antlaşma'nın getirdiği hak ve yasaklar da temelde devletler içindir.[358] Her ne kadar BM Antlaşması devletler üzerine inşa edilmiş ve devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir metin olsa da meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddenin kullandığı dil, en azından, devlet dışı birimlerin doğrudan silâhlı saldırının faili ve meşru müdafaaya dayanılarak kullanılan kuvvetin muhatabı olma ihtimallerini dışlamamaktadır. Ancak meşru müdafaa hakkı, devletin kendi ülkesinde değil, bir başka devletin ülkesinde kullanacağı bir haktır. Buna bağlı olarak, açık deniz söz konusu olmadığı sürece meşru müdafaa hakkı, bu hakka dayanılarak verilen askerî karşılığın doğrudan terör örgütüne yöneldiği hâllerde dahi, bir başka devletin ülkesinde kullanılacak ve kuvvet kullanma yasağının ihlâl edilip edilmediği gündeme gelecektir. Devlet dışı aktörleri doğrudan hedef alan devletler de, genellikle, ülkelerinde kuvvet kullandıkları devletin sorumluluğunu bir şekilde gündeme getirmektedirler.

B. Terorist Eylemlerin Meşru Müdafaa Hakkının Diğer Koşulları Bakımından Değerlendirilmesi

1. Güvenlik Konseyine Bilgi Vermek

51. maddenin meşru müdafaa hakkı kullanılırken alınan tedbirlerin Güvenlik Konseyine derhâl bildirilmesini şart koştuğunu ve aynı madde gereğince bu hakkın ancak Konsey "*uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri*

[357] U.N. Doc. S/2002/1012.
[358] GÜNDÜZ, s. 53.

alıncaya kadar" kullanılabileceğine yukarıda değinilmişti.[359] Bu nedenle, terorist saldırının mağduru olan devlet, meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanmak istiyorsa giriştiği eylemi Güvenlik Konseyine derhâl bildirmek ve Konsey "*uluslararası barış ve güvenliğin korunması için*" etkili tedbirleri aldığı anda kuvvet kullanımına son vermek zorundadır. Uygulamada, meşru müdafaa hakkını kullanan devletler Konseye bildirim koşulunu nadiren yerine getirmektedir.[360] Ancak bildirim koşulunun yerine getirildiği örnekler de mevcuttur. 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan'a ve Afganistan'da bulunan El Kaide üslerine karşı 7 Ekimde saldırı başlatan ABD aynı gün Güvenlik Konseyini bilgilendirmiştir.

2. Orantılılık

Orantılılığın hem *jus ad bellum* hem de *jus in bello*'nun temel unsurlarından olduğuna ve *jus ad bellum* açısından orantılılığın, 51. maddede yer almamasına rağmen, meşru müdafaa hakkının hukukîlik koşullarından biri olduğu üzerinde hem uluslararası yargı organlarında hem de doktrinde bir tartışma bulunmadığına yukarıda değinilmişti.[361]

Terorist saldırının mağduru olan devletin vereceği askerî karşılığın orantılı olması gerektiği konusunda uluslararası hukukçular arasında genel olarak bir mutabakat bulunsa da orantılılığın nasıl belirleneceği konusunda bir uzlaşma mevcut değildir.[362] Genel olarak meşru müdafaa hakkının kullanılmasında orantılılığın belirlenmesinde olduğu gibi, terorist saldırılara karşı hangi önlemlerin orantılı kabul edileceğinin belirlenmesi de güçlük arz etmektedir. Orantılılık ilkesinin matematiksel

[359] Bkz. **yukarıda**, s. 68.
[360] COMBACAU, s. 15.
[361] Bkz. **yukarıda**, s. 69.
[362] AREND & BECK, 1994, s. 206.

kesinlikle belirlenmesi çok zor olduğu için, pek çok yazar, gönülsüz de olsa, açıkça orantısız olmayan karşılığın orantılılık koşulunu yerine getirdiğini kabul etmektedir.[363] Kimi fiillerin orantılılık ilkesiyle bağdaşmadığının belirlenmesi ise, kullanılan kuvvetin büyüklüğü veya doğurduğu sonuçların boyutları nedeniyle zor olmayacaktır. Örneğin terorist bir saldırıya karşı bir şehrin bombalanması gibi kuvvet kullanma fiillerinin orantılılık koşulunu açıkça ihlâl ettiğine şüphe yoktur.[364]

Doktrinde kimi yazarlar, terorist saldırılara karşı kuvvet kullanırken orantılı olma kuralını daha sıkı koşullara bağlamaktadırlar.[365] Bunun karşısında, orantılılık kuralını daha esnek yorumlayan yazarlar bulunmaktadır. Devletin terorist saldırıya vereceği yanıtın saldırıyla orantısız olmasını mümkün gören bu yazarlar, iki yoldan bu sonuca ulaşmaktadırlar. Bunlardan birincisi devletin alacağı karşı önlemlerin orantılı olup olmadığının, tek başına son saldırının kendisiyle değil, geçmişteki saldırılarla birlikte değerlendirilmesidir.[366] Diğeri ise mağdur devletin kullanacağı

---

[363] ROBERTS, s. 282'den Fritz KALSHOVEN, **Belligerent Reprisals**, Leiden, AW Sijthoff, 1971, s. 342-344.

[364] SCHACHTER, 1989, s. 315.

[365] Bu yazarlardan Intoccia, meşru müdafaa hakkına dayanılarak kullanılan kuvvetin tehditle nitelik ve nicelik bakımından orantılı olmasını, aksi takdirde meşru müdafaa hakkının ileri sürülemeyeceğini savunmaktadır. Yazar, görüşüne dayanak olarak Güvenlik Konseyinin, olayların toplamına dayanılarak gerçekleştirilen kuvvet kullanma fiillerini hukuka aykırı zararla karşılık olarak kabul etmesini göstermektedir. Konu hakkında bkz. Gregory Francis INTOCCIA, "American Bombing of Libya: An International Legal Analysis," **Case W. Res. J. Int'l L.**, Vol. 19, (1987), s. 205-206.

Travalio terorist tehdidi ortadan kaldırmaya yetecek ya da bunu bir miktar aşacak ölçüde kuvvet kullanılabileceğini; ancak teroristlerin yönelttikleri tehditle açık biçimde orantısız bir kuvvetin kullanılamayacağını; ayrıca tehdidin ciddî bir tehdit olması gerektiğini savunmaktadır. Konu hakkında bkz. Gregory M. TRAVALIO, "Terrorism, International Law, and the Use of Military Force," **Wis. Int'l L. J.**, Vol. 18, (2000), s. 172.

Topal'a göre, cezalandırma ya da misilleme amaçlı fiiller, meşru müdafaa hakkına dayanılarak alınan önlemleri uluslararası hukuka aykırı kılmakta ve bu fiillerin zararla karşılık niteliği kazanmasına neden olmaktadır. Diğer yaklaşımlar, geçmişte gerçekleşen ya da gelecekte gerçekleşmesi beklenen terorist eylemleri gözeterek kuvvet kullanılmasına imkân tanımakta, bu da kullanılan kuvvetin savunma amaçlı olmasından çok cezalandırma amaçlı bir fiil görüntüsü kazanmasına neden olmaktadır. Konu hakkında bkz. TOPAL, s. 156.

[366] Roberts anılan görüşü savunan yazarlardandır. Yazara göre, önemsiz terorist saldırılar gibi küçük olayların toplamı bazı durumlarda, son terorist eyleme kıyasla daha büyük bir karşılık verilmesini haklı kılabilir. Zira devletlerden, ufak çaplı saldırılarda dahi bunların her birine karşı aşağı yukarı aynı eşitlik içinde cevap vermelerini talep etmek herhangi bir amaca hizmet etmekten uzak olacaktır. Çok sayıda küçük saldırıya dayanmakla birlikte tek ve süregelen bir saldırı planının parçası olarak

kuvvetin terorist tehdidin tümüyle orantılı olabileceği; dolayısıyla gelecekteki saldırıları da caydıracak ölçekte bir kuvvetin kullanılabilmesidir.[367]

Konuya ilişkin görüşler değerlendirildiğinde, terorist saldırılara karşı orantılılık koşulunun geçmişteki saldırılarla belirlenmesi daha doğru gözükmektedir. Mağdur devletin kullanacağı kuvvetin orantılı olup olmadığının, sadece gerçekleştirilen son terorist eyleme bakarak belirlenmesi adil olmayan sonuçlara yol açabilir. Eğer meşru müdafaa hakkının orantılılık koşulu sadece son saldırı dikkate alınarak yorumlanırsa, uluslararası hukuk, vur kaç tarzı saldırılara prim tanıyarak teroristleri ödüllendirmiş olacaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, terorist örgütlerin gerçekleştirdiği saldırıların bir bütün olarak değerlendirilip silâhlı saldırı oluşturabileceği doktrinde taraftar bulan bir görüştür. UAD de, *Nikaragua* davasında verdiği kararda, düzensiz silâhlı grupların düzenlediği saldırıların hep birlikte silâhlı saldırı olarak kabul edilebileceğini dolaylı olarak ifade etmiştir.[368] Sadece son saldırının değil, aynı örgütün mağdur devlete yönelik saldırılarının bütününün silâhlı saldırıya vücut verebileceği kabul ediliyorsa; meşru müdafaa hakkına dayanılarak

---

gerçekleştirilen eylemler söz konusu olduğu takdirde bu eylemler bir bütün olarak değerlendirilerek bunlara karşı tek ve büyük bir kuvvet kullanma fiiliyle karşılık verilebilir. Konu hakkında bkz. ROBERTS, s. 282.

[367] Bu görüşü savunan yazarlardan O'Brien'e göre, terorizme karşı alınan önlemlerin amacı, gelecekteki terorist saldırıları caydırmak ve güçleştirmek olmalıdır. Buna göre, terorizme karşı alınan önlemlerin orantılı olup olmadığı, terorizmden korunma ve terorizmi caydırma amacına göre, daha geniş bir siyasî ve askerî bağlam çerçevesinde belirlenmelidir.

Coll'a göre, terorizme karşı askerî karşılık verilmesinin temel amaçlarından birisi de, kısa dönemde terorizmi önlemenin ve terorizmi cezalandırmanın yanında, uzun dönemde caydırıcılıktır. Yazara göre, sıkı bir orantılılık "göze göz, dişe diş" şeklinde formüle edilebilirken; caydırıcılık, "dişe karşı göz" anlayışını gerektirmektedir. Caydırıcılık doğası gereği orantısız bir şekilde karşılık verilmesine neden olmaktadır; ancak bu, saldırganı gelecek saldırılarından alıkoymak için asgarî bir zorunluluktur.

Schachter ise, hem "toplam orantılılık"ın hem de "caydırıcı orantılılık"ın uygulanabilir olduğunu savunmaktadır. Yazar, kullanılan karşı kuvvetin ilk saldırının boyutunu aştığı bazı durumlarda eğer caydırıcılık amacı mevcutsa, orantısızlığın söz konusu olmayacağını savunmaktadır.

Konu hakkında bkz. Alberto R. COLL, "The Legal and Moral Adequacy of Military Responses to Terrorism," **Proc. Am. Soc'y Int'l L.**, Vol. 81, (1987), s. 299; William V. O'BRIEN, "Reprisals, Deterrence and Self-Defence in Counterterror Operations," **Va. J. Int'l L.**, Vol. 30, (1990), s. 477; SCHACHTER, 1989, s. 315.

[368] Bkz. **yukarıda**, s. 79.

kullanılan kuvvetin orantılı olup olmadığının saldırıların bütünü gözetilerek belirlenebileceğinin kabulünü de olanaklı görmek yanlış olmayacaktır.

Ancak, gelecekteki terorist saldırıları da caydıracak ölçekte bir kuvvetin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kullanılabileceği görüşünün BM sistemi içerisinde savunulması zordur. Zira meşru müdafaa hakkını henüz gerçekleşmemiş terorist saldırıları gerekçe göstererek kullanmak, BM sisteminin izin vermediği bir önleyici meşru müdafaa uygulaması olacak; bu da, BM öncesi dönemin ihkak-ı hak kavramının canlandırılması riskini doğuracaktır.

Devlet uygulamasında ise, İsrail'in Filistinli örgütlerin terorist saldırılarını gerekçe göstererek ülkesi dışında giriştiği eylemler orantılı olmadıkları iddiasıyla diğer devletler tarafından eleştirilmiştir.[369]

3. Zorunluluk

Terorist saldırılar söz konusu olduğunda, saldırıya uğrayan devletler, barışçı yollarla terorist saldırının üstesinden gelmek için bütün çabayı gösterdikten sonra askerî önlemlere başvurmalıdırlar. Bu ilke, uluslararası barışın korunması amacına paralel olarak devletlerin ancak son çare olarak kuvvete başvurmaları gerektiği anlayışıyla uyumludur.[370] Zira BM Antlaşması'nın 2(3). maddesi, BM üyelerinin "*uluslararası nitelikli uyuşmazlıklarını uluslararası barış, güvenlik ve adaleti*

[369] Mary Ellen O'CONNELL, "Lawful Self-Defense to Terrorism," **U. Pitt. L. Rev.**, Vol. 63, (2002), (b), s. 903.

İsrail'in 1972 Şubatında Lübnan'a düzenlediği saldırı sonrasında birliklerini geri çekmesinin oybirliğiyle talep edildiği 313 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nın görüşmeleri sırasında Belçika ve Lübnan temsilcilerinin görüşleri için bkz. U.N. Doc. S/PV. 1643 (1972). İsrail'in 1972 Haziranında Lübnan'a düzenlediği saldırı sonrasında kınandığı 316 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nın görüşmeleri sırasında Fransa temsilcisinin görüşü için bkz. U.N. Doc. S/PV. 1650 (1972). İsrail'in 1981 Temmuzunda yine Lübnan'a düzenlediği saldırı sonrasında İsrail saldırılarının durdurulmasını talep eden 490 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nın görüşmeleri sırasında Mısır temsilcisinin görüşü için bkz. U.N. Doc. S/PV. 2293 (1981).

[370] CASSESE, 1989, s. 590-591, 596, 597.

tehlikeye düşürmeyecek şekilde, barışçı yollarla" çözeceklerini hükme bağlamaktadır. Uluslararası uyuşmazlıkların bu yolla çözümlenmesinin şart olduğu, Dostane İlişkiler Bildirisi'nde de tekrarlanmaktadır.

Ancak bazı vakalarda barışçı çözüm girişimlerinin teroristlerin saldırılarını durdurmaya yetmeyeceği unutulmamalıdır. Devam eden bir terorist saldırının savuşturulması ancak askerî önlemler alarak mümkündür.[371] Ayrıca gerek BM Antlaşması gibi sözleşmelerin gerekse Dostane İlişkiler Bildirisi gibi BM organlarının kabul ettiği belgelerin devletleri muhatap aldığı ve devletlerarası ilişkilere dair ilkeler getirdikleri unutulmamalıdır. Oysa teroristler bu sistemin tümüyle dışında oldukları gibi, karşısındadırlar da. Teroristlerin üslendikleri devletle saldırıların önlenmesi için barışçıl yöntemler denense bile, bu hiçbir şekilde teroristlerle müzakereyi de kapsayan bir yükümlülük olarak anlaşılmamalıdır.

Tıpkı orantılılık gibi, zorunluluk koşulunun somut olayda söz konusu olup olmadığını belirleyecek genel bir hukukî ölçüt mevcut değildir. Bu nedenle, terorist saldırılara karşı meşru müdafaa hakkı kullanılırken bu koşula uygun hareket edilip edilmediği somut olaydaki özel faktörlere göre belirlenmelidir. Terorist saldırıya uğrayan bir devletin bu saldırıya silâhla karşılık vermesinin zorunlu olup olmadığını başlangıçta devletin kendisi belirleyecektir. Ancak bu belirleme, hukuken kesin ve nihaî yargıyı ifade etmez. Sorun nadiren de olsa, *Nikaragua* davasında olduğu gibi, bir yargı organının önüne gelebileceği gibi; çok daha kuvvetli olasılık sorunun BM Genel Kurulu veya Güvenlik Konseyi önüne gelmesidir.[372]

ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra sorunu barışçı bir şekilde çözmek amacıyla gerekli girişimlerde bulunmadan Afganistan'a karşı harekete geçtiği için

[371] SCHACHTER, 1989, s. 314.
[372] SCHACHTER, 1989, s. 312-313.

meşru müdafaanın zorunluluk ilkesini ihlâl ettiği öne sürülmüştür.[373] Kimi yazarlarsa, ABD'nin "Sürekli Özgürlük Harekâtı"nın başlangıcında bu ilkeye uygun davrandığını; ancak Taliban yönetimini devirmek amacıyla paralel olarak, harekâtın devamında hem orantılılık hem de zorunluluk ilkelerinin ihlâl edildiğini savunmaktadırlar.[374]

4. Aciliyet

Meşru müdafaadaki aciliyet koşulunun, silâhlı saldırı ile kullanılan karşı kuvvet arasında uzun sayılabilecek bir zaman aralığının bulunmaması gereğini ifade ettiğinden daha önce bahsedilmişti.[375] Bu koşul gereğince, meşru müdafaa hakkı çerçevesindeki kuvvet kullanma fiili, silâhlı saldırı oluşturan terör eyleminden hemen sonra ya da mantıklı bir süre içerisinde gerçekleştirilmelidir. Aciliyet ilkesini dar yorumlayan yazarlar, bir devletin yalnızca mevcut ya da çok yakın bir silâhlı saldırıya karşı harekete geçebileceğini savunarak, terorist eylemin gerçekleşmesinden sonra verilen askerî karşılıkları misilleme niteliğinde görmektedirler.[376] Buna karşın, düşük meşru müdafaa eşiğini savunan yazarlar aciliyet ilkesi konusunda oldukça esnek bir anlayışı benimsemektedirler.[377]

Silâhlı saldırı oluşturan terorist eylemle meşru müdafaa fiili arasında uzun bir

---

[373] TAŞDEMİR, s. 202.
[374] O'CONNELL, 2002 (b), s. 904.
[375] Bkz. **yukarıda**, s. 69.
[376] Boyle'ye göre, meşru müdafaa doktrinini misillemeleri de içine alacak şekilde genişletmek, uluslararası barış ve güvenliği ciddî biçimde zedeleyecektir. Konu hakkında bkz. Francis A. BOYLE, "Military Response to Terrorism: Remarks of Francis Boyle," **Proc. Am. Soc'y Int'l L.**, Vol. 81, (1987), s. 294-295.
[377] Coll, O'Brien ve Sofaer bunlar arasındadır. Konu hakkında bkz. AREND & BECK, 1994, s. 204.
Bunlardan Coll'a göre, *Caroline* olayından sonra geçen 150 yıl boyunca dünya çok değişmiştir. Nükleer silâhlar, modern teknoloji, iletişim ve ulaşım olanakları, terorist strateji ve taktikler saldırgan tarafın mağduru yıkıma uğratma olanağını arttırmış; saldırıya uğrayan devletin etkili şekilde kendini savunabilmesi için gereken süreyi ise kısaltmıştır. Bu nedenle Webster'in formülündeki unsurlar geniş yorumlanmalıdır. Konu hakkında bkz. COLL, s. 302.

zaman aralığının bulunmaması koşulu katı bir anlayışla yorumlanmamalıdır. Zira meşru müdafaa çerçevesinde kullanılacak kuvvetin ilk silâhlı saldırıdan birkaç dakika ya da birkaç gün sonra gerçekleştirilmesi beklenemez. Saldırıya uğrayan bir devlet barış hâlinden savaş hâline hemen geçemeyecektir. Modern iletişim araçlarının kullanıldığı çağımızda dahi devletler, özellikle silâhlı kuvvetlerinin kullanımını gerektiren durumlarda oldukça yavaş hareket etmektedir.[378]

İkinci olarak, eğer silâhlı saldırı fiili ile meşru müdafaa fiili arasındaki gecikme haklı nedenlere dayanıyorsa, aciliyet koşuluna uyulmadığından söz edilmesi yanlış olacaktır.[379] Örneğin teroristlerin silâhlı saldırısına uğrayan bir devlet, meşru müdafaa hakkına dayanarak derhâl kuvvet kullanmak yerine, benzer saldırıları önlemek için terör örgütünün üslendiği devletle barışçı müzakereleri başlatma yolunu seçebilir. Eğer bu müzakereler başarısızlıkla sonuçlanırsa, saldırı ile savunma fiilleri arasında geçen süreye rağmen mağdur devletin meşru müdafaa hakkının geçerliliğini koruduğunu kabul etmek gerekir.

Meşru müdafaaya dayanan kuvvet kullanımının gecikmesine neden olabilecek bir başka haklı neden, bu kuvvetin kullanılacağı yerle mağdur devletin merkezî yönetiminin bulunduğu yer arasındaki mesafenin fazlalığıdır. Askerî mekanizmanın meşru müdafaa hakkına dayanan tedbirleri alabilmesi için girişilecek hazırlıklar uzaklık nedeniyle uzun sürebilir.[380] Örneğin, ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırılarını düzenleyen El Kaide örgütünün ana üssü, ABD'den binlerce kilometre uzakta olan Afganistan'daydı. ABD'nin Afganistan'a ve Afganistan'da bulunan El Kaide üslerine karşı giriştiği kuvvet kullanma fiili, saldırıdan bir aya yakın bir süre

[378] DINSTEIN, s. 235-236.
[379] DINSTEIN, s. 236.
[380] DINSTEIN, s. 237.

sonra, 7 Ekim 2001'de başlamıştır.

C. Terorizme Verdikleri Destekten Dolayı Devletlerin Hukukî Sorumluluğu

Devletlerin diğer devletlere ya da bu devletlerin vatandaşlarına yönelik uluslararası hukuka aykırı fiilleri onların sorumluluğunu gerektirmektedir.[381] Uluslararası sorumluluğun ne zaman doğacağı sorusunun cevabı için ise Uluslararası Hukuk Komisyonunun 2001'de nihaî şeklini verip BM Genel Kurulunun 12 Aralık 2001'de kabul ettiği 56/83 Sayılı Kararı'na ekli "Devletlerin Uluslararası Nitelikteki Kusurlu Fiillerinden Sorumluluğu" başlıklı maddelerine bakmak aydınlatıcı olacaktır.[382] Maddelerin ilkinde, devletlerin uluslararası hukuka aykırı bütün fiillerinin onların sorumluluğunu gerektireceği yazmaktadır. 2. maddede ise, devletin kastî ya da ihmalî nitelikteki kusurlu bir fiilinin unsurları, "uluslararası hukukça devlete izafe edilebilme" ve "devletin uluslararası bir yükümlülüğünü ihlâl etme" olarak sayılmıştır. Bu bağlamda, bir devleti terorist saldırıdan sorumlu tutmak için, ilk önce devletin bir uluslararası yükümlülüğünü ihlâl edip etmediğinin belirlenmesi gerekmektedir.[383]

1. Uluslararası Yükümlülüklerin İhlâli

Terorizmi destekleyen bir devletin uluslararası yükümlülüklerini ihlâl ettiği şüphesizdir. Terorizme destek vermeyi bir uluslararası yükümlülüğün başlı başına ihlâli olarak nitelendiren BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi kararları mevcuttur. Bunlardan, "Birleşmiş Milletler Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında

---

[381] Rosalyn HIGGINS, "The General International Law of Terrorism," eds. Rosalyn HIGGINS & Maurice FLORY, **Terrorism and International Law**, London, Routledge, 1997, s. 26; Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, 2. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 2004, s. 401; SHAW, s. 541.
[382] G.A. Res. 56/83, U.N. GAOR, 56th Sess., U.N. Doc. A/RES/56/83 (2002).
[383] BROWN, s. 5.

Dostane İlişkiler ve İşbirliğiyle İlgili Uluslararası Hukuk İlkelerine Dair Bildiri", BM üyelerine bir başka devletteki terorist hareketleri örgütlemekten; bunlara yardım etmekten, katılmaktan ve kendi ülkesindeki bu çeşit organize faaliyetlere göz yummaktan kaçınma ödevini yüklemiştir.[384]

Terorizme verilen destek, uluslararası hukukun bazı en temel ilkelerinin devletlere yüklediği yükümlülüklerin de ihlâli anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, terorizme destek veren bir devlet hem BM Antlaşması'nın 2(7). maddesindeki[385] devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmamaları yükümlülüğüne, hem de terorist gruplar eylemlerinde silâh kullandıklarına göre, BM Antlaşması'nın 2(4). maddesindeki kuvvet kullanma yasağına uyma yükümlülüğüne aykırı davranmaktadır.[386] Terorist silâhlı faaliyetlere verilen desteğin anılan bu iki ilke açısından uluslararası hukuka açıkça aykırı olduğu UAD tarafından *Nikaragua* yargısında ifade edilmektedir. Divan, anılan kararın 205. paragrafında, müdahale etmeme ilkesinin özünü oluşturan zorlama faktörünün "*dolaylı biçimde yıkıcı ya da terorist silâhlı faaliyetleri destekleyerek*" kuvvet kullanılması hâlinde de açıkça görüleceğini belirtmektedir. Buna göre, "*...bu tür fiiller, hem kuvvet kullanmama ilkesi hem de müdahale etmeme ilkesi açısından hukuka aykırıdır.*"[387] 247. paragrafta ise, silâh ve başka türlü destek sağlamanın, silâhlı saldırıya eş değer görülemese bile

---

[384] "*Bütün devletlerin, bir başka devletin ülkesine saldırı düzenlemek amacıyla, düzenli kuvvetler veya paralı askerler de dâhil olmak üzere, silâhlı çeteleri örgütlemekten veya bunların örgütlenmesini teşvik etmekten kaçınma görevi vardır.*"

"*Bütün devletlerin, bir başka devletteki iç savaşı veya terorist hareketleri örgütlemekten, tahrik etmekten; bu hareketlere yardım etmekten, katılmaktan veya kendi ülkesinde böyle hareketlerin yapılmasına yönelik organize faaliyetlere göz yummaktan kaçınma görevi (bu paragrafta anılan fiiller kuvvet kullanma tehdidini veya kuvvet kullanmayı içerdiği takdirde) vardır...*"

[385] BM Antlaşması m. 2(7): "*Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, BM'ye özü itibarıyla bir devletin ulusal yetkisine giren konulara karışma yetkisi vermediği gibi, üyelere bu gibi konuları bu Antlaşma uyarınca çözmeleri zorunluluğunu getirmez; ancak bu ilke, VII. Bölüm uyarınca zorlama tedbirlerinin uygulanmasını etkilemez.*"

[386] BAŞEREN, 2002, s. 200-201; TAŞDEMİR, s. 182.

[387] *Nikaragua* yargısı, parag. 205.

bu tür faaliyetlerin kuvvet kullanmama ilkesini ihlâl edebileceği ve bir devletin iç işlerine müdahale oluşturabileceği yargısına varılmıştır.[388]

2. Terorist Eylemlerin Bir Devlete İzafe Edilebilirliği

a. Genel Olarak

Uluslararası hukukta, günümüzde, düzensiz silâhlı grupların eylemlerinin silâhlı saldırı oluşturup oluşturmayacağından ziyade, hangi derecedeki desteğin düzensiz grupların eylemlerini bir devlete izafe edilebilir kılacağı tartışılmaktadır.[389] Ancak bu hususta, devletler arasında ve doktrinde çok sınırlı bir uzlaşma mevcuttur. Özellikle devletle örgüt arasındaki bağlantı konusunda elde yeterli delil olmadığı hâllerde problem daha karmaşık hâle gelmektedir.[390]

Bu karmaşık problemi bir ölçüde de olsa aydınlatacak tek araç, yargı kararlarına, "UHK'nin Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri"ne ve devlet uygulamasına bakmaktır. Uluslararası yargı organlarının üç kararı konu hakkında önem arz etmektedir. Bunlardan *Nikaragua* ve *Tahran*[391] kararlarında UAD, devlet dışı gruplar tarafından gerçekleştirilen terorist eylemlerin, bu eylemler devlet tarafından gerçekleştirildiğinde silâhlı saldırı niteliğinde sayılacak olsa dahi, bir devlete atfedilebilmesi hâllerini sınırlandırmıştır.[392] "UHK'nin Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri" de UAD'nin anılan iki davada benimsediği ölçütlerle uyumludur.

---

[388] *Nikaragua* yargısı, parag. 247.
[389] GRAY, s. 109.
[390] Carsten STAHN, "Collective Security and Self-Defence after the September 11 Attacks," **Tilburg For. L. Rev.**, Vol. 10, (2002), s. 23.
[391] *Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran)*, Judgment of 24 May 1980, **ICJ Reports**, 1980, s. 3-65, parag. 57, 91.
Bundan sonra *Tahran* davası ya da *Tahran* yargısı olarak anılacaktır.
[392] TRAVALIO & ALTENBURG, s. 102.

Hem UAD hem de UHK, devlet dışı aktörlerin eylemlerinden dolayı devletin sorumluluğunun doğmasını güç koşulların varlığına bağlamışlardır. UHK, genel olarak, şahıs ya da gruba talimat verilmesi ya da bunların idare veya kontrol edilmesini; UAD ise, devlet dışı grubun silâhlı eylemlerinin etkin kontrolüne sahip olunmasını şart koşmaktadır. Devlet uygulaması ise, 11 Eylül saldırılarına kadar, devletin sorumluluğuna ilişkin olarak UAD ve UHK'nin benimsediği yüksek eşiğe paralellik arz ediyorken; 11 Eylül saldırılarına ve sonrasında ABD'nin karşı eylemine uluslararası toplumun gösterdiği tepki, önceki örneklerden belirgin olarak farklı olmuştur.

b. Uluslararası Yargı Kararları ve UHK'nin "Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri" Işığında

aa. *Nikaragua* Yargısı ve "Etkin Kontrol" Ölçütü

Divan, kararının 109. paragrafında, ABD'nin Kontralara sağladığı ciddî malî yardımlar ve verilen diğer desteğe rağmen, bunların ABD adına hareket ettiğini haklı gösterecek biçimde, tüm sahalarda bu düzeyde kontrol sahibi olduğunu gösteren açık kanıt bulunmadığına hükmetmiştir.[393] 115. paragrafta ise, ABD'nin Kontralar üzerinde sahip olduğu genel kontrolün bile, elde daha fazla delil mevcut olmadıkça, suç oluşturan fiillerin yönetilmesi ya da icra edilmesi anlamına gelmediği; ABD'nin hukukî sorumluluğunun gündeme gelmesi için, bu devletin, iddia edilen ihlâllerin gerçekleştiği sırada "*askerî ya da paramiliter operasyonların etkin kontrolüne sahip olduğunun ispatlanması gerektiği*" yargısına varılmıştır.[394]

[393] *Nikaragua* yargısı, parag. 109.
[394] *Nikaragua* yargısı, parag. 115.

UAD'nin benimsediği bu ölçüt, doktrinde "etkin kontrol" ölçütü olarak adlandırılmaktadır.[395] "Etkin kontrol" ölçütü, Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinin (g) fıkrasında öngörülen "önemli ölçüde karışma" koşuluyla kıyaslandığında, devletin sorumluluğuna ilişkin olarak daha yüksek bir eşik öngörmektedir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, bu yüksek eşiğin küresel suçlular ve onlara barınak sağlayanların yarattıkları tehditle baş etmede yetersiz kaldığını savunan görüşler ileri sürülmüştür.[396]

Divan, devletin gayrinizamî grup üzerinde tüm sahalarda etkin düzeyde kontrol sahibi olduğunu gösteren açık kanıt aramaktadır;[397] ancak etkin kontrolün ne zaman var sayılacağı sorusunun cevabı belirsizdir. UAD'nin, devletin düzensiz silâhlı gruplara silâh veya lojistik destek vermesini silâhlı saldırı olarak kabul etmemesi, Divanın en azından bu tür fiilleri etkin kontrol araçları olarak görmediğini göstermektedir. 195 ve 247. paragraflara göre:

> "*...Ancak Divan, silâhlı saldırı kavramının sadece silâhlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden ibaret olmadığı, asilere silâh veya lojistik veya başka tür destekler sağlamayı da kapsadığı görüşüne inanmamaktadır. Bu tür yardımlar, tehdit ya da kuvvet kullanımı veya diğer devletlerin iç ya da dış işlerine müdahale olarak kabul edilebilir...*"[398]

> "*...Divan, silâhlı saldırı kavramının bir devletin bir başka*

[395] Mark A. DRUMBL, "Judging the 11 September Terrorist Attack," **Hum. Rts. Q.**, Vol. 24, (2002), s. 330; RUYS & VERHOEVEN, s. 300; STAHN, 2002, s. 28; TOPAL, s. 141-143.
[396] Anne-Marie SLAUGHTER & William BURKE-WHITE, "An International Constitutional Moment," **Harv. Int'l L. J.**, Vol. 43, (2002), s. 20.
[397] *Nikaragua* yargısı, parag. 109. Ayrıca bkz. O'CONNELL, 2002, (b), s. 896.
[398] *Nikaragua* yargısı, parag. 195.

devletin ülkesine silâhlı kuvvetler göndermesini kapsadığını kabul etmekle birlikte, mevcut kuvvetlere silâh ve başka türlü destek sağlamanın silâhlı saldırıya eş değer görülemeyeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte, bu tür faaliyetler kuvvet kullanmama ilkesini ihlâl edebilir ve bir devletin iç işlerine müdahale oluşturabilir..."[399]

Mahkemenin bu yargısı, karara muhalif yargıçlar tarafından eleştirilmiştir. Genellikle vur-kaç tarzı gerillâ savaşı yürüten düzensiz silâhlı gruplar için silâh ve lojistiğin yaşamsal önemde olması, eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. Yargıç Schwebel, muhalefet mütalâasında, Divanın silâh ve lojistik destek sağlamayı silâhlı bir saldırı saymayıp mağdur devletin meşru müdafaa hakkını reddetmesinin; Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinin (g) fıkrasındaki "önemli ölçüde karışma" ifadesiyle bağdaşmadığını savunmaktadır.[400] Yargıç Jennings'e göreyse, silâh sağlama diğer müdahil olma türleriyle bir araya geldiğinde silâhlı saldırının çok önemli bir unsurunu oluşturabileceği gibi; lojistik desteğin tek başına kendisi de çok önemli olabilir.[401] UAD'nin yargısı, doktrinde de kimi yazarlar tarafından yanlış bulunmuş ve eleştirilmiştir.[402]

---

[399] *Nikaragua* yargısı, parag. 247.
[400] *Nikaragua* yargısı, *Schwebel'in muhalefet mütalâası*, s. 341-347. Ayrıca bkz. DINSTEIN, s. 201.
[401] *Nikaragua* yargısı, *Jennings'in muhalefet mütalâası*, s. 543. Ayrıca bkz. TOLUNER, 2000, s. 369-370; Martin DIXON & Robert MCCORQUODALE, **Cases and Materials on International Law**, 3. ed., London, Blackstone Press, 2000, s. 565.
[402] DINSTEIN s. 201; HARGROVE, s. 139-140; Martin A. HARRY, "International Law: The Right of Self-Defence and the Use of Armed Force against States Aiding Insurgency," **S. Ill. U.L.J.**, Vol. 11, (1987), s. 1303; John Norton MOORE, "The Nicaragua Case and the Deterioration of World Order," **Am. J. Int'l L**, Vol. 81, (1987), s. 154; Michael W. REISMAN, "Allocating Competences to Use Coercion in the. Post-Cold War World: Practices, Conditions, and Prospects," eds. Lori Fisler DAMROSCH & David J. SCHEFFER, **Law and Force in the New International Order**, San Francisco, Westview Press, 1991, s. 39-40.

Divanın asilere silâh, lojistik ve benzer destek sağlamanın silâhlı saldırı oluşturmayacağı yönündeki yargısına getirilen eleştiriler mantıklı ve tutarlı gözükmektedir. Zira Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesinin (g) fıkrasında, bir başka devlete doğrudan saldırı niteliğine varan veya o boyutta olan kuvvet fiillerini icra eden silâhlı çetelerin, grupların, gayrinizamî askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesinden başka; bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması da bir devletin bir başka devlete yönelttiği saldırı olarak kabul edilmiştir. Divan da, dolaylı saldırı kavramını, kararının 195. paragrafında bu hükmü tekrar ederek tanımlamıştır. Bir devlete karşı doğrudan saldırı düzeyine ulaşan saldırılar düzenleyen düzensiz silâhlı kuvvetlere silâh ve lojistik destek sağlamak dolaylı saldırı fiillerine "önemli ölçüde karışılması" olarak kabul edilmeyecekse; hangi fiiller önemli ölçüde karışma sayılacaktır? Bu tür bir saldırıya maruz kalan devlete münferit ve ortaklaşa meşru müdafaa hakkını tanımamak, meşru müdafaa hakkının kapsamını dolaylı saldırılara karşı kuvvet yoluyla korunmayı imkânsız kılacak şekilde daraltmakla eş anlamlıdır.

Düzensiz silâhlı gruplara verilen silâh, lojistik ve benzer alanlardaki devlet desteği konusu, genelleştirilmiş kurallar koymanın çok zor olduğu bir alandır. Zira düzensiz silâhlı grupları hem eğitmek ve donatmak hem de bunları bir yerden bir başka yere taşımak, lojistik destek kavramının içinde değerlendirilebileceği gibi;

Eleştiri sahiplerinden Dinstein'e göre, yalnızca silâh sağlamak tek başına silâhlı saldırı olarak kabul edilmeyebilir; ancak bir devletin genel siyaseti, bir başka devletle savaşan silâhlı gruplarla işbirliği yapılması ise, kesinlikle bir silâhlı saldırı mevcuttur. Konu hakkında bkz. DINSTEIN, s. 201. Reisman da, Divanın silâhlı grupların eylemlerinin önemli büyüklüğe sahip olmasını şart koşmasını ve bu gruplara silâh ve lojistik destek verilmesini silâhlı saldırı kavramına dâhil etmemesini eleştirmektedir. Yazara göre, UAD'nin ortaya koyduğu hukukî çerçeveyle, düşük yoğunluklu çatışmalara müsamaha gösterilmektedir. Bu tür çatışmalar uluslararası toplum tarafından gayrimeşru kabul edilecek ve kınanacak; ancak Divana göre, mağdur devlete meşru müdafaa hakkına dayanarak çeşitli seviyelerde zorlayıcı önlemler alma izni verilmeyecektir. Konu hakkında bkz. REISMAN, 1991, s. 39-40.

asilerin sınırın uzak bölgelerinde konaklamalarına izin vermek de aynı kavram içerisine sokulabilir.[403]

UAD, bir uçta ordu birlikleri tarafından gerçekleştirildiğinde silâhlı saldırı oluşturacak fiiller, öteki uçta ise asilere silâh sağlama ve lojistik destek verme durumunu öngörerek, ikinci durumda silâhlı saldırının varlığının kabul edilemeyeceği sonucuna varmıştır. Anılan iki uç arasında kalan durumların, ki söz konusu fiillerin plânlanması, teşkilâtlanması ve yürütülmesindeki çeşitlilik, bunlarla karşılaşılması olasılığını artırmaktadır, hangi türden bir hukuka aykırı fiil oluşturacağı konusunda Divanın yargısına dayanarak bir sonuca varmak imkânsızdır.[404] Örneğin UAD, asilere barınma sağlanması hâlinde devletin ne tür bir sorumluluğunun doğacağına hiç değinmemiştir. Ancak Divan, silâh, lojistik ve benzer destek verilmesini hukuka aykırı kabul etmekle birlikte, bu desteği sağlayan devlete askerî karşılık verilmesine izin vermediğine göre, mantıken, teroristlere barınak sağlayan devletlere karşı da meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılamayacağı söylenebilir.[405] Buna bağlı olarak, isyancılara verilecek daha önemsiz desteklerin silâhlı saldırı oluşturmayacağını Divanın evleviyetle kabul ettiği söylenebilir. Dolayısıyla UAD'ye göre, düzensiz silâhlı gruplara bu tür destek sağlayan bir devlete karşı meşru müdafaa hakkı kullanılamaz ve "bu tür yardımlar" ancak "tehdit ya da kuvvet kullanımı veya diğer devletlerin iç ya da dış işlerine karışma olarak kabul edilebilir."

[403] CASSESE, 1989, s. 599.
[404] TOLUNER, 2000, s. 387.
[405] CASSESE, 1989, s. 599.

bb. *Tahran* Yargısı ve *Ex Post Facto* Sorumluluk

Devletin sorumluluğunun gündeme geldiği bir başka uluslararası mahkeme kararı, UAD'nin *Tahran* kararıdır. Anılan kararda, Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin basılarak elçilik personelinin rehin alınmasıyla ilgili olarak, eylemcilerin saldırı sırasında İran'ın görevlisi ya da organı olarak resmî bir statüye sahip olduklarına dair bir belirti olmadığına; bu nedenle de bu eylemlerin İran'a izafe edilemeyeceğine hükmedilmiştir.[406] Bu karar, aynı mahkemenin ileride *Nikaragua* davasında devletin sorumluluğuna ilişkin benimseyeceği yargıya paraleldir; ancak kararın devletin sorumluluğuna ilişkin olarak taşıdığı özellik, eylemin gerçekleşmesinden sonra (*ex post facto*) verilen onayın da devletin sorumluluğunu gerektireceği yargısına yer vermesidir.[407] Bu bağlamda, Ayetullah Humeyni ve İranlı diğer yetkililerin eylemlere verdikleri onayın, eylemleri devlete ait eylemler hâline dönüştürdüğü yargısına varılmıştır. UAD'ye göre, işgalin ve rehin almanın sorumlusu olan eylemciler, artık eylemleri devletin uluslararası sorumluluğuna yol açacak şekilde İran devletinin görevlileri hâline gelmişlerdir.[408]

cc. *Tadic* Yargısı ve Kapsamlı Kontrol Ölçütü

Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi Temyiz Dairesi, *The Prosecutor v. Dusko Tadic* davasında[409] verdiği hükümde devlet dışı grupların eylemlerinin devlete izafe edilmesinde daha düşük bir eşik öngörmüştür.[410]

---

[406] *Tahran* yargısı, parag. 58.
[407] Helen DUFFY, **The "War on Terror" and the Framework of International Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, s. 51.
[408] *Tahran* yargısı, parag. 74.
[409] *The Prosecutor v. Dusko Tadic*, Prosecutor v. Dusko Tadic, Appeals Chamber, Judgment - IT-94-1 [1999] ICTY 2 (15 July 1999). EYUCM'nin Temyiz Dairesinin verdiği kararın metni için bkz. http://www.worldlii.org/int/cases/ICTY/1999/2.html, (10 Mart 2011).
Bundan sonra *Tadic* yargısı ya da *Tadic* davası olarak anılacaktır.
[410] Derek JINKS, "State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups," **Chi. J. Int'l L.**, Vol. 4, (2003), s. 89.

Mahkemeye göre, uluslararası hukukun aradığı denetim koşulu, devletin grubu finanse etmesine, eğitmesine, teçhiz etmesine veya operasyonel destek sağlamasına ilave olarak; grubun askerî eylemlerini organize etmesi, koordine etmesi ve planlaması hâlinde var kabul edilebilir. Bu takdirde, denetim sahibi devletin eylemlerin her birine ilişkin özel bir talimat vermesi koşulu aranmaksızın, eylemleri düzenleyen grup ya da o grubun üyeleri devletin *de facto* organı olarak kabul edilirler.[411]

Mahkeme, Bosnalı Sırp güçlerin Yugoslavya ile olan ilişkisini tespit ederken, bunları yalnızca finanse etme ve teçhiz etmenin ötesine geçerek askerî operasyonların planlanması ve denetlenmesine katılımın bir çatışmayı uluslararası silâhlı çatışma hâline getiren "*kapsamlı kontrol*" olduğuna hükmetmiştir. Mahkemeye göre, uluslararası kurallar, bu tür bir kontrolün mevcut olması için devletin askerî eylemlere ilişkin özel emir ve talimat vermesi koşulunu aramamaktadır. Buna göre, Yugoslavya Bosnalı Sırp güçler üzerinde kapsamlı kontrole sahiptir.[412]

EYUCM'nin *Tadic* yargısındaki "kapsamlı kontrol" ölçütü, devlet dışı grupların fiillerinin devlete izafe edilebilmesindeki eşiği *Nikaragua* yargısına kıyasla daha aşağı çekmiştir. Ancak yine de, EYUCM'nin kararı, devletin devlet dışı grupların eylemlerine destek, teşvik veya göz yummasını yeterli görmemektedir. Devletin özel şahıs ya da grupları yönetmesi ya da kontrol altında tutması şartı *Tadic* kararında da aranmaktadır.[413] Bu bağlamda EYUCM, UAD'nin *Nikaragua* yargısındaki malî yardım veya askerî donanım sağlamanın ya da eğitim vermenin

[411] *Tadic* yargısı, parag. 137.
[412] *Tadic* yargısı, parag. 145.
[413] JINKS, s. 89; TAŞDEMİR, s. 177.

eylemlerin devlete atfedilebilmesi için tek başına yeterli olmayacağı görüşünü tekrarlamıştır.[414] Üstelik Mahkeme, silâhlı çatışmaların meydana geldiği ya da silâhlı grupların eylemlerini gerçekleştirdikleri yer kontrol sahibi devletin kendi ülkesi değilse, devletin gruplar üzerindeki kontrolünün yalnızca finanse ya da teçhiz etmenin ötesinde olduğunun kabul edilebilmesi için daha fazla delil gerektiği yargısına varmıştır.[415]

dd. "UHK'nin Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri"

UHK'nin genel olarak devletin sorumluluğuna ilişkin olarak benimsediği ölçüt, UAD'nin *Nikaragua* davasında devlet dışı grupların eylemlerinden dolayı devletin sorumlu olmasına ilişkin olarak benimsediği görüşle paralellik arz etmektedir. Nitekim "UHK'nin Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri"nden sekizincisi, bir birey ya da grubun eylemlerinin devlete izafe edilebilmesi için, o şahıs ya da grubun devletin talimatları yönünde ya da idaresi veya kontrolü altında hareket etmesi gerektiğini öngörmektedir.

Bu hüküm, "UHK'nin Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümleri"nden 11. maddeyle uyumludur. Anılan maddeye göre, bir devlete izafe edilemeyen davranış, devlet bu davranışı kendi eylemi olarak kabul eder ve benimserse devletin kendi eylemi olarak kabul edilecektir.

c. Devletlerin Uygulaması

ABD, kendisine yönelik terorist saldırılar karşısında, bu saldırıların arkasında olduğunu iddia ettiği devletlere karşı kuvvet kullanma yoluna gitmiştir. ABD, terorizmi gerekçe göstererek, 1986'da Libya'ya, 1993'te Irak'a ve 2001'de

[414] DUFFY, s. 50.
[415] *Tadic* yargısı, parag. 138.

Afganistan'a karşı kuvvet kullanmıştır. Anılan kuvvet kullanma fiillerinde askerî karşılık doğrudan terörü desteklediği iddia edilen devlete yönelmiştir.[416] Her üç olayda da hukukî gerekçe olarak meşru müdafaa hakkı ileri sürülmüştür.

ABD, terorist saldırıları gerekçe göstererek[417] 5 Nisan 1986'da Libya'yı bombalarken[418] meşru müdafaa hakkını ileri sürmüş;[419] ancak uluslararası toplumdan destek görmediği gibi, olaya gösterilen tepki belirgin biçimde Amerikan karşıtı olmuştur. BM Genel Kurulu, saldırıyı kınayan bir kararı 28 ret ve 33 çekimser oya karşılık 79 oyla kabul ederken;[420] benzer bir Güvenlik Konseyi tasarısı, dokuz devletin desteklemesine rağmen ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın olumsuz oylarıyla veto edilmiştir.[421]

ABD'nin, 26 Haziran 1993'te, eski başkan Bush'a Kuveyt'te yapılması planlanan bir suikastı bahane göstererek Bağdat'taki Irak istihbarat servisinin merkezine füze saldırısı düzenlemesi ise, uluslararası toplumun ciddî bir itirazına konu olmamıştır. Güvenlik Konseyindeki ABD temsilcisi, eylemi BM

---

[416] Bu nedenle ABD'nin 1998 Ağustosunda Sudan ve Afganistan'a yönelik füze saldırısı veya İsrail'in 1985 Ekiminde Tunus'taki FKÖ karargâhını bombalaması gibi örnekler burada anılmamıştır.

[417] ABD yönetimi, 1985 ve 1986'nın ilk ayları boyunca ülke dışındaki ABD hedeflerine ve vatandaşlarına yönelik terorist saldırılardan dolayı Libya'yı sorumlu tutuyordu. Bu saldırıların sonuncusunda, Batı Berlin'deki bir diskoteğin 5 Nisan 1986'da bombalanması üzerine biri Amerikalı iki kişi ölmüş; yaklaşık üçte biri Amerikalı olmak üzere, 150'den fazla kişinin yaralanmıştı. Konu hakkında bkz. ALEXANDROV, s. 184; Christopher GREENWOOD, "International Law and the United States' Air Operation Against Libya," **W. Va. L. Rev.**, Vol. 89, (1987), s. 934; http://www.nytimes.com/1986/04/06/world/2-killed-155-hurt-in-bomb-explosion-at-club-in-berlin.html, (10 Mart 2011).

[418] Trablus, Bingazi ve Benina şehirlerindeki hedeflerin vurulduğu saldırıda Libya lideri Kaddafi'nin kızı da ölmüştür. Ancak Libya'nın uğradığı askerî ve sivil kayıplar konusunda net bir açıklama yapılmamıştır. Konu hakkında bkz. FRANCK, 2003, s. 90; GREENWOOD, 1987, s. 936; http://www.nytimes.com/1986/04/15/world/us-jets-hit-terrorist-centers-libya-reagan-warns-new-attacks-if-needed-one-plane.html, (10 Mart 2011).

[419] U.N. Doc. S/17990 (1986); U.N. Doc. S/PV.2674 (1986).

[420] G.A. Res. 41/38, U.N. GAOR 41st Sess., U. N. Doc A/41/53 (1986).

[421] ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın yanında karara ret oyu veren diğer devletler, Avustralya ve Danimarka'dır. Venezüella çekimser oy kullanırken; Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan, Çin, Gana, Kongo, Madagaskar, SSCB, Tayland ve Trinidad ve Tobago karara olumlu oy kullanmışlardır. Güvenlik Konseyindeki tartışmalar ve oylama için bkz. U. N. Doc. S/PV.2682 (1986).

Antlaşması'nın 51. maddesine dayandırmıştır.[422] Güvenlik Konseyindeki tartışmalar sırasında sadece Çin ABD'yi desteklememiş; Cibuti, Fas ve Pakistan'ın sessizliğinin yanında, Konseyin diğer üyeleri ABD'yi destekleyen bir tavır içine girmişlerdir.[423] BM konu hakkında herhangi bir karar almamıştır.

11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD ve müttefiklerinin yine meşru müdafaa hakkına dayanarak 7 Ekim 2001'de Afganistan'a karşı başlattıkları savaş, başta terör örgütleri olmak üzere devlet dışı silahlı grupların saldırılarından dolayı devletlerin sorumlu tutulmasında büyük bir kırılmayı temsil etmektedir. Zira Afganistan'a karşı kullanılan kuvvet ve sonrasında bu devletin işgali uluslararası toplumdan o denli geniş destek görmüştür ki,[424] örf ve adet hukukunun terörü destekleyen devletlere karşı kuvvet kullanılmasına izin verecek şekilde evrildiği;[425] dolayısıyla *Nikaragua* yargısının *Tahran* yargısıyla birlikte artık örf ve adet hukukunu yansıtmadığı ileri sürülmüştür.[426]

Gerçekten de uluslararası toplum, Afgan yönetiminin 11 Eylül saldırılarından dolayı sorumlu olduğunu kabul etmiş gözükmekte;[427] Afganistan'ı El Kaide'nin eylemlerinden sorumlu tutan bu geniş konsensus, devletin devlet dışı aktörlerin eylemlerinden sorumlu olmasının kapsamının genişlediğine ilişkin güçlü bir işaret

---

[422] U. N. Doc. S/PV.3245 (1993).
[423] U. N. Doc. S/PV.3245 (1993). Ayrıca bkz. TOPAL, s. 210-211.
[424] Afganistan Savaşı öncesinde ve savaş sırasında pek çok NATO üyesi devlet, ABD'ye lojistik yardım teklifinde bulunmuştur. Amerikan Devletleri Örgütü, 16 Ekimde kabul ettiği bir kararla ABD'nin doğal olan münferit ve ortaklaşa meşru müdafaa hakkı çerçevesinde aldığı önlemlere Amerikalılararası Karşılıklı Yardım Antlaşması'na taraf devletlerin tam destek verdiklerini ifade eden bir karar almış; Pakistan gibi Afganistan'a komşu devletler de ülkelerinin, ABD tarafından Afganistan Savaşı süresince kullanılmasına izin vermişlerdir. Konu hakkında bkz. Steven R. RATNER, "Jus ad Bellum and Jus in Bello After September 11," **Am. J. Int'l L**, Vol. 96, (2002), s. 909.
[425] TRAVALIO & ALTENBURG, s. 109; Frederic L. KIRGIS, "Israel's Intensified Military Campaign Against Terrorism," **The American Society of International Law**, www.asil.org/insights/insigh78.htm, (10 Mart 2011).
[426] TRAVALIO & ALTENBURG, s. 105.
[427] O'CONNELL, 2002 (b), s. 902.

oluşturmaktadır.[428] Güvenlik Konseyinin, Afganistan'daki savaş sona yaklaşırken, 14 Kasım 2001'de aldığı 1378 Sayılı Karar'la[429] Afganistan'daki Taliban yönetimini ülkesini El Kaide ve diğer terör gruplarına üs olarak kullandırttığı ve Usama Bin Ladin'i barındırdığı için kınaması da bu kanıyı güçlendirmektedir.

III. DEVLETLERİN MEŞRU MÜDAFAA HAKKI DIŞINDAKİ GEREKÇELERE DAYANARAK TERORİST SALDIRILARA KARŞI KUVVET KULLANMA HAKKI

A. Sıcak Takip Hakkı

"Sıcak takip", "kesintisiz takip" ya da "izleme hakkı" olarak adlandırılan hak, deniz hukukuna ait bir kavram olarak ortaya çıkan bir örf ve adet hukuku kuralı olup, meşru müdafaa hakkından bağımsız bir hak olarak değerlendirilmektedir.[430] Sıcak takip, 1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'nden[431] Açık Deniz Sözleşmesi'nin 23. maddesiyle antlaşmalar hukukunun da bir parçası hâline gelmiştir. 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin[432] "kesintisiz takip hakkı" başlıklı 111. maddesinde de yer alan bu hak gereğince; bir devlet, bir başka devlete ait olup da uluslararası hukuku ihlâl eden bir gemiyi takibine, kendi egemenlik yetkisindeki sularda takibine başlanmış olmak kaydıyla, açık denizde de sürdürebilecektir. Buna göre, ülkesinde terorist saldırıya uğrayan bir devlet, açık denizde sıcak takip hakkını kullanarak bir başka devlete ait gemi üzerinde kuvvet kullanma fiillerini icra edebilecek; ancak bir başka devletin egemenlik yetkisini

[428] JINKS, 2003, s. 83. Ayrıca bkz. TAŞDEMİR, s. 174.
[429] S.C. Res. 1378, U.N. SCOR, 55th Sess., U.N. Doc. S/RES/1378 (2001).
[430] BROWNLIE, 1963, s. 302.
[431] 1958 Geneva Conventions on the Law of the Sea, 29 Nisan 1958.
[432] The United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 Aralık 1982.

kullandığı sulara bu hakka dayanarak giremeyecektir.

Açık denizin aksine olarak, anılan hakkın karada kullanılabilmesi imkânını tanıyan hiçbir sözleşme hükmü mevcut değildir. BM Antlaşması'nın 2(4). maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağı, sıcak takip adı altında karada girişilecek kuvvet kullanma eylemlerini uluslararası hukuka aykırı kılmaktadır. Takibe konu olan kişilerin sıradan suçlular değil de başta teroristler olmak üzere düzensiz silâhlı gruplar olması bu sonucu değiştirmeyecektir. Doktrinde de, Hersley gibi yazarlar sıcak takip hakkının devletin kara ülkesi için de kullanılabileceğini ileri sürseler de, günümüz uluslararası hukukçularının hemen hemen tümü, bu görüşü reddetmekte ve karada bu hakkın ileri sürülemeyeceğini savunmaktadırlar.[433]

Devletlerin uygulaması da, karada sıcak takibin bir örf ve adet hukuku kuralı olmadığını göstermektedir. Devletlerin sıcak takip hakkıyla ilgili iddiaları istisnaîdir ve sıcak takip iddiasının gündeme gelebileceği bazı olaylarda devletler bu haktan hiç söz etmemeyi seçmişlerdir. Örneğin Birleşik Krallık, protektorası olan Güney Yemen'e Kuzey Yemen'den yönelen saldırılar sonrasında giriştiği askerî eylemlerde bu hakkı hiçbir zaman ileri sürmemiştir.[434]

ABD, I. Dünya Savaşı öncesinde, Meksika'dan ülkesine giren çetelere karşı Meksika topraklarında giriştiği eylemlerde, sıcak takip hakkı argümanını adını koymadan sık sık kullanmıştır.[435] ABD'nin anılan uygulamasının dışında, bu hakkın ileri sürüldüğü vakaların sayısı azdır. Sovyet hükûmeti, Romanya'ya verdiği 21

[433] PAZARCI, 2004, s. 164.
[434] BROWNLIE, 1958, s. 734.
[435] ABD, Meksika'da giriştiği sıcak takip uygulamalarını genellikle zorunluluk hâli ve meşru müdafaa hakkı temelinde kullandığı terimlerle açıklamıştır. Ancak ABD Dışişleri Bakanı William L. Marcy, ülkesinin sıcak takip hakkına sahip olduğunu açıkça ifade etmiştir. Marcy, 4 Şubat 1856'da, Meksika'nın kontrol altında tutmakla yükümlü olduğu Meksikalı yerlilerin sınırı geçerek ABD'nin ülkesinde talana girişmelerine göz yumulursa, yerlilerin sınırın diğer tarafında takip edilerek cezalandırılabileceklerini söylemiştir. Konu hakkında bkz. BROWNLIE, 1958, s. 733.

Ağustos 1921 tarihli notada, Sovyet Cumhuriyetleri'ne karşı saldırı fiilleri icra eden grupların Sovyet birliklerince Romanya topraklarında takip edilebilecekleri; bu hâlde Romen makamlarının haberdar edileceğini ve bunun Romen hükûmeti ve halkına karşı bir hareket olarak yorumlanmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bir başka sıcak takip hakkı iddiası, Fransa'nın Cezayir'deki bir askerî birliğinin Cezayir'in bağımsızlığı için savaşan asilerin saldırısına uğraması üzerine, Fransız birliklerinin saldırganları kovalamak gerekçesiyle 1957 Eylülünde Tunus topraklarına girmesi ve Tunus'ta asilerle çatışmaya girmesi üzerine gündeme gelmiştir. Fransız hükûmeti, uluslararası hukukta bir devletin kontrol dışı grupları faaliyet gösterdikleri ülke içinde 12 mile kadar izleme hakkı olduğunu iddia etmiştir.[436]

Daha yakın tarihte ise, Güney Afrika ve Türkiye sıcak takip hakkı iddiasında bulunmuşlardır. Güney Afrika, ANC ve SWAPO'ya karşı komşu devletlerin ülkesinde giriştiği kuvvet kullanma fiillerinde, komşusu olan Angola, Botswana, Mozambik ve Zambiya'nın teroristleri desteklediği argümanından başka, zaman zaman sıcak takip iddiasında da bulunmuştur. Güney Afrika yönetimi, sıcak takip hakkının, teroristleri izlemek için komşu devletlerin kara ülkesinde de kullanılabileceğini savunmuştur.[437] Ancak Güvenlik Konseyi, 21 Haziran 1985'de kabul ettiği 568 Sayılı Karar'da, "*ırkçı Güney Afrika'nın Botswana ve Afrika'nın güneyindeki diğer devletleri terorize etmek ve istikrarsızlaştırmak için giriştiği sıcak takip uygulamasının reddedildiği ve kınandığı*" ifade edilmiştir.[438] Daha sonra Güney Afrika da sıcak takip argümanında ısrarcı olmamış ve yeniden, ülkesinde operasyon düzenlediği devletlerin ANC ve SWAPO'nun faaliyetlerinden sorumlu oldukları

[436] BROWNLIE, 1958, s. 712, 734.
[437] GRAY, s. 112.
[438] U.N. Doc. S/RES/568 (1985).

gerekçesini kullanmayı seçmiştir.[439]

Bu durumda, terorist saldırılara karşı sıcak takip hakkının karada da kullanılabilmesi için tek yol, takibin gerçekleştirileceği devletin vereceği onay olacaktır. Özellikle ülkesinin bazı bölümlerinde egemenlik yetkilerinin tümünü kullanamayan devletlerin komşu devletin ülkesinde suç işledikten sonra topraklarına giren suçluların takibi konusunda sıcak takibi gerçekleştirecek devlete verecekleri izin, takibi meşru hâle getirecektir. Aşağıda daha ayrıntılı biçimde incelenecek olan Türkiye ile Irak arasındaki Ekim 1984 tarihli mutabakat zaptı, bu tür anlaşmalara verilebilecek iyi bir örnektir.

B. Zorunluluk Hâli

19. yüzyıl devlet uygulamasında zorunluluk hâli ve self-preservation hakkı,[440] çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar olarak, devletlerin kuvvet kullanırlarken gösterdikleri gerekçeler olmuştur. Zorunluluk kuralının daha geniş bir hukukî kategori olması istisna olmak üzere, bu iki kavram uluslararası hukuk doktrininde de aynı kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Zorunluluk, devletin kendi güvenliğinin zorunlu kıldığı hâllerde başvurabileceği bir gerekçe olarak tanımlanmaktadır. Ancak dönemin devlet uygulamasında savaş nedeni olarak kabul edilen hâllerin çeşitliliği, bu iki teorik gerekçenin ileri sürülmesini anlamsız kılmıştır. Zorunluluğa dayanarak eyleme geçen devlet, durumun zorunluluğu gerektirip gerektirmediğini kendisi takdir edeceği için, zorunluluk ve self-preservation, devletin

[439] GRAY, s. 112.
[440] Self-preservation kavramı, tam karşılığı bulunmamakla birlikte, Türkçeye "varlığını koruma" olarak çevrilebilir. Keskin, söz konusu kavramın Türkçe karşılığı olarak "*sahip olduklarını koruma*", Toluner ise, "*varlığını devam ettirmek hakkı*" ifadelerini kullanmaktadır. Konu hakkında bkz. KESKİN, s. 85; TOLUNER, 1977, s. 151, dn. 44.

çıkarlarının ya da devletin yüksek menfaatlerinin (*raison d'etat*) vitrinini oluşturmuştur.[441]

BM Antlaşması'nın meşru müdafaa istisnası dışında kuvvet kullanmayı kesin olarak yasaklamasından sonra, zorunluluk hâli ve self-preservation hakkına dayanarak kuvvet kullanmak BM düzenine aykırılık oluşturmaktadır. Ancak UHK, devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin çalışmaları çerçevesinde, zorunluluk hâlini, devlet dışı aktörlerin bir başka devletin ülkesi üzerinden gerçekleştirdikleri saldırılara karşı bir hukukî gerekçe olarak sunmuştur. UHK'nin bu görüşü ve yine aynı komisyonun hazırladığı "Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümler"in ilgili maddeleri, bir kuvvet kullanma gerekçesi olarak zorunluluk hâlini uluslararası hukukun gündemine yeniden sokmuştur.

UHK'nin devletin sorumluluğuna ilişkin 1980 tarihli raporunun "zorunluluk hâli" başlıklı bölümü, devlet dışı grup ya da bireyleri idare veya kontrol etmeyen bir devlete karşı meşru müdafaa iddiasıyla kuvvet kullanılamayacağını; bununla birlikte kullanılan kuvvetin bazı hâllerde "zorunluluk hâli" temelinde mazur görülebileceğini öngörmektedir. Bu gerekçeyi ileri sürmek için uluslararası bir yükümlülüğün ihlâli gerekmez; devletin ağır ve yakın bir tehlike altında olması yeterlidir. Komisyona göre meşru müdafaa sadece devletlere karşı ileri sürülebilirken; zorunluluk hâli, yalnızca devlet dışı birim ve bireylerden kaynaklanan tehditlere karşı ileri sürülebilir. Ayrıca Komisyon, BM Antlaşması'nın 2(4). maddesini *jus cogens* kural olarak görmektedir. Ancak saldırı, fetih ve işgal gibi daha ciddî kuvvet kullanımlarının dışındaki geçici sınır ötesi saldırıları, suçluları yakalamak ya da can veya mal güvenliğini korumak için girişilen müdahaleleri kuvvet kullanma yasağına aykırı

[441] BROWNLIE, 1961, s. 184-185. Ayrıca bkz. BAŞEREN, 2003, s. 23-24.

bulmakla birlikte; bunları *jus cogens* nitelikli yasağa aykırı bulmamaktadır.[442] UHK'nin, zorunluluğu devletin sorumluluğunu ortadan kaldıran bir hukukî gerekçe olarak meşru müdafaadan ayrı ve onun kapsamı dışında düzenlemesi[443] karşısında doktrinde lehte ve aleyhte yorumlar yapılmıştır.[444]

UHK'nin hazırladığı "Devletin Sorumluluğuna İlişkin Hükümler"den 25. madde, zorunluluğun, devletin ağır ve yakın bir tehlike karşısında temel bir çıkarını korumak için tek yolsa ve diğer devlet ya da devletlerin veya uluslararası toplumun temel bir çıkarını ciddî biçimde zedelemiyorsa ileri sürülebileceğini öngörmektedir. Yine aynı madde gereğince, zorunluluğu ileri süren devletin bu durumun oluşumunda katkısı bulunuyorsa ya da olaydaki uluslararası yükümlülük zorunluluk hâlinin öne sürülmesi olasılığına yer vermiyorsa bu gerekçeye başvurulamayacaktır. 26. maddede ise sorumluluğu kaldıran hiçbir gerekçenin genel uluslararası hukukun bir buyruk kuralından doğan yükümlülüğe aykırılıktan doğan kusuru ortadan kaldırmayacağı hükme bağlanmıştır.

Devletlerin uygulamasında ise zorunluluğun ileri sürüldüğü sınırlı sayıda

---

[442] ALEXANDROV, s. 182, dn. 298.

[443] UHK, meşru müdafaadan kaynaklanan sorumsuzluk hâlini 21. maddede düzenlemiştir.

[444] Alexandrov'a göre, Komisyonun bu tür müdahalelerde meşru müdafaayı değil de zorunluluk hâlini esas alması, BM hatta MC öncesi dönemin varlığını koruma, ihkak-ı hak ve zorunluluk hâli kavramlarının canlandırılması riskini taşımaktadır. Dinstein, meşru müdafaa ve zorunluluk arasındaki ayrımın yapay olduğunu savunmaktadır. Yazara göre, silâhlı grupların sınır ötesi saldırıları tarihî olarak meşru müdafaa hakkının konusunu oluşturmaktadır. UHK'nin hukukî pozisyonunu eleştiren bu görüşler için bkz. ALEXANDROV, s. 182, dn. 298; DINSTEIN, s. 241.

Schachter UHK'nin pozisyonuna daha olumlu gözle bakmaktadır. Yazar, zorunluluk hâlinin kötüye kullanılmaya açık bir kavram olduğu argümanına karşılık; UHK'nin yanında UAD'nin de teroristler veya diğer silâhlı grupların bir başka devlet adına değil ama bir başka devletin ülkesi üzerinden gerçekleştirdikleri saldırıların meşru müdafaa hakkına vücut vermediğini kabul ettiğini; önleyici meşru müdafaa hakkının da pek çok devlet ve yazar tarafından meşru bir hak olarak kabul edilmediğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla, yazara göre, meşru müdafaa hakkı da aynı derecede kötüye kullanılabilir bir hukukî gerekçedir. UHK, bir başka devletin ülkesi üzerinden gerçekleştirilen saldırılar karşısında, meşru müdafaa hakkından farklı olarak, bir hukuka uygunluk sebebi değil ama belli şartlar dâhilinde mazur görülebilir bir kuvvet kullanma hâli öngörmektedir. Üstelik meşru müdafaa hakkı devletler arasında bir silâhlı çatışmaya neden olurken, zorunluluk hâli gerekçesi devletleri bir savaşın tarafı yapmamakta; sadece vur kaç saldırıları düzenleyen suçlulara karşı tehdit altındaki devlete harekete geçme imkânı tanımaktadır. Konu hakkında bkz. SCHACHTER, 1991, s. 169-173; SCHACHTER, 1993, s. 256-261.

örnek mevcuttur. Bu örneklerde dahi zorunluluk, tek başına değil; diğer hukukî gerekçelerin yanında ileri sürülmüştür.

1960 Temmuzunda eski sömürgesi Kongo'ya müdahalede bulunan ve Güvenlik Konseyindeki oturumda vatandaşlarını korumak için kuvvet kullandığını iddia eden Belçika, dönemin BM Genel Sekreteri Hammarskjöld'ün Kongo'daki duruma ilişkin açıklamasını yorumlarken, "zorunluluk hâli"ni de ileri sürmüştür.[445] "Zorunluluk hâli" gerekçesinin ileri sürüldüğü bir başka örnek ise Türkiye'nin 90'lı yıllarda Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı giriştiği operasyonlardır.

C. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Karşı Önlemler

UAD, *Nikaragua* yargısında silâhlı saldırı seviyesine ulaşmamış kuvvet kullanma fiillerine karşı meşru müdafaa hakkına başvurulamayacağına hükmederken;[446] bu tür fiillerle muhatap olunduğunda "orantılı karşı önlemler" alma yoluna gidilebileceğini öngörmüştür.[447] Divan, Nikaragua'nın işlemekle itham edildiği fiiller bu devlete izafe edilse dahi, bunlar silâhlı saldırı eşiğini aşmadıkları için; El Salvador, Honduras ve Kosta Rika'nın ancak "orantılı karşı önlemler" alma yoluna gidebileceğine hükmetmiştir. ABD ise bir üçüncü devlet olarak bu önlemlere müdahil olamayacaktır.[448]

Divan'ın orantılı karşı önlemler hakkında çizdiği tek sınır, bu önlemlere kolektif olarak başvurulamayacağıdır. Bu sınırlama dışında, anılan hakkın hangi

[445] U.N. Doc. S/PV. 873 (1960).
[446] *Nikaragua* yargısı, parag. 195.
[447] *Nikaragua* yargısı, parag. 249.
[448] *Nikaragua* yargısı, parag. 249.

koşullar dâhilinde kullanılabileceği sorusu cevapsız kalmıştır.[449] Kimi yazarlar orantılı karşı önlemlerin ancak devletin ülkesi içinde kullanılabileceğini savunmaktadırlar.[450] Ancak bu yorum karşısında, ülke içinde kuvvet kullanmanın devletin egemenlik yetkisine girdiği ve bunun ayrıca belirtilmesine niçin ihtiyaç duyulduğu sorusu akla gelmektedir.

Silâhlı saldırı seviyesine ulaşmayan terorist saldırılara karşı ülke dışında orantılı karşı önlemlere başvurma hakkının terorizmle mücadelede etkin bir yöntem olduğu da savunulmuştur. Bu görüşe göre bu yol, terorizmi destekleyen devletlere karşı, misilleme ve önleyici meşru müdafaanın aksine meşru bir temel oluşturmaktadır. Silâhlı saldırı seviyesine ulaşmayan terorist saldırılara "orantılı karşı önlemler" ile cevap verme hakkının tanınmaması mağdur devleti bu tür saldırılar karşısında savunmasız bırakacaktır.[451]

[449] Bu belirsizlik Toluner tarafından da eleştirilmektedir. Yazara göre, UAD'nin mantığı, devletlere meşru müdafaa hakkı dışında bir de orantılı karşı önlemler alma hakkı tanımaktadır. Eğer Divan, silâhlı saldırı niteliği taşımayan fiillere karşı alınacak bu önlemlerin mağdur devletin ülkesi dışında kullanılmasına izin vermeyecekse; uygulama alanı mağdur devletin ülkesiyle sınırlı bir hakkın ne anlamı kalacaktır. Devletin ülkesel egemenliğinin doğal sonucu olan bir durumun ayrıca belirtilmesine ne gerek vardır. Konu hakkında bkz. TOLUNER, 2000, s. 367-369.
[450] BAŞEREN, 2003, s. 147.
[451] BROWN, s. 46-47.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN PKK'YA KARŞI ÜLKESİ DIŞINDA KUVVET KULLANMA HAKKININ HUKUKÎ TAHLİLİ

I. TÜRKİYE'NİN SURİYE'YE YÖNELİK KUVVET KULLANMA TEHDİDİ (1998 KRİZİ) VE ULUSLARARASI HUKUK

A. PKK ile Suriye Arasındaki İlişki

Suriye ile PKK arasındaki ilişkinin gerçek boyutu ancak gizli servisler tarafından bilinebilecek bir bilgidir ve eldeki çalışmanın yazarı dâhil olmak üzere araştırmacıların bu bilgiye erişimi mümkün değildir. Bu nedenle, Suriye ile PKK arasındaki ilişki, uluslararası toplumun genel olarak kabul ettiği veriler üzerinden araştırılacaktır. Bu verilerden en önemlisi, Suriye'nin PKK lideri Öcalan'ı yaklaşık 19 yıl boyunca ülkesinde ve kendi kontrolü altında bulunan Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde barındırmış olmasıdır. Uluslararası toplum nezdinde üzerinde herhangi bir tereddüt bulunmayan bu olgu, Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidi üzerine Öcalan'ın, Suriye tarafından ülke dışına çıkartılmasıyla Suriye tarafından da zımnen kabul edilmiştir.

Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğin, bir dizi sorun[452] yaşadığı Türkiye karşısında elini kuvvetlendirme ve bu örgütü kullanarak Türkiye'ye baskı yapma

[452] Suriye ve Türkiye'nin soğuk savaşta rakip kamplarda yer almış olması, Suriye'nin 1939 yılında Türkiye'ye katılan Hatay üzerinde hak iddia etmesi ve Fırat nehrinin sularının paylaşımı konusundaki anlaşmazlık bu sorunlardan başlıcalarıydı. Ayrıca Türkiye Suriye'yi kaçakçılığa göz yummakla, Suriye de Türkiye'yi rejim muhalifi Müslüman Kardeşler örgütüne yardım etmekle suçluyordu. Konu hakkında bkz. Daniel PIPES, **Syria Beyond the Peace Process**, Washington, The Washington Institute for Near East Policy, 1996, s. 53-56.

amaçlı olması muhtemeldir.[453] Bu sorunlardan Suriye için belki de en hayatî olanı, Fırat nehrinin sularının paylaşımı konusudur. Zira Türkiye, GAP kapsamında yapımını tamamladığı barajlar sayesinde, Fırat nehrinden Suriye ve Irak'a akacak su miktarını kontrol edebilme gücünü elde etmiştir. Bu da, hem Irak'ın hem de Suriye'nin su açısından Türkiye'ye bağımlı olma endişesini artırmıştır.[454] Ancak PKK terörünün ulaştığı boyut, anılan desteği iki devlet arasındaki en önemli sorun hâline sokarak 1999'da tarafları savaşın eşiğine getirmiştir.

Türk araştırmacılar, başta Öcalan olmak üzere PKK lider kadrosunun bir kısmının 1979 yazında Suriye'ye geçtiği konusunda mutabıktırlar.[455] Öcalan'ın geçişin Suriye'nin yardımı olmadan yapıldığını söylemesine rağmen;[456] Özcan gibi yazarlar, haklı olarak, geçişin Suriyeli yetkililerin yardımı olmadan gerçekleştiği iddiasına şüpheyle yaklaşmaktadır. Zira bir polis devleti olan Suriye'nin "Müslüman Kardeşler" örgütüne yönelik olarak sıkı güvenlik önlemleri aldığı bir dönemde bu tür bireysel geçişlerin mümkün olması güç gözükmektedir.[457] Suriye, Öcalan'ın ülkesine girmesine en azından göz yummuştur.

---

[453] Alan MAKOVSKY & Michael EISENSTADT, "Turkish-Syrian Relations: A Crisis Delayed?," **Policy Watch**, No. 345, October 14, 1998, http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=1223, (10 Mart 2011); MARCUS, s. 87; Lenore MARTIN, "Turkey's National Security in the Middle East," **Turkish Stud.**, Vol. 1, No. 1 (2000), s. 88; Carol MIGDALOVITZ, "Türkiye'nin Kürt Sorunu ve ABD Politikası," çev. Murat Güven, **Avrasya Dosyası**, C. 1, No. 2, (1994), s. 131.

[454] Şükrü ELEKDAĞ, "2 ½ War Strategy," **Perceptions**, Vol. 1, No 1, (1996), s. 45; Joyce R. STARR, "Water Wars," **Foreign Pol'y**, No. 82, (1991), s. 29.

Dicle ve Fırat sularının paylaşımı konusundaki sorun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Süha BÖLÜKBAŞI, "Turkey Challenges Iraq and Syria: The Euphrates Dispute," **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol. 16, No. 4, (1993), s. 9-33; Erdem DENK, **Ortadoğu'da Su Sorunu Bağlamında Dicle ve Fırat**, Ankara, Serajans, 1997; Joost JONGERDEN, "Dams and Politics in Turkey: Utilizing Water, Developing Conflict," **Middle E. Pol'y**, Vol. 17, No 1, (2010), s. 137-143; John F. KOLARS & William A. MITCHELL, **The Euphrates River and the Southeast Anatolia Development Project**, Carbondale, Southern Illinois University Press, 1991.

[455] BALLI, s. 205; İMSET, s. 69; MARCUS, s. 73; ÖZCAN, s. 243; YETKİN, s. 27-28.

[456] Bkz. **yukarıda**, s. 21, dn. 59.

[457] ÖZCAN, s. 244.

Öcalan'ın Suriye'ye geçişinden sonraki faaliyetleri ise, göz yummanın çok ötesine geçmiştir. Suriye'ye geçen PKK lideri, örgüt elemanlarının Bekaa vadisindeki Filistinli grupların kontrolündeki kamplara yerleştirilmesi konusunda bu gruplarla anlaşmaya varmıştır. Suriye ile Filistinli gruplar arasındaki ilişkiyi bilenlerin aktardığına göre Suriye'nin onayı olmaksızın Filistinli örgütlerin Türkiye muhalifi herhangi bir örgüte yardım etmesi imkânsızdır.[458] Öcalan daha sonra, Türkiye'de kalan örgüt üyelerine, 50 kişilik bir grubun Suriye'ye gönderilmesi talimatını vermiştir.[459] Öcalan, yeni bir talimatla bu sayıyı 250'ye çıkartsa da, Türkiye'de kalan kadro, ancak 50 kişiyi Suriye'ye gönderebilmiştir.[460] Öcalan'ın Suriye'ye geçer geçmez 250 kişiyi yanına çağırması, Suriye ve Lübnan'da kurduğu bağlantının büyüklüğünü göstermektedir.

Suriye sınırına sadece iki kilometre uzaklıkta olan PKK'nın ilk kampı Helve'nin ismi daha sonra Mahsum Korkmaz Akademisi olarak değiştirilmiştir. Böylece PKK, eylemcilerine Suriye'nin koruması altında askerî eğitim verme imkânına yurt dışına çıkar çıkmaz kavuşmuştur. Mahsum Korkmaz Akademisi, kurulduğu tarih olan 1981'den Suriye'nin kapattığı 1993'e kadarki süreçte binlerce PKK'lı yetiştirmiştir. Örgüt kaynaklarına göre Suriye denetimindeki kamplarda 10.000'in üzerinde PKK'lı eğitilmiştir.[461]

Türkiye, PKK ve Öcalan konusunda defalarca Suriye'yi uyarmış; üst düzey heyetler bu amaçla Şam'ı ziyaret etmişlerdir. Tüm bu girişimler ve I. Körfez Savaşı'ndan sonra PKK'nın Bekaa Vadisi'ndeki kamplarının kapatılmasında olduğu

[458] MARCUS, s. 87.
[459] ÖZCAN, s. 244; İMSET, s. 85.
[460] Talimat, örgütün lider kadrosundan olan Cemil Bayık'ı şaşırtmıştır: "*Biz bu talimatı alınca dedik ki, nasıl olur? Bizim yurt dışı ilişkimiz yoktu. Bu kadar kısa sürede nasıl ilişki kurdu da elli kişi istiyor diye sorduk. Bize biraz tuhaf geldi*." Konu hakkında bkz. İMSET, s. 85-86.
[461] ÖZCAN, s. 248.

gibi[462] PKK'ya verdiği desteği azalttığına ilişkin işaretlere rağmen;[463] Suriye Öcalan'ı ülkesinde barındırmaya devam etmiştir. Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğin sürdüğünü gören Türkiye, Suriye'ye 23 Ocak 1996 tarihinde sert bir nota vermiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin güney komşusu Suriye, PKK lideri Öcalan'ı 1979'dan Türkiye'nin baskısıyla ülkesinden çıkardığı 1998'e değin ülkesinde ve kendi kontrolü altında bulunan Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde barındırmıştır. PKK'nın lider düzeyinde Suriye ve Suriye kontrolündeki Lübnan topraklarında 19 yıl barınması, tümüyle Suriyeli yetkililerin bilgisi ve kontrolü dâhilinde olup; bu durum, Öcalan'ın Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidi üzerine Suriye tarafından ülke dışına çıkartılmasıyla Suriye tarafından da zımnen kabul edilmiştir.

B. 1998 Krizi

1. Olayların Gelişimi

Suriye ile yaşanan 1998'deki kriz, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş'in, Suriye sınırındaki birlikleri denetlerken 16 Eylül 1998'de yaptığı açıklamayla başlamıştır. Ateş, Öcalan'ı destekleyerek Türkiye'yi teröre bulaştıran Suriye konusunda artık ülkesinin sabrının kalmadığını; eğer beklenen karşılık alınamazsa, ülkesinin her türlü tedbiri almaya hak kazanacağını ifade etmiştir.[464] Türk komutanın münferit bir tepki izlenimi veren bu sözleri ilk başta iç ve dış kamuoyunda yankı bulmamıştır. Ancak Cumhurbaşkanı Demirel'in, 1 Ekim 1998'de,

[462] ÖZDAĞ, s. 72.
[463] Olson ve Migdalovitz'e göre, Suriye'nin bu dönemde PKK'ya karşı aldığı önlemlerin Hafız Esad'ın ABD Başkanı Clinton'la 16 Ocak 1994'te İsviçre'nin Cenova şehrinde gerçekleştireceği zirve öncesine rastlaması tesadüf değildir. Bu önlemlerin Suriye'nin ABD Dışişleri Bakanlığının terörü destekleyen devletler listesinden çıkartılmasına yardımcı olacağı düşünülmüş olmalıdır. Konu hakkında bkz. MIGDALOVITZ, s. 131; Robert OLSON, "The Kurdish Question and Geopolitic and Geostrategic Changes in the Middle East after the Gulf War," **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol. 17, No 4, (1994), s. 47.
[464] Hürriyet, 17 Eylül 1998; Milliyet, 17 Eylül 1998; http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=139&Yil=1998&Ay=9, (10 Mart 2011).

yeni yasama yılının açılış konuşmasında verdiği mesaj, Türkiye'nin bu kez kararlı olduğunun işaretidir: "*...Suriye, Türkiye'ye karşı açık bir husumet politikası izlemektedir, PKK terör örgütüne aktif destek sağlamayı sürdürmektedir. Tüm uyarılarımıza ve barışçı açılımlarımıza rağmen hasmane tutumundan vazgeçmeyen Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu, sabrımızın taşmak üzere olduğunu bir kere daha dünyaya ilan ediyorum*."[465]

Krizin ilerleyen günlerinde Başbakan Yılmaz, Suriye'yi PKK'yı desteklemeye son vermeye çağırmıştır.[466] Mecliste grubu bulunan siyasî partiler ise, 7 Ekimde, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Açıklaması" adı altında bir bildiri yayınlayarak, Suriye yönetiminden durumun ciddiyetini anlayarak gerekli tedbirleri almasını ve topraklarındaki terör üslerini kapatmasını; yoksa bunun sonuçlarına katlanacağını beyan etmişlerdir.[467] Türk ordusu da, Suriye sınırına askerî yığınak yaparak ve sınır boyunca tatbikat düzenleyerek,[468] Suriye üzerindeki baskıyı

---

[465] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 20, Yasama Yılı: 4, Cilt 62, 1. Birleşim, 01. 10. 1998, s. 48.

[466] Milliyet, 7 Ekim 1998; Milliyet, 11 Ekim 1998; http://www.nytimes.com/1998/10/12/world/world-news-briefs-turkey-warns-syria-on-helping-kurd-rebels.html, (10 Mart 2011).

[467] "*Suriye, Türkiye'nin bütün iyi niyet ve olumlu yaklaşımlarına karşı hasmane tavrını değiştirmemiş, iyi komşuluk gereklerine uymayı reddetmiştir. Suriye'nin bütünlüğüne titizlikle saygılı olmamıza mukabil, komşumuz, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olmamış, Türkiye'ye karşı ittifaklar oluşturmuş, silahlanma yarışına girmiştir.*

Suriye, yıkıcı niyetlerini 1984 yılından itibaren faaliyete dönüştürmüş, Türkiye'ye yönelik terör hareketlerini desteklemiş, içinde yer almıştır. Bir taraftan toprak bütünlüğümüze yönelmiş hareketleri desteklerken aynı zamanda memleketimizde yıkıcı faaliyetlerini artırmış iç barışımızı sarsmaya çalışmıştır. Komşumuz Suriye, Türkiye'ye karşı ilan edilmemiş, kendisi için sıfır maliyetli bir savaş yürütmektedir. Biz kendilerine büyük bir cömertlikle öz kaynaklarımızdan su, hayat damarı verirken onlar bizi kanatmaya devam etti. Çok sayıda çocuk, kadın, binlerce insanımız Suriye destekli terörün kurbanı oldu. Can kaybı yanında, ödediğimiz ekonomik ve sosyal fatura da büyük olmuştur. Hükûmetlerin bütün barışçı yaklaşımları, dostça uyarıları neticesiz kalmış, Suriye, yıkıcı, can alıcı faaliyetleri sürdürmeye Türkiye'nin kendini savunma, kuvvet kullanmaktan itina ile kaçınması gereğine karşı gösterdiği büyük sabır karşı tarafça yanlış anlaşılmış, nerede ise faaliyetlerini artırıcı teşvik unsuru olarak görülmüştür. Bu hal devam edemez. Suriye'nin milletlerarası iyi komşuluk kurallarına uyması gerekmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Suriye Halkına ciddî bir uyarıda bulunmayı dostluğun icabı olarak görmektedir. Temennimiz, Suriye idaresinin, durumun ciddiyetini anlayarak gerekli tedbirleri alması, topraklarındaki terör yuvalarına son vermesidir. Bunun yapılmaması halinde neticelerine katlanması kaçınılmaz olacaktır." Açıklama metni için bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 20, Yasama Yılı: 4, Cilt 63, 3. Birleşim, 7. 10. 1998, s. 312.

[468] ÖZDAĞ, s. 101; Hürriyet, 5 Ekim 1998; Milliyet, 2 Ekim 1998; Milliyet, 4 Ekim 1998; Milliyet, 6 Ekim 1998.

artırmıştır. Sorunun çözümü için Mısır Devlet Başkanı Mübarek arabuluculuğa soyunmuştur.[469]

Suriye, Türkiye'nin baskısı karşısında Öcalan'ı ülkesinden çıkarmıştır.[470] Sonra da, 20 Ekim 1998'de Türkiye ile Adana Protokolü'nü imzalayarak PKK'nın terorist bir örgüt olduğunu kabul etmiş; PKK'nin ve tüm yan kuruluşlarının faaliyetlerini yasaklamış ve Öcalan'ın Suriye'ye girmesine kesinlikle izin vermeyeceğini taahhüt etmiştir.[471] Kimi siyasî yorumcuların Suriye'nin antlaşma

---

[469] Hürriyet, 4 Ekim 1998; http://www.nytimes.com/1998/10/05/world/mubarak-visits-syria-in-effort-to-defuse-crisis-with-turkey.html, (10 Mart 2011).

[470] Öcalan'ın yakalandıktan sonra verdiği bilgilere göre, Öcalan, Suriye'den 9 Ekim 1998'de ayrılmıştır. Konu hakkında bkz. YETKİN, s. 98.

[471] Hürriyet, 21 Ekim 1998; http://www.nytimes.com/1998/10/22/world/accord-set-for-syria-and-turkey.html, (10 Mart 2011).

21 Ekim 1998 tarihli Hürriyet gazetesinde tam metni yayınlanan protokol metnine göre:

"Mısır Arap Cumhuriyeti (MAC) Cumhurbaşkanı Sayın Hüsnü Mübarek, İran Cumhurbaşkanı Sayın Seyit Muhammed Hatemi adına İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi ve MAC Dışişleri Bakanı Amr Musa tarafından Suriye adına getirilen mesajların ışığında, terörizm ile mücadele işbirliği konusunu görüşmek üzere, isimleri ilişik listede, kayıtlı Türk ve Suriye heyetleri 19-20 Ekim 1998 tarihlerinde Adana'da bir araya gelmişlerdir. Toplantıda Türk tarafı, gelinen noktada ilişkilerde yaşanan gerginliğin giderilmesi için Mısır Cumhurbaşkanı'na sunulan Türk taahhütlerini tekrarlamıştır. Ayrıca, Türk tarafı, MAC aracılığıyla Suriye'den aldığı ve aşağıdaki taahhütleri içeren cevabı hatırlatmıştır: 1- Öcalan şu andan itibaren Suriye'de değildir ve kesinlikle Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir. 2-Dışardaki PKK unsurlarının Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir. 3- PKK kampları şu andan itibaren faaliyette değildir ve kesinlikli faaliyete geçmelerine izin verilmeyecektir. 4- Birçok PKK'lı tutuklanmış ve adalete sevk edilmişlerdir. Listeleri mevcuttur. Suriye bu listeleri tevdi etmiştir.

Suriye tarafı yukardaki hususları teyid etmiştir. Bunlara ilaveten taraflar aşağıdaki hususlarda da mutabık kalmışlardır: 1- Suriye, topraklarından kaynaklanan ve Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını bozmaya yönelik hiçbir faaliyete karşılıklılık ilkesi çerçevesinde izin vermeyecektir. Suriye, topraklarında üzerinde, özellikle PKK'nın silah, lojistik malzeme ve parasal destek teminine ve propaganda yapmasına müsaade etmeyecektir. 2- Suriye PKK'nın terörist bir örgüt olduğunu kabul etmiştir. Ülkesinde, diğer terör örgütleri meyanında, PKK ve tüm yan kuruluşlarının bütün faaliyetlerini yasaklamıştır. 3- Suriye ülkesinde PKK'nın eğitim ve barınma amaçlı kampve diğer tesisler oluşturmasına ve ticari faaliyetlerine izin vermeyecektir. 4- Suriye PKK mensuplarının üçüncü bir ülkeye geçişleri için ülkesini kullanmasına müsaade etmeyecektir. 5- PKK terör örgütünün elebaşısının Suriye topraklarına girmemesi için bütün tedbirleri alacak, sınır kapılarını bu yolda talimatlandıracaktır. Taraflar, yukarıda değinilen tedbirlerin etkili ve şeffaf bir biçimde uygulanmaları yönünde bazı mekanizmalar oluşturmayı kararlaştırmışlardır. Bu bağlamda;

a) İki ülke üst düzey güvenlik yetkilileri arasında derhâl ve doğrudan telefon hattı tesis edilecek ve kullanılmaya başlanacaktır. b) Taraflar yekdiğerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli atayacaklar ve bu görevliler Misyon Şefleri tarafından bulunulan ülke makamlarına takdim edilecektir. c) Türk tarafı, terörle mücadele bağlamında, güvenliği arttırıcı tedbirlerin ve bunları etkinliğini denetlemek üzere, bir sistemin kurulmasını Suriye tarafına önermiştir. Suriye tarafı, bu öneriyi makamlarının onayına sunacağını ve neticesi hakkında en kısa zamanda bilgi vereceğini belirtmiştir. d) Türk ve Suriye tarafları, Lübnan'ın da muvafakatının alınması kaydıyla, PKK terörü

hükümlerine uyup uymayacağı konusundaki tereddütlerinin[472] aksine Suriye, PKK'ya verdiği desteği bütünüyle kesmiştir.

2. Uluslararası Toplumun Türkiye'ye Tepkisi

Kriz süresince Suriye, sorunu uluslararası platforma taşımaktan ısrarla kaçınmıştır. Bunun bir sonucu olarak, Suriye, Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini BM'nin gündemine taşımamıştır. Türkiye de aynı yönde davrandığı için sorun Güvenlik Konseyinin gündemine gelmemiştir. Uluslararası tepkiler ise, Türkiye'ye sorunu barışçı yollarla çözmesi çağrısı yapmakla sınırlı kalmıştır.

ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, taraflara sorunu diplomatik yollarla çözme çağrısı yapmıştır.[473] İran Dışişleri Bakanı Harrazi, sorunun diplomasi yoluyla çözümünü umduklarını ifade etmiştir.[474] Birleşik Krallık ve Cezayir taraflara diyalog çağrısı yaparken; Fransa Dışişleri Bakanlığı durumun normalleşmesi için gösterilen çabaları desteklediklerini açıklamıştır.[475] Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Rusya'nın bölgedeki gerginlikten endişe duyduğunu ifade etmiştir.[476] Arap Birliği önce Türkiye'ye anlaşmazlığı daha fazla büyütmeme çağrısı yaparak taraflar arasında ciddî bir diyalogun başlaması gerektiğini ifade ederken;[477] daha sonra bir bildiri yayınlayarak Türkiye'nin tehditlerine karşı Suriye ile dayanışma içinde olduklarını açıklamıştır.[478] En sert tepki Libya'dan gelmiş ve Libya lideri Kaddafi Suriye'ye

---

ile mücadele konusunu üçlü çerçevede ele almayı kararlaştırmışlardır. e) Suriye tarafı, bu tutanakta sözü edilen hususların uygulanması ve somut sonuçların sağlanması için gerekli tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir."

[472] Alan MAKOVSKY, Defusing the Turkish-Syrian Crisis: Whose Triumph?," **Middle E. Insight**, January/February 1999, http://www.washingtoninstitute.org/templateC06.php?CID=383, (10 Mart 2011).

[473] Hürriyet, 3 Ekim 1998.

[474] Hürriyet, 8 Ekim 1998.

[475] Milliyet, 6 Ekim 1998.

[476] Milliyet, 7 Ekim 1998.

[477] Milliyet, 5 Ekim 1998.

[478] Hürriyet, 11 Ekim 1998.

yapılacak bir saldırıyı kendilerine yapılmış sayacaklarını ifade etmiştir.[479]

Kriz süresince Türkiye'nin Suriye'yi PKK terorizminden dolayı sorumlu tutmasına yönelik olarak ciddî bir eleştiri de gelmemiştir. Aksine, Suriye yönetimini PKK ile olan ilişkisini kesmeye çağıran açıklamalar yapılmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği durdurması için uzun süredir uyarıldığını[480] ve Suriye'den PKK'ya verdiği desteği çekmesini istediklerini açıklamıştır.[481] Benzer bir açıklama ABD Savunma Bakanından gelmiş; Cohen, PKK'nın terorist bir örgüt olduğunu vurgulayarak bu örgütün Suriye'de faaliyet göstermesine izin verilmemesi gerektiğini söylemiştir.[482]

3. 1998 Krizinin Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi

a. Türkiye'nin Meşru Müdafaa İddiası

Türkiye, Suriye'ye yönelttiği kuvvet kullanma tehdidini meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. Zaten Türkiye, daha krizden önce, 23 Ocak 1996 tarihli notayla meşru müdafaa hakkını saklı tuttuğunu açıklamıştır.[483] Bu sert notada, Suriye'nin PKK'ya destek fiilleri sayıldıktan sonra, "*Suriye'nin bu eylemlerinden derhâl vazgeçmediği takdirde, Türkiye doğacak bütün sonuçlarıyla meşru müdafaaya başvurma ve can ve mal kaybından doğan zararlarının tazminini her şart altında*

[479] Hürriyet, 7 Ekim 1998; Milliyet, 7 Ekim 1998.
[480] Hürriyet, 3 Ekim 1998.
[481] Milliyet, 7 Ekim 1998; Hürriyet, 10 Ekim 1998.
[482] Milliyet, 11 Ekim 1998.
[483] Hakkında resmî bir açıklama yapılmamasına rağmen ilk olarak 7 Haziran 1996 tarihli Cumhuriyet gazetesine yansıyan nota için bkz. Cumhuriyet, 7 Haziran 1996. Ayrıca bkz. Mahmut Bali AYKAN, "The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View," **Middle E. Pol'y**, Vol. 6, No. 4, (1999), s. 176; YETKİN, s. 38-40; Şükrü ELEKDAĞ, "Suriye'ye Karşı Strateji Yokluğu," Milliyet, 21 Eylül 1998, www.milliyet.com.tr/1998/09/21/yazar/elekdag.html, (10 Mart 2011).

talep etme hakkını saklı tutmaktadır..." ifadesi yer almıştır.[484]

Cumhurbaşkanı Demirel de, krizin başlangıcında, Türkiye'nin "*Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkı*"nı saklı tuttuğundan söz etmiştir. Bu ifadelerle meşru müdafaa hakkının kastedildiği açıktır. Hüsnü Mübarek aracılığıyla Suriye'ye verilen ültimatomda ise Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı açık şekilde vurgulanmıştır. Ültimatomda, eğer Suriye PKK'yı desteklemekten derhâl vazgeçmezse Türkiye'nin "*doğal olan meşru müdafaa hakkına başvurma ve can ve mal kaybından doğan zararlarının tazminini her şart altında talep etme hakkını*" saklı tuttuğu ifade edilmiştir.[485]

b. Türkiye'nin Meşru Müdafaa İddiasının Hukukî Değerlendirmesi

aa. PKK Eylemlerinin Meşru Müdafaa Hakkının Silâhlı Saldırı Koşulu Bakımından Değerlendirilmesi

Münferit PKK saldırıları silâhlı saldırı eşiği bakımından değerlendirildiğinde, Saldırının Tanımı Kararı ve *Nikaragua* yargısı temelinde bunların tek başlarına silâhlı saldırı olarak kabulü zordur. Saldırının Tanımı Kararının 3. maddesi çerçevesinde meşru müdafaa hakkına başvurulabilmesi için, PKK eylemlerinin doğrudan saldırı ölçeğinde olması gerekir. UAD'nin *Nikaragua* yargısında getirdiği "boyut ve etki" ölçütü gereğince PKK eylemlerinin, "*boyutu ve etkileri bakımından*" "*sadece bir sınır olayı olarak değil*, *silâhlı bir saldırı olarak*" nitelendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yine aynı karar gereğince, PKK eylemleri, "*silâhlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*" olmalıdır.

Ancak devletlerin 11 Eylül saldırıları sonrası dönemdeki uygulamasında, kimi münferit PKK saldırılarından daha küçük ölçekteki saldırıların dahi silâhlı saldırı

[484] YETKİN, s. 40.
[485] YETKİN, s. 63.

olarak değerlendirildiği görülmektedir. Hizbullah'ın, 2006 Temmuzunda Lübnan topraklarından gelerek Lübnan-İsrail sınırında düzenlediği bir saldırıyla üç İsrail askerini öldürmesi ve ikisini kaçırması[486] üzerine düzenlenen Güvenlik Konseyi oturumunda pek çok devlet İsrail'in meşru müdafaa hakkını açıkça tanımıştır.[487]

PKK'nın Türkiye'nin Suriye'ye kuvvet kullanma tehdidi yöneltmesinden önce düzenlediği kimi münferit saldırılar, Hizbullah'ın anılan saldırısından daha büyük ölçeklidir. 1998 Eylülünden önceki son büyük PKK saldırısı bu büyük ölçekli saldırılardan biridir. Beytüşşebap'ta bir sınır taburuna 4 Ağustosta düzenlenen saldırıda 15 asker ölmüş; 25 asker yaralanmıştır.[488] Tabur büyüklüğündeki askerî hedeflere kalabalık gruplar ve ağır silâhlarla gerçekleştirilen bu ölçekteki münferit saldırılar, 11 Eylül saldırıları sonrasında, devletler tarafından meşru müdafaa hakkına vücut veren saldırılar olarak kabul edilmektedir.

Münferit PKK saldırılarının silâhlı saldırı oluşturup oluşturmadığı tartışması bir yana, doktrinde taraftar bulan görüş gereğince terorist örgütler de dâhil olmak üzere düzensiz silâhlı grupların süregelen eylemleri bir bütün olarak silâhlı saldırı oluşturabilir.[489] Bu konuda verilmiş bir yargı kararı olmamasına rağmen; UAD *Nikaragua* kararında, düzensiz silâhlı grupların düzenlediği saldırıların hep birlikte silâhlı saldırı olarak kabul edilebileceğini dolaylı olarak ifade etmiştir.[490]

Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığının Öcalan davasında hazırladığı iddianameye göre, PKK örgütü, 22 Şubat 1999 tarihine kadar 6.036 saldırı gerçekleştirmiş; güvenlik güçleriyle 8.257 çatışmaya girmiş; 3.071 bombalama

---

[486] http://www.nytimes.com/2006/07/13/world/middleeast/13mideast.html, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5179434.stm, (10 Mart 2011).
[487] U.N. Doc. S/PV. 5489 (2006), U.N. Doc. S/PV.5493 (2006). Konu hakkında ayrıca bkz. RUYS, s. 350.
[488] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=136&Yil=1998&Ay=8, (10 Mart 2011).
[489] Bu görüşü destekleyen yazarlardan bazıları, Arend ve Beck, Biggio, Brownlie, Byers, Cassese, Dinstein, Gündüz ve Rowles'dir. Konu hakkında bkz. **yukarıda**, s. 77.
[490] Bkz. **yukarıda**, s. 79.

eyleminde bulunmuş; 388 gasp, 1.046 adam kaçırma ve hürriyeti tahdit suçu işlemiştir. PKK'nın gerçekleştirdiği eylemler sonucu 4.472 sivil, 3.874 asker, 247 polis ve 1.225 geçici köy korucusu ölmüş; 16.362 kişi yaralanmıştır.[491] Bu istatistikî bilgi, PKK eylemlerinin bir bütün olarak, hem Saldırının Tanımı Kararının 3. maddesi çerçevesinde "doğrudan saldırı" ölçeğinde hem de *Nikaragua* yargısında sözü edilen "*silâhlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*" olduğunu göstermektedir. Eğer Suriye bizzat kendi ordusunu kullanarak Türkiye'ye bir doğrudan silâhlı saldırı yöneltse, muhtemelen bu ölçüye ulaşmış bir kayba neden olamayacaktır.

Münferit PKK saldırılarının meşru müdafaa hakkına vücut vermeyeceği kabul edilse dahi, bu saldırılar süreklilik arz etmektedir ve bir bütün olarak değerlendirildiği takdirde silâhlı saldırı oluşturacak boyuttadır. Nitekim doktrinde de Ruys, PKK saldırılarını silâhlı saldırı olarak nitelendirmektedir.[492]

bb. Türkiye'nin Kuvvet Kullanma Tehdidinin Meşru Müdafaa Hakkının Diğer Koşulları Bakımından Değerlendirilmesi

aaa. Güvenlik Konseyine Bilgi Vermek

Türkiye Güvenlik Konseyini bilgilendirmemiştir. Türkiye'nin Konsey tarafından krizi tırmandıran taraf olmakla suçlanmaktan çekindiği için konuyu Konseyin gündemine taşımaktan çekinmiş olması muhtemeldir.[493] Bildirimin yapılmamış olmasına rağmen, alınan karşı tedbirlerin meşru müdafaa çerçevesinde alınan tedbirlerden olduğu açıksa, bildirim koşuluna uymamak meşru müdafaa hakkının ileri sürülmesine engel olmayacaktır. Ayrıca meşru müdafaa hakkının

[491] Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının 1999/98 esas numaralı iddianamesi, (PİRİM ve ÖRTÜLÜ, s. 283).
[492] Tom RUYS, "Quo Vadit Jus ad Bellum?: A Legal Analysis of Turkey's Military Operations against the PKK in Northern Iraq," **Melb. J. Int'l L.**, Vol. 12, (2008), s. 350.
[493] AYKAN, s. 179.

kullanılmasına konu olan olayın doğrudan değil, dolaylı yollarla Konseyin önüne gelmesi de mümkündür.[494]

Konseye bildirim koşulunu yerine getirmemek Türkiye'nin meşru müdafaa iddiasını zayıflatmamıştır. Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidinin meşru müdafaa hakkına dayandığı açıktır. Ayrıca Güvenlik Konseyi sorunu kendiliğinden gündemine alabileceği gibi Suriye de sorunu Konseyin önüne götürebilirdi. Ancak Konsey konuyu gündemine almadığı, gibi Suriye de olayı Konseyin önüne götürmemiştir.

bbb. Orantılılık Koşulu

Orantılılık ilkesinin matematiksel olarak belirlenmesinin imkânsızlığına rağmen, Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidinin orantılılık ilkesiyle bağdaşıp bağdaşmadığının belirlenmesi güçlük arz etmemektedir. Çünkü Türkiye, Suriye'nin dolaylı saldırısına son vermek amacıyla kuvvet kullanma tehdidinde bulunmakla yetinmiştir. Söz konusu tehdit, Öcalan'ın Suriye'den çıkartılmasına yetmiş; Türkiye'nin kuvvet kullanmaya dayalı önlemler almasına gerek kalmamıştır. Türkiye'nin meşru müdafaa hakkına dayanarak aldığı karşı önlem kuvvet kullanmanın doğuracağı ciddî sonuç ve kayıplara yol açmamış; dolayısıyla Türkiye meşru müdafaa hakkının orantılılık koşulunu ihlâl etmemiştir.

ccc. Zorunluluk Koşulu

Türkiye, sorunu barışçı yollarla çözmek ve Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmek için pek çok diplomatik girişim yapmış; ancak herhangi bir sonuç elde edememiştir. Örneğin artan terör olayları nedeniyle Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı tarafından 27 Aralık 1991'de sınır güvenliği konusunda uyarılan

[494] DINSTEIN, s. 211.

Suriye'nin Ankara Büyükelçisi,[495] 7 Ocak 1992'de Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin tarafından aynı konuda yine uyarılmıştır.[496] 3 Mart 1992'de ise, bu kez Başbakan Demirel büyükelçiyi çağırarak PKK'nın Bekaa Vadisi'ndeki mevcudiyeti konusunda uyarıda bulunmuştur.[497]

Türkiye PKK terörüyle ilgili olarak Suriye'ye pek çok heyet göndermiştir. Örneğin 1993 Kasımında, Başbakanlık Başdanışmanı Vural başkanlığındaki bir Türk heyeti Suriye'ye giderek Esad'la görüşmüştür.[498] Ziyaret sonrasında Vural, "*Türkiye ve Suriye arasındaki gergin ilişkileri görüşme yoluyla düzeltme yollarının aranacağını*" söylemiştir. Başbakanlık Başdanışmanı'na göre, iki devlet arasındaki ilişkilere soğukkanlı bakılmalıdır. Basında Suriye'ye karşı başlatılan savaş çığırtkanlığı bu ülke ile diyalog kurulmasını güçleştirmektedir.[499] Aynı ay içinde Emniyet Genel Müdürü Ağar, Öcalan'ın Suriye'de yakalanması hâlinde Türkiye'ye iade edilmesinin bu devletten resmen istendiğini açıklamıştır.[500]

Türkiye'nin girişimlerinden bazıları en üst düzeyde gerçekleşmiştir. Başbakan Özal ile birlikte 1987 Temmuzunda Suriye'ye giden Türk yetkililer Öcalan'ın iadesini istemişler; ancak kendilerine Öcalan'ın Suriye'de olmadığı cevabı verilmiştir.[501] Nisan 1992'de İçişleri Bakanı Sezgin Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmesini talep etmek için aralarında güvenlikle ilgili üst düzey yetkililerin ve terörle ilgili akademisyenlerin de bulunduğu bir heyetle Şam'a gitmiştir.[502] Ocak

[495] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=220&Yil=1991&Ay=12, (10 Mart 2011).
[496] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=216&Yil=1992&Ay=1, (10 Mart 2011).
[497] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=213&Yil=1992&Ay=3, (10 Mart 2011).
[498] Milliyet, 7 Kasım 1993; Milliyet, 9 Kasım 1993.
[499] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=200&Yil=1993&Ay=11, (10 Mart 2011).
[500] Milliyet, 21 Kasım 1993.
[501] Milliyet, 17 Temmuz 1987;
http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1987/temmuz1987.htm, (10 Mart 2011).
[502] Milliyet, 14 Nisan 1992; Milliyet, 15 Nisan 1992,
http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=215&Yil=1992&Ay=4, (10 Mart 2011).

1993'te bu sefer Başbakan Demirel Suriye'ye gidip Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'la görüşmüştür.[503] Demirel, Esad'dan Öcalan'ın Türkiye'ye verilmesini açıkça talep etmiş ama bu isteğe bir yanıt alamamıştır.[504] Sezgin ve Demirel'in ziyaretlerinin ardından Suriye'nin PKK'ya verdiği destek en azından belli bir süre için azalmış; ancak son bulmamıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Demirel, 1995 Eylülünde, Abdullah Öcalan'ın hâlâ Suriye'de yaşadığından şikâyet ediyor ve bunun Türkiye'yi rahatsız ettiğini söylüyorken; Dışişleri Bakanı İnönü Ankara'ya Suriyeli meslektaşı Faruk El Şara'ya ülkesinin PKK konusundaki endişelerini anlatmaktadır.[505]

Türkiye, Irak'ın Kuzey Irak'taki Türk operasyonlarıyla ilgili olarak ileri sürdüğü iddialara cevaben Güvenlik Konseyine gönderdiği 27 Haziran 1996 tarihli mektupta Suriye'yi BM'ye şikâyet etmiştir. Mektupta, PKK ve liderinin bir BM üyesi devletten, Suriye'den destek ve koruma aldığının herkesçe bilinen bir gerçek hâline geldiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Suriye'nin tutumunun sadece iyi komşulukla çelişmekle kalmadığı, aynı zamanda BM Genel Kurulunun 9 Aralık 1994 tarih ve 49/60 Sayılı "Uluslararası Terorizmin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Önlemler

---

Suriye ziyareti sonrasında Sezgin Esat'la yaptığı görüşmeyle ilgili olarak "*PKK'nın Bekaa Vadisi'nde üslendiğini, liderinin ise Şam'da ikamet ettiğini, bütün dünya kamuoyuna buradan beyanat verdiğini, yardım gördüğü ülkelerin arasında Suriye'nin de olduğunu söylediğini bildirdim…Gereğini yapın dedim. Bekaa kimin denetiminde ise sorunu onun halletmesi gerektiğini söyleyince de, bana kendi denetimlerinde olduğunu ve sorunun halledileceğini söyledi*" demiştir. Açıklama için bkz. Milliyet, 17 Nisan 1992.

[503] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=204&Yil=1993&Ay=1, (10 Mart 2011).

[504] Daha sonra Demirel, gazeteci Murat Yetkin'e bu ziyarette Suriye Devlet Başkanı Hafız Esat'la yaptığı 4.5 saatlik görüşmeyle ilgili olarak şunları söylemiştir:

"*Dedim ki 'Böyle komşuluk olmaz. Bu adam benim vatandaşlarımı...öldürüyor. Bunun talimatını buradan veriyor. Bu ne Müslümanlığa, ne komşuluğa ne dostluğa sığar. Bu adamı buradan çıkarın, bize verin.' 'Hayır, burada değil' dedi. Bunun üzerine dosyadan kâğıdı çıkarttım. Adamın kaldığı adresler, kullandığı telefon numaraları hepsi yazılı. Kendisine verdim. Dedim ki, 'Şu anda Lazkiye'de şu numarada. Şimdi ararsan orada bulursun.' Kağıdı aldı, pişkinlikle katladı, cebine koydu...*" Konu hakkında bkz. YETKİN, s. 32.

[505] Konu hakkında bkz. http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/eylul1995.htm, (10 Mart 2011).

Hakkında Deklarasyonu"[506] ile 22 Aralık 1995 tarih ve 50/186 Sayılı "İnsan Hakları ve Terorizm Kararı"nda[507] öngörülen yükümlülüklere aykırılık oluşturduğu da ifade edilmiştir.[508] Suriye ise, BM Genel Sekreterine ve Güvenlik Konseyine gönderdiği mektupta Türkiye'nin iddialarını reddetmiştir. Suriye'ye göre, sorun Türkiye'nin iç sorunuydu ve Suriye, bu soruna hiçbir şekilde ve hiçbir zamanda müdahil olmamıştı.[509]

Türkiye, 23 Ocak 1996'da, PKK'yı desteklemeye son vermesi ve Öcalan'ı ülkesinden çıkarması talebini bu kez bir notayla Suriye'ye iletmiştir. 23 Ocak 1996 tarihli notada, Türkiye'nin PKK terörüyle ilgili olarak Suriye'den talep ettikleri sayılmış ve bu taleplere aykırı davranılırsa Türkiye'nin meşru müdafaa ve zararlarının tazminini talep etme hakkını saklı tuttuğu ifade edilmiştir. Ancak bu sert nota da Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kesmeye yetmemiştir. Tüm bu girişimler, Türkiye'nin 1998'de giriştiği kuvvet kullanma tehdidinden önce sorunu barışçı yollarla çözmek için gerekli çabayı sarf ettiğini göstermektedir.

ddd. Aciliyet Koşulu

Türkiye'nin aciliyet koşuluna uygun hareket edip etmediğini belirleyebilmek için, kuvvet kullanma tehdidinin silâhlı saldırı oluşturan terör eyleminden hemen sonra ya da mantıklı bir süre içerisinde yöneltilip yöneltilmediğine bakmak gerekmektedir. Türkiye'nin Suriye'ye karşı kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasından önce gerçekleştirilen son büyük PKK saldırısı 4 Ağustos 1998'de düzenlenmiştir. Beytüşşebap'ta bir sınır taburuna düzenlenen saldırıda 15 asker

[506] G.A. Res. 49/60, U.N. GAOR, 49th Sess., U.N. Doc. A/Res/49/60 (1994).
[507] G.A. Res. 50/186, U.N. GAOR, 50th Sess., U.N. Doc. A/RES/50/186 (1995).
[508] U.N. Doc. S/1996/479.
[509] U.N. Doc. S/1996/635.

ölürken 25 asker yaralanmıştır.[510] Ancak bu son saldırının da, tıpkı bu tarihin öncesinde ve sonrasında gerçekleşen terör saldırıları gibi, süregelen bir terorist faaliyetin parçası olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'ye yönelen silâhlı saldırının Suriye ile yaşanan kriz sırasında da sürmekte olduğu söylenebilir. Üstelik eğer bir gecikme söz konusuysa bu, Türkiye'nin sorunu çözmek için yaklaşık 14 yıl boyunca barışçı yollarda ısrar etmesinden kaynaklanmaktadır.[511] Bu hususlar göz önüne alındığında Türkiye'nin aciliyet koşulunu ihlâl etmediği sonucuna varılacaktır.

cc. PKK'nın Eylemlerinin Suriye'ye İzafe Edilebilirliği

aaa. Uluslararası Yargı Kararları Işığında

UAD'nin *Nikaragua* yargısındaki doktrinde "etkin kontrol" ölçütü olarak adlandırılan görüşü gereğince, Suriye'nin hukukî sorumluluğunun gündeme gelmesi için; bu devletin PKK saldırılarının ve silâhlı faaliyetlerinin etkin kontrolüne sahip olması gerekmektedir.

PKK gibi lider kültüne dayanan bir örgütün liderini başkentinde barındırmak Suriye'yi PKK üzerinde çok etkili kılmış; en azından PKK'nın Suriye'nin politikası dışına çıkmasını engellemiştir. Ancak UAD'nin "etkin kontrol" ölçütü, devletin sorumluluğu açısından çok yüksek bir eşiği temsil etmektedir. Öcalan'ın Suriye'de barınması, Suriye'nin PKK saldırıları üzerinde etkin kontrole sahip olduğu ortaya konmadığı sürece, anılan eşiğin altında kalacaktır.

Divan, düzensiz silâhlı gruplara barınak sağlanması hâlinde devletin sorumluluğunun doğup doğmayacağı sorusunun cevabını vermediği için, Öcalan'ın Suriye'de, örgüt üyelerinin ise Bekaa vadisindeki Mahsum Korkmaz kampında

[510] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=136&Yil=1998&Ay=8, (10 Mart 2011).
[511] Elekdağ, 1996'da yazdığı makalede, Türkiye'nin bu hareketsizliğini eleştirmekte ve meşru müdafaa hakkının ileri sürülmesini ve BM Antlaşması'nın 2(4). maddesini ihlâl eden Suriye'ye karşı harekete geçilmesini savunmaktadır. Konu hakkında bkz. ELEKDAĞ, 1996, s. 47-49.

barınmalarının hukukî sonucu *Nikaragua* yargısı bakımından açık değildir. Ancak UAD, *asilere silâh veya lojistik veya başka tür destekler sağlamayı* silâhlı saldırı saymayarak bunları meşru müdafaa hakkını doğuran fiiller olarak görmediğine göre,[512] Suriye'nin Öcalan'ı ülkesinde barındırması, silâhlı saldırı olarak kabul edilmeyecek ve Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı doğmayacaktır.

UAD'nin *Tahran* yargısı esas alındığında da sonuç değişmeyecektir. Zira PKK liderlerinin ve silâhlı unsurlarının Suriye'nin görevlisi ya da organı olarak resmî bir statüye sahip olduklarına dair bir belirti olmadığına göre, *Tahran* kararı gereğince PKK eylemlerinin Suriye'ye izafe edilmesi mümkün olmayacaktır.

EYUCM'nin *Tadic* kararı gereğince Suriye'nin hukukî sorumluluğunun doğabilmesi için PKK'nın saldırılarına ilişkin özel emir ve talimat vermesi gerekmemektedir; ancak bu eylemlerin planlanması ve denetlenmesine katılmalıdır. *Tadic* yargısı da devlet dışı grupların eylemlerine destek, teşvik veya göz yumulmasını yeterli görmeyip devletin özel şahıs ya da grupları yönetmesi ya da kontrol altında tutması şartını aradığı için Suriye'nin sorumluluğunun gündeme gelmesi *Tadic* kararı gereğince de güçtür.

bbb. Devletlerin Uygulaması Işığında

Devletlerin uygulamasının Türkiye'nin Suriye'ye yönelttiği kuvvet kullanma tehdidini meşru kılabilmesi için örf ve adet hukukunun terörü destekleyen devletlere yönelik kuvvet kullanma fiillerini meşru kılacak şekilde evrilmiş olduğunun ortaya konması gerekmektedir. Harry, asilere silâh, lojistik veya diğer destekleri silâhlı saldırı saymayan Divanın bu yargısının uluslararası hukuk ile devletlerin uygulaması

[512] *Nikaragua* yargısı, parag. 195, 247.

arasındaki uyumun azalması sonucunu doğuracağını daha 1987'de yazmıştı.[513]

Yazarın öngörüsü 2001'de gerçekleşmiş; 11 Eylül saldırılarından sonra ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a karşı kullandıkları kuvvet uluslararası toplumdan çok geniş destek görmüştür. Bu geniş desteğe dayanılarak, örf ve adet hukukunun terörü destekleyen devletlere karşı kuvvet kullanılmasına izin verecek şekilde evrildiği; *Nikaragua* ve *Tahran* yargılarının artık örf ve adet hukukunu yansıtmadığı ileri sürülmüştür.[514] Gerçekten de uluslararası toplum, Afgan yönetiminin 11 Eylül saldırılarından dolayı sorumlu olduğunu kabul etmiş gözükmektedir. Bu geniş konsensus, devletin devlet dışı aktörlerin eylemlerinden sorumlu olmasının kapsamının genişlediğinin işaretidir.

Devletlerin uygulamasındaki 11 Eylül saldırılarından sonraki eğilim, dolaylı saldırılar karşısında meşru müdafaa hakkının daha kolay kullanılabilir olması yönündedir.[515] Avustralya Başbakanı'nın, El Kaide'nin Aralık 2002'de yaklaşık 80 Avustralyalının ölümüne yol açan Bali saldırısından sonra, ülkesinin komşu devletlerdeki terorist grupları veya üsleri vurmaya hakkı olması gerektiğinden ve Rusya Başkanı Putin'in Eylül 2002'de ülkesinin Gürcistan'da üslenen Çeçen ayrılıkçılara karşı kendini savunma hakkını saklı tuttuğundan söz eden açıklamaları bu eğilimin yansımalarıdır.[516]

11 Eylül 2001'deki saldırılardan sonra ABD'ye verilen geniş destek ve dolaylı saldırılar karşısında meşru müdafaa hakkının daha kolay kullanılır olması, Türkiye'nin 1998'in Eylül ve Ekim aylarında Suriye'ye yönelttiği kuvvet kullanma

[513] HARRY, s. 1303.
[514] Bkz. **yukarıda**, s. 105.
[515] RUYS & VERHOEVEN, s. 296.
[516] RUYS & VERHOEVEN, s. 298; Christian J. TAMS, "The Use of Force against Terrorists," **Eur J. Int'l L.**, Vol. 20, (2009), s. 380.

tehdidinin örf ve adet hukuku temelinde uluslararası hukuka uygun olduğunun tespiti niteliğindedir. Tıpkı Afganistan'ın El Kaide liderini ülkesinde barındırmış olması gibi Suriye de PKK liderini ülkesinde, üstelik başkenti Şam'da barındırmıştır. Suriye'nin PKK'ya verdiği diğer destekler bir yana, salt bu bile, devletlerin 11 Eylül saldırıları sonrasındaki uygulamasında Suriye'yi PKK'nın eylemleri dolayısıyla sorumlu kılmak için yeterli gözükmektedir.

II. TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK'TAKİ PKK VARLIĞINA KARŞI KUVVET KULLANMASI VE ULUSLARARASI HUKUK

A. Kuzey Irak'taki PKK Varlığı

1. I. Körfez Savaşına Kadar Olan Dönem

PKK, Kuzey Irak'ın önemini daha silâhlı eylemlerine başlamadan anlamış ve sınır bölgesine yerleşmeyi hedeflemiştir.[517] Zira örgüt tarafından yapılan keşif çalışmalarında sağlam bir cephe gerisi oluşturmak amacına en uygun alanlar olarak Kuzey Irak ve İran'ın Türkiye sınırına yakın bölgeleri seçilmiştir.[518] Bölgeye yerleşmek için 1981 Temmuzunda Irak Kürtleri ile ilişkilerini geliştirme kararı alan PKK, Kürt gruplarla anlaşma zemini aramaya başlamıştır.[519] PKK'nın çabaları sonuç vermiş; 1983 Temmuzunda KDP ve PKK, "KDP-PKK Dayanışma İlkeleri" adı altında bir protokol imzalamışlardır.[520]

KDP ile ittifak PKK'ya askerî alanda yeni imkânlar sunmuş; bu sayede örgüt, Irak-Türkiye sınır bölgesine yerleşme imkânı bulmuştur. PKK sınır bölgesinde pek

[517] İMSET, s. 99.
[518] AYGAN, s. 25.
[519] İMSET, s. 99.
[520] Bkz. **yukarıda**, s. 24.

çok kamp kurmuştur.[521] Suriye ve Lübnan'daki kamplarda bulunan PKK'lıların bir bölümü bu kamplara kaydırılmıştır.[522] PKK bir süre sonra sınır karakollarına saldırmaya başlamıştır.

KDP, 1987 Mayısında bir bildiri yayınlayarak PKK ile olan protokolü fesh ettiğini açıklamıştır.[523] Bildiride, PKK'nın protokol hükümlerine uymadığı ve KDP'ye karşı saldırgan bir tutum izlemeyi sürdürdüğü açıklanmakta; ayrıca PKK'nın gerek Irak'taki gerekse Irak dışındaki terorist faaliyetlerinin "Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi"yle çeliştiği vurgulanmaktadır.[524]

PKK, KDP ile ilişkilerinin bozulmasının ardından KYB ile ittifaka yönelmiştir. 1987'de başlayan bu yakınlaşmanın bir işareti olarak KYB, Kuzey Irak'ta görev yapan Türk mühendislerini kaçırmış; karşılığında ise Türkiye'deki "*tutsak PKK militanlarının serbest bırakılmasını*" istemiştir.[525] KYB yetkilileri, 1988 Ocağında Londra'da yaptıkları açıklamada, "*prensip olarak PKK'yı destekliklerini, ancak kadın ve çocukların öldürülmesine, PKK'nın Batı Avrupa'da terör eylemlerine girişmesine karşı olduklarını*" açıklamışlardır.[526] 3 Haziran 1988 tarihinde PKK-KYB ittifakı resmiyet kazanmış; Brüksel ve Viyana'da aynı anda yapılan açıklamalarda, PKK ile KYB arasında ittifak protokolünün imzalandığı bildirilmiştir.[527]

---

[521] Bkz. **yukarıda**, s. 25.
[522] Suriye'den Kuzey Irak'a geçişte başlıca iki yol kullanılmıştır. Önemli PKK kadroları önce İran'a havayoluyla gidip daha sonra Irak'a geçerken, alt düzey kadrolar yaya olarak önce Suriye üzerinden Türkiye'ye, daha sonra da Türkiye üzerinden Irak'a geçmişlerdir. Konu hakkında bkz. İMSET, s. 102; ÖZCAN, s. 228-229. Ayrıca bkz. GUNTER, 1997, s. 116.
[523] İMSET, s. 225.
[524] Ümit ÖZDAĞ, **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1999, s. 49.
[525] İMSET, s. 227; http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1987/subat1987.htm, (10 Mart 2011).
[526] http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1988/ocak1988.htm, (10 Mart 2011).
[527] http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1988/haziran1988.htm, (10 Mart 2011). Protokol metni için bkz. ÖZDAĞ, 1999, s. 50-52.

Irak'ın Kürtlere karşı Şubat 1988 - Eylül 1988 arasında yürüttüğü "Anfal Harekâtı" Irak'taki Kürt gruplar arasındaki dengeyi PKK lehine değiştirmiştir. Irak'taki Kürt hareketi, İran-Irak Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Irak birlikleriyle baş başa kalmış ve eşit olmayan bu savaşta yıkıma uğramıştır.[528] PKK, Irak'ın Türkiye ile olan sınır bölgesinde sivillerin terk ettiği köylere yerleşerek yeni kamplar oluşturmuştur.[529] Irak Kürt hareketinin zayıflaması, Irak ordusuyla Kürt gruplar arasındaki çatışmalara PKK'nın katılmaması ve Irak'ın Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına artık izin vermemesi PKK'nın Kuzey Irak'ta yeniden güçlenmesi sonucunu doğurmuştur.

2. I. Körfez Savaşı – II. Körfez Savaşı Arasındaki Dönem

1991'deki I. Körfez Savaşı'nın sonuçları da PKK'ya yaramıştır. Irak'ın savaşta mağlup olmasını fırsat bilen Şiîler güneyde, Kürtler ise kuzeyde Saddam Hüseyin rejimine karşı ayaklanmışlardır. Irak yönetimi, ABD ve müttefiklerinin ayaklanmalara ilk başta destek olmamalarının da etkisiyle, önce Şiî sonra Kürt ayaklanmalarını bastırmıştır. 1988'de yaşanandan çok daha büyük bir Kürt göçü Türk ve İran sınırlarına doğru yönelmiştir.[530] ABD ve müttefiklerinin düzenledikleri Huzur Operasyonu ve Irak'a dikte ettikleri "uçuşa yasak bölgeler" uygulamasıyla birlikte, Irak'ın hukukî ve fiilî olarak 36. paralelin kuzeyinden çekilmesinin PKK'yı etkileyen başlıca iki sonucu olmuştur. Bunlardan ilki, PKK'nın Türk-Irak sınır bölgesinin Irak tarafına hâkim olması; diğeri ise Türkiye'nin, 1988'den bu yana gerçekleştiremediği sınır ötesi operasyonlarının 1991'den itibaren tekrar başlamasıdır.

[528] BULLOCH & MORRIS, s. 163.
[529] İMSET, s. 248.
[530] Bu sürecin ayrıntıları için bkz. BULLOCH & MORRIS, s. 1-30; LAIZER, s. 1-34.

Bu yeni dönemde, başlangıçta, KDP ve KYB, Türkiye'nin çabaları sonucu PKK'ya karşı açıkça cephe almışlardır. Bu doğrultuda, KDP, KYB ve diğer altı küçük Kürt grubun bir araya gelmesiyle oluşturulan Irak Kürdistan Cephesi, Ekim 1991'de PKK ile mücadele etme niyetini açıklamıştır.[531] PKK'nın Kuzey Irak kolu olarak kurulan PAK'a (Partiya Azadiya Kürdistan) yakın isimlerden Sindi aşireti üyesi Sadık Ömer'in 1992 Haziranında öldürülmesiyle yeniden tırmanan KDP-PKK gerilimi yaz boyunca devam etmiştir. Irak Kürtlerinin Kuzey Irak'ta federe bir devlet kurduklarını ilân ettikleri gün olan 4 Ekim 1992'de, KDP ve KYB güçleri, PKK'ya karşı büyük bir saldırı başlatmışlardır.[532] Peşmergelerin PKK'ya yönelik saldırısı devam ederken Türk ordusunun da çatışmalara KDP ve KYB lehine müdahil olmasıyla PKK iki ateş arasında kalmıştır. Ağır kayıplara uğrayan PKK, 30 Ekim 1992'de, Bölgesel Kürt Yönetimi ile anlaşmak zorunda kalmıştır. PKK, Kuzey Irak'ta bulunan bütün üyelerinin bölge yasalarına uyacağını, Kuzey Irak'ı askerî faaliyetleri için kullanmayacağını ve Kürdistan Cephesi'ne karşı siyasî faaliyette bulunmayacağını taahhüt etmiştir. Aynı anlaşmaya göre, Kuzey Irak'ta kalmak isteyen PKK'lılar Türkiye sınırından uzak ve bölgesel hükûmetin belirleyeceği yerlere taşınacaklardır ve PKK'nın siyasî faaliyette bulunmasına izin verilecektir.[533]

1992'de yediği darbeye rağmen, Kuzey Iraklı Kürt gruplar arasındaki ilişkilerin istikrarsızlığı PKK'ya kendisine güvenli bölgeler yaratması için daha

[531] GUNTER, 1997, s. 117.
[532] GUNTER, 1997, s. 119-120; http://www.nytimes.com/1992/10/07/world/with-turkish-support-kurds-in-iraq-strike-at-rebel-bases.html, (10 Mart 2011).
[533] ÖZDAĞ, 1999, s. 93-94. Anlaşmadan bir gün önce KYB cephesindeki Osman Öcalan yönetimindeki PKK'lılar KYB peşmergelerine teslim olmuşlardır. Teslim olanlar, İran sınırına yakın bir bölgede ve Talabani'nin kontrolü altında bulunan Zeli kampına yerleştirilmişlerdir. PKK üyelerinin KYB'ye sığınması, Türkiye'de soru işaretleri doğurmuştur. İçişleri Bakanı Sezgin'e göre, Osman Öcalan yönetimindeki grup Talabani'nin elinde esirdir. Talabani ise PKK'lılara silâhlarını bıraktırmadıklarını ve onları konuk saydıklarını açıklamıştır. Konu hakkında bkz. GUNTER, 1997, s. 120; ÖZDAĞ, 1999, s. 94.

büyük fırsatlar sunmuştur.[534] Zira KDP ve KYB'nin 1994 Mayısında birbirleriyle tekrar savaşmaya başlamasından tekrar PKK yararlanmış ve Behdinan bölgesinde yeniden üsler oluşturmuştur.[535] PKK, 25 Ağustos 1995'te KDP hedeflerine yönelik geniş çaplı bir saldırı başlatmıştır.[536] Örgüt, "Şimşek Operasyonu" adını verdiği bu saldırısında yirmi ayrı noktadan KDP hedeflerine karşı harekete geçmiştir. Taraflar 10 Aralık 1995'te ateşkes anlaşması imzalamışlardır.[537] PKK ve KDP'nin 1996 Martında imzaladıkları anlaşma hükümlerine göre ise, PKK Kuzey Irak'taki faaliyetlerini serbestçe yürütecek; diğer Kürt örgütlere tanınan hakların aynısı PKK'ya da tanınacak ve Kuzey Irak'ta demokratik bir federasyon kurulması için çalışmalar yapılacaktır.[538]

Ancak KDP ile PKK'nın arası daha sonra yeniden bozulmuş ve Türk ordusunun 14 Mayıs 1997'de Kuzey Irak'a yönelik olarak başlattığı Balyoz operasyonu ile eş zamanlı olarak KDP'ye bağlı peşmergeler PKK'ya karşı saldırıya geçmişlerdir. Türkiye, KDP'li yetkililerinin yardım talebi üzerine KDP'nin harekâtına lojistik destek verdiğini açıklamıştır.[539] KYB ile ittifak hâlinde olan PKK ile KDP arasındaki çatışmalar 1997 ve 1998 boyunca zaman zaman Türkiye'nin de müdahil olmasıyla sürmüştür.[540] Ancak KDP, PKK'ya karşı düzenlediği operasyonları 1999'da durdurmuştur. 2000 yılında ise bu kez PKK ile KYB çatışmaya girmişlerdir.[541]

---

[534] MARTIN, s. 87.
[535] GUNTER, 1997, s. 120-121.
[536] Özdağ, saldırının Dublin sürecine adını veren ve ABD, Birleşik Krallık, Türkiye, KDP ve KYB arasında Dublin'de yapılan toplantıdan bir hafta sonra başlamasına dikkat çekmektedir. Konu hakkında bkz. ÖZDAĞ, 2005, s. 91-92.
[537] ÖZDAĞ, 1999, s. 138-143.
[538] ÖZDAĞ, 1999, s. 147.
[539] http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1997/mayis1997.htm, (10 Mart 2011).
[540] Bu dönemde bölgede yaşanan çatışmalar için bkz. ÖZDAĞ, 2008, s. 207-218.
[541] OLSON, 2002, s. 111-112; ÖZDAĞ, 2008, s. 260-262.

3. II. Körfez Savaşından Sonraki Dönem

PKK, II. Körfez Savaşından sonra, Kuzey Irak'ı kendisi için güvenli bir bölge hâline yeniden getirmiştir.[542] Bu süreçte Irak Kürtlerinin PKK ile karşı karşıya gelmekten ısrarla kaçınmaları ve Irak'taki işgal gücü ABD'nin Türkiye'ye karşı uzunca bir süre sınır ötesi harekât izni vermemesi örgüte bölgede yeniden etkin olma fırsatını tanımıştır.

Türkiye'nin başlangıçtaki politikası, Kuzey Irak'taki bölgesel yönetimi ve Kürt liderleri devre dışı bırakıp sorunu çözmek için doğrudan Bağdat yönetimini muhatap almak olmuştur.[543] Nitekim Türkiye, 2007 Nisanında Irak'a verdiği notada muhatabının Irak merkezî hükûmeti olduğunu ifade etmiştir.[544] Irak'la imzalanan ancak taraflarca onaylanmadığı için yürürlüğe giremeyen terörle mücadele anlaşmasının Ankara'da yapılan görüşmelerine Kürt yönetiminden hiçbir isim davet edilmemiştir.

Türkiye'nin uzun bir aradan sonra Aralık 2007'de sınır ötesi operasyonlarına yeniden başlaması üzerine Bölgesel Kürt Yönetimi PKK'ya yönelik önlemlerini artırma yoluna gitmiştir. Kürt yetkililer, Kandil Dağı'na çıkan tüm yolların peşmerge güçlerince kontrol edildiğini ve PKK'nın lojistik desteğini kesmek amacıyla bölgenin

---

[542] Bkz. **yukarıda**, s. 49-50.

[543] Nitekim Eylül 2007'de Başbakan Erdoğan, terörle mücadele konusunda Irak Cumhurbaşkanı Başbakanı dışında başka bir yetkiliyle görüşmeyeceğini ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/420477.asp, (10 Mart 2011).

[544] Notada Türkiye'nin uzun zamandır PKK'nın Kuzey Irak'taki faaliyetlerine hoşgörü gösterilmesinden duyduğu rahatsızlık ifade edilmiştir. Türkiye'nin muhatabının Irak merkezî hükûmeti olduğu vurgulanırken PKK'ya karşı kararlı, acil ve kalıcı önlem alınması beklentisine yer verilmiştir. Notada, Türkiye'nin beklentisinin Irak'taki PKK faaliyetlerinin sona erdirilmesi, örgütün elebaşlarının yakalanıp iade edilmesi ve Türkiye Irak sınırının kontrol altında tutulması olduğu hatırlatılmıştır. Merkezî hükûmetin yükümlülüklerinin yerine getirmemesi durumunda Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını kullanacağı ifade edilmiştir. Anılan nota için bkz. http://www.mfa.gov.tr/11-nisan-2007_-disisleri-bakanligi-sozcusu-levent-bilman_in-haftalik-olagan-basin-toplantisi-.tr.mfa, http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/405084.asp, (10 Mart 2011).

abluka altına alındığını iddia etmişlerdir.[545] Iraklı Kürtler PKK konusunda Türkiye'ye karşı olan söylemlerini giderek yumuşatırlarken, Türkiye de Iraklı Kürtlere yönelik politikasını değiştirmiş gözükmektedir. Nitekim 1 Mayıs 2008'de Başbakanlık Başdanışmanı başkanlığında Irak'a giden bir Türk heyeti, Irak Başbakanı Nuri El Maliki'den önce, Irak Devlet Başkanı Celal Talabani ve Bölgesel Kürt Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani ile bir araya gelmiştir.[546] Türkiye ve Kürt gruplar arasındaki yakınlaşma 2009 ve 2010'da da sürmüştür.[547] Ancak PKK eldeki çalışmanın hazırlandığı Mart 2011 itibarıyla bölgedeki varlığını hâlâ korumaktadır.

B. Türkiye'nin Kuzey Irak'taki PKK Varlığına Karşı Gerçekleştirdiği Askerî Operasyonlar

Türkiye, 1983 Mayısından bugüne Kuzey Irak'a yönelik pek çok sınır ötesi operasyon gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin PKK'ya karşı Irak'ın ülkesinde gerçekleştirdiği kuvvet kullanma eylemlerinin hukukî temelleri üç dönem hâlinde incelenebilir. İlk dönem, 1983-1988 arasını kapsamaktadır. Bu dönemde düzenlenen operasyonlar Saddam Hüseyin yönetimiyle varılan anlaşmanın sonunda gerçekleştirilmiştir. İkinci dönem, 1991-2003 arasıdır ve bu dönemin özelliği, operasyonların Kuzey Irak'taki otorite boşluğundan yararlanılarak düzenlenmiş olmasıdır. Son dönem ise II. Körfez Savaşı sonrasında düzenlenen operasyonları kapsamaktadır. Bu dönemde Kuzey Irak'ta bir otorite boşluğundan söz edilemez.

---

[545] http://www.cnnturk.com/HaberDetay/Dunya/3/Kurt_yonetimi_PKKya_karsi_onlemleri_artirdi/408718/0, (10 Mart 2011).
[546] http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/444915.asp, (10 Mart 2011).
[547] Türkiye'nin bölgeye ilişkin yeni politikasının ayrıntılı bir analizi için bkz. Henri J. BARKEY, "Turkey's New Engagement in Iraq: Embracing Iraqi Kurdistan," **USIP Special Report 237**, May 2010, http://www.humansecuritygateway.com/documents/USIP_TurkeysNewEngagement_Iraq.pdf, (10 Mart 2011).

Ancak bu defa Türkiye'nin muhatap alması gereken birden fazla otorite vardır: Başını ABD'nin çektiği işgal kuvvetleri, Saddam Hüseyin sonrası kurulan Merkezî Irak Hükûmeti ve artık Irak Anayasasına göre hukukîlik kazanan Kuzey Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi.

1. Irak'la Mutabakat Hâlinde Gerçekleştirilen Operasyonlar (1983-1988)

Bu dönemde üç sınır ötesi operasyon düzenlenmiştir. 1983 Mayısındaki ilk operasyonda kara unsurları kullanılırken; 15 Ağustos 1986 ve 4 Mart 1987 tarihli operasyonlar havadan icra edilmiştir. 1983'teki operasyonda Türkiye'nin resmî açıklamasındaki hedef "*Türk-Irak sınır bölgesindeki bazı silâhlı gruplar*"dır.[548] 1986'da düzenlenen hava harekâtı ve sonrasındaki tüm operasyonlarda ise artık hedef doğrudan PKK'dır. Her üç operasyon da Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın onayıyla gerçekleştirilmiştir. Irak, ilk operasyonu sözlü olarak onaylarken; 1986 ve 1987 operasyonlarına gösterilen rızanın hukukî dayanağını Ekim 1984 yazılı mutabakatı oluşturmaktadır. 1983'teki operasyon uluslararası toplumun dikkatini çekmemiş; 1986 ve 1987'de düzenlenen hava harekâtlarına ise sadece İran ve Libya tepki göstermiş; Batılı devletler operasyonlar karşısında sessiz kalmışlardır.

a. 26 Mayıs 1983 Sınır Ötesi Operasyonu

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta 26 Mayıs 1983'te gerçekleştirdiği ilk sınır ötesi operasyonun hedefi doğrudan PKK değil; Dışişleri Bakanlığının ifadesiyle, Türk-Irak sınır bölgesinde sık sık sınır güvenliğini ihlâl eden, Türk askerlerine ateş açan ve bölgede her türlü kaçakçılığı yürüten silâhlı gruplardır.[549] Zira Dışişleri Bakanı Sözcüsünün verdiği bilgiye göre, yaklaşık 6.000 askerin Irak sınırından üç kilometre

[548] Cumhuriyet, 28 Mayıs 1983; Hürriyet, 28 Mayıs 1983.
[549] Dışişleri Bakanlığının açıklaması için bkz. Cumhuriyet, 28 Mayıs 1983; Hürriyet, 28 Mayıs 1983.

içeriye girerek düzenledikleri operasyon;[550] PKK'nın devlete yönelik saldırılarının başladığı Ağustos 1984'den önceki bir tarihte gerçekleştirilmiştir. Gazeteler, hedefin, ayrılıkçı KAWA ve Apocu militanlarla onlarla işbirliği hâlinde olan ASALA üyeleri olduğu yönünde haberlere yer vermişlerdir.[551]

10 Mayıs 1983'de, sınırda devriye gezen bir birliğe ateş açılmasıyla 3 asker ölmüş, 3'ü de yaralanmıştı.[552] Dışişleri Bakanlığının açıklamasında, bu saldırıdan söz edilmiş; sınır güvenliğini ihlâl eden ve her türlü kaçakçılığı yürüten silâhlı gruplar hakkında Irak hükûmetiyle görüş alışverişinde bulunulduğu ve saldırganların ele geçirilmesi için sınırın Irak tarafında sınırlı amaçlı bir harekât düzenlendiği belirtilmiştir.[553] Açıklamada geçen "*Irak hükûmetiyle görüş alışverişinde bulunulduğu*" şeklindeki ifade, operasyonun Irak'ın bilgisi dâhilinde ve onun onayıyla yapıldığını göstermektedir. Operasyondan sonra Irak hükûmetinden hiçbir olumsuz açıklamanın gelmemesi, aksine Irak'ın Türkiye Büyükelçisinin Türk ordusunun başarısını överek teroristlere karşı eyleme girişilmesi konusunda her iki devletin anlaştıklarını açıklaması, bu düşünceyi doğrulamaktadır.[554]

b. 15 Ağustos 1986 Hava Harekâtı

Türkiye'nin Kuzey Irak'a düzenlediği ikinci sınır ötesi operasyon, PKK'nın, Hakkâri'nin Uludere ilçesinde 12 Türk askerini pusuya düşürerek öldürmesinden[555]

---

[550] Cumhuriyet, 1 Haziran 1983; Hürriyet, 1 Haziran 1983; http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1983/mayis1983.htm, (10 Mart 2011).
[551] Hürriyet, 29 Mayıs 1983.
[552] Cumhuriyet, 13 Mayıs 1983; Milliyet, 12 Mayıs 1983; http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1983/mayis1983.htm, (10 Mart 2011).
[553] Cumhuriyet, 28 Mayıs 1983; Hürriyet, 28 Mayıs 1983.
[554] Sınır ötesi operasyon düzenlenmesinde Türkiye ve Irak arasında görüş birliğinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Dışişleri Bakanı Türkmen'in operasyondan hemen sonra Bağdat'a yaptığı ziyarette sınır güvenliği konusundaki temas ve danışmaların sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Saddam Hüseyin de Kenan Evren'e gönderdiği mesajda bu ziyarette görüşülen konularla ilgili olarak iki devlet arasındaki güven ve anlayışın teyit edildiğini ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 1 Haziran 1983.
[555] Hürriyet, 13 Ağustos 1986; Milliyet, 13 Ağustos 1986.

üç gün sonra, 15 Ağustos 1986'da gerçekleşmiş; düzenlenen hava harekâtıyla bölgedeki PKK kampları bombalanmıştır.[556] Harekât, Türk yetkililer tarafından sıcak takip hakkına ve Ekim 1984 mutabakatına dayandırılmıştır. Sınır ötesi operasyona gösterilen tepkiler, Irak ile savaş hâlinde bulunan İran'dan, bu savaşta İran'ı destekleyen Libya'dan ve operasyonda 150 KDP'linin öldüğünü, dolayısıyla operasyondan asıl zarar görenin kendisi olduğunu iddia eden KDP'den gelmiştir.[557] İran, Türkiye'nin İran-Irak Savaşı'ndaki tarafsızlığını ihlâl ettiğini açıklamıştır.[558] İran'ın temel kaygısının Saddam Hüseyin rejimine karşı mücadele eden KDP'yi korumak olduğu anlaşılmaktadır. Zira İran Dışişleri Bakanı Velayeti, Türk meslektaşı Halefoğlu'nun Tahran ziyaretinde, ülkesinin PKK'yı değil; Saddam Hüseyin'e karşı mücadele eden Barzani'yi desteklediğini açıkça ifade etmiştir.[559]

c. 4 Mart 1987 Hava Harekâtı

Kuzey Irak'a yönelik üçüncü sınır ötesi operasyon 4 Mart 1987'de gerçekleşmiş; düzenlenen harekâtta Türk uçakları bölgedeki dokuz hedefi bombalamıştır. Hükûmet Sözcüsü Güzel, aynı gün yaptığı açıklamada, harekâtın Irak'la mutabakat sağlanarak gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.[560] Operasyona

---

[556] Cumhuriyet, 16 Ağustos 1986; Hürriyet, 16 Ağustos 1986; Milliyet, 16 Ağustos 1986; http://www.nytimes.com/1986/08/16/world/around-the-world-turkish-planes-bomb-kurdish-rebels-in-iraq.html, (10 Mart 2011).

[557] KDP lideri Mesud Barzani, Türkiye ve Irak'tan intikam alınacağını, operasyonun tekrarlanması hâlinde buna seyirci kalmayacaklarını ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. Milliyet, 20 Ağustos 1986; Milliyet, 21 Ağustos 1986.

Libya lideri Kaddafi operasyonun Libya tarafından kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir. BBC dinleme servisinin Libya radyosuna dayanarak verdiği habere göre, Kaddafi, Evren ve Özal'a gönderdiği mesajda, operasyonu bir imha eylemi olarak nitelendirerek İsrail ile Güney Afrika'nın uygulamalarına benzetmiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 20 Ağustos 1986; Hürriyet, 20 Ağustos 1986.

İran da Türkiye'yi kınayarak Türkiye'den bu tip davranışlara son vermesini istemiştir. İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, Türkiye'den ülkesi ile Irak karşısındaki tarafsızlığına sadık kalmasını ve muhalif grupları izleme bahanesiyle Kürtlerin Irak'a karşı yürüttükleri mücadeleyi engellememesini istediklerini ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 25 Ağustos 1986.

[558] Cumhuriyet, 28 Ağustos 1986.

[559] Cumhuriyet, 28 Ağustos 1986.

[560] Cumhuriyet, 5 Mart 1987; Hürriyet, 5 Mart 1987; Milliyet, 5 Mart 1987.

yönelik en ciddî tepkiler yine İran ve Libya'dan gelmiştir. İran Dışişleri Bakanlığından yapılan ve Türkiye'nin harekâtı nedeniyle kaygı ifade edilen açıklamada, Türkiye'nin iç sorunlarının bir komşu ülkenin toprak bütünlüğünü ihlâl etmesini meşru gösteremeyeceği; saldırının kurtuluşları için mücadele eden Kürtleri hedef aldığı öne sürülmüştür. Libya, operasyondan duyduğu rahatsızlığı resmî kanallardan Türkiye'ye iletmiş; KDP yaptığı sert açıklamalarla operasyona karşı çıkmıştır.[561]

2. Kuzey Irak'taki Otorite Boşluğundan Yararlanılarak Gerçekleştirilen Operasyonlar (1991-2003)

1991-2003 arası, Kuzey Irak'a yönelik Türk askerî müdahalelerinin en yoğun yaşandığı dönemdir. ABD ve müttefiklerinin düzenledikleri Huzur Operasyonu ve Irak'a dikte ettikleri "uçuşa yasak bölgeler" uygulaması, Irak'ın 36. paralelin kuzeyindeki egemenlik yetkisini fiilî olarak sınırlandırmıştır. Bu da hem PKK'nın bölgede daha etkin olmasının hem de Türkiye'nin Saddam Hüseyin'in onayını alma ihtiyacı duymaksızın Kuzey Irak'a askerî müdahelede bulunabilmesinin önünü açmıştır.

Türkiye, aşağıda bahsedilecek olan büyük veya sonuçları açısından önemli askerî operasyonlardan başka, Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı daha küçük çaplı pek çok operasyon düzenlemiştir. Türk ordusu, 90'lı yıllar boyunca PKK ile mücadele gerekçesiyle Irak sınırını o kadar sık geçmiştir ki, bu sınır ihlâlleri ve bombardımanların tam bir listesini vermek imkânsızdır. Irak'ın BM Genel Sekreteri'ne hitaben yazdığı 9 Ağustos 1996 tarihli mektupta Ağustos 1991 –

[561] Cumhuriyet, 6 Mart 1987; Milliyet, 6 Mart 1987; Cumhuriyet, 7 Mart 1987.

Temmuz 1996 tarihleri arasında Irak'ın Türkiye'yi resmen protesto etmesine konu olan 100 olayın bir listesi verilmiştir.[562] Irak yönetimi, bu eylemlerden bazılarını tıpkı aşağıda anılan geniş çaplı operasyonlarda olduğu gibi BM'ye bildirmiştir.[563] Irak, bu bildirimlerde, başlangıçta daha yumuşak bir üslup kullanırken kullandığı dil giderek sertleşmiştir.[564] Kimi zaman diğer devletler;[565] kimi zaman ise uluslararası örgütler[566] Türkiye'nin bu dönemde Kuzey Irak'ta düzenlediği operasyonları BM nezdinde protesto etmişlerdir.

Türkiye Kuzey Irak'a müdahale ettiği 90'lı yıllar boyunca Irak yönetiminin PKK teröründen sorumluluğunu gündeme getirmekten ısrarla kaçınmıştır.[567] Aksine Türkiye, Irak'ın ülkesinin kuzeyinde egemenlik yetkilerini kullanamaması nedeniyle bu devletten uluslararası hukuk gereğince ülkesinin terorist eylemler için kullanılmasına engel olmasını talep edemediğini BM Güvenlik Konseyine iletmiştir.[568]

---

[562] U.N. Doc. S/1996/641. Irak yönetiminin Türkiye'yi Bağdat Büyükelçiliği nezdinde protesto ettiği bu olayların büyük çoğunluğunu Kuzey Irak'a yönelik büyüklü küçüklü sınır ötesi operasyonlar oluşturmaktadır. Diğerleri ise Cumhurbaşkanı Demirel'in Kürt liderler Barzani ve Talabani'yi kabul etmesi ya da bir Türk diplomatın kimi Batılı diplomatlarla birlikte Kuzey Irak'ı ziyaret etmesi gibi siyasî olaylardır.

[563] Irak'ın bu bildirimleri için bkz. U.N. Doc. S/23024, U.N. Doc. S/1996/578, U.N. Doc. S/1996/626, U.N. Doc. S/1996/641, U.N. Doc. S/1996/731, U.N. Doc. S/1996/762, U.N. Doc. S/1996/860, U.N. Doc. S/1996/926, U.N. Doc. S/1996/951, U.N. Doc. S/1996/1018, U.N. Doc. S/1996/1033, U.N. Doc. S/1996/1041, U.N. Doc. S/1997/24, U.N. Doc. S/1997/72, U.N. Doc. S/1997/129, U.N. Doc. S/1997/158, U.N. Doc. S/1997/318, U.N. Doc. S/1997/354, U.N. Doc. S/1999/580, U.N. Doc. S/1999/610, U.N. Doc. S/1999/778, U.N. Doc. S/1999/1028, U.N. Doc. S/2000/736, U.N. Doc. S/2000/750, U.N. Doc. S/2001/411, U.N. Doc. S/2001/1010, U.N. Doc. S/2002/61, U.N. Doc. S/2002/150, U.N. Doc. S/2002/803.

[564] Christine GRAY & Simon OLLESON, "The Limits of the Law on the Use of Force: Turkey, Iraq and the Kurds," **Finnish Y. B. Int'l L.**, Vol. 12, (2001), s. 411-412.

[565] Libya'nın 1995 Temmuzunda düzenlenen sınır ötesi operasyonu BM'ye şikâyeti için bkz. U.N. Doc. S/1995/566.

[566] Bağlantısızlar Hareketinin sınır ötesi operasyonlardan dolayı Türkiye'yi kınaması için bkz. U.N. Doc. A/54/917-S/2000/580. Balyoz Operasyonu sırasında Körfez İşbirliği Konseyinin Türkiye'ye yaptığı Türkiye'den birliklerini çekmesi çağrısı için bkz. U.N. Doc. S/1997/429-A/52/168.

[567] GRAY, s. 116.

[568] U.N. Doc. S/1995/605, U.N. Doc. S/1996/479.

a. Ağustos 1991 Sınır Ötesi Operasyonu

Türkiye, 4 Ağustos 1991'de Irak sınırındaki Samanlı köyündeki sınır karakoluna yapılan saldırıda 9 askerin öldürülmesi ve 7 askerin kaçırılması ertesinde, sınır ötesi operasyonlarına dört yıllık bir aradan sonra yeniden başlamıştır.[569] Kara unsurlarının da katıldığı operasyon için Türk askerî yetkililer, 16 Ağustos itibariyle birliklerin çoğunun geri döndüğünü; ancak arama tarama faaliyetinin sürdürüleceğini açıklamışlardır.[570]

Operasyona ilk tepki Irak'tan gelmiştir. Öncekilerin aksine operasyondan haberdar edilmeyen Irak yönetimi ilk olarak Türkiye'den konuyla ilgili bilgi istemiş; daha sonra, Türkiye'ye iki nota vermiştir.[571] 14 Ağustos tarihli ikinci notada, Türkiye'nin eyleminin, uluslararası hukukun, BM Antlaşması'nın ve 1926 tarihli Türk-Irak Sınır Antlaşması'nın açık ihlâli olduğu; ayrıca Türk Savunma Bakanı'nın sınırda bir tampon bölge oluşturulacağına dair yaptığı açıklamanın kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir. [572] Irak ayrıca, daha sonraki operasyonlarda da yineleyeceği üzere, 12 Ağustos'ta, Türkiye'yi BM nezdinde protesto etmiştir.[573] Almanya, Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini resmen protesto etmiş ve harekâtın durdurulmasını istemiştir.[574] Iraklı Kürt gruplar da operasyona karşı tavır almışlardır.[575]

---

[569] Cumhuriyet, 6 Ağustos 1991; Hürriyet, 6 Ağustos 1991; Briefing, August 12, 1991, Issue 849, s. 4-5; http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/agustos1991.htm; (10 Mart 2011).
[570] Cumhuriyet, 16 Ağustos 1991; Cumhuriyet, 17 Ağustos 1991; Milliyet, 17 Ağustos 1991.
[571] İlk nota hakkında bkz. Cumhuriyet, 7 Ağustos 1991; Cumhuriyet, 9 Ağustos 1991; http://www.nytimes.com/1991/08/09/world/turkey-attacks-kurdish-rebels-inside-iraq.html; (10 Mart 2011). İkinci nota hakkında bkz. U.N. Doc. S/22943 (1991).
[572] U.N. Doc. S/22943 (1991).
[573] Operasyonu ve Türkiye'nin bunu tekrarlama niyetini, uluslararası hukukun ve BM Antlaşması'nın ihlâli olarak gördüğünü ifade eden Irak hükûmeti, Türk ordusunun Irak'ın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini ihlâlini şiddetle protesto etmiştir. Bkz. U.N. Doc. S/22926 (1991).
[574] Cumhuriyet, 11 Ağustos 1991; Briefing, August 19, 1991, Issue 850, s. 5.
[575] KDP lideri Barzani'nin özel temsilcisi Dizai, Türkiye'ye gelerek operasyonda sivillerin öldüğünü öne sürmüş ve operasyonun derhâl durdurulmasını talep etmiştir. Aynı günlerde Türkiye'yi ziyaret

b. Ekim 1991 Sınır Ötesi Operasyonları

Türkiye, 11 Ekim 1991'de, Kuzey Irak'taki PKK kamplarına karşı bir hava harekâtı düzenlemiştir. Başbakan Yılmaz, 11 askerin öldüğü Tekevler karakoluna yapılan saldırıdan[576] sonra teroristlerin Çukurca'nın yakınında sınırın Irak tarafında mevzilendiğinin belirlendiğini ve hedeflerin sekiz uçaktan oluşan bir filoyla bombalandığını açıklamıştır.[577] Irak, Türkiye'yi BM nezdinde protesto etmiştir.[578] Operasyona Irak dışında en ciddî tepki Almanya'dan gelmiştir. Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, ülkesinin Türk uçaklarının Kuzey Irak'taki Kürt köylerini bombalamasını protesto ettiğini söylemiştir. Irak Kürdistan Cephesi de Kuzey Irak'ın Türk uçaklarınca bombalanmasını Güvenlik Konseyi nezdinde protesto etmiştir.[579]

Türkiye, 25 Ekim 1991'de, Çukurca'ya bağlı üç köydeki jandarma karakollarına saldırılarak 17 erin öldürülmesi, aralarında çocuk, kadın ve köy korucularının da bulunduğu 60 kişinin yaralanması üzerine yeni bir sınır ötesi operasyon başlatmıştır.[580] Irak hükûmeti sınır ötesi operasyonu BM nezdinde protesto etmiştir.[581] Libya operasyonu kınamış; KDP de, operasyonu protesto ederek Batı'ya Türkiye'yi kınama çağrısında bulunmuştur.[582] Avrupa Parlamentosu ise 22

---

eden KYB lideri Talabani de operasyona karşı olduklarını belirtmiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 9 Ağustos 1991; Cumhuriyet, 10 Ağustos 1991.

[576] Milliyet, 8 Ekim 1991; Briefing, October 14, 1991, Issue 858, s. 10.

[577] Cumhuriyet, 12 Ekim 1991.

[578] U.N. Doc. S/23141 (1991), U.N. Doc. S/23152 (1991). 13 Ekim 1991 tarihli mektupta, Irak'ın ülkesel egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün açıkça çiğnenmesinin BM Antlaşması'nın, uluslararası hukukun normlarının ve 1926 tarihli Türk-Irak Sınır Antlaşması'nın açık ihlâli olduğu ifade edilmiştir. 16 Ekim 1991 tarihli mektupta ise Türk uçaklarının Irak'ın egemenliğini ihlâlinin 12 Ekimde de sürdüğü ifade edilmiş ve Genel Sekreter'den bu ihlâllerin önlenmesi için uygun önlemleri alması talep edilmiştir.

[579] Cumhuriyet, 15 Ekim 1991; Cumhuriyet, 16 Ekim 1991.

[580] Cumhuriyet, 26 Ekim 1991; Hürriyet, 26 Ekim 1991; Milliyet, 26 Ekim 1991.

[581] U.N. Doc. S/23183 (1991), U.N. Doc. S/23193 (1991). 29 Ekim 1991 tarihli mektupta, Türkiye'nin Irak'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlâl etmeyi sürdürdüğü ifade edilmiş ve Genel Sekreter'den Türk tarafının ihlâllerinin durdurulması için acilen müdahalede bulunması talep edilmiştir.

[582] Cumhuriyet, 2 Kasım 1991.

Kasım 1991'de aldığı kararla, Irak sınırından içeri 40-50 km giren Türk ordusunun uluslararası hukuk kurallarına aykırı davrandığını ileri sürmüştür. AP'nin karar metninde Türkiye, "*Parlamento, Türk ordusunun Irak Kürdistanı'nda giriştiği sivil halk arasında çok sayıda can kaybına neden olan uluslararası yardım kuruluşlarının inşa ettiği mülteci kamplarının yıkılmasına yol açan ve bölge güvenliğini tehlikeye düşüren terör ve şiddet eylemlerini kararlılıkla kınar*" şeklindeki ifadeyle ağır şekilde eleştirilmiştir.[583]

c. Ekim 1992 Sınır Ötesi Operasyonu

Türk ordusu, Ekim 1992'de, o güne dek düzenlediği en büyük sınır ötesi operasyonu KDP ve KYB'ye bağlı Peşmergelerin PKK'ya karşı 4 Ekimde giriştikleri saldırıya destek olmak amacıyla başlatmıştır. İlk olarak Durji Vadisi'ndeki PKK kamplarını havadan bombalayarak Kuzey Irak'taki çatışmalara Kuzey Iraklı Kürt gruplar lehine müdahil olan Türkiye, Peşmergeler tarafından sıkıştırılan PKK'lıların Türkiye'ye doğru ilerlemeleri üzerine 15 Ekimde kara operasyonunu başlatmıştır. 16 Kasımda sona eren harekâta 15.000-20.000 civarında asker katılmış; operasyonda 2 trilyon lira harcanmıştır.[584]

Türk uçaklarının bombaladığı yerler arasında Barzani ailesinin Kuzey Irak'taki ilk yerleşim yeri olarak bilinen Barzan da vardır. Buna karşılık olarak, KDP'nin Ankara'ya ilettiği protesto mesajında sert ifadeler yer almıştır. Mesajda, Türk uçaklarının Peşmerge bölgelerindeki sivil yerleşim yerlerini bombaladığı; saldırının, KDP'nin inandığı ve kendisi için kutsal olan şeylere ihanet olduğu ileri sürülmüştür. KDP, sivil halka yönelen her türlü saldırıya yanıt verme, durdurma ve savunma amaçlı ateş açma kararında olacaklarını; KDP temsilcilerinin derhâl Türkiye'yi terk edeceklerini; Habur sınır kapısından geçişlerin sınırlandırılacağını ve Kürdistanî Cephe'nin bir süre önce aldığı PKK ile mücadele etme ve bu örgütü Kuzey Irak'tan çıkarma kararının iptal edileceğini bildirmiştir. KDP'nin açıklaması için bkz. Cumhuriyet, 28 Ekim 1991.

[583] Aynı kararda, PKK'nın bir terör örgütü olduğu ve Kuzey Irak'taki Kürtlerin özerklik mücadelesini tehlikeye düşürdüğü belirtilmiştir. AP'nin kararı için bkz. Cumhuriyet, 23 Kasım 1991.

[584] Ekim 1992 operasyonu ile ilgili bilgiler için bkz. Cumhuriyet, 28 Ekim 1992; Cumhuriyet, 7 Kasım 1992; Cumhuriyet, 17 Kasım 1992; Hürriyet, 17 Ekim 1992; Hürriyet, 24 Ekim 1992; Hürriyet, 28 Ekim 1992; Hürriyet, 29 Ekim 1992; Hürriyet, 2 Kasım 1992; Hürriyet, 6 Kasım 1992; Hürriyet, 7 Kasım 1992; Hürriyet, 8 Kasım 1992; Hürriyet, 10 Kasım 1992; Hürriyet, 16 Kasım 1992; Hürriyet, 17 Kasım 1992; http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/ekim1992.htm, (10 Mart 2011).

Uluslararası toplum Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesine kayıtsız kalmış; diğer devletlerden operasyona karşı ciddî bir tepki gösterilmemiştir. En ciddî tepki Avrupa Parlamentosundan gelmiş; Parlamento, 18 Kasım 1992'de aldığı kararla Türkiye'ye "Kuzey Irak'ta sürdürdüğü operasyonlara son vermesi ve askerlerini çekmesi" çağrısında bulunmuştur.[585]

d. Zeli Kampının Bombalanması

Türk uçakları, 28 Ocak 1994'te Türkiye sınırına 110 km mesafede bulunan Zeli kampına büyük bir hava saldırısı düzenlemiştir. Genelkurmay Başkanlığı, hava operasyonunun yapıldığı gün yaptığı açıklamada, PKK'nın Bekaa Vadisi'ndeki eğitim üssünün kapatılmasından sonra, Kuzey Irak'taki Hakurk, Şivi, Mezi, Sinat ve Haftanin'de kamp kurduğu; 1992 Ekiminde bu bölgelere yapılan harekât sonrasında örgütün büyük darbe yediği ifade edilmiştir. Açıklamaya göre, PKK'lıların Zeli bölgesinde silâhsız olarak barınmalarına Talabani tarafından izin verilmiş; ancak bu bölge bir süre sonra Kuzey Iraklı yöneticilerin kontrolünden çıkmıştır. Genelkurmay Başkanlığına göre zaman zaman kampta 2.000-2.500 civarında terorist barınmaktadır.[586]

Zeli kampına düzenlenen hava operasyonuna tek tepki, saldırıda kendi sivil vatandaşları zarar gören İran'dan gelmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı, 3 Şubatta yaptığı açıklamayla, Zeli Operasyonu sırasında uçaklardan atılan bombaların İran topraklarında da can ve mal kaybına neden olduğunu kabul etmiş ve verilen zararın tazmin edileceğini açıklamıştır.[587]

---

[585] http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/kasim1992.htm, (10 Mart 2011).
[586] Cumhuriyet, 29 Ocak 1994; http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=192&Yil=1994&Ay=1, (10 Mart 2011).
[587] Cumhuriyet, 4 Şubat 1994.

e. Çelik Operasyonu

Türkiye, 20 Mart 1995'te, 35.000 askeriyle üç koldan Kuzey Irak'a girmiştir. Çelik Operasyonu adı verilen harekât, Türk Hükûmet Sözcüsünün ifadesiyle Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük sınır ötesi operasyonudur.[588] 13 generalin komuta ettiği yaklaşık 35.000 askerin katıldığı operasyonda savaş uçakları, tanklar ve mekanize birlikler de kullanılmış; Irak sınırından yaklaşık 40 km içeriye girilmiştir.[589] Başbakan Çiller, 17 Nisanda, operasyonda temel hedeflerine ulaştıklarını ve geri çekilmenin başladığını açıklamıştır.[590] 2 Mayıs 1995 tarihi itibariyle harekâta katılan birliklerin büyük bölümü geri çekilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı Sözcüsü'nün verdiği rakamlara göre 2 trilyon 800 milyar liraya mal olan Çelik Operasyonu'nda 4'ü subay, 5'i astsubay, 3'ü uzman çavuş olmak üzere toplam 61 güvenlik görevlisi ölmüş; 185'i yaralanmıştır.[591]

Türkiye'nin harekâtın hukukî gerekçesi olarak sunduğu argümanlar aşağıda incelenecektir. Bu noktada belirtilmesi gereken, Türkiye'nin eylemin hukukî dayanağı hakkında açık ve net bir beyanda bulunmamış olduğudur. Türk yetkililer, operasyon süresince, operasyonun hukukî dayanağına ilişkin birbirini tutmayan ve muğlâk açıklamalarda bulunmuşlardır.[592] Üstelik bu açıklamalardan bazıları Türkiye'nin hukukî pozisyonunu zayıflatmış olan beyanlardır.

Örneğin Türk Genelkurmay Başkanı Karadayı, 21 Martta sınır ötesi operasyonla ilgili olarak, "*Bu tümüyle iç güvenliğimize yönelik bir harekâttır. Şu*

---

[588] http://www.nytimes.com/1995/03/21/world/turks-mount-big-attack-on-kurdish-rebels-in-iraq.html, (10 Mart 2011).
[589] Cumhuriyet, 21 Mart 1995; Hürriyet, 21 Mart 1995; Milliyet, 21 Mart 1995; ÖZDAĞ, 2008, s. 157.
[590] http://www.nytimes.com/1995/04/18/world/turkish-leader-says-troop-pullout-is-under-way-in-iraq.html, (10 Mart 2011).
[591] http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/mayis1995.htm, (10 Mart 2011).
[592] Başeren de, Türkiye'nin değişik organlarının 1995 operasyonunun hukukî temellerini açıklarken self-preservation, meşru müdafaa, sıcak takip gibi farklı kavramları kullandıklarına dikkat çekmektedir. Konu hakkında bkz. BAŞEREN, 2003, s. 149.

anda Kuzey Irak'tan ülkemize bir sızma yok. Ancak aldığımız istihbaratlar bunun Nisanda başlayacağı yönündeydi. Operasyonla bunu engelledik." demiştir.[593] Operasyonu yöneten komutanın bu beyanı, aşağıda üzerinde durulacak olan Türk Başbakanının "sıcak takip hakkı" iddiasını geçersiz hâle getirdiği gibi, yine aşağıda incelenecek olan ve Cumhurbaşkanıyla Başbakan tarafından dile getirilen "meşru müdafaa hakkı" iddiasını da daha başından sakatlamıştır.[594] Cumhurbaşkanı Demirel'in AFP'ye verdiği ve harekâtın 1 yıla kadar uzayabileceğini ifade ettiği demeç de,[595] eğer operasyon gerçekten 1 yıl sürecekse, Türkiye'nin meşru müdafa hakkının orantılılık koşulunu açıkça ihlâl edeceğinin itirafı niteliğindedir.

Türkiye'yi hukukî zeminde zor durumda bırakan açıklamalar bunlarla sınırlı değildir. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Özdem Sanberk Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte, Irak'la işbirliğine gidilmesi hâlinde bir tampon bölge oluşturulabileceğini söylemiştir.[596] Ancak daha sonra, Türkiye'nin Irak topraklarında bir tampon bölge ya da güvenlik kuşağı yaratmak niyetinde olmadığı bizzat Başbakan ve Dışişleri Bakanı tarafından açıkça ifade edilmiştir.[597] Cumhurbaşkanı Demirel'in Türkiye ile Irak arasındaki sınırın Türkiye lehine değişmesi gerektiğine ilişkin sözleri de[598] Irak tarafından BM nezdinde sert şekilde protesto edilmiştir.[599] Türkiye, Irak'ın mektubuna yanıt olarak, Güvenlik Konseyine gönderdiği 13 Haziran 1995 tarihli

---

[593] Cumhuriyet, 22 Mart 1995.
[594] Türk yetkililerin operasyonun hukukî dayanağına ilişkin birbirini tutmayan ve muğlâk açıklamaları Alman Dışişleri Bakanı Kinkel'in de dikkatini çekmiştir. Operasyonun ilerleyen günlerinde Türkiye'ye gelen Kinkel, Türkiye'nin ileri sürdüğü "devletlerin kendini koruma" kavramının muğlâk olduğunu; Türkiye'nin harekâtın temelini iyi saptayarak bunu Avrupa'ya anlatması gerektiğini söylemiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 27 Mart 1995.
[595] Cumhuriyet, 27 Mart 1995.
[596] Cumhuriyet, 25 Mart 1995.
[597] http://www.nytimes.com/1995/04/07/world/turk-sees-foray-in-iraq-ending-in-few-weeks.html, http://www.nytimes.com/1995/04/18/world/turkish-leader-says-troop-pullout-is-under-way-in-iraq.html, (10 Mart 2011).
[598] Milliyet, 3 Mayıs 1995.
[599] U.N. Doc. S/1995/361.

mektupta Türk Hükûmetinin sınırın yeniden belirlenmesi konusunda almış olduğu bir karar bulunmadığı gibi bu konuda Irak yönetimiyle bir müzakere de yürütülmediği ifade edilmiştir.[600]

Çelik Operasyonu, Türkiye'nin PKK'ya karşı düzenlediği sınır ötesi operasyonlar arasında, uluslararası toplum tarafından en fazla eleştirileni olmuştur. Türk Ordusunun bölgede yaşayan sivillerin insan haklarını ağır biçimde ihlâl ettiği iddiaları, Türk yetkililerin Irak topraklarında bir tampon bölge oluşturulabileceği ve harekâtın uzun sürebileceğine ilişkin demeçleriyle birleşince operasyona gösterilen tepkinin dozu artmıştır. Irak Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, operasyonun Irak'ın egemenliğine bir saldırı olduğunu ve Türk ordusunun ülkesinin toprak bütünlüğüne karşı yaptıkları saldırıları protesto ettiklerini söylemiştir.[601] 7 Nisan ve 18 Nisanda Türkiye'yi BM'ye şikâyet eden Irak, Kuzey Irak'taki Türk askerlerinin derhâl geri çekilmesini talep etmiş ve BM'yi BM Antlaşması gereğince üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmemekle itham etmiştir.[602] Irak, ayrıca 4 Temmuz 1995 tarihli mektupla, Türk ordusunun Kuzey Irak'ta gerçekleştirdiği insan hakkı ihlâllerini BM'ye rapor etmiştir.[603]

Operasyonun başladığı gün bir bildiri yayınlayan BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Türkiye'yi, askerî faaliyetlerinin sivillere zarar vermemesi için dikkatli olmaya çağırmıştır.[604] Avrupa devletleri, daha başlangıçta, endişelerini ifade etmiş ve Türkiye'ye sivillere zarar vermeme çağrısı yapmıştır.[605] İlerleyen günlerde, Alman,

[600] U.N. Doc. S/1995/484.
[601] Cumhuriyet, 23 Mart 1995.
[602] U.N. Doc. S/1995/272, U.N. Doc. S/1995/305.
[603] U.N. Doc. S/1995/540.
[604] Cumhuriyet, 22 Mart 1995.
[605] Fransa Dışişleri Bakanı Juppe, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğüne, insan haklarına ve demokrasinin temel prensiplerine saygı göstermesi gerektiğini; Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, operasyonun sivil halkın güvenliği üzerindeki etkilerinden ve sınırların dokunulmazlığından endişe duyduklarını; Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, operasyonun sınırlı sürede tamamlanması

Fransız ve Yunan Dışişleri Bakanları; Hollanda Başbakanı ve Arap Birliği operasyonu eleştiren açıklamalar yapmışlardır.[606]

Çelik Operasyonu, AB ve Avrupa Konseyi nezdinde de tepki doğurmuştur. Alman ve Birleşik Krallık Dışişleri Bakanları, yaptıkları ortak açıklamada harekâta son verilmemesi durumunda Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'ni oluşturacak antlaşmanın imzalanmasının tehlikeye gireceğini ifade etmişlerdir.[607] Avrupa Parlamentosu 6 Nisan 1995'te kabul ettiği kararda operasyonu ve bunun sonucu olarak Türkiye'nin uluslararası hukuku ve insan haklarını ihlâl etmesini şiddetle kınamıştır. Parlamento, Türkiye'den uluslararası hukukun kurallarına uymasını ve birliklerini Kuzey Irak'tan derhâl çekmesini talep etmiştir. PKK'nın terör faaliyetlerinin de kınandığı kararda, AB üyesi devletlerin Türkiye'ye verecekleri askerî yardımı Almanya örneğini izleyerek Kuzey Irak'tan çekilme şartına bağlamaları gerektiği ifade edilmiştir.[608]

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, Türkiye'nin müdahalesini uluslararası hukuka aykırı bularak kınayan, bölgedeki sivillerin güvenliği için duyduğu endişeyi ifade eden ve birliklerin derhâl çekilmesini talep eden bir kararı

---

ve sivil halkın zarar görmemesine özen gösterilmesini istediklerini; Norveç hükûmeti, sorunun politik yollardan çözülmesini istediklerini; Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, Türkiye'nin operasyonu bir an önce bitirip geri çekilmesinin ve Irak'ın toprak bütünlüğüne saygı göstermesinin gerektiğini açıklamışlardır. Konu hakkında bkz. Hürriyet, 22 Mart 1995.

[606] Almanya Dışişleri Bakanı Kinkel, operasyonun kendilerinde derin kaygı yarattığını, Kürt sorunu için askerî değil siyasî ve yasal çözüm aranması gerektiğini; Fransa Dışişleri Bakanı Juppe, Türk ordusunun bir an önce geri çekilmesi gerektiğini açıklamışlardır. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü ise, AB'nin duruma derhâl müdahele etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 24 Mart 1995; Hürriyet, 24 Mart 1995.

Hollanda Başbakanı Kok, Türkiye'nin operasyona son vermemesi hâlinde, AB ile gümrük birliği anlaşmasının tehlikeye gireceğini söylemiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 26 Mart 1995.

Arap Birliği, Türkiye'nin hareketini uluslararası hukuk kurallarının ihlâli olarak gördüğünü ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. Cumhuriyet, 29 Mart 1995.

[607] Cumhuriyet, 1 Nisan 1995.

[608] **Resolution on the visit of the Troika to Ankara and the Turkish military intervention in northern Iraq**, (April 06, 1995). Karar metni için bkz. http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&TPV=DEF&FILE=950406&SDOCTA=1&TXTLST=1&POS=1&LASTCHAP=6&Type_Doc=FIRST&LANGUE=EN, (10 Mart 2011); Cumhuriyet, 7 Nisan 1995.

kabul etmiştir. Karara göre, Türkiye bu müdahaleyle Avrupa Konseyi Statüsü'nden kaynaklanan yükümlülüklerini ihlâl etmiştir. Parlamenterler Asamblesi, Bakanlar Komitesinden, Türkiye'nin birliklerini Kuzey Irak'tan çekmesi yönünde çağrı yapmasını ve eğer Bakanlar Komitesi, Parlamenterler Asamblesinin 26-30 Haziran 1995'de gerçekleştirilecek 3. dönem toplantısında çekilme konusunda ciddî bir ilerleme kaydedildiği yönünde rapor vermez ise, Türkiye'nin Konseydeki temsil haklarının askıya alınmasını Bakanlar Komitesine önermiştir.[609] Ancak Avrupa Konseyi, Parlamenterler Asamblesinin kararına rağmen Türkiye'ye karşı herhangi bir yaptırım uygulamamıştır.

Operasyonun başlangıcında Türkiye'yi desteklediğini ilân eden ABD yönetimi de, ilerleyen günlerde tavrını değiştirmiş ve askerlerini en kısa sürede Irak'tan çekmesi için Türkiye'ye çağrı yapmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, Türk ordusunun insan hakları ihlâllerinde bulunduğuna ve uzun süre Kuzey Irak'ta kalacağına ilişkin kaygılarını Başbakan Çiller'e iletmiştir. ABD Başkanı Clinton da, Çiller'in Washington ziyareti sırasında, Türkiye'den birliklerini kısa zamanda Kuzey Irak'tan çekmesini istemiştir.[610]

Türkiye'ye yönelen tepkiler açıklamalarla sınırlı kalmamıştır. Norveç, operasyonun ilk günlerinde, Norveçli firmaların Türkiye'ye silâh satmasına izin verilmeyeceğini ilân etmiştir.[611] Almanya, Çelik Operasyonu'nun ikinci haftasında Türkiye'ye satacağı iki firkateyn için vereceği 150 milyon Marklık yardımı

---

[609] Council of Europe, Parliamentary Assembly, **REC 1266, (1995)** : **Turkey's military intervention in northern Iraq and on Turkey's respect of commitments concerning constitutional and legislative reforms**, April 26, 1995. Karar metni için bkz. http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta95/erec1266.htm, (10 Mart 2011).

[610] http://www.nytimes.com/1995/03/29/world/us-support-for-turks-anti-kurd-campaign-dims.html, http://www.nytimes.com/1995/04/20/world/us-again-urges-turkey-to-pull-out-of-iraq.html, (10 Mart 2011).

[611] Hürriyet, 23 Mart 1995.

dondurmuştur.[612] Karar, Demirel'in operasyonun bir yıla kadar uzayabileceği ihtimalinden bahseden demecinin ardından gelmiştir. Ardından bir adım daha atan Almanya, Türkiye'ye yaptığı askerî malzeme sevkıyatını durdurmuştur. Hollanda da, Türkiye için vereceği yeni silâh satışı izinlerini sınır ötesi operasyonu gerekçe göstererek askıya almıştır.[613]

f. Temmuz 1995 Sınır Ötesi Operasyonu

Hava unsurlarının ve tankların desteğindeki 3.000 kişilik bir birlik 1995 Temmuzunda Kuzey Irak'a girmiştir. 5 Temmuz 1995'te başlayıp 6 gün boyunca devam eden operasyonda 21 askerin hayatını kaybettiği açıklanmıştır.[614] Harekâta ilişkin olarak Dışişleri Bakanlığı tarafından açıklamada, "*Kuzey Irak partilerinin kendi bölgelerinde güvenliği temin sorumluluklarının devam ettiği; bu sorumluluğu yerine getirdikleri sürece böyle müdahalelere gerek kalmayacağı*" ifade edilmiştir. Bakanlığın bu açıklaması, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki PKK varlığından dolayı bölgedeki Iraklı Kürt grupları sorumlu tuttuğunu göstermektedir. Operasyon, Çelik Operasyonu'nun aksine diğer devletler tarafından Libya haricinde eleştirilmemiş; uluslararası toplum olaya tepkisiz kalmıştır. Üstelik ABD gibi bazı devletler operasyonu açıkça desteklemişlerdir. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicholas Burns yaptığı basın toplantısında, "BM Antlaşması'nın devletlere bu tür operasyonlar düzenleme hakkı verdiğini" söyleyerek ABD'nin operasyonu uluslararası hukuka uygun bulduğunu ifade etmiştir.[615]

---

612 Cumhuriyet, 28 Mart 1995; Hürriyet, 29 Mart 1995; http://www.nytimes.com/1995/03/28/world/germans-suspend-arms-sales-to-turks.html, (10 Mart 2011).
613 Cumhuriyet, 30 Mart 1995; Cumhuriyet, 1 Nisan 1995.
614 http://www.nytimes.com/1995/07/08/world/world-news-briefs-kurds-flee-as-turkey-attacks-in-iraq.html, http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/temmuz1995.htm, (10 Mart 2011).
615 http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/temmuz1995.htm, (10 Mart 2011).

Libya operasyonu BM nezdinde protesto etmiş; Güvenlik Konseyini, Irak'taki Kürtleri Irak yönetimine karşı koruduğunu iddia ederken Türklerin kendi Kürtlerine zulmetmesini görmezlikten gelmekle itham etmiştir.[616] Türkiye, Libya'nın iddialarını reddetmiştir.[617]

g. Balyoz Operasyonu

Türkiye, 14 Mayıs 1997'de, Kuzey Irak'taki PKK kamplarını ortadan kaldırmayı hedefleyen ve "Balyoz Operasyonu" olarak adlandırdığı operasyonu 50.000 kişilik bir kuvvetle başlatmıştır. Türkiye'den lojistik destek alan KDP de eş zamanlı olarak PKK'ya karşı saldırıya geçmiştir. Genelkurmay Başkanlığı tarafından 20 Haziranda yapılan yazılı açıklamada birliklerin yurt içine çekilmeye başlandığı; 99 kayba karşılık 3.045 PKK'lının ele geçirildiği belirtilmiştir.[618]

Irak'ın Ankara Büyükelçisi, operasyonu kabul edilemez bulduklarını ve kınadıklarını belirterek, Türkiye'den bölgedeki askerlerini derhâl geri çekmesini istemiştir. Irak, Türkiye'yi BM nezdinde protesto etmiş;[619] Güvenlik Konseyinin hareketsizliğini de eleştirmiştir.[620] Körfez İşbirliği Konseyi Bakanlar Konseyi, Türkiye'ye, birliklerini çekmesi ve Irak'ın içişlerine karışmaktan kaçınması çağrısı yapmıştır.[621]

AB Dönem Başkanı Hollanda'nın Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin terorist faaliyetlere son verme isteğini anladıklarını; ancak Ankara'ya kabul edilebilir çerçeveyi aşmaması için çağrıda bulunduklarını" söylemiştir. İran operasyonu

---

[616] U.N. Doc. S/1995/566.
[617] U.N. Doc. S/1995/605.
[618] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=154&Yil=1997&Ay=5, http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=151&Yil=1997&Ay=6, http://www.nytimes.com/1997/05/15/world/turkish-forces-cross-border-into-iraq-to-attack-kurdish-guerrillas.html, (10 Mart 2011).
[619] U.N. Doc. S/1997/376, U.N. Doc. S/1997/379, U.N. Doc. S/1997/391, U.N. Doc. S/1997/393, U.N. Doc. S/1997/399, U.N. Doc. S/1997/420, U.N. Doc. S/1997/436, U.N. Doc. S/1997/461.
[620] U.N. Doc. S/1997/393, U.N. Doc. S/1997/420, U.N. Doc. S/1997/436.
[621] U.N. Doc. S/1997/429-A/52/168.

kınamış; Türk birliklerinin bir an önce geri çekilmesini istemiştir.[622] Fransa Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü yaptığı açıklamada, ülkesinin Türkiye'nin sınır ötesi operasyonundan endişe duyduğunu ifade etmiştir.[623] Arap Birliği ve Bağlantısızlar Hareketi operasyonu kınamıştır.[624]

h. Öcalan'ın Yakalanmasından Önce Gerçekleştirilen Diğer Önemli Operasyonlar

Hava unsurlarının desteğindeki 5.000 kişilik bir güç 12 Nisan 1994'te Kuzey Irak'a girmiştir. Irak sınırından 36 km içeriye giren birlikler, Şivi, Mezi, Karyederi, Hakurk ve Haftanin bölgelerindeki PKK kamplarına yönelmiştir.[625]

Türkiye, 25 Eylül 1997'de 25.000 asker ve 150 tankla Kuzey Irak'a girmiştir. Operasyon başladığı sırada KDP-KYB çatışmaları devam ettiğinden, KYB'nin müttefiki PKK'ya yönelik Türk saldırısı KDP lehine olmuştur. KYB ise kendi mevzilerinin bombalandığını ileri sürmüştür. 15 Ekime kadar devam eden operasyonda PKK'nın Zap kampına girilmiş; Türk yetkililer 31 kayıp verdiklerini açıklamışlardır.[626]

Türk ordusu 4 Aralık 1997'de Kuzey Irak'a bir kez daha girmiştir. 20.000 askerle Hakurk bölgesine yönelen operasyon yine KDP lehine olmak üzere PKK ve KYB hedeflerine yönelmiştir. Aralık ayı sonunda operasyon sona ermiştir.[627]

13 Nisan 1998'de PKK terör örgütünün üst düzey yöneticilerinden olan Şemdin Sakık ve kardeşi Hasan Sakık Özel Kuvvetler Komutanlığına bağlı timler

---

[622] Cumhuriyet, 27 Mayıs 1997.
[623] Cumhuriyet, 16 Mayıs 1997.
[624] U.N. Doc. S/1997/461.
[625] Cumhuriyet, 17 Nisan 1994; Cumhuriyet 18 Nisan 1994; Hürriyet 15 Nisan 1994; Hürriyet, 16 Nisan 1994; Hürriyet 17 Nisan 1994; Hürriyet 18 Nisan 1994; Hürriyet 21 Nisan 1994; Milliyet, 18 Nisan 1994; Milliyet, 19 Nisan 1994; ÖZDAĞ, 2008, s. 149-150.
[626] Milliyet, 25 Eylül 1997; Milliyet, 26 Eylül 1997; Milliyet, 27 Eylül 1997; Milliyet, 3 Ekim 1997; Milliyet, 5 Ekim 1997; Milliyet, 13 Ekim 1997; ÖZDAĞ, 2008, 212-213.
[627] ÖZDAĞ, 2008, s. 214.

tarafından Kuzey Irak'ta düzenlenen bir operasyonla yakalanmıştır. Genelkurmay Genel Sekreterliğinden yapılan yazılı açıklamada, Sakık'ın teslimi konusunda daha önceden KDP nezdinde girişimde bulunulduğu, ancak KDP'nin bu talebi kabul etmemesi üzerine operasyon yapma gereğinin oluştuğu belirtilmiştir.[628]

ı. Öcalan'ın Yakalanmasından Sonra Gerçekleştirilen Operasyonlar

Türkiye, Öcalan'ı yakaladıktan sonra da Kuzey Irak'taki PKK varlığına yönelik operasyonlar düzenlemeyi sürdürmüştür. Bunlar, öncekilere kıyasla daha küçük çaplı ve daha kısa süreli operasyonlardır. Nisan 1999'da Türk askerleri birçok farklı noktadan Irak sınırını geçmişler; ayın sonunda birliklerin bir kısmı geri çekilse de Irak'ın iddiasına göre, 5.000 kişilik bir güç Kuzey Irak'ta kalmayı sürdürmüştür.[629] Kasım 1999'da Kuzey Irak'ta yeni bir operasyona girişen Türk ordusunun faaliyetleri Aralık ayında da sürmüş; Irak bu faaliyetleri BM'ye bildirmiştir.[630]

1 Nisan 2000'de hava unsurlarıyla desteklenmiş herbiri 1.500'er kişilik üç birlik, 9 ve 10 Nisan 2000'de de 500'er kişilik iki birlik Kuzey Irak'a girmiş; bu operasyonlar Irak tarafından BM'ye bildirilmiştir.[631] 8 Mayıs 2000'de, 5.000 askerden oluşan bir güç hava unsurlarının da desteğiyle Kani Masi bölgesine girmiştir.[632] Türk askerleri, 23 Mayıs 2000'de Kani Masi bölgesine yeniden girmiştir.[633] Türk uçakları 15 Ağustos 2000'de Kuzey Irak'taki üç köyü bombalamış; Irak bu bombardımanda 40 sivilin öldüğünü iddia etmiştir.[634] 2000 Kasımında 5 gün

[628] Hürriyet, 14 Nisan 1998; Milliyet, 14 Nisan 1998; http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=144&Yil=1998&Ay=4, (10 Mart 2011).
[629] U.N. Doc. S/1999/441, U.N. Doc. S/1999/560.
[630] U.N. Doc. S/1999/1188, U.N. Doc. S/1999/1222, U.N. Doc. S/1999/1225, U.N. Doc. S/1999/1231, U.N. Doc. S/1999/1279.
[631] U.N. Doc. S/2000/306, U.N. Doc. S/2000/353.
[632] U.N. Doc. S/2000/475.
[633] U.N. Doc. S/2000/546.
[634] U.N. Doc. S/2000/833.

süren ve iki tümenin katıldığı bir operasyon düzenlenmiştir.[635] Aynı yılın Aralık ayında ise hava destekli Türk birlikleri PKK ile çatışmaya giren KYB'ye destek vermek için Kuzey Irak'a girmiştir.[636] 16 Aralık'ta bölgeye giren Türk birlikleri, bölgedeki çatışmalara KYB lehine müdahil olmuşlar, Türk müdahalesi Irak tarafından şiddetle kınanmıştır.[637]

3. II. Körfez Savaşı Sonrasında Düzenlenen Operasyonlar (2003-2010)

II. Körfez Savaşı'nın sonuçları, Türkiye'nin PKK'ya karşı düzenlediği sınır ötesi operasyonların yeniden kesilmesine yol açmıştır. Saddam Hüseyin rejimini deviren ve Irak'ı işgal eden ABD, Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesine uzunca bir süre muhalefet etmiştir. Nitekim PKK saldırılarının yoğunlaştığı 2007 yazında dahi, önce ABD Dışişleri Bakanı Rice, sonra da Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü McCormack olası bir sınır ötesi operasyona karşı olduklarını ifade etmişlerdir.[638]

Türkiye, tıpkı daha önceki operasyonlarda olduğu gibi**,** bu dönemde gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda da Irak yönetiminin PKK eylemlerine esaslı ölçüde karıştığını iddia etmemiş ve PKK saldırılarını Irak yönetimine atfetmemiştir. Ancak önceki dönemlerden farklı olarak Türkiye, Irak'ı, ülkesindeki PKK faaliyetleri karşısında hareketsiz kalmakla suçlamıştır. Dışişleri Bakanı Gül, Irak makamlarını PKK'yı engellemek için hiçbir şey yapmamakla suçlamıştır.[639] Türkiye, Nisan 2007'de, Irak'a terörle ilgili sorumluluklarını hatırlatan bir nota

---

[635] ÖZDAĞ, 2008, s. 264.
[636] OLSON, 2002, s. 111-112.
[637] U.N. Doc. S/2001/31.
[638] http://www.cnnturk.com/2007/dunya/06/09/iraktan.turkiyeye.top.atesi.notasi/359314.0/index.html, http://www.milliyet.com.tr/2007/06/13/son/sondun02.asp, (10 Mart 2011).
[639] http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/411106.asp, (10 Mart 2011).

vermiştir.[640] PKK nedeniyle iki devlet arasında tırmanan gerilim, Türkiye ve Irak'ın PKK'nın Irak'taki varlığına son verilmesi konusunda 7 Ağustos 2007'de mutabakata varmalarıyla bir ölçüde yumuşamıştır.

Irak yönetimiyle anılan yakınlaşma ve 5 Kasım 2007 tarihli Bush-Erdoğan zirvesinin ertesinde 1 Aralık 2007'de Türkiye yeniden Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyonlarına başlamıştır. Bu dönemde gerçekleşen operasyonlar, öncekilerden farklı olarak çoğunlukla kara birliklerinin kullanılmadığı, nokta hedefli bombardımanlar şeklinde icra edilmiştir. Bu dönemdeki en kapsamlı ve uluslararası toplumun dikkatini en fazla çeken operasyon Şubat 2008 sınır ötesi operasyonudur.

a. Şubat 2008 Sınır Ötesi Operasyonu

Türk Silâhlı Kuvvetleri, 22 Şubat 2008 tarihli basın açıklamasıyla, 21 Şubatta hava kuvvetleriyle desteklenen bir sınır ötesi kara operasyonu başlattığını ilân etmiştir.[641] Bu, Türkiye'nin, Saddam Hüseyin sonrasında Kuzey Irak'ta düzenlediği ilk sınır ötesi kara operasyonudur. TSK, 29 Şubatta yaptığı açıklamayla birliklerin

---

[640] http://www.mfa.gov.tr/11-nisan-2007_-disisleri-bakanligi-sozcusu-levent-bilman_in-haftalik-olagan-basin-toplantisi-.tr.mfa http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/405084.asp, (10 Mart 2011).

9 Haziran 2007'de ise, bu kez Irak, Türkiye'nin ülkesinin sınır bölgelerini top ateşine tuttuğu iddiasıyla Türkiye'ye nota vermiştir. Konu hakkında bkz. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6736825.stm, http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/405084.asp, (10 Mart 2011).

[641] "*Türk Silahlı Kuvvetleri; yurt içindeki operasyonlarına devam ederken, Irak'ın kuzeyinde üslenmiş PKK/KONGRA-GEL terör örgütü mensuplarını etkisiz kılmak ve bölgedeki örgütsel altyapıyı kullanılmaz hale getirmek maksadıyla, 21 Şubat 2008 günü saat 10:00-18:00 arasında, belirlenen hedefleri karada konuşlu uzun menzilli silahlar ve Hava Kuvvetlerine mensup uçaklar ile etkili bir şekilde vurmuştur.*

Başarıyla icra edilen ateşle taarruzdan sonra, aynı gün saat 19.00'dan itibaren Hava Kuvvetleri ile desteklenen bir sınır ötesi kara harekatı başlatılmıştır.

Bugüne kadar icra edilmiş olan hava operasyonlarının devamı niteliğindeki kara harekatının hedefi, PKK/KONGRA-GEL terör örgütü olup; sivillerin ve Türk Silahlı Kuvvetlerine düşmanca bir harekette bulunmayan yerel unsurların harekattan olumsuz etkilenmemeleri için gerekli hassasiyetin gösterilmesine devam edilecektir.

Irak'ın toprak bütünlüğüne ve istikrarına özel bir önem veren Türk Silahlı Kuvvetleri, planlanan hedeflere ulaşılmasından sonra, en kısa zamanda yurt içine dönecektir.

İcra edilen harekatın, bölgenin teröristler için kalıcı ve güvenli bir üs bölgesi olarak kullanılmasını önleyerek, Irak'ın istikrar ve iç barışına da katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir…" http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2008/BA_14.html, (10 Mart 2011).

aynı gün itibarıyla yurt içindeki üs bölgelerine döndüklerini açıklamıştır.[642] Türkiye, operasyonun uluslararası hukuktaki dayanağına ilişkin herhangi bir açıklama yapmamıştır. Ancak BM İnsan Hakları Konseyine verilen 26 Mart 2008 tarihli sözlü notada, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta gerçekleştirdiği karşı-terör operasyonunun sınırlı kapsamlı ve süreli olduğu, ayrıca sınırlı bir alanda gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Notada, yalnızca bölgedeki PKK/KONGRA-GEL mevcudiyetinin hedef alındığı ve sivillerin güvenliğini sağlamak için mümkün olan tüm tedbirlerin alındığı; bunun sonucunda da hiçbir sivil kaybının yaşanmadığı bilgisi verilmiştir.[643]

Bu kısa süreli ve dar kapsamlı operasyon uluslararası toplumda yankı bulmuştur. Türkiye'ye özellikle operasyonun kısa süreda tamamlanması ve orantılı davranması çağrıları yapılsa da, devletler Türkiye'yi kınamaktan özenle kaçınmışlardır.[644] ABD, hem bizzat Başkan Bush'un hem de Savunma Bakanı Gates'in ağzından operasyonun kısa zamanda sona ermesini istemiştir.[645] Rusya Türkiye'ye itidal çağrısı yapmıştır.[646] İngiltere Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Türk ordusunun Irak'ı mümkün olan en kısa sürede terk etmesi ve Türkiye'nin sivil halka zarar gelmemesi için azamî çabayı göstermesi gerektiğini ifade etmiştir.[647] BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, "Türkiye'nin sınırlara saygı göstermesi gerektiğini" belirtmiştir.[648] AB Komisyonu, Türkiye'ye orantısız kuvvet kullanmaması çağrısı yaparken[649]; AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek

---

642 http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2008/BA_25.html, (10 Mart 2011).
643 U.N. Doc. A/HRC/7/G/15 (2008).
644 TAMS, s. 379.
645 Başkan Bush'un açıklaması için bkz. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7268345.stm, (10 Mart 2011). Savunma Bakanı Gates'in açıklamaları için bkz. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7261252.stm, http://www.nytimes.com/2008/02/28/world/middleeast/28iraq.html, (10 Mart 2011).
646 http://www.cnnturk.com/haber/haber_detay.asp?PID=00319&haberID=431379, (10 Mart 2011).
647 http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436693.asp, (10 Mart 2011).
648 http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436750.asp, (10 Mart 2011).
649 http://www.reuters.com/article/newsOne/idUSBRU00633420080222, (10 Mart 2011).

Temsilcisi Javier Solana ise, operasyonun en iyi çözüm seçeneği olmadığını söylemiştir.[650]

Operasyona Irak tarafından ölçülü tepkiler gelmiştir. Hatta Irak Hükûmet Sözcüsü Ali Debbağ operasyonun üçüncü gününde yaptığı açıklamada, TSK'nin operasyonlarının Irak'ın hâkimiyetine zarar vermediğini düşündüklerini ifade etmiştir. Ancak ertesi gün Irak hükûmeti, tek taraflı Türk askerî harekâtının bölgenin istikrarına bir tehdit ve Irak'ın egemenliğinin ihlâli olduğunu düşündüğünü ifade etmiş ve Türkiye'ye mümkün olan en kısa sürede askerlerini çekmesi çağrısında bulunmuştur.[651]

b. Küçük Çaplı Diğer Operasyonlar

Türkiye, 1 Aralık 2007'de, Irak sınırları içerisindeki bir PKK'lı grubu bombalayarak II. Körfez Savaşı sonrasındaki ilk sınır ötesi operasyonunu gerçekleştirmiştir.[652] Gerek savaş uçaklarıyla gerekse karada konuşlu silâhlarla gerçekleştirilen bu tür bombardımanlar 16 Aralık 2007'de, 22 Aralık 2007'de, 25 Aralık 2007'de, 15 Ocak 2008'de ve 4 Şubat 2008'de tekrarlanmıştır. Yukarıda incelenen Şubat 2008 sınır ötesi kara operasyonundan sonra da Türk ordusunun bölgedeki PKK hedeflerine yönelik bombardımanları devam etmiştir. 27-28 Mart 2008'de, 16 Nisan 2008'de, 24 Nisan 2008'de, 29 Nisan 2008'de, 2 Mayıs 2008'de, 10 Mayıs 2008'de, 29-31 Mayıs 2008'de, 7 Haziran 2008'de, 16-17 Haziran 2008'de, 23 Temmuz 2008'de, 27-29 Temmuz 2008'de, 16 Ağustos 2008'de, 25 Eylül 2008'de, 4-12 Ekim 2008'de, 17 Ekim 2008'de, 28 Ekim 2008'de, 1 Aralık

[650] http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436669.asp, (10 Mart 2011) .
[651] http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436854.asp, (10 Mart 2011).
[652] 1 Aralık 2007 tarihli sınır ötesi operasyon ve 2007 senesi içinde düzenlenen diğer sınır ötesi operasyonlar hakkında Genelkurmay Başkanlığının bilgi verdiği 2007 senesine ait 35, 37, 38, 39, 40, 41 ve 42 numaralı basın açıklamaları için bkz. http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/Basin_Aciklamalari_Arsiv_2007.html, (10 Mart 2011).

2008'de, 5 Aralık 2008'de, 16-17 Aralık 2008'de,[653] 29-30 Nisan 2009'da, 28 Mayıs 2009'da,[654] 1-2 Temmuz 2010'da PKK hedefleri bombalanmıştır. Türk ordusu, 7 Mayıs 2010'da ve 16 Haziran 2010'da iki sıcak takip operasyonu gerçekleştirmiştir.[655] Anılan operasyonlara uluslararası toplumdan olumsuz hiçbir tepki gelmemiştir.

C. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Askerî Operasyonların Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi

Türkiye, Kuzey Irak'ta giriştiği kuvvet kullanma fiillerini meşru bir hukukî temele dayandırma ihtiyacı hissetmemiştir.[656] Bu nedenle de, Kuzey Irak'ta giriştiği kuvvet kullanma fiillerine hukukî gerekçe gösterme konusunda oldukça isteksiz davranmış ve operasyonlar hakkında Güvenlik Konseyini bilgilendirmemiştir. Bu durum, uluslararası hukuk açısından ilginç gelişmelere de neden olmuştur. Örneğin ABD Sözcüsünün Türkiye adına ileri sürdüğü meşru müdafaa iddiasına yanıt, bir başka üçüncü devlet olan Libya'dan gelmiştir. Libya, Türkiye'yi BM nezdinde protesto ederken ABD'nin Türkiye adına ileri sürdüğü meşru müdafaa hakkına yanıt vermiş;[657] Türk hükûmeti ise ancak Libya'nın mektubundan sonra devreye girmiş ve Libya'nın iddialarını Güvenlik Konseyi nezdinde reddetmiştir.[658]

---

[653] Genelkurmay Başkanlığının 2008 senesi içinde düzenlenen sınır ötesi operasyonlar hakkında bilgi verdiği 2008 senesine ait 5, 9, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 44, 47, 49, 50, 52, 53, 57, 58, 59 ve 60 numaralı basın açıklamaları için bkz. http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/Basin_Aciklamalari_Arsiv_2008.html, (10 Mart 2011).

[654] Genelkurmay Başkanlığının 2009 senesi içinde düzenlenen sınır ötesi operasyonlar hakkında bilgi verdiği 2009 senesine ait 38 ve 47 numaralı bilgi notları için bkz. http://www.tsk.tr/GUNCEL_HABERLER/GUNCELHABER.html, (10 Mart 2011).

[655] Genelkurmay Başkanlığının 2010 senesi içinde düzenlenen sınır ötesi operasyonlar hakkında bilgi verdiği 2010 senesine ait 48, 71 ve 81 numaralı bilgi notları için bkz. http://www.tsk.tr/GUNCEL_HABERLER/GUNCELHABER.html, (10 Mart 2011).

[656] GRAY & OLLESON, s. 389.

[657] U.N. Doc. S/1995/566.

[658] U.N. Doc. S/1995/605.

Türkiye, Irak'ın BM nezdinde ileri ileri sürdüğü iddialara da nadiren cevap vermiş; 1998'den sonra ise Irak'ın iddia ve şikâyetlerini BM nezdinde tümüyle yanıtsız bırakmıştır. Türkiye, 1998 öncesinde Güvenlik Konseyine gönderdiği mektuplarda da hukukî argümanlara pek yer vermemiş; operasyonların hukuki gerekçesini belirsiz bırakmıştır. Türkiye, bunun yerine, basın aracılığıyla açıklama yapma yoluna gitmiş; Irak BM'ye yaptığı bazı şikâyetlerde bu açıklamaları referans göstermiştir.[659]

Türkiye kimi zaman, 1992 sınır ötesi operasyonunda olduğu gibi, eylemini savunmak için hiçbir hukukî gerekçe ileri sürmezken, kimi zaman da aynı operasyon için birden fazla hukukî gerekçe ileri sürmüştür. Örneğin Türkiye, 15 Ağustos 1986 tarihinde düzenlenen hava harekâtı için hem sıcak takip hakkını hem de Ekim 1984 Mutabakatı'nı gerekçe göstermiştir. Ancak bu durumun en çarpıcı örneği Çelik Operasyonu'dur. Türk yetkililer operasyon süresince meşru müdafaayı, sıcak takibi ve zorunluluğu birlikte gündeme getirmişlerdir. Türkiye'nin Kuzey Irak'a müdahele sürecinde uluslararası hukuk açısından sergilediği bu tutarsız tutum nedeniyle, aşağıda yapılan değerlendirmede sadece Türkiye'nin değil, 3. devletlerin ve doktrindeki yazarların da operasyonları nasıl nitelendirdiklerine bakılacaktır.

1. Antlaşmalar Temelinde Irak'ın Rızası

Teroristlerin saldırılarında üs olarak kullandıkları devletle terorist saldırıların mağduru devlet, ikincinin birincinin ülkesinde operasyon düzenleyebilmesi iznini içeren bir anlaşmaya varmışsa; uluslararası hukuka herhangi bir aykırılık gündeme gelmeyecektir.[660] Nitekim *Nikaragua* kararı da bu yargıyı doğrulamaktadır.[661]

[659] GRAY & OLLESON, s. 413.
[660] BROWN, s. 30.

Uluslararası hukuk açısından sorun, ev sahibi devlet böyle bir izni terorist saldırıya uğrayan devlete vermediği takdirde ortaya çıkacaktır.

Türkiye ile Irak arasında sınır güvenliğini konu edinen ikili antlaşmalar mevcuttur. Irak-Türkiye sınırını belirleyen 05.06.1926 tarihli Ankara Antlaşması[662] ve 29.03.1946 tarihli "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması"na ekli 6 numaralı Protokol[663] tarafların bir diğerine karşı faaliyet yürüten örgütlerin faaliyetlerine kendi ülkelerinde izin vermeme yükümlülüğünü öngörmekte; ancak taraflara bir diğerinin ülkesinde münferiden kuvvet kullanma yetkisini tanımamaktadır.[664] Türkiye ve Irak'ın 7 Ağustos 2007'de imzaladıkları PKK ile ilgili mutabakatta da Türkiye'ye bu yönde bir yetki tanınmamıştır.[665] Dolayısıyla Türkiye'nin 1926 ve 1946 antlaşmalarına ve 2007 mutabakatına dayanarak Irak'ın ülkesinde askerî operasyon

---

[661] *Nikaragua* yargısı, parag. 246.

[662] Antlaşma metni için bkz. İsmail SOYSAL, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları – I. Cilt (1920-1945)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları – XVI Dizi, sayı 38, 1983, s. 304-317. Türkiye, İngiltere ve Irak arasında imzalanan Antlaşmanın 9. maddesi, sınır bölgesinde cinayet veya cürüm işleyip diğer tarafa kaçan gerçek kişilerin antlaşmaya taraf olanlarca tutuklanıp iade edilmesini, 10. maddesi ise, antlaşmanın ikinci bölümünün uygulanacağı hudut mıntıkasının "*Türkiye'yi Irak'tan tefrik eden bütün hudut ile bu hududun bir ve diğer tarafında yetmiş beşer kilometre derinliğinde bulunan*" bölgeyi kapsayacağını öngörmektedir. Antlaşmanın 12. maddesi de, tarafların kendi egemen bölgelerinde diğer taraf aleyhine hiçbir teşkilata veya toplantıya izin vermeyeceklerini düzenlemektedir. Konu hakkında ayrıca bkz. KESKİN, 1998, s. 87; Kamuran REÇBER, "Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'nde Sınır Ötesi Operasyon ve Sıcak Takip Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika / Review of International Law & Politics**, C. 3, No. 9, (2007), s. 19-20.

[663] *Düstur*, III, 28, 1515-1521. İki devlet arasındaki sınıra ilişkin hususları düzenleyen protokol, taraflara sınır güvenliğinin korunması ve haydutluk eylemlerinin önlenmesinde bazı yükümlülükler getirmektedir. Konu hakkında ayrıca bkz. KESKİN, 1998, s. 87; REÇBER, s. 20-21.

[664] Bunun bir sonucu olarak, Irak, Türkiye'nin 1926 tarihli Türk-Irak Sınır Antlaşması'nı açık biçimde ihlâl ettiğini BM nezdinde ifade etmiştir. Bu iddianın dile getirildiği mektuplar için bkz. U.N. Doc. S/22943 (1991), U.N. Doc. S/23141 (1991). Konu hakkında ayrıca bkz. GRAY & OLLESON, s. 411.

[665] Mutabakatın PKK ile ilgili paragrafı şu şekildedir: "*İki Başbakan, terörizmle mücadele konusundaki ortak kararlılıklarını vurgulamış, bu çerçevede PKK/KONGRA-GEL terör örgütü dâhil olmak üzere Irak'ta faaliyet gösteren tüm terör örgütlerinin ve faaliyetlerinin tecrit edilmesi, pasifize edilmesi ve mevcudiyetlerine son verilmesi amacıyla her türlü çabayı göstermek hususlarındaki mutabakatlarını teyit etmişlerdir. İki Başbakan "Terörle Mücadele işbirliği Anlaşması" çalışmalarının hızlandırılarak iki ay içinde sonuçlandırılması talimatını vermiştir. Söz konusu anlaşmaları hazırlamak amacıyla Irak İçişleri Bakanı Türkiye'yi iki hafta içinde ziyaret edecektir.*" Mutabakat metni için bkz. http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/Mutabakat_Muhtirasi_Irak.pdf, (10 Mart 2011).

düzenleme yetkisi yoktur. Buna karşın Irak, her iki antlaşma gereğince ülkesindeki PKK faaliyetlerine izin vermeme yükümlülüğü altındadır.

Taraflara birbirlerinin ülkesinde münferiden kuvvet kullanma yetkisini açıkça tanıyan tek belge, Ekim 1984'te imzalanan Mutabakat Zaptı (Protokolü)'dır. Protokol, Dışişleri Bakanı Halefoğlu'nun 13–15 Ekim 1984 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Bağdat ziyareti sırasında imzalanmıştır. Halefoğlu, 14 Ekimde, aralarında üst düzey askerlerin de bulunduğu bir heyetle Bağdat'a gitmiş ve Saddam Hüseyin'e, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in bir mesajını sunmuştur.[666] Bu ziyaretin ve imzalanan protokolün ayrıntıları hakkında taraflar tarafından yapılmış ortak bir açıklama olmadığı gibi; protokol hiçbir yerde de yayınlanmamıştır. Ancak Bağdat yönetimi, Türkiye ile varılan anlaşmayı, Enformasyon Bakanı aracılığıyla 23 Ekimde tek taraflı olarak açıklamıştır. Açıklamada, 15 Ekimde imzalanan anlaşma gereğince, tarafların sınırın 10 km. içerisine kadar askerî operasyon yapma hakkının olduğu; bu operasyonların ancak acil güvenlik gerektiren durumlarda yapılabileceği ve tarafların terorist eylemler konusunda sürekli bilgi alışverişinde bulunacakları ifade edilmiştir.[667]

Türk tarafı, anlaşma metniyle ilgili ayrıntılı bilgiyi, İçişleri Bakanı Akbulut'un mecliste yaptığı konuşmayla yaklaşık iki yıl sonra açıklamıştır. Akbulut, 4 Eylül 1986 tarihli meclis oturumunda 15 Ağustos 1986'da düzenlenen sınır ötesi operasyonun hukukî dayanağını açıklarken Ekim 1984 Mutabakatı'na değinmiştir. Bakan, mutabakat gereğince, Türk ve Irak silâhlı birliklerinin çok zarurî hâllerde

---

[666] Hürriyet, 15 Ekim 1984; http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=305&Yil=1984&Ay=10, (10 Mart 2011).

Saddam Hüseyin'in yine Halefoğlu aracılığıyla Evren'e gönderdiği ve Türkiye'nin ayrılıkçı gruplara karşı mücadelesini yürekten desteklediklerini ifade eden cevabî mesajı da Türk basınında yayınlanmıştır. Konu hakkında bkz. Milliyet, 18 Ekim 1984.

[667] http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=305&Yil=1984&Ay=10, (10 Mart 2011); Milliyet, 25 Ekim 1984.

sınırı geçebileceklerini; bu uygulamaları daha etkin kılabilmek için hava harekâtı da yapılabileceğini; ancak makul bir süre önce karşı tarafa bilgi verilip mutabakat sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Akbulut'un verdiği bilgiye göre, iki devlet arasında bir koordinasyon sisteminin kurulması da kararlaştırılmıştır.[668] 1986'da iki yıl daha uzatılan anlaşmanın süresi bir kez daha yenilenmemiş ve 1988 Ekim ayı itibariyle anlaşma son bulmuştur.[669]

Türkiye, Ağustos 1986 ve Mart 1987 hava harekâtlarını bu mutabakat zaptına dayandırmıştır. Ağustos 1986 operasyonunda bu hukukî gerekçeyi sıcak takip iddiasıyla birlikte ileri süren Türkiye, eyleminin dayanağı hakkında kararsız kaldığını gösterir bir tutum sergilemiştir. Mart 1987 operasyonu ile ilgili olarak ise, doğrudan anlaşmaya gönderme yapılmış ve sıcak takip iddiası gündeme getirilmemiştir.

Başbakan Özal, 1986 operasyonuyla ilgili olarak 15 Ağustosta düzenlediği basın toplantısında, Irak'la Türkiye arasındaki anlaşmaya göre hareket edildiğini ifade etmiştir.[670] Aynı gün yapılan hükûmet açıklamasında, "*...Irak topraklarında ilgili devletle esasen mevcut mutabakat çerçevesinde...*" bir hava takip harekâtı yapıldığı ifade edilmiştir.[671] Ağustos 1986 hava harekâtının Ekim 1984 mutabakatına dayandığı, İçişleri Bakanı Akbulut'un yukarıda anılan meclisteki konuşmasında da şu şekilde dile getirilmiştir: "*Irak – Türkiye arasında ...15 Ekim 1984 tarihli görüşme*

---

[668] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 17, Cilt 31, 4. Birleşim, 4. 9. 1986, s. 203-204.

[669] Bölükbaşı'na göre, 1984 tarihli mutabakatın 1986'dan sonra yenilenmesine önce Türkiye, sonra Irak yanaşmamıştır. Bölükbaşı, Anfal Harekâtı nedeniyle Türkiye'ye sığınan Iraklı Kürtleri takip etmek gerekçesiyle Irak ordusunun ülkesine girmesini engellemek isteyen Türkiye'nin mutabakatın süresinin uzatılmasını istemediğini ileri sürmektedir. Daha sonra, Türk Başbakanı Akbulut'un 5-7 Nisan 1990'da Bağdat'a yaptığı ziyarette, bu kez Türkiye anlaşmayı yenilemeyi teklif etmiş; ancak Irak'ın bunun karşılığında bazı taleplerde bulunması üzerine bu girişimden sonuç alınamamıştır. Konu hakkında bkz. Sertaç H. BAŞEREN, "Huzur Operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekatın Hukuki Temelleri," **Avrasya Dosyası**, C. 2, No. 1, (1995), s. 225'den Süha BÖLÜKBAŞI, **Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1992, s. 59.

[670] Hürriyet, 16 Ağustos 1986.

[671] Cumhuriyet, 16 Ağustos 1986; Milliyet, 16 Ağustos 1986.

zaptı muhtevasından açıkça anlaşıldığı şekilde, 15 Ağustos 1986 günü icra edilen sınır ve ötesi harekât her iki ülkenin mutabakatı çerçevesinde icra edilmiştir..."[672]

1987 operasyonuyla ilgili olarak ise, Millî Savunma Bakanı Yavuztürk operasyonun düzenlendiği gün mecliste yaptığı gündem dışı konuşmada, Taşdelen köyüne baskın düzenleyen bölücülerin Kuzey Irak'taki kamplarına kaçtıklarının belirlendiğini; bunun üzerine 25 Şubat 1987'de toplanan Bakanlar Kurulunun "*Irak ile 1984 yılında yapılan mutabakat zaptı çerçevesinde sınır ötesi harekât yapılması kararını aldığını...*" söylemiştir. Bakan, mutabakat zaptına uygun şekilde, Irak Genelkurmay Başkanlığının da onayının alındığını ifade etmiştir.[673] Hükûmet Sözcüsü Güzel ve Genelkurmay Başkanlığı da, harekâtın 1984 mutabakat zaptı çerçevesinde gerçekleştirildiğini ve anlaşmaya uygun olarak Irak Genelkurmay Başkanlığının onayının alındığını açıklamışlardır.[674]

1983, 1986 ve 1987'de düzenlenen üç sınır ötesi operasyonun "kuvvet kullanma hakkı" açısından uluslararası hukuka aykırılığı söz konusu olmayıp; bu eylemler, Türkiye'nin ülkesi dışında münferiden kuvvet kullanması olarak görülemez. Zira Başeren'in de belirttiği gibi, Türk askerlerinin Kuzey Irak'taki varlığı Ekim 1984'ten sonra Irak'ın rızasına dayanmıştır.[675] 1983'teki operasyonla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığının "*Irak hükûmetiyle görüş alışverişinde bulunulduğu*"nu ve Irak'ın Türkiye Büyükelçisinin teroristlere karşı eyleme girişilmesi konusunda her iki devletin anlaştıklarını açıklaması bu rızanın 1983'teki operasyon için de var olduğunun kanıtıdır.

---

[672] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 17, Cilt 31, 4. Birleşim, 4. 9. 1986, s. 204.
[673] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 17, Cilt 37, 72. Birleşim, 4. 3. 1987, s. 273-274.
[674] Cumhuriyet, 5 Mart 1987; Hürriyet, 5 Mart 1987.
[675] BAŞEREN, 1995, s. 224.

2. Sıcak Takip Hakkı

Yukarıda, sıcak takip hakkının sadece açık denizde tanınan bir hak olup kara ülkesinde geçerli olamayacağına, doktrinde de ağırlıklı görüşün bu yönde olduğuna değinilmişti.[676] Anılan nedenle, kara ülkesinde sıcak takibin yapılabilmesinin tek yolu, takibin gerçekleştirileceği devletin vereceği onay olacaktır. Türkiye ile Irak arasında 1984 Ekiminde imzalanan mutabakat zaptı Türkiye'ye bu yolu açmıştır. Ancak anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte sınır ötesi operasyonların temel hukukî dayanağı artık sıcak takip hakkı değil; imzalanan bu anlaşmadır.

Türkiye, ülkesi dışında münferiden giriştiği kuvvet kullanma eylemlerinde sıcak takip hakkını hukukî gerekçe olarak ileri sürmüş olan sınırlı sayıdaki devletlerden biridir. Üstelik sıcak takibi bir iç hukuk kuralı ile düzenleme ihtiyacı hisseden Türk hükûmeti, 14 Ağustos 1986'da, sıcak takibi kurala bağlayan 259 Sayılı KHK'yi çıkarmıştır. Anılan KHK'nin Sıkıyönetim Kanunu'nun değişik 3. maddesine ve Olağanüstü Hal Kanunu'nun 11. maddesine eklediği bentlerle, "*eylemcilerin eylemlerini müteakip komşu ülke topraklarına sığındıklarının tespit edilmesi durumunda*", hükûmetin iznini almak şartıyla yerine göre sıkıyönetim komutanına yerine göreyse valinin talebi üzerine ilgili komutana "*milletlerarası hukukun meşru saydığı sıcak takip (hot pursuit) kuralından yararlanarak*" "*mahdut hedefli sınır ötesi harekât planlayıp icra etmek*" yetkisi tanınmaktadır.[677] 259 Sayılı KHK, sıcak takip uygulamasının "*ilgili komşu ülke ile Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti arasında varılacak mutabakat çerçevesinde*" yapılması şartını getirmiştir.

Türkiye, 259 Sayılı KHK'yi çıkardıktan bir gün sonra düzenlediği sınır ötesi operasyonu, Ekim 1984 mutabakatının yanı sıra, açıkça sıcak takip hakkına da

[676] Bkz. **yukarıda**, s. 106-109.
[677] **R.G.**, 14 Ağustos 1986, Sayı: 19195. Bir iç hukuk normu olan KHK'nin sıcak takip kuralının uluslararası hukukça meşru kabul edildiği yargısına yer vermesi ilginçtir.

dayandırmıştır. Başbakan Özal, 15 Ağustosta düzenlediği basın toplantısında, Irak'la Türkiye arasındaki anlaşmaya göre hareket edildiğini ifade ettikten sonra, "*Bizim yaptığımız sadece sıcak takiptir*" demiştir.[678] Hükûmet, 15 Ağustostaki açıklamasında, açıkça sıcak takip hakkından söz etmese de, operasyonu, Uludere'de 12 askerin öldürüldüğü pusudan sonra Irak'a kaçtıkları belirlenen PKK'lıların ele geçirilmeleri ve tesirsiz hâle getirilmeleri için düzenlenen bir "*hava takip harekâtı*" olarak adlandırmıştır.[679] Dışişleri Bakanlığı, İran'ın operasyonla ilgili iddialarıyla ilgili olarak 24 Ağustosta yaptığı açıklamada "*Bu hareket uluslararası hukukun tanıdığı sıcak takip ilkesi uyarınca yapılmıştır*" diyerek Türkiye'nin sıcak takip hakkını kullandığını açıkça vurgulamıştır.[680] Millî Savunma Bakanı Yavuztürk de, mecliste yaptığı konuşmada, sıcak takibin sınırlarda anında yapılabileceğini; Amerika-Meksika ve Amerika-Kanada sınırlarında gerçekleşen olayların faili olan suçluların bu yolla ortadan kaldırıldıklarını ifade etmiştir.[681]

Irak'la anlaştıktan sonra girişilen kuvvet kullanma eyleminin neden sıcak takip hakkı gibi karadaki uygulaması uluslararası hukuk tarafından kabul görmeyen bir hakka dayandırıldığı sorusunun cevabı belirsizdir. Akla ilk gelen, sıcak takibin dış politikaya değil iç politikaya yönelik bir argüman olarak ileri sürüldüğüdür. Zira hükûmetin, harekâtı, Anayasanın 92. maddesinde sözü edilen, "*Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi*"[682] olarak değerlendirmediği; "sıcak takip" kavramını kullanarak iç politikada eylemin boyutlarını daraltma ve anayasaya aykırı bir durum olmadığını gösterme gayreti içerisinde olduğu görülmektedir.

[678] Hürriyet, 16 Ağustos 1986.
[679] Cumhuriyet, 16 Ağustos 1986.
[680] Cumhuriyet, 25 Ağustos 1986; Milliyet, 25 Ağustos 1986.
[681] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 17, Cilt 31, 4. Birleşim, 4. 9. 1986, s. 143.
[682] TC Anayasası m. 92: "*Milletlerarası hukukun meşrû saydığı hallerde savaş hali ilânına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinindir...*"

Nitekim 15 Ağustostaki basın toplantısında sıcak takip iddiasında bulunan Başbakan Özal, savaş hâlinin söz konusu olmadığını; yurt dışına asker gönderilmeyip sadece sıcak takip hakkının kullanıldığını; harekâtın meclise bilgi vermeyi gerektirecek kadar önemli olmadığını ileri sürmüştür.[683]

Hükûmetin meclisin izni olmadan, yalnızca çıkardığı KHK'ye dayanarak harekâta girişmesi muhalefet tarafından operasyonun ilk gününden itibaren eleştirilmiş[684] ve konu 259 Sayılı KHK'nin görüşüldüğü 3 Eylül 1986 ve operasyonla ilgili genel görüşmenin yapıldığı 4 Eylül 1986 tarihli meclis oturumlarında tartışılmıştır.[685] Türkiye'nin sıcak takip iddiası da mecliste eleştirilere konu olmuştur.[686] Bu tartışmalar sonucunda, 259 Sayılı KHK'nin değiştirilerek kabul edildiği 3310 Sayılı Kanun'da sıcak takip ilkesinden söz edilmemiştir.[687]

Türkiye 1987 Martında düzenlediği hava harekâtının nedeni olarak PKK'nın 22 Şubat 1987'de Taşdelen köyüne yaptığı saldırıyı ve eylemden sonra PKK'lıların Kuzey Irak'taki kamplarına kaçtıklarının belirlenmesini göstermiş; ancak hukukî gerekçe olarak sıcak takip iddiasında bulunmamıştır. Esasen Taşdelen köyüne 22 Şubatta yapılan PKK baskınıyla sınır ötesi operasyonun gerçekleştirilme tarihi arasındaki 10 günlük süre, bu iddianın gündeme getirilmesine engel oluşturmaktadır.

Sıcak takip, 1995 Çelik Operasyonu sırasında yeniden gündeme gelmiştir. Başbakan Çiller, operasyonun başladığı gün düzenlediği basın toplantısında

---

[683] Cumhuriyet, 16 Ağustos 1986.
[684] Muhalefetin eleştirileri için bkz. Cumhuriyet, 16 Ağustos 1986; Hürriyet 16 Ağustos 1986; Milliyet 16 Ağustos 1986.
[685] Anılan oturumlarda konuyla ilgili tartışmalar için bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 17, Cilt 31, 3. Birleşim, 3. 9. 1986, s. 126-159; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 17, Cilt 31, 4. Birleşim, 4. 9. 1986, s. 177-215.
[686] Muhalefet milletvekili Tarımcıoğlu, sıcak takibin karada değil denizlerde söz konusu olduğunu ve bunu karaya teşmil etmenin; bir de bunu komşu devletlere tanımanın tehlikeli sonuçlar doğuracağını ifade etmiştir. Milletvekiline göre, Türkiye ile Irak arasındaki anlaşma dışında bir gerekçe aramaya gerek yoktur. Konu hakkında bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 17, Cilt 31, 4. Birleşim, 4. 9. 1986, s. 193.
[687] **R.G.**, 10 Eylül 1986, Sayı: 19217.

operasyonu, "PKK terörünü sona erdirmeye yönelik bir sıcak takip" olarak nitelendirmiştir.[688] Bu hukukî gerekçe temelsizdir; zira sıcak takip hakkının uluslararası hukukta meşruiyeti tartışmalıdır. Ayrıca PKK'nın operasyon öncesinde sıcak takibe konu olacak sınırda gerçekleştirilmiş bir eylemi mevcut değildir. Operasyondan önceki son büyük PKK saldırısında bir askerî konvoya pusu kuran saldırganlar 18 askeri öldürmüşlerdir.[689] Ancak bu saldırı, Türkiye-Irak sınırında değil; sınırdan yüzlerce km. içerde olan Tunceli'de gerçekleştirilmiştir.

3. 688 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı

688 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, 1991 Nisanında Iraklı Kürtlerin insan haklarının kendi devletleri tarafından yoğun biçimde ihlâl edilmesi üzerine kabul edilmiş ve "Huzur Operasyonu" adı altında Kuzey Irak'a müdahale eden devletler tarafından müdahalenin hukukî dayanağı olarak gösterilmiştir. Doktrinde Başeren, Türkiye'nin I. Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak'a düzenlediği sınır ötesi operasyonların, özellikle 1995'te düzenlenen operasyonun hukukî dayanağının 688 Sayılı Karar olduğunu iddia etmiştir.[690]

Irak'ın I. Körfez Savaşı sonrasındaki Kürt isyanını bastırmasının ardından yüz binlerce Kürt mülteci Türkiye ve İran sınırlarına yığılmıştı. Sınırını açmayarak uluslararası toplumun tepkisini çeken Türkiye, eş zamanlı olarak krizi uluslararası toplumun gündemine getirmeye çalışmıştır. 2 Nisanda konuyu Güvenlik Konseyine götüren Türkiye'yi Fransa ve İran izlemiştir.[691] Irak ile BM arasında ateşkesi sağlayan 687 Sayılı Karar, Irak'ı sıkı bir denetime tabi tutuyor ama Kürt mültecilerin

[688] Cumhuriyet, 21 Mart 1995.
[689] Milliyet, 19 Mart 1995.
[690] BAŞEREN, 1995, s. 224-235.
[691] Türkiye'nin mektubu için bkz. U.N. Doc. S/22435 (1991). Fransa'nın mektubu için bkz. U.N. Doc. S/22442 (1991). İran'ın mektubu için bkz. U.N. Doc. S/22447 (1991).

durumuna hiçbir şekilde değinmiyordu. 5 Nisanda Ankara'da Türk ve Batılı diplomatların yaptıkları toplantıyla Kürt mültecilerin durumu tartışılmış ve üzerinde uzlaşılan hususlar Fransa tarafından karar taslağı olarak Güvenlik Konseyine sunulmuştur.[692] Bunun sonucunda, 3 ret (Küba, Yemen, Zimbabve) ve 2 çekimser oya (Çin, Hindistan) karşılık 10 oyla kabul edilen 688 Sayılı Karara göre:

"*Güvenlik Konseyi,*

...

BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 7. paragrafındaki hükümleri hatırlatarak,

Çok yakın zamanda Kürtlerin yaşadığı bölgeler dâhil, Irak'ın birçok bölgesinde sivil Irak halkına uygulanan ve bölgede uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder biçimde uluslararası sınırlara ve ötesine yoğun mülteci akınına ve sınır ötesi saldırılara yol açan baskıdan ciddî şekilde endişe duyarak,

...

Bütün üye devletlerin, Irak'ın ve bölgedeki tüm devletlerin egemenliklerine, toprak bütünlüklerine ve siyasî bağımsızlıklarına saygıya yönelik taahhütlerini yeniden onaylayarak,

...

[692] Bu süreç hakkında bkz. Kemal KİRİŞÇİ, "Provide Comfort and Turkey: Decision Making for Refugee Assistance," **Low Intensity Conflict and Law Enforcement**, Vol. 2, No. 2, (1993), s. 227-253; Kemal KİRİŞÇİ, "Türkiye ve Kuzey Irak'taki Kürt Güvenlik Bölgesi," **Avrasya Dosyası**, C. 3, No. 1, (1995), s. 8-11; Baskın ORAN, **"Kalkık Horoz" – Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, 2. B., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998, s. 51-57.

1. Çok yakın zamanda Kürtlerin yaşadığı bölgeler dâhil, Irak'ın birçok bölgesinde sivil Irak halkına uygulanan ve sonuçları bölgede uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden baskıyı kınar;

2. Irak'tan, bölgedeki uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdidin ortadan kaldırılmasına katkı olarak bu baskıya derhâl son vermesini talep eder ve aynı bağlamda tüm Irak vatandaşlarının insanî ve siyasî haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak açık bir diyalogun gerçekleştirileceğini ümit ettiğini ifade eder;

3. Irak'ın, uluslararası insanî örgütlere, bunların Irak'ın her yerindeki yardıma muhtaç insanlara ulaşmaları için acilen izin vermesi ve bu örgütlerin operasyonları için gerekli tüm kolaylıkları göstermesi konusunda ısrar eder;

4. Genel Sekreterden, Irak'taki insanî çabalarını sürdürmesini ve eğer uygunsa bölgeye derhâl bir heyet göndererek sivil Irak halkının ve özellikle Irak yetkililerinin her türlü baskısına hedef olan Kürtlerin kötü durumu hakkında derhâl bilgi vermesini ister;

5. Aynı zamanda Genel Sekreterden, mültecilerin ve yerlerinden edilmiş Irak halkının kritik ihtiyaçlarını karşılamak için, ilgili BM daireleri de dâhil olmak üzere, tasarrufundaki tüm olanakları kullanmasını ister;

6. Bütün üye devletleri ve tüm insanî örgütleri bu insanî yardım çabalarına katkıda bulunmaya çağırır;

7. Irak'ın Genel Sekreterle bu amaçlar doğrultusunda işbirliği yapmasını talep eder;

8. Konuyu gündemde tutmaya karar verir."[693]

Karar, Kürt mültecilerin durumunu uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelendirmiştir. Bu anlamda 688 Sayılı Karar, Güvenlik Konseyinin bir devletteki insan haklarının durumunun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ifade ettiği ilk karar olmuştur.[694] Ancak anılan kararda sadece insanî yardımdan bahsedilmektedir. Karar, Kürtlerin korunması için kuvvet kullanılması yetkisini tanımamaktadır.[695] Ayrıca kararda Irak'ın egemenliği, ülke bütünlüğü ve bağımsızlığına saygı teyit edilmekte; bununla da yetinilmeyerek BM Antlaşması'nın 2(7). maddesine özel bir atıf yapılmaktadır. Konseyin Kuveyt'in işgali ile ilgili olarak aldığı 678 Sayılı Karar'da Kuveyt hükûmeti ile işbirliği yapan üye devletlere bölgede uluslararası barış ve güvenliği yeniden sağlamak için tüm gerekli araçları

---

[693] Karar, Kuveyt'in işgaliyle başlayan Körfez Krizi'nde o güne dek alınmış kararlar arasında en az destekle kabul edilenidir. Irak, Küba, Yemen ve Zimbabve kararın Irak'ın iç işlerine müdahale niteliği taşıdığını dile getirmişlerdir. Çekimser oy kullanan Çin ve Hindistan temsilcileri de benzer görüşleri ifade etmişlerdir. Konu hakkında bkz. Nigel S. RODLEY, "Collective Intervention to Protect Human Rights and Civilian Populations: The Legal Framework," ed. Nigel S. RODLEY, **To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights**, London, 1992, s. 29-30; Nicholas J. WHEELER**, Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 143-144.

[694] RODLEY, s. 32.

BM Antlaşması'nın 39. maddesi gereğince, barışın tehdit edilmesi, tıpkı barışın bozulması ve saldırı fiili gibi, Güvenlik Konseyinin Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde kuvvet kullanımı da dâhil önlemleri gündeme getirebileceği gerekçelerdendir. Konsey bu saptamayı yaptığı zaman 41 ile 42. maddeler gereğince barışı tehdit eden devlete karşı kuvvet kullanımını da içeren tedbirler alabilecektir. Ancak tek başına saptamanın yapılması, Konseyin müşterek güvenlik tedbirlerini alması ya da bu tedbirlerin alınması için üye devletlere yetki vermesi anlamına gelmemektedir.

[695] Jane E. STROMSETH, "Self-Determination, Secession and Humanitarian Intervention by the United Nations," **Am. Soc'y Int'l L. Proc.**, Vol 86, (1992), s. 373.

kullanma yetkisi verilmekteydi.[696] 688 Sayılı Karar'da ise, tüm üye devletlere insanî örgütlerle birlikte insanî yardım çabalarına katkıda bulunmaları çağrısında bulunulmaktadır. "Gerekli araçları kullanma yetkisi" ile "insanî yardım çabalarına katkıda bulunulması çağrısı" arasında yetkilendirme derecesi açısından yaratılan fark açıktır.

Buna rağmen ABD ve Birleşik Krallık Huzur Operasyonu ve Irak'a dikte ettikleri "uçuşa yasak bölgeler" uygulamasını 688 Sayılı Karara dayandırmışlardır. ABD Başkanı Bush ülkesinin bölgeye kuvvet gönderme kararının 688 Sayılı Karar'a uygun olduğunu ifade etmiş;[697] ABD Dışişleri Bakanlığı da 688 Sayılı Karar'ı müdahalenin referans noktası olarak kabul etmiştir.[698] Birleşik Krallık Başbakanı Major, güvenli sığınak yaratma amaçlı müdahalenin 688 Sayılı Karar tarafından hukuken olanaklı hâle getirildiğini iddia etmiştir.[699] Doktrinde ise, ABD ve müttefiklerinin giriştiği askeri müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu tartışılmıştır.[700]

Başeren, Türkiye'nin I. Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak'a düzenlediği sınır ötesi operasyonların hukukî dayanağının da tıpkı Huzur Operasyonu gibi 688 Sayılı Karar olduğunu; operasyonların bizzat Huzur Operasyonu'nun bir parçası olduğunu şu şekilde savunmaktadır:

---

[696] S.C. Res. 678, U.N. SCOR, 45th Sess., U.N. Doc. S/RES/678 (1990).
[697] Lawrence FREEDMAN & David BOREN, "'Safe Havens' for Kurds in Post-War Iraq," ed. Nigel S. RODLEY, **To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights**, London, 1992, s. 54.
[698] Howard ADELMAN, "Humanitarian Intervention: The Case of the Kurds," **Int'l J. Refugee L.**, Vol 4, No 1, (1992), s. 21.
[699] WHEELER, s. 152.
[700] Franck'a göre ABD, müdahele etmeden önce BM'den yeni bir yetkilendirme almalıydı. Henkin'e göre, ABD'nin bir başka devletin ülkesinde mülteci kampları kurması ancak Güvenlik Konseyinin izniyle mümkün olabilir. Mevcut Konsey kararlarının bu izni verip vermediği hususu ise tartışmalıdır. Gerson ise Kürtlere yardımın ABD için yetki sahibi olunan bir alan olmasının da ötesinde bir yükümlülük olduğunu savunmaktadır Anılan görüşler için bkz. http://www.nytimes.com/1991/04/19/world/after-the-war-legal-scholars-debate-refugee-plan-generally-backing-us-stand.html, (10 Mart 2011).

"*Kuzey Irak'ta güvenli bir bölgenin tesisini öngören kararın, bu bölgede emniyetin sağlanmasına ilişkin yetkiye de kaynak olduğunu düşünmek şaşırtıcı olmamalıdır. Bu bölgede, düzenin ve hukukun hakimiyetinin tesis ve sürdürülmesi için kullanılacak yetkinin kaynağı, 688 sayılı Karardır; gene bu karara göre, söz konusu yetkiyi kullanacak olanlar da BM'ye üye devletlerdir. Bu devletler arasında, bölgeye milyonlarca dolarlık yardım yapan Türkiye de vardır. Kuzey Irak'da PKK kamplarının varlığı hukuka aykırı bir durumdur ve bölgede hukukun hakimiyetinin sağlanamamasının bir sonucudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta bu harekatı gerçekleştirirken kullandığı yetkinin hukuksal kaynağı da 688 Sayılı Karardır. Bir başka deyişle 'Türkiye'nin söz konusu askeri harekatı huzur operasyonunun bir parçasıdır'. Dolayısıyla Türkiye'nin bu bölgede gerçekleştirdiği harekatı, ülkesi dışında münferiden kuvvet kullanması olarak değil, tıpkı huzur operasyonu gibi, Güvenlik Konseyinin BM Andlaşması Bölüm VII çerçevesinde sahip olduğu yetkiye dayanarak izin verdiği harekat olarak görmek uygun olacaktır...Güvenlik Konseyi sessiz kalmakta ve Türkiye'yi takbih etmemektedir.*"[701]

Başeren'in yorumu tartışmalıdır. Zira 688 Sayılı Kararın BM üyesi devletlere kuvvet kullanma yetkisi tanıyıp tanımadığı tartışması bir yana, eğer anılan kararın

[701] BAŞEREN, 1995, s. 232.

kuvvet kullanma yetkisi tanıdığı kabul edilse bile; bu, Iraklı Kürt sivillerin güvenliğini korumak amaçlıdır; yoksa Türkiye'nin güvenliğini değil. Nitekim Türkiye de hukukî gerekçe olarak 688 Sayılı Kararı ileri sürmemiştir. Çelik Operasyonu sırasında 688 Sayılı Kararı anan Türkiye, bunu, eyleminin hukukî dayanağının adı geçen karar olduğunu beyan etmek için değil, Irak'ın ülke bütünlüğünün korunmasına bağlı kalacağının güvencesini vermek için yapmıştır.[702]

4. Self-preservation ve Zorunluluk Hâli

Terorist saldırılara karşı kuvvet kullanan devletlerin dayandığı bir gerekçe olarak zorunluluk hâlinden yukarıda bahsedilmişti.[703] Self-preservation hakkı da hayatî çıkarları tehdit altında olan bir devletin kuvvet kullanma yoluna başvurma hakkıdır.[704] BM Antlaşması'nın kuvvet kullanılmasını meşru müdafaa istisnası dışında kesin olarak yasaklamasından sonra, sübjektif karakterli bu kavramlara dayanılarak kuvvet kullanılması meşru görülemeyecektir.

Türkiye, Irak'ta PKK'ya karşı giriştiği eylemlerde self-preservation ve zorunluluğu kimi zaman açıkça kimi zaman dolaylı olarak ileri sürmüştür. Konu Konseyin ya da Genel Kurulun gündemine gelmediği için bu gerekçenin somut olayda ileri sürülüp sürülemeyeceği tartışma konusu olmamıştır. Laursen, Kuzey Irak'a müdahale sürecinde Türkiye'nin temel argümanının zorunluluk hâli olduğunu savunmaktadır.[705]

---

[702] Cumhuriyet, 21 Mart 1995.
[703] Bkz. **yukarıda**, s. 109-112.
[704] KESKİN, 1998, s. 85-89.
[705] Andreas LAURSEN, "The Use of Force and (the State of) Necessity," **Vand. J. Trans'l L.**, Vol. 37, (2004), s. 517.

Türkiye, Irak'ın BM Genel Sekreterine yazdığı 28 Mayıs 1996 tarihli mektuptaki[706] iddialarına cevaben Güvenlik Konseyine gönderdiği 27 Haziran 1996 tarihli mektupta Kuzey Irak'ta gerçekleştirdiği askerî operasyonlar için zorunluluk hâlini ve self-preservation hakkını gerekçe olarak göstermiştir. Mektupta, Türkiye'nin güvenliğini korumak için başvurduğu önlemlerin self-preservation ve zorunluluk ilkesinden kaynaklandığı açıkça ifade edilmiştir.[707]

Türkiye'nin Güvenlik Konseyine yazdığı mektuplarda ısrarla Irak'ın 1991 sonrasında ülkesinin kuzeyinde egemenlik yetkilerini icra edemediğini vurgulaması da[708] Türkiye'nin dolaylı olarak zorunluluk hâline dayandığını göstermektedir.[709] 24 Temmuz 1995 tarihli mektupta, Irak hükûmetinden uluslararası hukuk gereğince ülkesinin terorist eylemler için kullanılmasına engel olmasının talep edilemediği; bu durumda, komşu bir devlette üslenen ve faaliyet gösteren bir terör örgütünün sınır ötesi saldırılarıyla ülke bütünlüğü sürekli olarak tehdit edilen bir devletten, eğer komşu devlet bu saldırılara bir son veremiyorsa, sessiz kalmasının beklenemeyeceği ifade edilmiştir.[710] Türkiye'nin dolaylı olarak zorunluluk hâline dayandığını gösteren bir başka husus, Irak yönetiminin ülkesinin kuzeyinde egemenlik yetkilerini icra edememesinde Türkiye'nin herhangi bir sorumluluğunun olmadığının Türkiye tarafından vurgulanmış olmasıdır.[711]

Türkiye, self-preservation iddiasını, doğrudan olduğu gibi[712] dolaylı olarak da gündeme getirmiştir. Türkiye'nin meşru güvenlik çıkarlarını korumak için gerekli

[706] U.N. Doc. S/1996/401.
[707] U.N. Doc. S/1996/479.
[708] U.N. Doc. S/1995/605, U.N. Doc. S/1996/479, U.N. Doc. S/1997/7.
[709] LAURSEN, s. 517.
[710] U.N. Doc. S/1995/605.
[711] U.N. Doc. S/1996/836-A/51/468, S/1997/7.
[712] U.N. Doc. S/1996/479.

bütün önlemleri almaya kararlı olduğundan söz edilmesi;[713] kendi ülke bütünlüğünü ve güvenliğini korumanın Irak'ın egemenliğinin ve ülke bütünlüğünün korunmasından daha az önemde olmadığının ve Türkiye'nin kendi güvenliği için zorunlu olan meşru önlemlere başvurmasının Irak'ın egemenliğinin ihlâli olarak değerlendirilmemesi gerektiğinin vurgulanması[714] ve Türkiye'nin meşru güvenlik çıkarlarını korumak için gerekli bütün önlemleri alacağından söz edilmesi[715] bu iddianın BM nezdinde dolaylı olarak gündeme getirildiği örneklerdir. Dışişleri Bakanlığının Çelik Operasyonu sırasında "*vatandaşların can güvenliğine yönelen bir tehdidi söndürmek amacıyla gerekli tüm önlemleri almanın bir devletin hakkı olduğu kadar en önde gelen görevlerinden biri olduğu*"nu ifade etmesi de,[716] bu yönde yapılmış bir beyan olarak kabul edilebilir. Bu durum, Türkiye'nin kuvvet kullanma yoluna başvururken geniş ve sınırları belirsiz bir hukukî gerekçeye dayandığını göstermektedir.

Türkiye'nin zorunluluk hâli iddiasına en önemli itiraz Irak'tan gelmiştir. Irak, BM'ye gönderdiği 13 Temmuz 1996 tarihli mektupta Kuzey Irak'taki meşru otorite eksikliğinde Türkiye'nin önemli bir payı olduğunu ifade etmiştir. Zira Irak yönetimine göre Türkiye, hem Iraklı Kürt asilerle işbirliği yapmakta hem de Kuzey Irak'a müdahale eden ABD ve Birleşik Krallık güçlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle Türkiye zorunluluk hâlini ileri süremez.[717] Türkiye'nin self preservation iddiası da Almanya tarafından eleştirilmiştir. Çelik Operasyonu devam ederken Türkiye'ye gelen Alman Dışişleri Bakanı Kinkel, Türkiye'nin ileri sürdüğü

[713] U.N. Doc. S/1997/7, U.N. Doc. S/1997/552.
[714] U.N. Doc. S/1995/605.
[715] U.N. Doc. A/52/PV.22 (1997).
[716] Cumhuriyet, 23 Mart 1995.
[717] U.N. Doc. S/1996/561. Bu iddiaya karşı Türkiye, Irak'ın bölgeyi kontrol edememesinde kendisinin bir sorumluluğu olmadığını ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. U.N. Doc. S/1996/836-A/51/468.

"devletlerin kendini koruma" (self preservation) kavramının muğlâk olduğunu; Türkiye'nin harekâtın temelini iyi saptayıp bunu Avrupa'ya anlatması gerektiğini söylemiştir.[718]

Doktrinde de, Türkiye'nin "zorunluluk" ve "self preservation" gerekçesinin hukuka uygunluğuna şüpheyle yaklaşan görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan Laursen, Türkiye'nin güneydoğusundaki durumun zorunluluğa dayanılarak kuvvet kullanılmasını meşru kılacak kadar acil ve yakın bir tehdit barındırdığı ve bu tehditle baş etmenin tek yolunun da kuvvet kullanılması olduğu iddiasına karşı çıkmaktadır. Yazara göre, sınır ötesi operasyonların defalarca yinelenmesi de askerî çözümün başarısızlığını göstermektedir. Laursen, Türkiye'nin "*Körfez Krizi sonrasında oluşan ve Türkiye'nin sorumlu olmadığı Kuzey Irak'taki durumun sonucu olarak*" uğradığı insanî ve maddi kayıplardan söz etmesiyle[719] aynı Türkiye'nin 36. paralelin kuzeyindeki uçuşa yasak bölgelerin denetlenmesi için oluşturulan Çekiç Güce verdiği önemli lojistik destek arasındaki çelişkiye de dikkat çekmektedir.[720]

Türk doktrininde, Türkiye'nin self-preservation ve zorunluluk hâli iddiasını gündeme getirip getirmediği sorusundan bağımsız olarak, Türkiye'nin Irak'taki PKK varlığına karşı bu gerekçelere dayanarak kuvvet kullanmasının hukuken savunulamaz olduğu belirtilmiştir. Anılan görüşün temel dayanak noktası, BM Antlaşması'nın 2(4). maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağının bu tür gerekçelerle kuvvet kullanılmasına kapıyı kapatmış olduğudur.[721] Ancak yakın zamanda, Irak'ın PKK gibi silâhlı ayrılıkçı bir örgütün ülkesine yerleşip faaliyet göstermesine engel olma yükümlülüğünün olduğunu; ancak Irak iradesi dışındaki

[718] Cumhuriyet, 27 Mart 1995.
[719] U.N. Doc. S/1997/7.
[720] LAURSEN, s. 518.
[721] KESKİN, 1998, s. 87-88; TOPAL, s. 198.

nedenlerle bu yükümlülüğünü yerine getiremediği için Türkiye'nin zorunluluk hâli gerekçesine dayanma hakkı olduğu yönünde görüşler de ileri sürülmştür.[722]

BM Antlaşması'nın meşru müdafaa istisnası dışında kuvvet kullanmayı kesin olarak yasaklaması, zorunluluk hâli ve self-preservation hakkına dayanarak kuvvet kullanmayı BM Antlaşması'nın 2(4). maddesine aykırı kılmaktadır. Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak ileri sürdüğü "zorunluluk" ve "self preservation" iddiaları bu çerçevede değerlendirilmeli ve anılan gerekçelerle kuvvet kullanma yoluna başvurulması uluslararası hukuka aykırı kabul edilmelidir.

5. Meşru Müdafaa Hakkı

Türkiye, Kuzey Irak'a müdahale sürecinde, özellikle Çelik Operasyonu sırasında yapılan münferit bazı açıklamalar dışında, meşru müdafaa hakkını açıkça ileri sürmekten kaçınmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye, Kuzey Irak'ta düzenlediği operasyonları Güvenlik Konseyine hiçbir zaman bildirmemiş; bazen Irak'ın, bir kere de Libya'nın operasyonlarla ilgili iddialarına BM nezdinde yanıt vermekle yetinmiştir.[723] Irak'ın operasyonlar nedeniyle 1990'lar boyunca Türkiye'yi Güvenlik Konseyine şikâyet etmesine karşın Konsey de konuyu gündemine almamıştır.[724]

Türkiye, Güvenlik Konseyine yazdığı mektuplarda, kendisini komşu bir devletten yönelen saldırılar karşısında korumak için orantılı ve zorunlu güç kullanmasının kaçınılmaz olmasından;[725] ayrıca, sınırlarını ve terorizm karşısında

[722] Funda KESKİN, "Turkey's Trans-Border Operations in Northern Iraq: Before and after the Invasion of Iraq," **Research Journal of International Studies**, Vol 8, (2008), s. 65

[723] Libya'ya verilen yanıt için bkz. U.N. Doc. S/1995/605. Irak'a verilen yanıtlar içib bkz. U.N. Doc. S/1995/484, U.N. Doc. S/1996/479, U.N. Doc. S/1996/836-A/51/468, U.N. Doc. S/1996/872-A/51/550, U.N. Doc. S/1997/7, U.N. Doc. S/1997/552.

[724] Irak, Güvenlik Konseyini Türkiye'nin 1997'deki Balyoz Operasyonu'ndaki saldırganlığı karşısında hareketsiz kalmakla suçlamıştır. Irak'ın suçlaması için bkz. U.N. Doc. S/1997/393, U.N. Doc. S/1997/420, U.N. Doc. S/1997/436.

[725] U.N. Doc. S/1996/479.

halkını koruma kararlılığından söz etmiştir.[726] Gray'in de işaret ettiği gibi bu söylem meşru müdafaa söylemine yakın olsa da hakkın açıkça ileri sürülmesi anlamına gelmemektedir.[727] Oysa Irak topraklarında tıpkı Türkiye gibi sınır ötesi operasyonlar düzenleyen İran, meşru müdafaa hakkını kullandığını BM nezdinde çok kez açıkça ileri sürmüştür.[728] Gray ve Taşdemir, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını ileri sürmemesine neden olarak, Irak'ın Türkiye'ye yönelik bir silâhlı saldırının faili olup olmadığına ilişkin bir tartışma yaratmak istememesini göstermektedirler.[729]

a. Çelik Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı

Türk yöneticiler, Çelik Operasyonu sırasında, diğer hukukî gerekçelerin yanında meşru müdafaa hakkını da ileri sürmüşlerdir. Cumhurbaşkanı Demirel 22 Martta yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta yürüttüğü harekât ile terör örgütüne karşı kendisini koruduğunu ifade etmiştir. Başbakan Çiller de, 25 Martta yaptığı "Ulusa Sesleniş" konuşmasında[730] ve 28 Martta Meclis'teki parti grup toplantısında, harekâtın dayanağının meşru müdafaa hakkı olduğunu ifade etmiştir.[731] Bu tür açıklamalardan hareket eden Alexandrov ve Franck, meşru müdafaa gerekçesini Türkiye'nin Çelik Operasyonu'ndaki resmî hukukî pozisyonu olarak

[726] U.N. Doc. S/1997/7, U.N. Doc. S/1997/552.
[727] GRAY, s. 117.
[728] U.N. Doc. S/25843 (1993), U.N. Doc. S/1994/1273, U.N. Doc. S/1996/602, U.N. Doc. A/52/PV.22 (1997), U.N. Doc. S/1999/781, U.N. Doc. S/2001/381.
[729] GRAY, s. 116; TAŞDEMİR, s. 221.
[730] "Ulusa Sesleniş" konuşmasında, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğüne herkesten fazla önem verdiğini ve hükûmetin sivil halkın can güvenliği konusunda da son derece titiz olduğunu ifade eden Başbakan, Kuzey Irak'taki otorite boşluğundan Türkiye'nin büyük zarar gördüğünü; terör kampları ve teroristler temizlenince askerlerin geri döneceğini belirtmiştir. Çiller, Türkiye'nin hareketinin sınırlı olduğunu ve bölgede kalmaya niyetlerinin olmadığını da ifade etmiştir. Konu hakkında bkz. http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/mart1995.htm, (10 Mart 2011).
[731] Cumhuriyet, 29 Mart 1995.

görmektedirler.[732] Ancak meşru müdafaa gerekçesinin, Türkiye'nin Çelik Operasyonu sırasındaki resmî hukukî pozisyonu olmadığını belirtmek gerekir.

Çelik Operasyonu sırasında çarpıcı olan, Türkiye'nin yerine ABD'nin meşru müdafaa hakkı gerekçesini kullanarak eylemi savunmuş olmasıdır.[733] Meşru müdafaa iddiası, başlangıçta Çelik Operasyonu'nu destekleyen ABD yönetimi tarafından Türkiye'nin haklılığını gösteren hukukî gerekçe olarak açık biçimde ifade edilmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Sözcüsü'ne göre, Türkiye, PKK'nın Irak topraklarından düzenlediği saldırılara karşı kendini koruma hakkını hukuka uygun olarak kullanmıştır. Sözcü, bir devletin komşu ülkeye yönelen bu tür saldırılar için ülkesinin kullanılmasını önleme gücü yoksa veya bunu istemiyorsa saldırıya uğrayan devletin kendisini koruyacağını; ancak meşru müdafaa hakkının kullanılmasının zorunlu ve uğranılan saldırıyla ölçülü olmasının gerektiğini ifade etmiştir.[734] ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke de Başkan Clinton ile Başbakan Çiller'in ABD'de gerçekleştirdikleri görüşmeyle ilgili soruları cevaplandırırken, operasyonun uluslararası hukuku ihlâl etmediğini, çünkü eylemin Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının kapsamına girdiğini ifade etmiştir. Holbrooke, Türkiye'nin operasyonun sınırlı süreli ve sınırlı kapsamlı olduğu yönündeki açıklamalarına büyük önem verdiklerini de sözlerine eklemiştir.[735]

Görüldüğü gibi ABD yönetimi, Türkiye'nin kuvvet kullanmasını meşru müdafaa hakkının uluslararası hukuka uygun biçimde kullanılması olarak görmekte; ancak bu hakkın zorunluluk ve orantılılık koşullarına da vurgu yapmaktadır. Gerçekten de Türkiye'nin operasyonu meşru müdafaa hakkına dayandırması için

[732] ALEXANDROV, s. 181; FRANCK, 2003, s. 63.
[733] GRAY, s. 116-117.
[734] Cumhuriyet, 24 Mart 1995.
[735] Holbrooke'nin açıklaması için bkz. http://clinton6.nara.gov/1995/04/1995-04-19-press-briefing-on-meeting-with-pm-ciller.html, (10 Mart 2011).

önünde hukukî bir engel bulunmamaktadır. Ağustos 1984'te başlayan PKK saldırıları süreklilik arz etmektedir ve bir bütün olarak değerlendirildiği takdirde silâhlı saldırı oluşturacak boyuta 1990'lı yılların ilk yarısında ulaşmıştır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin verdiği rakama göre, PKK saldırıları nedeniyle 15 Ağustos 1984'den 30 Haziran 1992'ye kadar, 1.000 güvenlik görevlisi öldürülmüş; 1.725 güvenlik görevlisi de yaralanmıştır. Bu dönemde örgüt, 1.048 çatışmaya girmiş; 855 silâhlı saldırı, 568 tuzaklama, 295 kundaklama, 428 taciz ateşi, 318 adam kaçırma, 99 pusu ve 71 baskın eylemi gerçekleştirmiştir.[736] 1984-1994 arası dönemde ise toplam 3.458 güvenlik görevlisi ve 4.581 sivil hayatını kaybetmiştir.[737] Bu rakamlar, PKK eylemlerinin bir bütün olarak değerlendirildiği takdirde, Çelik Operasyonu'nun başlamasından önce, hem Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesi çerçevesinde doğrudan saldırı ölçeğine vardığını hem de *Nikaragua* yargısında adı geçen "*silâhlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemlerden*" olduğunu göstermektedir.

Çelik Operasyonundan önceki son büyük PKK saldırısı harekâtın başlamasından üç gün önce, 17 Mart 1995'de düzenlenmiş; Tunceli-Ovacık karayolunda bir askerî konvoyu pusuya düşüren PKK'lı saldırganlar 18 Türk askerini öldürmüşlerdir.[738] Hem Tunceli'deki bu son saldırının büyüklüğü hem de anılan saldırının PKK'nın 1984'den beri süregelen terorist faaliyetinin bir parçası olması, 20 Martta başlayan operasyonu meşru müdafaa hakkının aciliyet koşuluyla uyumlu hâle getirmektedir. Aynı şekilde, Irak'ın 1991 sonrasında ülkesinin kuzeyinde

[736] İMSET, s. 283.
[737] Kemal KİRİŞÇİ, "Turkey and the Kurdish Safe-Haven in Northern Iraq, **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol.19, No. 3, (1996), s. 27.
[738] Milliyet, 19 Mart 1995.

egemenlik yetkilerini icra edememesi operasyonu meşru müdafaa hakkının zorunluluk koşulu açısından savunulabilir kılmaktadır.[739]

Türkiye'nin Çelik Operasyonu sırasında hem kuvvete başvurma hakkı (*jus ad bellum*) hem de kuvvete başvurulduğunda uyulması gerekli olan çatışma kuralları (*jus in bello*) açısından meşru müdafaa hakkının orantılılık koşuluna uymadığı gündeme getirilmiştir. Antonopoulos gibi yazarlar, Çelik Operasyonu'nun kullanılan gücün büyüklüğü ve sivilleri hedef alması nedeniyle orantısız bir eylem olduğunu iddia etmişlerdir.[740]

Gerçekten de 35.000 askerlik bir güçle Irak sınırından yaklaşık 40 km içeri giren Türkiye, Kıbrıs müdahalesi dâhil olmak üzere tarihinin en büyük kuvvet kullanma fiilini icra etmiştir. Uluslararası toplumun diğer sınır ötesi operasyonlara kıyasla çok daha yoğun tepki göstermesinin en büyük sebebi, hem kullanılan bu büyük askerî güç hem de Türk ordusunun bölgede yaşayan sivillerin insan haklarını ağır biçimde ihlâl ettiği iddialarıdır.

Türkiye'ye yönelik tepkilerin en şiddetlilerinden biri Avrupa Parlamentosundan gelmiş; Parlamento, 6 Nisan 1995'te kabul ettiği kararda Türkiye'nin "*orantısız büyüklükteki eyleminden dehşete düşüldüğü*"nü ifade etmiştir. Kararda savaş uçakları, tanklar ve diğer ağır silahlarla desteklenmiş 35.000 kişilik gücün Kürt köylerine saldırarak yüzlerce insanı öldürdüğü, masum sivilleri yaraladığı ve hapsettiğinden bahsedilmektedir.[741]

---

[739] Türkiye'nin Irak'ın ülkesinin kuzeyinde egemenlik yetkilerini icra edemediğini BM nezdinde vurguladığı mektuplar için bkz. U.N. Doc. S/1995/605, U.N. Doc. S/1996/479, U.N. Doc. S/1997/7.

[740] Costas ANTONOPOULOS, "The Turkish Military Operation in Northern Iraq of March-April 1995 and the International Law on the Use of Force," **J. Armed Conflict L.**, Vol 1, (1996), s. 53.

[741] **Resolution on the visit of the Troika to Ankara and the Turkish military intervention in northern Iraq**, April 06, 1995.

Devletlerin ve doktrindeki yazarların yukarıda dile getirilen eleştirilerine rağmen, kuvvete başvurma hakkı (*jus ad bellum*) yönünden Türkiye'nin orantılılık ilkesini ihlâl ettiğini söylemek yanıltıcı olacaktır. Meşru müdafaa hakkını kullanan devlet, silâhlı saldırıda kullanılan kuvvetten daha fazlasını saldırgana karşı kullanabilir. Mağdur devletin saldırıyı bertaraf etmek için daha fazla kuvvet kullanması, o devletin orantılılık koşuluna uymadığı anlamına gelmez. Ago'ya göre, meşru müdafaa hakkına dayanılarak alınan tedbirlerin orantılı olması, bu tedbirlerin saldırının durdurulması ve defedilmesi amacını gerçekleştirecek ölçüde olması demektir. Önemli olan, fiilin tek başına biçimi, içeriği ve gücü değil, savunma amaçlı fiille gerçekleştirilecek olan sonuçtur.[742]

Terör örgütleri devletlerin sahip olduğu askerî imkânlardan yoksundur. Bu nedenle, terorist saldırıların mağduru olan devletlerin meşru müdafaa haklarını kullanırlarken teroristlerin silâhlı saldırısından çok daha büyük bir askerî karşılık vermeleri doğaldır. Bu karşılığı orantılılık ilkesinin ihlâli saymak, devletleri terorizm karşısında savunmasız bırakacaktır. Türkiye'nin amaç ve hedefi kendisine yönelik PKK saldırılarını bertaraf etmek olduğu için, Çelik Operasyonu'nda kullanılan büyük ölçekli kuvveti meşru müdafaa hakkının orantılılık koşuluna uygun kabul etmek gerekir.

Ancak kuvvet kullanılırken uyulması gerekli olan çatışma kuralları (*jus in bello*) yönünden Çelik Operasyonu eleştiriye açıktır. Irak, vatandaşlarına yönelik insan hakkı ihlâllerini 4 Temmuz tarihli mektubuyla ayrıntılı şekilde BM'ye bildirmiş ve sivil vatandaşlarının dokunulmazlığının ihlâlini şiddetle protesto etmiştir. Mektupta Türk askerlerince öldürülen Iraklı siviller, isimleriyle birlikte yer

[742] TOLUNER, 2000, s. 373-374.

almaktadır.[743] Türkiye'nin Kuzey Irak'taki sivillerin insan haklarını ağır biçimde ihlâl ettiğine ilişkin bu ve benzeri iddialar Türkiye'yi uluslararası toplum nezdinde zor durumda bırakmıştır. Iraklı sivillere yönelik bu eylemler, *jus in bello*'nun, buna bağlı olarak da meşru müdafaa hakkının orantılılık koşulunun ihlâlidir.

b. II. Körfez Savaşı Sonrası Askerî Operasyonlar ve Meşru Müdafaa Hakkı

Türkiye, II. Körfez Savaşı sonrasında 1 Aralık 2007'de yeniden başladığı sınır ötesi operasyonlarda da, Şubat 2008 kara operasyonu dâhil olmak üzere, meşru müdafaa iddiasında bulunmamıştır. Oysa Türkiye 2007 yılından itibaren bizzat ordu birliklerine yönelik bir dizi büyük PKK saldırısının muhatabı olmuştur. 7 Ekim 2007'de Gabar Dağı'ndaki bir birliğin pusuya düşürülüp 13 askerin öldürüldüğü saldırı, 12 askerin öldürülüp 8 askerin kaçırıldığı 21 Ekim 2007'deki Dağlıca saldırısı, 11 Ağustos 2008'de Kemah'ta 9 askerin öldürüldüğü mayınlı saldırı, 17 askerin öldürüldüğü 4 Ekim 2008'deki Aktütün Karakolu baskını, 7 askerin öldürüldüğü 7 Aralık 2009'daki Reşadiye saldırısı, 19 Haziran 2010'da Şemdinli'deki bir sınır bölüğüne düzenlenerek 9 askerin öldürüldüğü saldırı, son üç yılda gerçekleşen önemli PKK saldırılarından bazılarıdır.

21 Ekim 2007, 4 Ekim 2008 ve 19 Haziran 2010 tarihli saldırılar doğrudan Irak topraklarından gerçekleştirilmiş; sınırdaki Türk birliklerini vuran PKK'lılar saldırı sonrasında Kuzey Irak'taki üslerine dönmüşlerdir. Dağlıca saldırısında kaçırılan Türk askerleri de serbest bırakılıncaya kadar bu üslerde tutulmuşlardır. 11 Eylül saldırıları sonrasındaki uluslararası siyasî ortam, bu saldırılardan daha küçük çaplı saldırılar karşısında ileri sürülen meşru müdafaa iddialarının dahi savunulabilir

[743] U.N. Doc. S/1995/540.

olduğu bir yapı arz etmekteydi. Nitekim PKK'nın Dağlıca saldırısına çok benzer şekilde, Hizbullah'ın, 2006 Temmuzunda Lübnan topraklarından gelerek Lübnan-İsrail sınırında düzenlediği bir saldırıyla üç İsrail askerini öldürmesi ve ikisini kaçırmasından sonra İsrail Lübnan'a girmiş;[744] olay üzerine düzenlenen Güvenlik Konseyi oturumunda da pek çok devlet İsrail'in meşru müdafaa hakkını açıkça tanımıştır.[745] Hizbullah'ın düzenlediği saldırıyla kıyaslandığında Dağlıca saldırısı daha büyük bir saldırıdır. Dağlıca saldırısı, ister 1984'de başlayan PKK saldırılarının bir parçası olarak; isterse, II. Körfez Savaşı sonrasında 2003'ten itibaren yeniden tırmanan ve 2007 senesinde yoğunlaşan saldırılarla birlikte değerlendirilsin; silâhlı saldırı eşiğinin üstünde bir eylemdir.

Lübnan Savaşı'nda uluslararası toplumun eleştirisine konu olan husus İsrail'in karşı saldırısının açıkça orantısız olmasıdır[746] İsrail'in Lübnan'da giriştiği askerî harekâtın orantısız olduğu konusunda uluslararası toplumda geniş bir mutabakat mevcuttur.[747] Buna karşılık, Aralık 2007 sonrasında Kuzey Irak'a düzenlenen Türk sınır ötesi operasyonları ise, gerek kullanılan kuvvetin büyüklüğü gerekse doğrudan PKK üslerinin ya da eylemcilerinin hedef alınarak sivillerin zarar

[744] Lübnan-İsrail sınırını geçen Hizbullah üyelerinin 12 Temmuz 2006'da üç İsrail askerini öldürmesi, ikisini kaçırması ve İsrail'in kaçırılan askerlerini kurtarmak için Lübnan topraklarında düzenlediği başarısız kurtarma operasyonunda beş İsrail askerinin daha ölmesi üzerine İsrail'in Lübnan'a yönelik yoğun bombardımanı başlamıştır. 23 Temmuzda İsrail kara birliklerinin Lübnan sınırını geçmesiyle karadaki çarpışmalar başlamıştır. Güvenlik Konseyinin 1701 Sayılı Kararı'nı [U.N. Doc. S/RES/1701 (2006)] temel alan ateşkes anlaşması 14 Ağustos 2006'da yürürlüğe girmiş ve çatışmalar sona ermiştir. Konu hakkında bkz. http://www.nytimes.com/2006/07/13/world/middleeast/13mideast.html, http://www.nytimes.com/2006/07/23/world/middleeast/23mideast.html, http://www.nytimes.com/2006/08/14/world/middleeast/14mideast.html, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5179434.stm, http://news.bbc.co.uk/2/hi/6981557.stm, (10 Mart 2011).

[745] ABD, Arjantin, Avrupa Birliği, Avustralya, Birleşik Krallık, Brezilya, Danimarka, Fransa, Gana, Guatemala, İsviçre, Japonya, Kanada, Norveç, Peru, Rusya, Slovakya ve Yunanistan, İsrail'in meşru müdafaa hakkını tanımışlardır. İlgili Konsey oturumları için bkz. U.N. Doc. S/PV. 5489 (2006), U.N. Doc. S/PV.5493 (2006). Konu hakkında ayrıca bkz. RUYS, s. 350.

[746] 34 gün süren savaş sırasında Lübnanlı yetkililerin verdiği rakamlara göre 1.109 sivil ölmüş, 3.697'si yaralanmıştır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 25'ini oluşturan 915.762 kişi yerinden olmuştur. 15.000 konut, 900 işletme, 630 km yol, 78 köprü ve 32 tesis (hastane, liman, elektrik santrali gibi) hasar görmüştür. Tüm bunların yeniden inşası için 4 milyar dolar gerekeceği hesaplanmıştır. Konu hakkında bkz. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5257128.stm, (10 Mart 2011).

[747] TAMS, s. 379.

görmemesi dikkate alındığında, hem *jus ad bellum* hem de *jus in bello* açısından orantılı eylemlerdir. Türk ordusunun Çelik Operasyonu'nda yaptığı hatayı tekrarlamayarak Aralık 2007 sonrasında düzenlediği sınır ötesi operasyonlarda çok özenli davranması, uluslararası toplumun Türkiye'nin bu kuvvet kullanma fiillerine bakışını olumlu yönde etkilemiştir.

Kuzey Irak'taki PKK kampları bu örgüt adına hayatî önem taşımaktadır. Öyle ki Dağlıca'da kaçırılan Türk askerleri Türkiye içerisindeki PKK üslerinde değil Kuzey Irak'taki PKK kamplarında tutulmuşlardır. Sınır ötesi operasyonlar da, Türkiye'nin yukarıda anılan ve sorunu ABD ve Irak ile işbirliğine giderek çözme çabalarının sonuçsuz kalması üzerine başlamıştır. Bu iki veri, meşru müdafaa hakkının zorunluluk koşuluna uyulduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde 20 Ekim 2007'deki Dağlıca saldırısı ile 1 Aralık 2007'de başlayan sınır ötesi operasyonlar arasında meşru müdafaa hakkının aciliyet ilkesini ihlâl eden bir zaman aralığı mevcut değildir. Sonuç olarak Türkiye'nin, II. Körfez Savaşı sonrasındaki sınır ötesi operasyonlarını meşru müdafaa hakkına dayandırması için tüm hukukî zemin mevcuttur ama Türkiye bu yola gitmemiştir.

Türkiye'nin yerine diğer devletler meşru müdafaayı Türkiye adına gündeme getirmişlerdir. Türkiye'nin 16 Aralık 2007'de Metina, Zap, Avaşin ve Hakurk bölgelerindeki; 22 Aralık 2007'de de Zap bölgesindeki PKK hedeflerini uçaklar ve karada konuşlu silâhlarla vurduğu sınır ötesi operasyonlardan[748] sonra ABD Dışişleri Bakanlığının Avrupa Dairesi Sözcüsü, Türkiye'nin "meşru kendini savunma hakkını kullanması"ndan söz etmiştir.[749] ABD Savunma Bakanlığı Pentagon Sözcüsü Geoff

[748] TSK'nin 16 ve 22 Aralık 2007 tarihli sınır ötesi operasyonlarla ilgili olarak yaptığı açıklama için bkz. http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_41.html, (10 Mart 2011) .
[749] http://www.ntvmsnbc.com/news/430342.asp, (10 Mart 2011).

Morrell, Türk uçaklarının 4 Şubat 2008'de Avaşin-Basyan ve Hakurk bölgelerindeki PKK'ya ait hedeflerin Türk uçaklarınca vurulmasından sonra,[750] Türkiye'nin Kuzey Irak'taki PKK hedeflerine düzenlediği hava saldırılarına ilişkin Amerikan pozisyonunun değişmediğini ve ülkesinin bu durumu meşru müdafaa olarak gördüğünü açıklamıştır.[751]

Hollanda Dışişleri Bakanı Verhagen de, Şubat 2008 sınır ötesi kara operasyonu için, Türkiye'ye yönelen Kürt saldırılarının Irak topraklarından gerçekleştirildiğinin sabit olduğu ve Güvenlik Konseyinin bu saldırılara karşı bir önlem almadığı sürece Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını ileri sürebileceğini ifade etmiştir.[752]

[750] TSK'nin 4 Şubat 2008 tarihli sınır ötesi operasyonuyla ilgili olarak yaptığı açıklama için bkz. http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2008/BA_11.html, (10 Mart 2011).
[751] http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=4137, http://www.ntvmsnbc.com/news/434640.asp, (10 Mart 2011).
[752] RUYS, s. 356.

SONUÇ

Türkiye, ülkesindeki Kürtlerin haklarını savunma iddiasında olan PKK örgütünün 1984'de başlayan saldırılarının mağdurudur. Başta Batılı devletler olmak üzere pek çok devlet tarafından terör örgütü olarak kabul edilen PKK, Türkiye'ye karşı yürüttüğü mücadelede terorist yöntemler kullanmaktadır.

Antlaşmaların terorizmi önlemede yetersiz kaldığı ve BM'nin müşterek güvenlik sisteminin çalışmadığı günümüzde; terorist saldırıların mağduru olan devletlerin terorizmi aktif olarak destekleyen devletlere karşı kuvvet kullanması, terorizmle mücadelede ciddî bir alternatif hâline gelmiştir. Ancak uluslararası hukuk, bir devletin bir başka devlete karşı kuvvet kullanmasını ilke olarak yasaklamıştır. Uluslararası hukuk sisteminin temelini oluşturan bu yasak BM Antlaşması'nın 2(4). maddesinde düzenlenmiştir.

Meşru müdafaa hakkı kuvvet kullanma yasağının temel istisnasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, devletler kuvvete başvurdukları zaman, bu hakkın koşulları oluşsun ya da oluşmasın, sıklıkla meşru müdafaa iddiasında bulunmaktadır. Teroristlere karşı sınırları dışında kuvvet kullanan devletler de, hukukî gerekçe olarak genellikle meşru müdafaa hakkını kullandıklarını iddia etmektedir.

Türkiye, meşru müdafaa iddiasıyla 1998'in Eylül ve Ekim aylarında Suriye'ye karşı kuvvet kullanma tehdidi yöneltmiştir. Suriye'nin anılan tarihe kadar PKK'yı desteklediği konusunda herhangi bir tereddüt yoktur. Bu desteğin gerçek boyutu ancak gizli servisler tarafından bilinebilecek bir bilgidir. Ancak, uluslararası toplum ve konuyla ilgilenen araştırmacılar nezdinde üzerinde tartışma bulunmayan gerçek, Suriye'nin PKK lideri Öcalan'ı yaklaşık 19 yıl boyunca ülkesinde ve kendi

kontrolü altında bulunan Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde barındırmış olduğudur. Bu durum, Öcalan'ın Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidi üzerine Suriye tarafından ülke dışına çıkartılmasıyla Suriye tarafından da zımnen kabul edilmiştir. Bunun dışında, Suriye'nin 1998'deki krize kadar PKK'ya eğitim ve lojistik destek verdiğine ilişkin güçlü işaretler de mevcuttur.

Türkiye'nin meşru müdafaa iddiasının uluslararası hukukla uyumlu olup olmadığını belirlemek için, meşru müdafaa hakkının geçerlilik koşullarının 1998'deki krizde mevcut olup olmadığına bakmak gerekmektedir.

Silâhlı saldırı koşulu bakımından değerlendirme yapıldığında, PKK saldırıları bir bütün olarak, hem Saldırının Tanımı Kararı'nın 3. maddesi çerçevesinde "doğrudan saldırı" ölçeğindedir hem de *Nikaragua* yargısında sözü edilen "*silâhlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemler*" düzeyine ulaşmıştır. Üstelik kimi münferit PKK saldırıları kalabalık gruplar ve ağır silâhlarla tabur büyüklüğündeki askerî hedeflere karşı gerçekleştirilen saldırılardır. 11 Eylül saldırıları sonrasında bu ölçekteki saldırılar devletler tarafından meşru müdafaa hakkına vücut veren saldırılar olarak kabul edilmektedir.

Türkiye, meşru müdafaa hakkının zorunluluk, orantılılık ve aciliyet koşullarına da uymuştur. Zorunluluk koşuluna uyulduğunun en önemli işareti, Türkiye'nin sorunu barışçı yollarla çözmek için yaptığı pek çok diplomatik girişimden hiçbir sonuç alamamasıdır. Suriye'nin dolaylı saldırısına son vermek amacıyla kuvvet kullanma tehdidiyle yetinildiği için, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkına dayanarak aldığı karşı önlem, kuvvet kullanmanın doğuracağı ciddî sonuç ve kayıplara yol açmamıştır. Dolayısıyla Türkiye orantılılık koşuluna da uymuştur. PKK saldırılarının süregelen bir terorist faaliyetin parçası olduğu kabul edildiğinde,

Türkiye'ye yönelen silâhlı saldırının Suriye ile yaşanan kriz sırasında da sürmekte olduğu söylenebilir. Bu nedenle aciliyet koşulunun ihlâli de söz konusu değildir.

Türkiye'nin aldığı karşı önlemlerin meşru müdafaa hakkı kapsamında alınan önlemler olduğu açıktır. Ayrıca kriz sırasında Suriye ya da üçüncü bir devlet sorunu Güvenlik Konseyi önüne götürebileceği gibi, Güvenlik Konseyi de konuyu kendiliğinden gündemine alabilirdi. Bu nedenle, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı kapsamında aldığı önlemler konusunda Konseyi bilgilendirmemesinin Türkiye'nin meşru müdafaa iddiasını zayıflatmadığının kabulü gerekir.

Türkiye'nin meşru müdafaa iddiasının uluslararası hukuka uygun olabilmesi için, PKK saldırılarının Suriye'ye izafe edilebilir olması şarttır. Uluslararası yargı organlarının devlet dışı grupların eylemlerinin devlete izafe edilebilmesi için öngördüğü ölçütler gereğince, PKK eylemlerinin Suriye'ye izafe edilmesi sonucunu doğuracak bir bağ kurulması zordur. Zira konu hakkındaki iki önemli karar olan UAD'nin *Nikaragua* ve EYUCM'nin *Tadic* yargıları devlet dışı grupların eylemlerinin devlete izafe edilebilmesi için yüksek eşikler öngörmektedir.

PKK'nın eylemleri örf ve adet hukuku kurallarına dayanılarak Suriye'ye izafe edilebilir. 11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı düzenlenen terorist saldırılar ve sonrasında bu devletin Afganistan'a karşı giriştiği askerî eylem karşısında uluslararası toplumun takındığı tutum, örf ve adet hukukunun dolaylı saldırılar karşısında meşru müdafaa hakkının kullanılmasını kolaylaştıracak şekilde evrildiğini gösteren bir işaret oluşturmaktadır. 11 Eylül 2001'deki saldırılardan sonra ABD'ye verilen geniş destek ve devletlerin bu olayı izleyen dönemdeki uygulamaları, Türkiye'nin Suriye'ye yönelttiği kuvvet kullanma tehdidinin örf ve adet hukuku temelinde uluslararası hukuka uygun olduğunu tespit etmiştir. Afganistan'ın El

Kaide lideri Usama Bin Ladin'i barındırması gibi; Suriye de Öcalan'ı ülkesinde, üstelik başkenti Şam'da barındırmıştır. Suriye'nin PKK'ya verdiği diğer destekler bir yana, salt bu bile, devletlerin 11 Eylül saldırıları sonrasındaki uygulamasında Suriye'yi PKK'nın eylemleri dolayısıyla sorumlu kılmak için yeterli gözükmektedir.

Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'nin Suriye'ye karşı yönelttiği kuvvet kullanma tehdidinin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde uluslararası hukuka uygun olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlardaki hukukî pozisyonu, Suriye karşısındaki hukukî pozisyonuna göre daha karmaşıktır. Gerçi 1983, 1986 ve 1987'de düzenlenen üç sınır ötesi operasyonun "kuvvet kullanma hakkı" açısından uluslararası hukuka aykırılığı söz konusu değildir. Bu eylemler Türkiye'nin ülkesi dışında münferiden kuvvet kullanması olarak görülemez; çünkü üçü de Irak'ın rızasıyla düzenlenmiştir. 1983'te düzenlenen ve hedefin doğrudan PKK olmadığı operasyon Irak'ın sözlü rızasına dayanmaktadır. 1986 ve 1987 sınır ötesi operasyonları ise, Türkiye'ye Irak'ta münferiden kuvvet kullanma yetkisini açıkça tanıyan tek belge olan ve Ekim 1984'te imzalanan Mutabakat Zaptı (Protokolü)'na dayanmaktadır. 1987'den sonra düzenlenen sınır ötesi operasyonlar ise, Türkiye'nin ülkesi dışında münferiden kuvvet kullanması fiilleridir ve ancak "kuvvet kullanma yasağı"nın istisnalarından birine dâhil olurlarsa meşru kabul edilebilirler.

Meşru müdafaa hakkı kuvvet kullanma yasağının temel istisnasını oluşturduğu için; akla ilk gelen, Türkiye'nin de, terorist gruplara karşı benzer operasyonlar düzenleyen diğer devletler gibi, meşru müdafaa istisnası kapsamında hareket ettiğidir. Nitekim Çelik Operasyonu sırasında ABD, II. Körfez Savaşı

sonrasında düzenlenen sınır ötesi operasyonlar sırasında da ABD ve Hollanda, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını kullandığını ifade etmişlerdir. Ancak Kuzey Irak'a müdahale sürecinde Türkiye, Çelik Operasyonu sırasında yapılan münferit bazı açıklamalar dışında, meşru müdafaa hakkını açıkça ileri sürmekten ısrarla kaçınmıştır. Türkiye, Güvenlik Konseyine yazdığı mektuplarda meşru müdafaa söylemine yakın ifadelerde bulunsa da; bu, hakkın açıkça ileri sürülmesi anlamına gelmemektedir. Buna karşılık, muhalif silâhlı örgütlere karşı Irak'ın ülkesinde askerî operasyonlar düzenleyen İran, meşru müdafaa hakkını kullandığını BM nezdinde açıkça ileri sürmüştür.

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı giriştiği kuvvet kullanma fiillerinde meşru müdafaa hakkını ileri sürmekte gösterdiği çekingenliğe rağmen; bu hak Türkiye'ye sağlam bir hukukî zemin sağlamaktadır. Öncelikle 1984'te başlayan PKK saldırıları süreklilik arz etmektedir ve bir bütün olarak değerlendirildiği takdirde, silâhlı saldırı oluşturacak boyuta 1990'lı yılların ilk yarısında ulaşmıştır. Aralık 2007 sonrasında başlayan yeni sınır ötesi operasyonlar öncesinde de PKK, başta Dağlıca saldırısı olmak üzere doğrudan ordu birliklerine yönelik bir dizi büyük saldırı gerçekleştirmiştir.

Üstelik sınırdaki karakollara ve birliklere yapılan saldırılar doğrudan Irak'ın ülkesi üzerinden yapılmakta ve saldırganlar, saldırı düzenledikten sonra Kuzey Irak'taki üslerine geri dönmektedir. Dağlıca saldırısında kaçırılan 8 Türk askeri de serbest bırakılıncaya kadar bu üslerde tutulmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrasındaki uluslararası siyasî ortam, bu saldırılardan daha küçük çaplı saldırılar karşısında ileri sürülen meşru müdafaa iddialarının dahi savunulabilir olduğu bir yapı arz etmektedir. Nitekim Hizbullah'ın, Lübnan-İsrail sınırında 2006 Temmuzunda düzenlediği

Dağlıca saldırısına benzer saldırıdan sonra İsrail Lübnan'a girmiş; Güvenlik Konseyindeki oturumda pek çok devlet İsrail'in meşru müdafaa hakkını açıkça tanımıştır.

Ayrıca Irak merkezî yönetiminin 1991 sonrasında ülkesinin kuzeyinde egemenlik yetkilerini icra edememesi, ki II. Körfez Savaşı'ndan sonra da bu durum değişmemiştir; Kuzey Irak'taki PKK kamplarının örgüt adına taşıdığı hayatî önemle birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'nin operasyonlarını meşru müdafaa hakkının zorunluluk koşulu açısından savunulabilir kılmaktadır. PKK saldırıları örgütün 1984'den beri süregelen terorist faaliyetinin parçası olduğu için, aciliyet koşulunun ihlâli de gündeme gelmeyecektir.

Büyük ölçekli kuvvet kullanma fiillerinde meşru müdafaa hakkının hukukîliğini tartışmalı hâle getirecek en önemli unsurlardan biri, orantılılık ilkesinin ihlâlidir. Ancak Türkiye'nin kendisine yönelik PKK saldırılarını bertaraf etmek amaç ve hedefine ulaşmasını sağlayacak ölçüde kuvvet kullanması orantılılık ilkesine aykırı olmayacakır. Bu nedenle Çelik Operasyonu gibi büyük sınır ötesi operasyonları dahi orantılılık koşuluna uygun kuvvet kullanma fiilleri olarak kabul etmek gerekir. Ancak Çelik Operasyonu sırasında Iraklı sivillere yönelik insan hakları ihlâlleri *jus in bello* yönünden orantılılık ilkesine aykırıdır. Türkiye, Aralık 2007 sonrasında düzenlediği sınır ötesi operasyonlarda sivillerin korunması konusunda çok daha özenli davranmıştır.

Devletlerin uygulamasındaki benzer durumların aksine olarak, Kuzey Irak'ta giriştiği kuvvet kullanma fiilleri için meşru müdafaa hakkını ileri sürmekte çekingen davranan Türkiye, bunun yerine uluslararası hukuktaki geçerlilikleri çok tartışmalı olan kimi hukukî gerekçeler ileri sürmüştür. Sıcak takip hakkı sadece denizde ve

belli koşullar altında ileri sürülebilecek bir hakken, Türkiye tarafından hem Ağustos 1986 hava harekâtı hem de Çelik Operasyonu sırasında ileri sürülmüştür. Yine Türkiye, self-preservation ve "zorunluluk hâli"ni kimi zaman açıkça kimi zaman dolaylı olarak ileri sürmüştür. Ancak BM sistemindeki kuvvet kullanma yasağının bu tür gerekçelerle kuvvet kullanılmasına kapıyı kapatmış olması, Türkiye'nin sıcak takip, self-preservation ve "zorunluluk hâli" gerekçelerini temelsiz kılmaktadır.

Eldeki çalışmanın yazarı olarak temennimiz Türkiye'nin Güneydoğusundaki sorunun daha fazla kan dökülmeden barışçıl biçimde çözümlenmesidir. Ancak sorun çözülmez ve PKK saldırılarına kaldığı yerden devam eder ise, Türkiye'nin PKK örgütüne karşı ülkesi dışında düzenlediği askerî operasyonlar yeniden gündeme gelecektir. Bu takdirde, Türkiye uluslararası hukuk temelinde haklı olmak istiyorsa, geçmişte yaptığının aksine, meşru müdafaa hakkı gibi daha sağlam ve tutarlı hukukî argümanlara dayanmalıdır.

EK: Ağustos 1984 - Mart 2011 Tarihleri Arasında Gerçekleşen Önemli PKK Saldırıları

Aşağıda, Ağustos 1984'ten eldeki çalışmanın hazırlandığı Mart 2011'e kadar geçen sürede gerçekleşen büyük PKK saldırıları yer almaktadır. Bu saldırılardan bazıları askerî, bazılarıysa sivil hedeflere yönelmiştir. Türk güvenlik birimlerinin PKK'ya karşı ülke içinde düzenlediği askerî operasyonlar sırasında uğranılan kayıplar, PKK'nın düzenlediği "eylem" ya da "saldırı" olarak değerlendirilmemiştir. Benzer şekilde Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarda uğradığı askerî kayıplara da yer verilmemiştir. Failinin PKK olup olmadığı ve kimin gerçekleştirdiği konusunda tartışmaların hâlâ sürdüğü Başbağlar Katliamı, Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın öldürülmesi, Güçlükonak'ta bir minibüsteki 11 kişinin öldürülmesi ve daha genel olarak metropollerdeki kimi bombalı saldırılar, eldeki çalışmanın güvenilirliğini zedelememesi amacıyla bu listeye dâhil edilmemiştir.[753]

1984

15 Ağustos: Siirt'in Eruh ilçesinde bir jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda bir er öldürüldü; 6 er ve 3 sivil yaralandı. Hakkâri ili Şemdinli ilçesinde de jandarma subay açık hava gazinosu, subay lojmanları ve ilçe jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 3 asker yaralandı.

10 Ekim: Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde bir askerî araca kurulan pusuda 8 er öldürüldü; 2 asker yaralandı.

9 Kasım: Siirt'in Eruh ilçesi Karageçit köyüne düzenlenen saldırıda 4'ü çocuk, 5'i kadın 9 kişi öldürüldü.

---

[753] Saldırıların listesi, T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM)'nün "Ayın Tarihi" isimli süreli yayınının internet sayfasından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bkz. http://www.byegm.gov.tr/ayintarihi.aspx, (10 Mart 2011).

1985

4 Nisan: Siirt'in Şırnak ilçesinde bir sağlık ekibinin uğradığı saldırıda 2'si güvenlik görevlisi 5 kişi öldürüldü; ilçe kaymakamı yaralandı.

2 Mayıs: Bitlis'in Mutki ilçesinde yaşanan çatışmada 5 asker öldürüldü.

21 Haziran: Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinde askerî bir araca yapılan saldırıda 4 asker öldürüldü.

3 Ağustos: Siirt'in Sason ilçesinde 5 asker öldürüldü.

29 Eylül: Lice - Diyarbakır yolunda askerî bir araca düzenlenen saldırıda 5 er öldürüldü.

26 Ekim: Hakkâri'nin Çukurca ilçesine bağlı Ardıç köyündeki sınır karakoluna düzenlenen saldırıda 9 er öldürüldü.

1986

17 Mart: Adıyaman'da 4 jandarma eri öldürüldü.

23 Mart: Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Ağaçyurdu köyünde, pusuya düşürülen bir jandarma eri ile 5 köy korucusu öldürüldü. Çatışmada 3 sivil de hayatını kaybetti.

24 Mayıs: Tunceli'nin Pülümür ilçesi yakınlarında devriye gezen motorize jandarma birliğinin pusuya düşürülmesi sonucu, 4 er öldü; 7 er yaralandı.

12 ağustos: Hakkâri'nin Uludere ilçesinde bir askerî konvoya düzenlenen saldırıda, bir binbaşı ile 11 er öldürüldü; 3 er yaralandı.

1987

24 Ocak: Mardin'in Midyat ilçesine bağlı Gündükkörte mezrasında iki ayrı eve düzenlenen saldırıda 7'si çocuk 10 kişi öldürüldü.

23 Şubat: Hakkâri'nin Uludere ilçesine bağlı Taşdelen köyüne düzenlenen saldırıda 9'u kadın ve çocuk 14 kişi öldürüldü; 6 kişi yaralandı.

29 Nisan: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesine bağlı Güzelkaya mezrasında devriye gezen jandarma komando birliğine kurulan pusuda bir binbaşı, 2 üsteğmen ve 10 er öldürüldü.

9 Haziran: Mardin'in Ömerli ilçesine bağlı Tavuklu köyü yakınlarında kurulan pusuda bir üsteğmenle 3 er öldürüldü; 9 er yaralandı.

21 Haziran: Mardin'in Ömerli ilçesine bağlı Pınarcık köyüne düzenlenen saldırıda 16'sı çocuk, 6'sı kadın 30 kişi öldürüldü.

9 Temmuz: Mardin'in Midyat ilçesine bağlı Yuvalı mezrasına düzenlenen saldırıda 7'si çocuk 9 kişi, İdil ilçesine bağlı Peçenek köyünde de 9'u çocuk 16 kişi öldürüldü. Yuvalı mezrasının çıkışına yerleştirilen bir bombalı tuzak 4 kişinin ölümüne, 7 kişinin yaralanmasına neden oldu.

22 Temmuz: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesine bağlı Akdemir mezrasını basan PKK'lı saldırganlar, biri çocuk, 4'ü kadın 5 kişiyi öldürdüler; 2 çocuğu yaraladılar.

19 Ağustos: Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Milan mezrasına düzenlenen saldırıda 3'ü köy korucusu, 14'ü çocuk 25 kişi öldürüldü; 30 kişi yaralandı.

17 Eylül: Şırnak'ın Kızılsu kasabasına bağlı Karageçit köyü civarında göçebe Batuvan aşiretine ait çadırlara saldıran PKK'lı saldırganlar 2'si kadın 6 kişiyi öldürdüler.

22 Eylül: Siirt'in Şırnak ilçesine bağlı Çiftekavak mezrasını, Bingöl'ün Genç ilçesine bağlı Aktoprak köyünü ve Ağrı'nın Doğu Beyazıt ilçesine bağlı bir mezrayı basan PKK'lı saldırganlar 12 kişiyi öldürdüler; 4 kişiyi yaraladılar.

11 Ekim: Siirt'in Şırnak ilçesine bağlı Çobandere mezrasına düzenlenen saldırıda 5'i çocuk, 6'sı kadın 13 kişi öldürüldü.

1988

1 Ocak: Siirt'in Şırnak ilçesine bağlı Kayaboyun köyü yakınlarında çıkan çatışmada bir binbaşı ve 3 er öldürüldü.

29 Mart: Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Yağızoymak köyüne düzenlenen saldırıda 9 kişi öldürüldü.

8 Mayıs: Siirt'in Şırnak ilçesine bağlı Taraklı ve Üçkardeşler mezralarına düzenlenen saldırılarda 4'ü kadın 11 kişi öldürüldü; 3 kişi kaçırıldı.

9 Mayıs: Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Behmenin mezrasına düzenlenen saldırıda 8'i çocuk, 2'si kadın 11 kişi öldürüldü; 2 çocuk yaralandı.

10 Mayıs: Taraklı ve Behmenin mezralarına düzenlenen saldırılarda ölenlerin sayısı 27'ye yükseldi.

6 Eylül: Erzincan'ın Kemah ilçesine bağlı Dervişören Köyü yakınlarında bir askerî aracın saldırıya uğraması sonucu 8 er öldü, bir astsubay ve bir çavuş yaralandı.

6 Aralık: Şırnak ilçesine bağlı Boyunkara köyünde güvenlik güçlerine kurulan pusuda 11 güvenlik görevlisi öldürüldü.

1989

26 Mayıs: Cudi Dağı, Şemdinli ve Şırnak'ta meydana gelen çatışmalarda 6 er öldü.

22 Haziran: Siirt'in Cudi Dağı'nda pusuya düşürülen bir astsubay ve 10 erden oluşan güvenlik timinin tamamı öldürüldü.

11 Ağustos: Adıyaman, Hakkâri ve Van illeri; Mardin'in Cizre, Siirt'in Şırnak ve Şanlıurfa'nın Siverek ilçelerinde meydana gelen olaylarda 5 er, 6 korucu ve 5 sivil öldürüldü.

23 Ağustos: Herekol ve Gabar dağlarında meydana gelen iki ayrı çatışmada 5 er öldü; 3 er yaralandı.

14 Eylül: Herakol Dağı civarında pusuya düşürülen askerî timdeki 5 güvenlik görevlisi öldürüldü.

3 Kasım Siirt'in Pervari ilçesi Düğüncüler köyünde yol inşaat ekibiyle, beraberindeki askerî konvoya düzenlenen saldırıda, bir jandarma eri ve 3 köy korucusu öldürüldü.

25 Kasım: Hakkâri'nin Yüksekova ilçesine bağlı İkiyaka köyüne düzenlenen saldırıda 13'ü çocuk, 6'si kadın 21 kişi öldürüldü.

27 Kasım: İkiyaka köyüne baskın düzenleyerek 20 kişiyi öldürenlerin, olay sonrası kaçırdıkları 8 kişiyi de Irak tarafına geçtikten sonra öldürdükleri açıklandı.

1990

21 Mart: Elazığ'a bağlı Kovancılar ilçesindeki Etibank tesislerinde çalışan kişileri evlerine götüren iki servis aracına düzenlenen saldırıda 9 kişi öldürüldü.

15 Nisan: Elazığ'ın Bükardı köyünde 4'ü öğretmen 5 kişi öldürüldü.

9 Mayıs: Hakkâri'nin Beytüşşebap ilçesinde 6, Bingöl'ün Genç ilçesinde bir köy korucusu öldürüldü. Siirt'in Şırnak ilçesine bağlı Meşeiçi köyü yakınlarında çıkan çatışmada bir subay ve 7 er öldürüldü.

11 Haziran: Şırnak'ın Güçlükonak ilçesine bağlı Çevrimli köyüne düzenlenen saldırıda 12'si çocuk 27 kişi öldürüldü.

12 Haziran: Şırnak'ın Dereler köyü yakınlarında çıkan çatışmada 4 er öldürüldü.

16 Haziran: Şırnak ve Beytüşşebap yakınlarında güvenlik güçlerine kurulan pusularda bir subay ve 6 er öldürüldü.

30 Temmuz: Operasyondan dönen bir askerî konvoya Siirt-Pervari yolunda pusu kurulması sonucu 2 subay ve 5 er öldürüldü.

1991

31 Mart: Şırnak'ın Cizre ilçesinde bir özel tim otosuna roketatarla düzenlenen saldırıda 4 güvenlik görevlisi öldü, 4'ü yaralandı.

8 Mayıs: Bitlis'e bağlı Çeltikli köyü yakınlarında kurulan pusuda bir üsteğmen, bir onbaşı ve 5 er öldürüldü; 10 er yaralandı.

3 Haziran: Şırnak'ın Cizre ilçesi yakınlarında bir askerî konvoya kurulan pusuda 6 er öldürüldü.

7 Haziran: Hakkâri'ye bağlı Çukurca ilçesi yakınlarında kurulan iki ayrı pusuda 11 er öldürüldü.

14 Temmuz: Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Çağlayancerit ilçelerine bağlı köylerde aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 9 kişi öldürüldü.

4 Ağustos: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesine bağlı Samanlı köyündeki sınır karakoluna yapılan saldırıda 9 er öldürüldü; 4 er kaçırıldı.

20 Ağustos: Şırnak'ın Silopi ilçesine bağlı Görümlü köyü jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 5 er öldürüldü.

10 Eylül: Hakkâri'nin Yüksekova ilçesine bağlı Çobanpınar köyünde askerî bir konvoya kurulan pusuda 7 er öldürüldü.

7 Ekim: Hakkâri'nin Çukurca ilçesine bağlı Çayırlar köyü yakınlarındaki bir mevzide nöbet tutmakta olan güvenlik güçlerine yapılan saldırıda 11 er öldürüldü; bir astsubay ve 2 er yaralandı.

17 Ekim: Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Milan köyü yakınlarında çıkan çatışmada 5 güvenlik görevlisi öldürüldü.

24 Ekim: Şırnak'ın Silopi ilçesi Ballıkaya köyü yakınlarında kurulan pusuda 5 jandarma eri öldürüldü.

25 Ekim: Irak sınırındaki üç köyün jandarma karakollarına yapılan saldırılarda 17 er öldürüldü. Aralarında çocuk, kadın ve köy korucularının da bulunduğu 60 kişi yaralandı.

28 Ekim: Siirt'in Pervari ilçesinde çıkan çatışmada bir uzman çavuş ve 3 er öldü.

15 Kasım: Siirt'in Pervari ilçesine bağlı Belenoluk köyü karakoluna düzenlenen saldırıda 5 er öldürüldü.

16 Kasım: Siirt'in Şirvan ilçesinde, yolcu araçlarını durdurarak kimlik kontrolü yapan PKK'lı saldırganlar, 4'ü korucu 6 kişiyi öldürdüler; 5 kişiyi yaraladılar.

25 Kasım: Bitlis'in Hizan ilçesinde bir uzman çavuş ve 7 korucu öldürüldü.

25 Aralık: İstanbul'da yürüyüş yapan bir grup PKK yanlısı, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Necati Çetinkaya'nın kardeşine ait alışveriş merkezine molotof kokteyli attı. Çıkan yangında 11 kişi öldü, 17 kişi yaralandı. Aynı gün, Şırnak'ın Dereler köyü jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 3'ü subay 9 asker öldürüldü.

1992

18 Şubat: Habur sınır kapısı yakınlarında mayına çarpan bir askerî panzerde bulunan bir astsubay ile 3 jandarma eri öldü; 2 er yaralandı.

31 Mart: Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde çıkan çatışmada 4 er öldü.

14 Nisan: Şırnak'ın Görümlü köyü kırsal kesiminde güvenlik güçlerinin saldırıya uğraması sonucu biri teğmen, biri onbaşı, 5'i er olmak üzere yedi asker öldürüldü. Elazığ'ın Palu ilçesi ve Siirt'in Başmaktı köyü yakınlarında çıkan çatışmalarda ise 3 er öldürüldü; 4 er yaralandı.

18 Nisan: Iğdır-Doğubeyazıt karayolunda 4 astsubay kurşuna dizilerek öldürüldü.

1 Mayıs: Diyarbakır'ın Silvan ilçesi yakınlarında çıkan çatışmada 6 asker öldü; biri asteğmen 9 güvenlik görevlisi yaralandı.

4 Mayıs: Erzurum ve Şırnak'ta 6 er ve 2 öğretmen öldürüldü.

15 Mayıs: Şırnak'ın Uludere ilçesinde Işıkveren ve Taşdelen jandarma karakollarına düzenlenen saldırılarda 29 asker öldürüldü.

25 Mayıs: Güneydoğu'nun çeşitli il ve ilçelerinde çıkan çatışmalarda 2 asteğmen ve 5 er öldü.

26 Mayıs: Çukurca ilçesine bağlı Üzümlü köyü yakınlarında bulunan jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda bir asteğmen, bir astsubay ve 12 er öldürüldü; 9 güvenlik görevlisi yaralandı.

28 Mayıs: Kars'ın Iğdır ilçesine bağlı Gülpınar jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 8 kişi öldü; 16 kişi yaralandı.

22 Haziran: Hakkâri'deki Perihan sınır karakoluna düzenlenen saldırıda 6 er öldürüldü.

23 Haziran: Batman'ın Gerçüş ilçesine bağlı Seki köyüne düzenlenen roketatarlı saldırıda 6'sı çocuk 10 kişi öldürüldü.

26 Haziran: Diyarbakır'ın Silvan ilçesine bağlı Yolaç köyünü basan saldırganlar, camide ibadet yapanları dışarı çıkarıp kurşuna dizdiler. Olayda 10 kişi öldü.

27 Haziran: Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Tünekpınar köyü yakınlarında çıkan çatışmada 4 er öldürüldü.

29 Haziran: Şırnak'ta Betonpınar jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 10 er öldürüldü; 6 er kaçırıldı.

30 Haziran: Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Yolbilen köyü yakınlarında bir minibüse açılan ateş sonucu 10 kişi öldü. Aynı gün Şırnak'ta 3 güvenlik görevlisi öldürüldü.

3 Temmuz: Şırnak'ta Taşkonak köyü jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 2'si astsubay 6 asker öldürüldü.

21 Temmuz: Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde bir jandarma sınır karakolu yakınlarında düzenlenen saldırıda 10 asker öldürüldü.

22 Temmuz: Mardin'in Nusaybin ilçesinde özel harekât timine ait bir araca ateş açılması sonucu 5 polis öldü; 2 polis yaralandı.

23 Temmuz: Bitlis'in Hizan ilçesinde güvenlik kuvvetlerinin pusuya düşürülmesi sonucu 4 asker öldü; 4 asker yaralandı.

10 Ağustos: Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Dikboğaz köyü jandarma karakoluna roketatarla düzenlenen saldırıda 6 er öldü; 9 er yaralandı.

17 Ağustos: Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Tuzla köyü jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 7 er öldürüldü.

19 Ağustos: PKK, Şırnak kent merkezini bastı. Roketatar ve havan topu da kullanılan saldırıda emniyet müdürlüğü, tugay komutanlığı ve diğer bazı kamu kuruluşlarına ait binalar büyük hasar gördü. Saldırıda 2 polis memuru ile 3 asker öldü; 13 güvenlik görevlisi yaralandı.

25 Ağustos: Güneydoğu illerinde çıkan çatışmalarda 3'ü subay 13 asker öldü; 5 er yaralandı.

31 Ağustos: Bingöl'ün Genç ilçesinde çıkan çatışmada 5 asker öldürüldü.

1 Eylül: Ağrı'da meydana gelen iki ayrı çatışmada 6 güvenlik görevlisi öldürüldü; bir güvenlik görevlisi kaçırıldı.

10 Eylül: Ağrı'nın Musabey mezrasında çıkan çatışmada, 2'si subay 6 asker öldürüldü. Çatışma sırasında 2 çocuk hayatını kaybetti. Şırnak'ın Irak sınırındaki Gülyazı jandarma karakolunda 4 er, Siirt'e bağlı Yenibahçe köyü çevresinde 2 asker öldü.

13 Eylül: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde Aktütün jandarma sınır karakoluna düzenlenen saldırıda 9 asker ve 2 geçici köy korucusu öldürüldü. Ağrı Dağı eteklerinde operasyondan dönen güvenlik güçlerine kurulan pusuda bir üsteğmen ve 3 er öldürüldü.

27 Eylül: Bitlis'in Mutki ilçesi kırsal kesiminde bir askerî konvoya düzenlenen saldırıda 10 er öldürüldü. Diyarbakır'ın Lice ilçesinde Üçdamla jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 4 er öldürüldü.

28 Eylül: Şırnak'ın Uludere ilçesinde Ortaköy jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 4 asker öldürüldü; 2 asker yaralandı.

30 Eylül: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesine bağlı Derecik sınır jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 29 asker öldürüldü.

1 Ekim: Bitlis'in merkeze bağlı Cevizdalı köyüne düzenlenen saldırıda aralarında çocuk ve kadınların da bulunduğu 30 kişi öldürüldü; 25 kişi yaralandı. Köyü ateşe veren saldırganlar, 13 köy korucusunu da kaçırdılar.

7 Ekim: Mardin'in Dargeçit ilçesi kırsal kesiminde bir askerî aracın mayına çarpması sonucu 4 er öldü; 2 er yaralandı.

8 Ekim: Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesinde çıkan çatışmalarda 3 asker ve bir polis öldürüldü.

12 Ekim: Şırnak'ın Uludere ilçesinde düzenlenen saldırıda 6'sı çocuk 11 kişi öldürüldü.

23 Ekim: Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Dedebağ köyünde 12 kişi kurşuna dizilerek öldürüldü; 4 kişi yaralandı.

25 Ekim: Elazığ-Muş seferini yapan yolcu treninin iki vagonu, rayların tahrip edilmesi sonucu Murat Nehri'ne uçtu. 2 makinistin öldüğü olayda 48 kişi yaralandı. Treni korumakla görevli güvenlik güçleriyle PKK'lı saldırganlar arasında çıkan çatışmada 2 asker öldü.

31 Ekim: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesine bağlı Mezargediği karakoluna düzenlenen saldırıda 5 er öldürüldü; 9 er yaralandı.

6 Kasım: Şırnak'ın Besna mevkiinde devriye görevi yapan askerî time kurulan pusuda 9 er öldürüldü.

7 Kasım: Şırnak'ın Görümlü köyüne düzenlenen saldırıda 9 güvenli görevlisi öldürüldü.

11 Kasım: Siirt'in Eruh ilçesi yakınlarındaki röle istasyonuna düzenlenen saldırıda 6 asker öldürüldü.

19 Aralık: Siirt'in Baykan ilçesi yakınlarında iki minibüsü durduran PKK'lılar 8 köy korucusunu öldürdü.

1993

18 Ocak: Mardin-Ömerli karayolunda iki askerî aracın pusuya düşürülmesi sonucu 4 er öldü; 6 er yaralandı.

2 Şubat: Diyarbakır'ın Dicle ilçesinde bir mezraya düzenlenen saldırıda 6 asker öldürüldü.

15 Mart: Mardin'in Ömerli ve Midyat ilçeleri arasında devriye görevi yapan askerî araca düzenlenen saldırıda 5 er öldürüldü; 8 er yaralandı.

25 Mayıs: Bingöl-Elazığ karayolunu kesen PKK'lı saldırganlar, eğitimlerini tamamlayarak görev yerlerine sevk edilen silahsız 33 eri otobüslerden indirerek kurşuna dizdiler; 14'ü güvenlik görevlisi 22 kişiyi de kaçırdılar.

3 Haziran: Bingöl, Hakkâri ve Mardin'de üç köyü basan PKK'lı saldırganlar, 4 köy korucusunu ve 3 sivili öldürdüler; 25 kişiyi yaraladılar.

14 Haziran: PKK saldırıları sonucunda 9 asker ve 6 sivil öldürüldü.

23 Haziran: Ağrı Dağı'nda düzenlenen saldırıda 5 er ve bir üsteğmen öldürüldü.

28 Haziran: Hakkâri, Şırnak, Erzurum ve Bingöl'de çıkan çatışmalarda 8 asker öldürüldü; 6 asker yaralandı.

30 Haziran: Siirt'in Pervari ilçesinde jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 12 asker öldürüldü. Mardin'de bir mezranın basılması sonucu 3'ü çocuk 7 kişi öldürüldü.

1 Temmuz: Elazığ ve Bingöl'de çıkan çatışmalarda 11 güvenlik görevlisi öldürüldü.

2 Temmuz: Elazığ'ın Palu ve Bingöl'ün Genç ilçesi kırsalında çıkan çatışmalarda 11 güvenlik görevlisi öldürüldü.

3 Temmuz: Mardin'in Dargeçit ilçesi yakınlarında bir jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 16 er öldürüldü.

7 Temmuz: Kahramanmaraş'ın Ekinözü ilçesinde 8 er ve 1 korucu öldürüldü.

14 Temmuz: Iğdır'ın Aralık ilçesi Yenidoğan jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 8 güvenlik görevlisi öldürüldü.

1 ağustos: Batman'ın Sason ve Hakkâri'nin Çukurca ilçelerinde iki jandarma karakoluna düzenlenen saldırılarda 17 asker öldürüldü; 16 asker yaralandı. Elazığ'da düzenlenen saldırıda da 3 kişi öldü; 8 kişi yaralandı.

4 ağustos: Bitlis'in Mutki ilçesinde yol kesen saldırganların iki yolcu minibüsünde bulunanları kurşuna dizmeleri sonucunda 15 kişi öldü; 13 kişi yaralandı.

5 ağustos: Bitlis'in Mutki ilçesi yakınlarında yol kesen saldırganlar, biri asker 9 kişiyi kurşuna dizdiler. Bingöl'ün Solhan ilçesine bağlı iki köye düzenlenen saldırılarda 9 kişi öldürüldü.

10 ağustos: Bingöl'ün Genç ilçesi yakınlarında bir yolcu minibüsünün pusuya düşürülmesi sonucu 8 kişi öldü; 10 kişi yaralandı.

22 ağustos: Iğdır'da bir jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 2'si subay 16 asker öldürüldü. Saldırıda 5 er yaralandı; 4 er de kayboldu. Olay yerine giden bir askerî aracın mayına çarpması sonucu 2 asker öldü; 8 asker yaralandı.

15 Eylül: Siirt'in Baykan ve Van'ın Çatak ilçelerindeki jandarma karakollarına yapılan saldırılarda 22 asker öldürüldü.

23 Eylül: Mardin'in Savur ilçesinde bir askerî aracın mayına çarpması sonucu 9 asker öldü.

24 Eylül: Tendürek Dağı'nda operasyona çıkan bir askerî timin pusuya düşürülmesi sonucu 8 er öldü; 15 er yaralandı.

4 Ekim: Mardin'in Midyat ilçesinde bir yolcu minibüsünün mayına çarpması sonucu 26 kişi öldü; 4 kişi yaralandı. Bingöl'ün Genç ilçesinde Gülyazı jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 5 asker öldürüldü.

5 Ekim: Siirt, Batman ve Hakkâri'de PKK'lı saldırganların köy ve mezralara düzenlediği saldırılarda çoğu kadın ve çocuk 35 kişi öldürüldü; 10 kişi yaralandı,

8 Ekim: Van'ın Çatak ilçesine bağlı Övecik ve Kıyıcık köyleri ile Büyükağaç jandarma karakoluna düzenlenen saldırılarda 8 er ile 4 korucu öldürüldü.

24 Ekim: Siirt'in Pervari ilçesine bağlı Doğanca köyü yakınlarında bir askerî konvoya açılan ateşte 5 er öldürüldü; 6 er yaralandı.

25 Ekim: Erzurum'un Çat ilçesine bağlı Yavi beldesine baskın düzenleyen saldırganlar, evlerinden topladıkları insanları otomatik silâhlarla taradılar. Saldırıda 35 kişi öldü; 50 dolayında kişi de yaralandı.

27 Ekim: Hakkâri'de bir karakolun uğradığı saldırıda 10 güvenlik görevlisi öldü.

28 Aralık: Siirt'in Pervari ilçesinde Okçular köyü jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 9 asker öldürüldü.

29 Aralık: Mardin'in Dargeçit ilçesinde Kılavuz jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 5 er öldürüldü. Yardıma giden bir askerî aracın mayına çarpması sonucu 7 asker öldü.

1994:

2 Ocak: Elazığ'ın Maden ilçesi yakınlarında durdurulan iki yolcu otobüsündeki 8 yolcu kurşuna dizilerek öldürüldü.

16 Ocak: Şırnak'ın Cizre ilçesinde askerî bir aracın mayına çarpması sonucu 6 asker öldü.

22 Ocak: Mardin'de köylülerin üzerine el bombaları atılması sonucu çoğunluğu kadın ve çocuk 16 kişi öldü. Olay sırasında 4 köy korucusu da hayatını kaybetti.

12 Şubat: İstanbul Tuzla tren istasyonunda çöp kutusuna yerleştirilen saatli bombanın patlaması sonucu 3'ü er, 2'si askerî öğrenci 6 kişi öldü; 29 kişi yaralandı.

2 Mart: Erzurum'un Şenkaya ilçesindeki çatışmalarda 9 er öldürüldü.

16 Mayıs: Erzincan'ın Tercan ilçesine bağlı Edebik köyüne düzenlenen saldırıda 9 kişi öldürüldü.

25 Haziran: Şırnak'ın İdil ilçesinde 5 güvenlik görevlisi öldürüldü.

1 Ağustos: 10 köy korucusu öldürüldü.

11 Ağustos: Van'ın Bahçesaray ilçesinde bir yolcu minibüsünün taranması sonucu 2'si çocuk 11 kişi öldü; 3 kişi yaralandı.

12 Ağustos: Iğdır'ın Aralık ilçesinde görevden dönen askerî bir birliğe düzenlenen saldırıda 7 er öldürüldü.

16 Ağustos: Van'ın Çatak ilçesinde Küllüce jandarma karakolu mevzilerine düzenlenen saldırıda 3 er ile bir korucu öldürüldü; 9 güvenlik görevlisi yaralandı.

8 Eylül: Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde yol kesip kimlik kontrolü yapan saldırganlar 6 köy korucusunu öldürdü; 21 kişiyi kaçırdı. Tunceli'de bir jandarma karakolunun basılması sonucu 4 er öldürüldü.

17 Eylül: Tunceli-Pülümür karayolunda pusuya düşürülen konvoyda bulunan bir öğretmen ile 2 asker öldü. Siirt'in Eruh ilçesinde bir yolcu minibüsü mayına çarptı. Olayda 9 kişi öldü; 7 kişi yaralandı.

29 Eylül: Siirt'in Pervari ilçesinde askerî aracın mayına çarpması sonucu 3'ü subay 11 asker öldü. Tunceli'nin Nazimiye ilçesi kırsal kesiminde de 4 güvenlik görevlisi hayatını kaybetti.

9 Ekim: Van'ın Başkale ilçesi Suveren jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 6 er öldürüldü.

6 Kasım: Mardin'de 4 öğretmen öldürüldü.

9 Kasım: Siirt'in Eruh ilçesi Dağdüşü mevkiinde 12 güvenlik görevlisi öldürüldü.

18 Kasım: Siirt'te bir köyü basan PKK'lılar 10 kişiyi öldürdü; 2 kişiyi kaçırdı.

1995

2 Ocak: Diyarbakır'ın Kulp ilçesine bağlı Hamzalı köyüne düzenlenen saldırıda 19 kişi öldürüldü.

18 Mart: Tunceli'nin Ovacık ilçesine giden bir askerî konvoya kurulan pusuda 18 güvenlik görevlisi öldürüldü; 8 güvenlik görevlisi yaralandı.

16 Haziran: Hakkâri'nin Şemdinli ve Van'ın Başkale ilçelerindeki iki karakola düzenlenen saldırılarda 20 asker öldürüldü.

21 Haziran: Çukurca'nın Pirinçeken sınır bölgesinde güvenlik güçlerine ateş açılması sonucu 11 güvenlik görevlisi öldü; 4 güvenlik görevlisi yaralandı.

20 Temmuz: Hakkâri'nin Çukurca ilçesine bağlı Uzundere beldesinde nöbet tutan koruculara yönelik saldırıda 10 korucu öldürüldü; 12 korucu yaralandı.

15 Ağustos: Mardin'in Savur ilçesi yakınlarında çıkan çatışmada, Mardin Jandarma Alay Komutanı ile birlikte 3 güvenlik görevlisi öldürüldü.

7 Eylül: Hatay'ın Samandağ ilçesinde bir krom madeninin basılması sonucu 9 işçi kurşuna dizilerek öldürüldü..

9 Eylül: Şırnak'ın Uludere ilçesinde köy basan saldırganlar, 2'si çocuk, 2'si kadın 9 kişiyi kurşuna dizerek öldürdüler; 13 kişiyi yaraladılar.

21 Eylül: Van'ın Gürpınar ilçesinde 6 güvenlik görevlisi düşürüldükleri pusuda öldürüldü.

23 Eylül: Siirt'in Şirvan ilçesine bağlı Elmadalı köyüne baskın düzenlemek isteyen PKK'lılarla çıkan çatışmada 6 geçici köy korucusu öldü.

1996

13 Mayıs: Şırnak-Uludere hattının güneyinde yol emniyet görevlilerine düzenlenen saldırıda 6 güvenlik görevlisi öldürüldü.

17 Mayıs: Tunceli'nin Sütlüce kasabasında çıkan çatışmada 6 güvenlik görevlisi öldü.

8 Haziran: Tunceli'nin Mazgirt Köprüsü üzerinde çıkan çatışmada, 5'i güvenlik görevlisi 7 kişi öldü; 9 güvenlik görevlisi yaralandı.

19 Haziran: Elazığ'ın Alacakaya ilçesinde askerî bir araca düzenlenen saldırıda 5 er öldürüldü; 5 er yaralandı.

30 Haziran: Tunceli şehir merkezinde bir kadın intihar saldırganının bayrak töreni sırasında düzenlediği saldırı sonucu 9 asker öldü; 8'i ağır 31 asker yaralandı.

3 Temmuz: Tunceli'de bir askerî araca kurulan pusuda 4 asker öldü; 4 asker yaralandı.

27 Temmuz: Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde bir askerî birliğin pusuya düşürülmesi sonucu 16 asker öldürüldü; 21 asker yaralandı.

2 Ağustos: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde 11 güvenlik görevlisi öldürüldü.

13 Ağustos: Sivas'ın Kangal ilçesi Demriz tren istasyonuna düzenlenen saldırıda 8 kişi öldürüldü.

7 Eylül: Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Şahinler köyünde bir askerî aracın pusuya düşürülmesi sonucu 8 güvenlik görevlisi öldürüldü.

12 Eylül: Van'ın Özalp ilçesinde nöbetteki askerlere düzenlenen saldırıda 6 er öldürüldü.

1 Ekim: Olağanüstü Hâl Bölgesi'nde gerçekleştirilen saldırılarda 4'ü öğretmen 9 kişi öldürüldü; 17 kişi yaralandı.

5 Ekim: Sivas'ın Divriği ilçesinde güvenlik güçlerinin pusuya düşürülmesi sonucu 4 güvenlik görevlisi öldü; 17 güvenlik görevlisi yaralandı.

25 Ekim: Adana'da çevik kuvvet binasının önünde gerçekleştirilen intihar saldırısında, 3'ü polis 4 kişi öldü; 12 kişi yaralandı.

29 Ekim: Sivas'ta Çarşı karakolu önünde gerçekleştirilen intihar saldırısında 3'ü polis 4 kişi öldü.

8 Kasım: Hakkâri'nin Çukurca ilçesine bağlı Köprülü köyünde bir minibüse roketle saldırılması sonucunda 12'si korucu 17 kişi öldü.

26 Kasım: Tunceli'nin Ovacık ve Hozat ilçelerinde 4'ü subay 5 asker öldürüldü.

1997

30 Nisan: Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde koruculara ait mevzilere düzenlenen saldırıda 8 korucu ve bir er öldürüldü.

4 Mayıs: Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde pusuya düşürülen 8 asker ve bir korucu öldürüldü; 25 asker ve iki korucu yaralandı.

19 Haziran: Siirt'in Eruh ilçesinde bir askerî araca düzenlenen saldırıda 6 asker öldürüldü; 6 asker yaralandı.

28 Haziran: Mardin'in Midyat ilçesinde bir askerî aracın mayına çarpması sonucu 9 asker ve bir korucu öldü.

20 Eylül: Tunceli'nin Ovacık ilçesinde bir askerî konvoya düzenlenen saldırıda 5 asker öldürüldü.

23 Eylül: Hakkâri'de askerî bir aracın mayına çarpması sonucu 9 asker öldü.

28 Ekim: Şırnak'ın Beytüşşebap ilçesine bağlı Dağaltı köyüne saldırı düzenlemek isteyen saldırganlarla güvenlik kuvvetleri arasında çıkan çatışmada 7 er ve 4 korucu öldü; 6 er yaralandı.

15 Aralık: Mardin'de bir minibüsün mayına çarpması sonucu 12 kişi öldü; 12 kişi yaralandı.

1998:

1 Haziran: Şırnak'ın Beytüşşebap ilçesine bağlı Güneyyaka köyüne düzenlenen saldırıda 10 köy korucusu öldürüldü.

6 Haziran: Hakkâri'nin Yüksekova ilçesi ile Van'ın Çatak ilçelerindeki saldırılarda 6 korucu öldürüldü; 8 kişi yaralandı.

19 Haziran: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde düzenlenen saldırıda bir asteğmen, 4 er ve 3 korucu öldürüldü.

15 Temmuz: Hakkâri'nin Yüksekova ilçesindeki radyolink istasyonuna yapılan saldırıda 2 asteğmen, 8 er ve 7 korucu öldürüldü.

4 Ağustos: Şırnak'ta Beytüşşebap İncebel sınır taburuna düzenlenen saldırıda 15 asker öldürüldü; 25 asker yaralandı.

1999

5 Mayıs: Tunceli-Bingöl sınırında bir askerî timin pusuya düşürülmesi sonucu 16 güvenlik görevlisi öldürüldü; 5 güvenlik görevlisi yaralandı.

31 Temmuz: Van'ın Gürpınar ilçesine bağlı Kırkgeçit köyü yakınında yol kesen saldırganlar 4 köy korucusunu öldürdüler. Olay yerine giden askerî aracın mayına çarpması sonucu 5 asker öldü; 13 asker yaralandı.

2001

15 Nisan: Mayın patlamaları sonucunda 5 güvenlik görevlisi öldü; 2 güvenlik görevlisi yaralandı.

2003

1 Aralık: Mardin'in Nusaybin ilçesinde bir askerî konvoya düzenlenen saldırıda 5 asker öldü; 4 asker yaralandı.

2005

5 Haziran: Tunceli'de bir komando timinin pusuya düşürülmesi sonucu 4 asker öldü.

19 Temmuz: Hakkâri'de askerî bir aracın mayına çarpması sonucu 4 asker öldü; 4 asker yaralandı.

5 Ağustos: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde sınır jandarma tabur komutanlığına düzenlenen saldırıda 5 asker öldü.

9 Aralık: Şırnak'ın Güçlükonak ilçesinde bir askerî birliğe yapılan saldırıda 4 asker öldürüldü…

2006

5 Nisan: Şırnak'ta çıkan çatışmada 5 asker öldü, 6 asker yaralandı.

13 Temmuz: Bitlis'te bir askerî aracın mayına çarpması sonucu 5 asker öldü.

16 Temmuz: Siirt'in Eruh ilçesinde çıkan çatışmada 7 er ile bir geçici köy korucusu öldürüldü.

2 Eylül: Şırnak, Hakkâri, Van ve Diyarbakır'da düzenlenene saldırılarda 7 asker öldürüldü; 6 asker yaralandı.

2007

8 Nisan: Bitlis, Şırnak ve Bingöl'de çıkan çatışmalarda 9 asker öldürüldü.

24 Mayıs: Şırnak'ın Bestler Dereler mevkiinde mayın patlaması sonucu 6 asker öldü; 10 asker yaralandı.

4 Haziran: Tunceli'nin Pülümür ilçesindeki Kocatepe jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 7 asker öldü; 7 asker yaralandı.

29 Eylül: Şırnak'ın Beytüşşebap İlçesi'nin Beşağaç köyü bölgesinde bir köy minibüsünün taranması sonucu 12 kişi öldü.

7 Ekim: Gabar Dağı bölgesinde bir askerî birliğe düzenlenen saldırıda 13 asker öldürüldü.

20 Ekim: Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinin Dağlıca beldesinde bir askerî birliğe düzenlenen saldırıda 12 asker öldürüldü. Saldırıda 16 asker yaralanırken 8 asker de kaçırıldı.

2008

3 Ocak: Diyarbakır'ın Dağkapı semtinde bir askerî aracın geçişi sırasında meydana gelen patlamada 5 kişi öldü; 67 kişi yaralandı.

10 Mayıs: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesindeki Aktütün köyü jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 6 asker öldürüldü.

11 Ağustos: Erzincan'ın Kemah ilçesi kırsalında yola döşenen mayının bir askerî aracın geçtiği sırada patlaması sonucu biri kurmay yarbay 9 asker öldü.

7 Eylül: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesi kırsalında bir askeri birliğe düzenlenen saldırıda bir üsteğmen, 2 er ve 3 geçici köy korucusu öldürüldü; 2 er yaralandı.

4 Ekim: Aktütün jandarma sınır bölüğüne düzenlenen saldırıda 17 asker öldürüldü.

8 Ekim: Diyarbakır'da polisleri taşıyan servis otobüsüne düzenlenen saldırıda 6 polis öldürüldü.

2009

29 Nisan: Diyarbakır'ın Lice ilçesi kırsalında yola döşenen bir mayının patlaması sonucu 9 asker öldü.

8 Eylül: Hakkâri'nin Çukurca ve Siirt'in Eruh ilçelerinde çıkan çatışmalarda 7 asker öldürüldü.

7 Aralık: Tokat'ın Reşadiye ilçesinde bir devriye minibüsüne kurulan pusuda 7 asker öldürüldü; 3 asker yaralandı.

2010

1 Mayıs: Tunceli'nin Nazimiye ilçesindeki Sarıyayla jandarma karakoluna düzenlenen saldırıda 4 asker öldürüldü; 7 asker yaralandı.

31 Mayıs: İskenderun Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı bir askerî araca roketatar ve uzun namlulu silâhlarla yapılan saldırıda 6 er öldürüldü; 7 er yaralandı.

19 Haziran: Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde Irak sınırındaki Gediktepe mevkisinde bulunan sınır bölüğüne düzenlenen saldırıda 9 asker öldürüldü; 14 asker yaralandı. Saldırının ardından başlayan operasyonda da mayın patlaması sonucu 2 asker öldü; 2 asker yaralandı.

1 Temmuz: Siirt yakınlarında bir askerî üs bölgesine düzenlenen saldırıda bir üsteğmen, bir uzman çavuş ve 3 korucu öldürüldü.

20 Temmuz: Hakkâri'nin Çukurca ilçesi Hantepe mevkiinde bir askerî birliğe yapılan saldırıda 6 asker öldü; 9 asker yaralandı.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKİPEK, İlhan: **Devletlerarası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaanın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerle Mukayesesi**, Ankara, AÜHF Yayınları No: 82, 1955.

ALEXANDROV, Stanimir A.: **Self-Defence Against the Use of Force in International Law**, The Hague, Kluwer, 1996.

AREND, Anthony C. & BECK, Robert J.: **International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm**, London & New York, Routledge, 1993.

ART, Robert J. & RICHARDSON, Louise: eds. **Democracy and Counterterrorism: Lessons from the Past**, Washington, D.C., USIP Press, 2007.

BALLI, Rafet: **Kürt Dosyası**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991.

BAŞEREN, Sertaç H.: **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

BİLÂ, Fikret: **Hangi PKK: Satranç Tahtasındaki Yeni Hamleler**, 2. B., Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004.

BİRAND, Mehmet Ali: **Apo ve PKK**, 3. B., İstanbul, Milliyet Yayınları, 1992.

BOWETT, Derek W.: **Self-Defence in International Law**, Manchester, 1958.

BÖLÜKBAŞI, Süha: **Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1992.

BROWNLIE, Ian: **International Law and Use of Force by States**, Oxford, Clarendon Press, 1963.

BULLOCH, John & MORRIS, Harvey: **No Friends But the Mountains, Tragic History of the Kurds**, Oxford, Oxford University Press, 1992.

CASSESE, Antonio: ed. **The Current Legal Regulation of the Use of Force**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1986.

- - - - - - - -, **Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal**, New York, Cambridge

University Press, 1995.

CIMENT, James: **The Kurds: State and Minority in Turkey, Iraq and Iran**, New York, Facts on File, 1996.

DAMROSCH, Lori Fisler & SCHEFFER, David J.: eds. **Law and Force in the New International Order**, San Francisco, Westview Press, 1991.

DENK, Erdem: **Ortadoğu'da Su Sorunu Bağlamında Dicle ve Fırat**, Ankara, Serajans, 1997.

DEMİREL, Emin: **Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmalar**, 2. B., İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

DINSTEIN, Yoram: **War, Aggression and Self Defence**, 2. ed., New York, Grotius Publications, 1994.

DIXON, Martin & MCCORQUODALE, Robert: **Cases and Materials on International Law**, 3. ed., London, Blackstone Press, 2000.

DUFFY, Helen: **The "War on Terror" and the Framework of International Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

ECKSTEIN, H: ed. **Internal War**, Londra, 1964.

ERICKSON, Richard J.: **Legitimate Use of Military Force Against State-Sponsored International Terrorısm**, Alabama, Air University Press, 1989.

FRANCK, Thomas M.: **Recourse to Force*:* State Action Against Threats and Armed Attacks**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

GRAY, Christine: **International Law and the Use of Force**, 2. ed., Oxford, Oxford University Press, 2004.

GOODRICH, Leland M. & HAMBRO, Edvard: **Charter of the United Nations: Commentary and Documents**, 2. ed., Boston, World Peace Foundation, 1949.

GUNTER, Michael M.: **The Kurds in Turkey: A Political Dilemma**, Boulder, Westview Press, 1990.

- - - - - - - -, **The Kurds and the Future of Turkey**, New York, St Martin's Press, 1997.

GÜNDÜZ, Aslan: **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 4. B., İstanbul, Beta Yayınları, 2000.

HAN, Henry H.: ed. **Terrorism & Political Violance**: **Limits and Possibilities of Legal Control**, New York, Oceana Publications, 1993.

HARRIS, D. J.: **Cases and Materials on International Law**, 4. ed., London, Sweet & Maxwell, 1991.

HIGGINS, Rosalyn: **Problems and Process: International Law and How We Use It**, Oxford, Clarendon Press, 1994.

HIGGINS, Rosalyn & FLORY, Maurice: eds. **Terrorism and International Law**, London, Routledge, 1997.

HOWARD, Lawrence: ed., **Terrorism: Roots, Impacts, and Responses**, New York, Praeger Publishers, 1992.

İMSET, İsmet G.: **PKK - Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)**, 9. B., Ankara, Turkish Daily News Yayınları, 1994.

JESSUP, Philip C.: **A Modern Law of Nations**, New York, Macmillan Co., 1948.

KALSHOVEN, Fritz: **Belligerent Reprisals**, Leiden, AW Sijthoff, 1971.

KELSEN, Hans: **The Law of the United Nations, A Critical Analysis of its Fundamental Problems**, London, Stevens, 1950.

KESKİN, Funda: **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 20, 1998.

KOLARS, John F. & MITCHELL, William A.: **The Euphrates River and the Southeast Anatolia Development Project**, Carbondale, Southern Illinois University Press, 1991.

LAIZER, Sheri: **Martyrs, Traitors and Patriots: Kurdistan after the Gulf War**, London, Zed Books, 1996.

LAQUEUR, Walter: **A History of Terrorism**, New Brunswick, Transaction Publishers, 2001.

MALANCZUK, Peter: ed. **Akehurst's Modern Introduction to International Law**, 7. ed., London, New York, Routledge, 1997.

MARCUS, Aliza: **Kan ve İnanç & PKK ve Kürt Hareketi**, çev. Ayten Alkan, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

McCOUBREY, Hilarie & WHITE, Nigel D.: **International Law and Armed Conflict**, Aldershot, Dartmouth, 1992.

McDOUGAL Myers S. & FELICIANO Florentino P.: **The International Law of War: Transnational Coercion and World Public Order**, New Haven, New Haven Press, 1994.

McDOWALL, David: **A Modern History of the Kurds**, 3. ed., London, Tauris, 2004.

MURPHY, John F: **State Support of International Terrorism: Legal, Political, and Economic Dimensions**, Boulder, Westview Press, 1989.

O'BALLANCE, Edgar: **The Kurdish Struggle 1920-94**, London, Macmillan Press, 1996.

OLSON, Robert: **Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001**, çev. Süleyman Elik, Ankara, Orient Yayınları, 2005.

OPPENHEIM, L.: **International Law, Vol. I - Peace**, ed. LAUTERPACHT, H., 8. ed., London, Longmans, 1955.

ORAN, Baskın: **"Kalkık Horoz" – Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, 2. B., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998.

ÖKTEM, A. Emre: **Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, İstanbul, Derin Yayınları, 2007.

ÖZCAN, Nihat Ali: **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi, Yöntemi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1999.

ÖZDAĞ, Ümit: **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1999.

- - - - - - - -, **Türkiye'de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve PKK**, Ankara, Üç Ok Yayıncılık, 2005.

- - - - - - - - -, **Türk Ordusu`nun PKK Operasyonları "1984-2007"** İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007.

- - - - - - - -, **Türk Ordusu`nun Kuzey Irak Operasyonları** "**1984`den Bugüne**", İstanbul, PegasusYayınları, 2008.

PAZARCI, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, 1. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1994.

- - - - - - - - -, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, III. Kitap, 1. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1994.

- - - - - - - - -, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, IV. Kitap, 1. B., Ankara, Turhan Kitabevi,

2000.

- - - - - - - -, **Uluslararası Hukuk**, 2. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 2004.

PIPES, Daniel: **Syria Beyond the Peace Process**, Washington, The Washington Institute for Near East Policy, 1996.

PİRİM, Oktay ve ÖRTÜLÜ, Süha: **Ömerli Köyünden İmralı'ya PKK'nın 20 Yıllık Öyküsü**, 2. B., İstanbul, Boyut Yayıncılık, 1999.

RONZITTI, Natalino: **Rescuing Nationals Abroad Through Military Coercion And Intervention On Grounds Of Humanity**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1985.

SCHACHTER, Oscar: **International Law in Theory and Practice**, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1991.

SHAW, Malcolm N.: **International Law**, 4. ed., Cambridge, Cambridge University Press, 1997.

SIMMA, Bruno: ed. **The Charter of the United Nations**, Oxford, Oxford University Press, 1994.

SOYSAL, İsmail: **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları - I. Cilt (1920-1945)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları - XVI Dizi, sayı 38, 1983.

STOHL, Michael & LOPEZ, George A.: eds. **Terrible Beyond Endurance?: The Foreign Policy of State Terrorism**, New York, Greenwood Press, 1988.

STONE, Julius: **Aggression and World Order: A Critique of United Nations Theories of Aggression**, London, Stevens, 1958.

STÜRCHLER, Nikolas: **The Threat of Force in International Law**, New York, Cambridge University Press, 2007

TARHAN, Ali: ed. **Dünyada ve Türkiye'de Terör**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, 2002.

TAŞDEMİR, Fatma: **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara, 2006.

TOLUNER, Sevin: **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.

- - - - - - - -, **Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**,

1. B., İstanbul, Beta Yayınları, 2000.

TOPAL, Ahmet H.: **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, İstanbul, Beta Yayınları, 2005.

WEISBURD, A. Mark: **Use of Force: The Practice of States Since World War II**, Pennsylvania, Pennsylvania University Press, 1997.

WHEELER, Nicholas: **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford, Oxford University Press, 2000.

WILKINSON, Paul: **Terrorism and the Liberal State**, London, Macmillan Press, 1979.

WARDLAW, Grant: **Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures**, Cambridge, Cambridge University Press, 1982.

YETKİN, Murat: **Kürt Kapanı: Şam'dan İmralı'ya Öcalan**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.

ZAFER, Hamide: **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, İstanbul, Beta Yayınları, 1999.

- - - - - - -, **Ceza Hukukunda Terörizm**, (**Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Işığında)**, İstanbul, Beta Yayınları, 1999.

MAKALELER

ADELMAN, Howard: "Humanitarian Intervention: The Case of the Kurds," **Int'l J. Refugee L**., Vol 4, No 1, 1992, s. 4-38.

ALEXANDER, Yonah: "Terrorism in the Twenty-First Century: Threats and Responses," **DePaul Bus. L. J.**, Vol. 12, 1999, s. 59-95.

ALMOND, Harry H: "The Legal Regulation of International Terrorism: Alternatives and Recommendations," ed. Henry H. HAN, **Terrorism & Political Violance**: **Limits and Possibilities of Legal Control**, New York, Oceana Publications, 1993, s. 395-404.

ANTONOPOULOS, Costas: "The Turkish Military Operation in Northern Iraq of March-April 1995 and the International Law on the Use of Force," **J. Armed Conflict L.**, Vol 1, 1996, s. 33-58.

AREND, Anthony C. & BECK, Robert J.: "'Don't Tread on Us': International Law and Forcible State Responses to Terrorism," **Wis. Int'l L. J.**, Vol. 12, 1994, s. 153-218.

AYGAN, Abdülkadir: "PKK: Yapısı, İdeolojisi ve İşleyişi," **Yeni Forum**, 1 Ağustos 1987,

s. 22-28.

AYKAN, Mahmut Bali: "The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View," **Middle E. Pol'y**, Vol. 6, No. 4, 1999, s. 174-191.

BADR, Gamal Moursi: "The Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility," **Ga. J. Int'l & Comp. L.**, Vol. 10, 1980, s. 1-28.

BAKER, Stuart G: "Terrorism and the Inherent Right of Self-Defense (A Call to Amend Article 51 of the United Nations Charter," **Hous. J. Int'l L.**, Vol 10, 1987, s. 25-49.

BARKEY, Henri J.: "Turkey and the PKK: A Pyrrhic Victory?," eds. Robert J. ART & Louise RICHARDSON, **Democracy and Counterterrorism: Lessons from the Past**, Washington, D.C., USIP Press, 2007, s. 343-381.

- - - - - - -, "Turkey's New Engagement in Iraq: Embracing Iraqi Kurdistan," **USIP Special Report 237**, May 2010, http://www.humansecuritygateway.com/documents/USIP_TurkeysNewEngagement_Iraq.pdf, (10 Mart 2011).

BASSIOUNI, M. Cherif: "Legal Control of International Terrorism: A Policy-Oriented Assessment," **Harv. Int'l L. J.**, Vol. 43, 2002, s. 83-103.

BAŞEREN, Sertaç H.: "Huzur Operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekatın Hukuki Temelleri," **Avrasya Dosyası**, C. 2, No. 1, 1995, s. 224-235.

- - - - - - -, "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme ve Hukukî Mücadele Yaklaşımları," **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 1, 1998, s. 155-168.

- - - - - - -, "Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm," ed. Ali TARHAN, **Dünyada ve Türkiye'de Terör**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, 2002, s. 183-205.

BAXTER R. R.: "A Skeptical Look at the Concept of Terrorism," **Akron L. Rev.**, Vol. 7, 1974, s. 380-387.

BERES, Louis Rene: "On Assassination as Anticipatory Self-defense: The Case of Israel," **Hofstra L. Rev.**, Vol. 20, 1991, s. 321-340.

BIGGIO, Frank A.: "Neutralizing the Threat: Reconsidering Existing Doctrines in the Emerging War on Terrorism," **Case W. Res. J. Int'l L.**, Vol. 34, 2002, s. 1-43.

BRANDON, James: "Iran's Kurdish Threat: PJAK," **Terrorism Monitor**, Vol. 4, No 12, 2006, s. 1-11.

- - - - - - -,"A Safe Haven for Kurdish Militants – Part 1," **Terrorism Monitor**, Vol. 4, No. 17, 2006, s. 1-3.

- - - - - - -,"A Safe Haven for Kurdish Militants – Part 2," **Terrorism Monitor**, Vol. 4, No. 18, 2006, s. 1-4.

BROWN, Davis: "Use Of Force Against Terrorism After September 11th: State Responsibility, Self-Defense And Other Responses," **Cardozo J. Int'l & Comp. L.**, Vol. 11, 2003, s. 1-53.

BROWNLIE, Ian: "International Law and the Activities of Armed Bands," **Int'l and Comp. L. Q.**, Vol. 7, 1958, s. 712-735.

- - - - - - -, "The Use of Force in Self-Defence," **Brit. Y. B. Int'l L.**, Vol. 37, 1961, s. 183-268.

BOYLE, Francis A.: "Military Response to Terrorism: Remarks of Francis Boyle," **Proc. Am. Soc'y Int'l L.**, Vol. 81, 1987, s. 288-297.

BÖLÜKBAŞI, Süha: "Turkey Challenges Iraq and Syria: The Euphrates Dispute," **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol. 16, No. 4, 1993, s. 9-33.

- - - - - - -, "Behind the Turkish-Israeli Alliance: A Turkish View," **J. Palestine Stud**., Vol. 29, No. 1, 1999, s. 21-35.

BYERS, Michael: "Terrorism, The Use of Force And International Law After 11 September," **Int'l & Comp. L. Q.**, Vol. 51, 2002, s. 401-414.

CALABRESE, John: "Turkey and Iran: Limits of a Stable Relationship," **Brit. J. Middle E. Stud**., Vol. 25, no. 1, 1998, s. 75-94.

CASSESE, Antonio: "The International Community's Legal Response to Terrorism," **Int'l & Comp. L. Q.**, Vol. 38, 1989, s. 589-608.

CASSIN, Vernon **et. al.**: "The Definition of Aggression," **Harv. Int'l. L. J.**, Vol. 16, 1975, s. 589-613.

CHOWDHURY, Arjun & KREBS, Ronald R.:, "Talking about Terror: Counterterrorist Campaigns and the Logic of Representation," **Eur. J. Int'l Rel**., Vol. 16, 2010, s. 125-150.

COHAN, John Alan: "Formulation of a State's Response to Terrorism and State-Sponsored Terrorism," **Pace Int'l L. Rev.**, Vol 14, 2002, s. 77-119.

COLL, Alberto R.: "The Legal and Moral Adequacy of Military Responses to Terrorism," **Proc. Am. Soc'y Int'l L.**, Vol. 81, 1987, s. 297-307.

COMBACAU, Jean: "The Exception of Self-Defence in U.N. Practice," ed. Antonio CASSESE, **Law and Force in the New International Order**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1986, s. 9-38.

CRISS, Nur Bilge: "The Nature of PKK Terrorism in Turkey," **Stud. in Conflict & Terrorism**, Vol. 18, 1995, s.17-37.

DRUMBL, Mark A.: "Judging the 11 September Terrorist Attack," **Hum. Rts. Q.**, Vol. 24, 2002, s. 323-360.

ELEKDAĞ, Şükrü: "2 ½ War Strategy," **Perceptions**, Vol. 1, No 1, 1996, s. 33-57.

- - - - - - - -, "Suriye'ye Karşı Strateji Yokluğu," **Milliyet**, 21 Eylül 1998, www.milliyet.com.tr/1998/09/21/yazar/elekdag.html, (10 Mart 2011).

ERGİL, Doğu: "Terörizmin Mantığı ve Hedefi," **SBF Dergisi**, C. 46, 1991, s. 171-182.

FARER, Tom J.: "Drawing the Right Line," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 81, 1987, s. 112-116.

FITZMAURICE, G. G.: "The Definition of Aggression," , Vol. 1, **Int'l & Comp. L. Q.**, 1952, s. 137-144.

FRANCK, Thomas M.: "Terrorism and the Right of Self-Defense," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 95, 2001, s. 839-843.

FREEDMAN, Lawrence & BOREN, David: "'Safe Havens' for Kurds in Post-War Iraq," ed. Nigel S. RODLEY, **To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights**, London, 1992, s. 43-92.

FULLER, Graham E.: "The Fate of the Kurds," **Foreign Aff.**, Vol. 72, 1993, s. 108-121.

GARDAM, Judith Gail: "Proportionality and Force in International Law," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 87, 1993, s. 391-413.

GARVEY, Jack I.: "The U.N. Definition of 'Aggression': Law and Illusion in the Context of Collective Security," **Va. J. Int'l L.**, Vol. 17, 1977, s. 177-199.

GRAY, Christine & OLLESON, Simon: "The Limits of the Law on the Use of Force: Turkey, Iraq and the Kurds," **Finnish Y. B. Int'l L.**, Vol. 12, 2001, s. 387-442.

GREENWOOD, Christopher: "International Law and the United States' Air Operation Against Libya," **W. Va. L. Rev.**, Vol. 89, 1987, s. 933-960.

- - - - - - -, "International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida,

and Iraq," **San Diego Int'l L. J.**, Vol. 4, 2003, s. 7-37.

GRESH, Alain: "Turkish-Israeli-Syrian Relations," **Middle E. J.**, Vol 52, No. 2, 1998, s. 188-203.

GUROVITSCH, Kerry Ann: "Legal Obstacles to Combating State Sponsored Terrorism," **Hous. J. Int'l L.**, Vol. 10, 1987, s. 159-180.

HALDERMAN, J. W.: "Legal Basis for United Nations Armed Forces," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 56, 1962, s. 971-996.

HARBOM, Lotta **et. al.**: Armed Conflict and Peace Agreements," **J. Peace Res**., Vol. 43, No. 5, 2006, s. 617-631.

HARGROVE, J. L.: "The Nicaragua Judgment and the Future of the Law of Force and Self-Defence," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 81, 1987, s. 135-143.

HARRY, Martin A.: "International Law: The Right of Self-Defence and the Use of Armed Force against States Aiding Insurgency," **S. Ill. U. L. J.**, Vol. 11, 1987, s. 1289-1303.

HARZENSKI, Sharon: "Terrorism, A History: Stage One," **J. Transnat'l L. Pol'y**, Vol. 12, 2003, s. 137-196.

HIGGINS, Rosalyn: "The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: United Nations Practice," **Brit. Y. B. Int'l L.**, Vol. 37, 1961, s. 269-319.

- - - - - - - -, "The General International Law of Terrorism," ed. Rosalyn HIGGINS & Maurice FLORY, **Terrorism and International Law**, London, Routledge, 1997, s. 13-29.

INTOCCIA, Gregory Francis: "American Bombing of Libya: An International Legal Analysis," **Case W. Res. J. Int'l L.**, Vol. 19, 1987, s. 177-213.

JENKINS, Michael: "Terrorism: A Contemporary Problem With Age-Old Dilemmas," ed. Lawrence HOWARD, **Terrorism: Roots, Impacts, and Responses**, New York, Praeger Publishers, 1992, s. 13-27.

JINKS, Derek: "State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups," **Chi. J. Int'l L.**, Vol. 4, 2003, s. 83-95.

JOHNSTON, Angus: "Thawing Out? The European Courts and the Freezing of Terrorist Assets," **Camb Law J**., Vol. 66, 2007, s. 273-276.

JONGERDEN, Joost: "Dams and Politics in Turkey: Utilizing Water, Developing Conflict," **Middle E. Pol'y**, Vol. 17, No 1, (2010), s. 137-143.

KEGLEY JR, Charles W. **et. al.**: "Structural Terrorism: The Systemic Sources of State-Sponsored Terrorism," ed. Michael STOHL & George A. LOPEZ, **Terrible Beyond Endurance?: The Foreign Policy of State Terrorism**, New York, Greenwood Press, 1988, s. 13-31.

KESKİN, Funda: "Turkey's Trans-Border Operations in Northern Iraq: Before and after the Invasion of Iraq," **Research Journal of International Studies,** Issue 8, 2008, s. 59-75.

KİRİŞÇİ, Kemal: "Provide Comfort and Turkey: Decision Making for Refugee Assistance," **Low Intensity Conflict and Law Enforcement**, Vol. 2, No. 2, 1993, s. 227-253.

- - - - - - - -, "Türkiye ve Kuzey Irak'taki Kürt Güvenlik Bölgesi," **Avrasya Dosyası**, C. 3, No. 1, 1995, s. 7-21.

- - - - - - - -, "Turkey and the Kurdish Safe-Haven in Northern Iraq, **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol.19, No. 3, 1996, s. 21-39.

KOH, Harold Hongju: "The Spirit of the Laws," **Harv. Int'l L. J.**, Vol. 43, 2002, s. 23-39.

KUNZ, Josef L.: "Individual and Collective Self-Defence in Article 51 of the Charter of the United Nations," **Am. J. Int'l L**, Vol. 41, 1947, s. 872-879.

LARSCHAN, Bradley: "Legal Aspects to the Control of Transnational Terrorism: An Overview," **Ohio N. U. L. Rev.**, Vol. 13, 1986, s. 117-148.

LAURSEN, Andreas: "The Use of Force and (the State of) Necessity," **Vand. J. Trans'l L.**, Vol. 37, 2004, s. 485-526.

LEEZENBERG, Michiel: "The Anfal Operations in Iraqi Kurdistan," ed. Samuel TOTTEN **et. al.**, **Century of Genocide**: **Critical Essays and Eyewitness Accounts**, 2. ed., New York, Routledge, 2004, s. 375-393.

LEVENFELD, Barry: "Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law," **Colum. J. Transnat'l L.**, Vol. 21, 1982, s. 1-48.

LOCHERY, Neill: "Israel and Turkey: Deepening Ties and Strategic Implications, 1995-98," **Israel Aff.**, Vol. 5, No 1, 1998, s. 45-62.

LONG, Patricia A.: "In the Name of God: Religious Terrorism in the Millennium—An Analysis of Holy Terror, Government Resources, and the Cooperative Efforts of a Nation to Restrain Its Global Impact," **Suffolk Transnat'l L. Rev.**, Vol. 24, 2000, s. 51-88.

MAKOVSKY, Alan & EISENSTADT, Michael: "Turkish-Syrian Relations: A Crisis

Delayed?," **Policy Watch**, No. 345, October 14, 1998, http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=1223, (10 Mart 2011).

MAKOVSKY, Alan: Defusing the Turkish-Syrian Crisis: Whose Triumph?," **Middle E. Insight**, January/February 1999, http://www.washingtoninstitute.org/templateC06.php?CID=383, (10 Mart 2011).

MALLISON, WT Jr & MALLISON, SV: "The Concept of Public Purpose Terror in International Law: Doctrines and Sanctions to Reduce the Destruction of Human and Material Values," **Howard L. J.**, Vol. 18, 1974, s. 12-28.

MARTIN, Lenore: "Turkey's National Security in the Middle East," **Turkish Stud.**, Vol. 1, No. 1, 2000, s. 83-106.

MCDOUGAL, Myres S.: "The Soviet-Cuban Quarantine and Self-Defense," **Am. J. Int'l L**, Vol. 57, 1963, s. 597-604.

MIGDALOVITZ, Carol: "Türkiye'nin Kürt Sorunu ve ABD Politikası," çev. Murat Güven, **Avrasya Dosyası**, C. 1, No. 2, 1994, s. 119-137.

MOORE, John Norton: "The Nicaragua Case and the Deterioration of World Order," **Am. J. Int'l L**, Vol. 81, 1987, s. 151-159.

MULLERSON, Rein: "Self-Defense in the Contemporary World," ed. Lori Fisler DAMROSCH & David J. SCHEFFER, **Law and Force in the New International Order**, San Francisco, Westview Press, 1991, s. 13-25.

MURPHY, John F.: "Contemporary Practice of the United States Relating to International Law," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 93, 1999, s. 161-194.

- - - - - - - -, "Terrorism and the Concept of 'Armed Attack' in Article 51 of the U.N. Charter," **Harv. Int'l L. J.**, Vol. 43, 2002, s. 41-51.

O'BRIEN, William V.: "Reprisals, Deterrence and Self-Defence in Counterterror Operations," **Va. J. Int'l L.**, Vol. 30, 1990, s. 421-478.

O'CONNELL, Mary Ellen: "Lawful Self-Defense to Terrorism," **U. Pitt. L. Rev.**, Vol. 63, 2002, s. 889-908.

- - - - - - - -, "Evidence of Terror," **J. Conflict & Sec. L.**, Vol. 7, 2002, s. 19-36.

OLSON, Robert: "The Kurdish Question and Geopolitic and Geostrategic Changes in the Middle East after the Gulf War," **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol. 17, No 4, 1994, s. 44-67.

- - - - - - -, "The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy, 1991-1995: From the Gulf War to the Incursion Into Iraq," **J. S. Asian & Middle E. Stud.**, Vol. 19, No 1, 1995, s. 1-30.

- - - - - - -, Turkey-Iran Relations, 2000-2001: The Caspian, Azerbaijan and the Kurds," **Middle E. Pol'y**, Vol. 9, No. 2, 2002, s. 111-129.

PAUST, Jordan J.: "Terrorism and the International Law of War," **Mil. L. Rev.**, Vol. 64, 1974, s. 1-36.

- - - - - - -, "Use of Armed Force against Terrorists in Afghanistan, Iraq, and Beyond," **Cornell Int'l L. J.**, Vol. 35, 2002, s. 533-557.

QUESTER, George: "Some Explanations for State-Supported Terrorism in the Middle East," eds. Michael STOHL & George A. LOPEZ, **Terrible Beyond Endurance?: The Foreign Policy of State Terrorism**, New York, Greenwood Press, 1988, s. 225-246.

RADU, Michael: "The Rise and Fall of the PKK," **Orbis**, Vol. 45, No. 1, 2001, s. 47-63.

RATNER, Steven R.: "Jus ad Bellum and Jus in Bello After September 11," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 96, 2002, s. 905-921.

REÇBER, Kamuran: "Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'nde Sınır Ötesi Operasyon ve Sıcak Takip Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika / Review of International Law & Politics**, C. 3, No. 9, 2007, s. 16-27.

REISMAN, Michael W.: "Allocating Competences to Use Coercion in the Post-Cold War World: Practices, Conditions, and Prospects," ed. Lori Fisler DAMROSCH & David J. SCHEFFER, **Law and Force in the New International Order**, San Francisco, Westview Press, 1991, s. 26-48.

- - - - - - -, "International Legal Responses to Terrorism," **Hous. J. Int'l L.**, Vol. 22, 1999, s. 3-54.

ROBERTS, Guy B.: "Self-Help In Combatting State-Sponsored Terrorism: Self Defense and Peacetime Reprisals," **Case W. Res. J. Int'l L.**, Vol 19, 1987, s. 243-293.

RODLEY, Nigel S.: "Collective Intervention to Protect Human Rights and Civilian Populations: The Legal Framework," ed. Nigel S. RODLEY, **To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights**, London, 1992, s. 14-42.

ROWLES, James P.: "Military Responses to Terrorism: Substantive and Procedural Constraints in International Law," **Am. Soc'y Int'l L. Proc.**, Vol 81, 1987, s. 307-317.

RUYS, Tom: "Quo Vadit Jus ad Bellum?: A Legal Analysis of Turkey's Military Operations against the PKK in Northern Iraq," **Melb. J. Int'l L.**, Vol. 12, (2008), s. 334-364.

RUYS, Tom & VERHOEVEN, Sten: "Attacks by Private Actors and the Right of Self-Defence," **J. Conflict & Sec. L.**, Vol. 10, No. 3, 2005, s. 289-320.

SAYARI, Sabri: "Turkey and the Middle East in the 1990s," **J. Palestine Stud**., Vol. 26, No 3, 1997, s. 44-55.

SCHACHTER, Oscar: "The Right of States to Use Armed Force," **Mich. L. Rev.**, Vol. 82, 1983, s. 1620-1646.

- - - - - - -, "The Extraterritorial Use of Force Against Terrorist Bases," **Hous. J. Int'l L.**, Vol. 11, 1989, s. 309-316.

- - - - - - -, "The Lawful Use of Force by a State Against Terrorists in Another Country," ed. Henry H. HAN, **Terrorism & Political Violance**: **Limits and Possibilities of Legal Control**, New York, Oceana Publications, 1993, s. 243-266.

SLAUGHTER, Anne-Marie & BURKE-WHITE, William: "An International Constitutional Moment," **Harv. Int'l L. J.** , Vol. 43, 2002, s. 1-21.

STROMSETH, Jane E.: "Self-Determination, Secession and Humanitarian Intervention by the United Nations," **Am. Soc'y Int'l L. Proc.**, Vol. 86, 1992, s. 370-374.

STAHN, Carsten: "Collective Security and Self-Defence after the September 11 Attacks," **Tilburg For. L. Rev.**, Vol. 10, 2002, s. 10-42.

- - - - - - - -, "Terrorist Acts as 'Armed Attack': The Right to Self-Defense, Article 51 (1/2) of the UN Charter, and International Terrorism," **Fletcher F. World Aff.**, Vol. 27, 2003, s. 35-54.

STARR, Joyce R.: "Water Wars," **Foreign Pol'y**, No. 82, 1991, s. 17-36.

STONE, Julius: "Hopes and Loopholes in the 1974 Definition of Aggression," **Am. J. Int'l. L.**, Vol. 71, 1977, s. 224-246.

TAMS, Christian J.: "The Use of Force against Terrorists," **Eur J. Int'l L.**, Vol. 20, 2009, s. 359-397.

THORNTON, Thomas Perry: "Terror as a Weapon of Political Agitations," ed. H. ECKSTEIN, **Internal War**, Londra, 1964, s. 71-99.

TRAVALIO, Gregory M: "Terrorism, International Law, and the Use of Military Force," **Wis. Int'l L. J.**, Vol. 18, 2000, s. 145-191.

TRAVALIO, Gregory M & ALTENBURG, John: "Terrorism, State Responsibility, and the Use of Military Force," **Chi. J. Int'l L.**, Vol. 4, 2003, s. 97-119.

WARRINER, Wallace F.: "The Unilateral Use of Coercion Under International Law: A Legal Analysis of the United States Raid on Libya on April 14, 1986," **Naval L. Rev.**, Vol. 37, 1988, s. 49-95.

WEDGWOOD, Ruth: "Responding to Terrorism: The Strikes Against bin Laden," **Yale J. Int'l L.**, Vol. 24, 1999, s. 559-576.

- - - - - - -, "Al Qaeda, Terrorism, and Military Commissions," **Am. J. Int'l L.**, Vol. 96, 2002, s. 328-337.

WERNER, Wouter G.: "Self-Determination and Civil War," **J. Conflict & Sec. L.**, Vol. 6, No. 2, 2001, s. 171-190.

WILKINSON, Paul: "Observations on the Relationship of Freedom and Terrorism," ed. Lawrence HOWARD, **Terrorism: Roots, Impacts, and Responses**, New York, Praeger Publishers, 1992, s. 155-166.

ZAID, Mark S.: "Combatting International Terrorism Into The 21st Century," **ILSA J. Int'l & Comp. L.**, Vol. 2, 1996, s. 661-669.

ZANARDI, Lamberti: "Indirect Military Aggression," ed. Antonio CASSESE, **The Current Legal Regulation of the Use of Force**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1986, s. 111-119.

ANSİKLOPEDİ ve SÖZLÜKLER

Ana Britannica Ansiklopedisi, 1994 Baskısı, İstanbul, Ana Yayıncılık, 1994.

EREN, Hasan, **et al.**, **Türk Dil Kurumu: Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1992.

ÖZET

Hancılar, Özhan, PKK Terorizmi ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Serap Akipek, 219s.

Terorizm karşısında devletlerin kuvvet kullanması uluslararası hukukun en tartışmalı konularından birisidir. Teroristlere ya da terorizme sponsor olan devletlere karşı kuvvet kullanan devletler genellikle meşru müdafaa hakkını ileri sürmüşlerdir. Bu iddiaların meşru müdafaa hakkının koşullarını taşıyıp taşımadığı açısından dikkatle incelenmesi gerekmektir. Konu üzerindeki tartışma önümüzdeki yıllar boyunca süreceğe benzemektedir.

Türkiye de PKK'ya karşı sınırları dışında pek çok kez kuvvet kullanmıştır. Tezde Türkiye'nin PKK'ya ya da PKK'yı desteleyen devletlere karşı kuvvet kullanma hakkı uluslararası hukukun kuralları açısından incelenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Suriye'ye yönelttiği kuvvet kullanma tehdidi ve Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı düzenlediği sınır ötesi operasyonlar tezde yer almaktadır.

ABSTRACT

Hancılar, Özhan, PKK Terrorism and Turkey's Right of Use of Force in International Law, Doctorate Thesis, Advisor: Prof. Serap Akipek, 219p.

To use force against terrorism by the states has been one of the most controversial issues in international law. States that have used force against the terrorists or states that sponsor terrorists have generally invoked self-defence. These allegations should be carefully assessed whether the conditions of self-defence have been met or not. Controversy on the issue is likely to be continued in next decades.

Also Turkey used force many times beyond its borders against the PKK. In the thesis, Turkey's right to use force against PKK or against the states that support PKK has examined under the norms of international law. In this context, Turkey's threat of use of force against Syria and cross-border operations against the PKK presence in Northern Iraq have been included in the thesis.